

DE STAATSBIBLIOTHEEK
DER
ZUID-AFRIKAANSCH E REPUBLIEK
1887-1904.
deur
H. J. ASCHENBORN

JAN F. E. CELLIERS
Staatsbibliotekaris
1887 - 1899

DE STAATSBLIBOTHEEK DER ZUID-AFRIKAANSCHE REPUBLIEK

1887 - 1900

DEUR

HANS JURGEN ASCHENBORN

**Voorgelê ter vervulling van 'n deel van die vereistes vir die graad D. Phil
in die Fakulteit Lettere en Wysbegeerte Universiteit van Pretoria, Pretoria
30 November 1965.**

**Pretoria
1965**

INHOUDSOPGAWE

	<u>VOORWOORD</u>	bladsy IV
	<u>INLEIDING</u>	1
I	<u>BIBLIOTEEKONTWIKKELING IN PRETORIA</u> (a) Juta se Circulating Library." (b) Roorda-Smit se Gimnasiumbiblioteek. (c) „Pretoria Public Library."	7
II	<u>STIGTING VAN DIE STAATSBIBLIOTHEEK</u> (a) Die skenking van die „Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde." (b) Reëls en gebou van die Staatsbibliothek. (c) Beskikbaarstelling van boekevoorraad. (d) Aanstelling van A. Begemann as bibliotekaris.	27
III	<u>DIE AMALGAMERING VAN DIE „PRETORIA PUBLIC LIBRARY" EN DIE „STAATSBIBLIOTHEEK DER Z.A. REPUBLIEK."</u>	46
IV	<u>JAN CELLIERS, STAATSBIBLIOTEKARIS 1893-1899</u> (a) Outslag van A. Begemann, en aanstelling van Jan Celliers. (b) Lewensskets. (c) Jan Celliers as Bibliotekaris.	55
V	<u>BESTUUR VAN DIE STAATSBIBLIOTHEEK EN DIE ADMINISTRASIE</u> (a) Inleiding. (b) Regulasies. (c) Bestuur. (d) Bibliotekaris. (e) Personeel.	63
VI	<u>FINANSIERING EN RUIMTEVOORSIENING</u> (a) Subsidieringsbeleid van die Zuid-Afrikaansche Republiek. (b) Finansies van die Staatsbibliothek. (c) Ruimtevoorsiening.	79
VII	<u>INTERNE ORGANISASIE VAN DIE BIBLIOTHEEK.</u> (a) Algemeen. (b) Magasyn (Boekekamer) (c) Naamkatalogisering. (d) Saakkatalogisering. (e) Leenadministrasie.	90

VIII	<u>DIE STAATSBIBLIOTEEK AS LEESBIBLIOTEEK</u>	106
	(a) Die voorraad.	
	(b) Lesers.	
	(c) Gebruik van voorraad.	
	(d) Interbiblioteek en buitelede.	
	(e) Reisende Biblioteek.	
	(f) Vrye Biblioteek.	
IX	<u>DIE STAATSBIBLIOTEEK AS NASIONALE BIBLIOTEEK</u>	122
	(a) Die Voorraad.	
	(b) Geskenke.	
	(c) Ruil.	
	(d) Vrywillige- en Pliëgewering.	
	(e) Duplikate.	
	(f) Tydskrifte.	
	(g) Bindwerk.	
	(h) Aankope.	
X	<u>DIE STAATSBIBLIOTEEK IN DIE WEEGSKAAL</u>	134
	<u>EPILOOG: Die oorlog en die Na-oorlogstyd.</u>	152
<u>BYLAE I: DOKUMENTE.</u>		
	1. <u>Skrifwe van die bestuur van die <u>Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden</u></u> aan J.P. Krüger, M.W. Pretorius en P.J. Joubert in verband met 'n boekgeskenk. Gedateer 25 Juli 1882	157
	2. <u>Ooreenkoms en Regulasies van die Staatsbiblioteek</u> , soos onderteken deur die Staatssekretaris L.W.J. Leyds, Fred Nicholson en James Gray kragtens die Uitvoerende Raadsbesluit Art.174, 4 April 1893.	161
	3. <u>Aanstellingsbrief van Jan Francois Elias Celliers</u> , as Bibliotekaris der Staatsbiblioteek Pretoria, vanaf 9 September 1893, op 8 November 1893 geteken deur Pres. Krüger.	176
	4. Brief van die Bibliotekaris van die „South African Public Library“, <u>F.S. Lewis</u> i.v.m. <u>katalogisering en biblioteekorganisasie</u> , gedateer 19 September 1893.	177
	5. Brief aan A.J. van Huffel i.v.m. <u>supplementkatalogusse</u> 15 Junie 1894.	178
	6. Voorwaardes vir uitbetaling van <u>Regeringsubsidies</u> in Transvaal. Opgestel deur Dr. Mansvelt, Superintendent van Onderwys, 21 Augustus 1894.	182

7. Skrywe van Jan Celliers aan die Regering der Z.A. Republiek i.v.m. 'n Reisende Biblioteek, gedateer 3 Augustus 1895.	186
8. Skryfwe aan die Eeswraede van die Staatsbibliothek der Z.A. Republiek i.v.m. 'n Reisende Biblioteek, gedateer 11 September 1895.	193
9. <u>The State Library</u> . Some excellent suggestions. Solving the problem, by "UNITY." The Press Weekly edition 2 July 1898.	203
10. <u>Skedding</u> Opmerkingen voorgelzen aan het Bestuur op de vergadering van 6 Mei 1898.	
11. Brief van die <u>Southafrican Institute</u> aan die Minister van Buitelandse sake i.v.m. rull van amptelike publikasies, gedateer 30 April 1899.	210
12. Nicholson, F.T.: The State Library. 1900	211
13. Gray, J.: The Government Library 1901	230
14. Keek, W.R.: Summary historical review of the old Pretoria Public Library from about A.D. 1875 until incorporation with the Government Library (State's Bibliothek) in 1894, and from that time to 1899 inclusieve 1916(?)	231

BYLAE II: AANTEKENING IN VERBAND MET DIE BRONNE

BYLAE III: BIBLIOGRAFIE

LYS VAN ILLUSTRASIES

<u>JAN F.E. CELLIERS STAATSBIBLIOTEKARIS 1893 - 1899</u>	
1. Aankondiging van 'n nuwe biblioteek.	7
2. Oproep en dank van Boorda-Smit.	9
3. Hoofregter Kotzé Voorzitter van die "Pretoria Public Library - 1878 - 1890(?)	14
4. John R. Iys, handelaar wat eerste huisruiming vir die "Pretoria Public Library" aangebied het.	16
5. Huls van Iys waarin die "Pretoria Public Library" geskrywes was.	16
6. Commissie voor de Staatsbibliothek.	29
De. S.J. du Toit, Superintendent van Ouderwys.	
De. H.B. Bosman, De. P. Postma.	
7. Reegels der Staatsbibliothek."	34

8.	Dr. A.J. Begemann, Eerste Staatsbibliothekaris 1887-1893	40
9.	Eerste Staatsbiblioteek Gebou 1887 - 1893	44
10.	Dr. N. Mansvelt, Superintendent van Onderwys, Voorzitter van die bestuur van die Staatsbiblioteek 1893 - 1899	66
11.	Vooraanstaande bestuurslede van die Staatsbiblioteek	
12.	F.T. Nicholson, Intekenaarsvertegenwoordiger, Eerste Assistent van die Staatsbiblioteek, 1900. Waarnemende Bibliotekaris.	

INTEKENAARSVERTENWOORDIGERS.

Dr. J. Gray	1893 - 1899	66
E.F. Bourke	1893 - 1897	
H. Crawford	1893 - 1897	
W.A. MacFadyen	1895 - 1899	

REGERINGSVERTENWOORDIGERS

Dr. J.W.B. Canning (Intekenaar)	1897 - 1900	70
Dr. N. Mansvelt (Voorzitter)	1893 - 1900	
Dr. F.V. Engelsburg	1895 - 1900	
Dr. H. Reinink	1893 - 1900	
13.	Erasmusgebou. Huisvesting vir die Staatsbiblioteek 1893-1903	66

Met uitsondering van enkele afbeeldings is hierdie materiaal afkomstig uit die Fotoargief van die Afdeling vir Kultuursake van die Stadsraad van Pretoria.

VOORWOORD

Hierdie werk het sy oorsprong gevind in die gedagte om by wyse van inleiding tot 'n behandeling van die Nasionale Biblioteekstruktuur in die algemeen en meer in besonder in Suid-Afrika, 'n hoofstuk te wy aan die geskiedenis van die Staatsbiblioteek wat in die Republiek tans die posisie van 'n nasionale sentrale biblioteek beklee.

'n Onderzoek in die argief van die Staatsbiblioteek het teleurgestel. Daar was alreeds enkele fragmente oor sy verlede voorhande. Dit het daartoe geleid dat die dokumentasie materiaal in die Staatsargief te Pretoria nagegaan is. Die materiaal wat daar gevind is, was so interessant en het soveel besonderhede oor die geskiedenis van die „Staatsbiblioteek der Zuid-Afrikaansche Republiek“ bewys dat besluit is om die argief te versoek om toe te laat dat Xerox-kopieë van die ou dokumente gemaak word. Dit is goedgunstiglik toegestaan, waarna uit 'n groot aantal argiefbende die Staatsbiblioteek-opsameling onder spesiale toezig geïmplementêr is. Die stukke is groofter en saamgestel tot Staatsbiblioteek-argiefbende (SBA-bende) en in verskillende groot volumes gebind.

Nadat hierdie werk afgehandel is, het geblyk dat die inhoud van die dokumente belangrik genoeg was om te regverdig dat van die groot omvattende taak om die funksies van ons nasionale biblioteke uit te beeld afgesien word en in plaas daarvan die geskiedenis van die Staatsbiblioteek onder die Zuid-Afrikaansche Republiek in groter detail te behandel. In hierdie 13 jaar van die ontwikkeling van die Staatsbiblioteek was die digter Jan Celliers 7 jaar lank bibliotekaris van die Inrigting (1893 - 1900) - die jare waarin die Inrigting 'n snelle ontwikkeling deurmaak. Jan Celliers was die hoofliguur in die geskiedenis van die Staatsbiblioteek der Zuid-Afrikaansche Republiek.

Die feit dat die digter Jan Celliers vir 'n tydelank bibliotekaris van die Staatsbiblioteek was, word selde vermeld. In biblioteekkringe word in die reël ook nie erken dat daar soets soos „'n Afrikaanse biblioteektradisie“ bestaan. Ons ondersoek het egter aan die lig gebring dat Jan Celliers as bibliotekaris in sy verslae en memo-randa in baie opsigte 'n rigting aandui wat onder gunstiger omstandighede tot 'n eie biblioteektradisie kon gelei het. Merkwaardig is ook in hoeverre opsigte hy standpunte en ideale voorafskadu wat later deur Afrikaanse bibliotekarisse verdedig is, sonder dat hulle bewys daarvan was dat hulle in hom 'n voorganger gehad het.

Die studie sou nie moontlik gewees het as dit nie was vir die tegemoetkoming-bheid van die Staatsargief nie, wat ingewillig het om die belangrikste dokumente met betrekking tot die geskiedenis van die Staatsbiblioteek by die Staatsbiblioteek te kopieer. 'n Besondere woord van dank word in die verband gerig aan Mej. M. H. Buys van die Argief, wat deur haar navorsing om die betrokke dokumente op te spoor bygedra het tot die oplossing van moeilike probleme.

Vir die verskaffing van bronnemateriaal gaan my dank verder uit aan dr. J. Ploeger vir die beskikbaarstelling van sy mikrofilm van die stukke uit die Argief van die „Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde“ te Londen, wat op die stigting en eerste jare van die Staatsbiblioteek betrekking het; verder aan mr. H. M. Rex van die Argief van die Nederduitse Hervormde Kerk van Afrika, aan Mev. M. E. Stegman, die dogter van Jan Celliers, vir dokumente, foto's en inligting in familie besit en ook vir mev. F. E. Wilkes, dogter van F. T. Nicholson vir unieke materiaal. Aan mej. Anne Hadley, die Hoof van die Interbiblioteekleeningafdeling van die Staatsbiblioteek en haar

personeel vir die verskaffing van materiaal wat dikwels moeilik was om op te spoor.

Met enkele uitsonderinge is die fotomateriaal beskikbaar gestel deur die Afdeling vir Kultuursake van die Stadsraad van Pretoria. Graag wil ek hier nie net my dank maar ook my bewondering uitspreek vir 'n buitengewone doelstreffende georganiseerde fotoargief, die vlugge diens en vriendelike tegemoetkoming.

Vir die tikwerk bedank ek mev. C. G. Watson en E. G. Roets.

Vir die nasien van die manuskrip is ek dank verskuldig aan mr. P. J. de Jager.

Teenoor my promotor, prof. P. C. Coetzee wil ek my dank uitspreek, nie net vir die leiding en hulp wat hy my verleen het by die skrywe van hierdie proefskrif nie, maar ook dat hy my na die oorlogsjare in die biblioteekwese ingelei het en dat hy sy studente voortdurend aanmoedig om nie slegs in die praktyk te presteer nie, maar ook om met wetenskaplike hydracs die Biblioteekwese van Suid-Afrika te verryk. Wat ek in my loopbaan as bibliotekaris bereik het is in die eerste plek aan hom te danke.

Die tema van die proefskrif is geïnspireer deur die inrigting waaraan ek die voorreg het om verbode te wees en die gees wat daarvan uitgaan, van die Raad van Kuratore en die personeel.

INLEIDING

Die Geskiedenis van die Staatsbibliothek der Zuid-Afrikaanse Republiek strek oor dertien jaar, van 1887 tot 1900. Dit is 'n betreklik klein deel van die geskiedenis van die iurging en nog 'n veel kleiner deel van die biblioteekgeskiedenis van Suid-Afrika. Van hierdie kort periode is die sewe jaar waarin dr. N. Mansvelt as Voorzitter van die Bestuur en die latere digter Jan F. F. Celliers as Bibliotekaris optree van buitengewoon groot belang. Dit is eens wanneer hierdie jare in die perspektief van die biblioteekgeskiedenis van die land gesien word dat mens besef watter betekenis aan die gedagteontwikkeling van hierdie kort tydperk geboeg moet word. Hier word vir die eerste keer in ons land baie duidelik die noodsaaklikheid van 'n nasionale biblioteek na vore gebring. Toe die oorlog van 1899-1902 uitbreek staan die Regering van die Zuid-Afrikaanse Republiek op die punt om, wat die Staatsbibliothek betref, 'n nuwe beleid te aanvaar wat dit die eerste Nasionale Biblioteek in die volle sin van die woord in Suid-Afrika sou genoek het, onder leiding van 'n skrywer en vindingryke idealis met die daadtrag om die iurging tot volwaardigheid te laat ontplof. Met die Tweede Vryheidsoorlog lyk dit of die biblioteekgeskiedenis hier 'n doodlooppadjie ingeslaan het.

Die geskiedenis van die Suid-Afrikaanse biblioteekwese is vol skynbare doodlooppadjes. Van die Raadsbibliothek wat omstreeks 1729 ten behoewe van die amp-tensare van die V.O.C. gestig is, hoor ons na die einde van die agtiende eeu niks meer nie, maar dit is die oorsprong van 'n wydvertakte sisteem van Staatsdepartementale biblioteke. Van Densin se geleerde agtende eeuise biblioteek word opgeneem in Lord Charles Somerset se Openbare Biblioteek wat in die eerste plek 'n sosial-opvoedkundige oognert het. En hierdie Suid-Afrikaanse Openbare Biblioteek, die eerste in die moderne wêreld wat deur die owerheid gefinansier en dus koseloes toeganklik is vir elkeen met die nodige opvoeding, word kort na sy ontstaan omgeskep in 'n subskripsiebibliothek vir die gegoede Kapenaars wat die ledigheid kan bekostig. Gelukkig volg sy bestuurlede oor die loop van meer as 'n honderd jaar 'n beleid wat hierdie biblioteek in staat stel om sonder amptelike erkenning tog sekere van die funksies van 'n Nasionale Biblioteek te verrig, veral in die opsig dat daar met von Densin se boekery as nucleus 'n ryk versameling van wetenskaplike en ander waardevolle werke opgebou is.

Jan Celliers se konsepte van 'n Nasionale Biblioteek in die Noorde kan nie uitgevoer word nie maar het nogtans ook na die Tweede Vryheidsoorlog ten minste by sommige van sy bestuurlede, en met name by dr. F. V. Dageleburg wat na 1900 weer op die Bestuur diens, die oortuging nagelast dat die Staatsbibliothek 'n besondere rol moes speel. Die oortuging was sterk genoeg om die Nasionale Biblioteekkonferensie van 1928 te bewoeg om aan te beveel dat hierdie biblioteek die sentrum van 'n lewendens moes wees om mnr. M. M. Strijling te lampreer om die sentrale posisie van die Staatsbibliothek te verstewig. Ook die suksesvolle poging van 1964 om die Staatsbibliothek los te maak van die verantwoordelikhed vir sosiale bibliotekdienste vir Pretoria het aangesluit by die stree van Jan Celliers, hoewel diegene wat daarty betrokke was geen besef gehad het dat hulle die weg wat hy reeds sewentig jaar vroeër ingeslaan het, bewandel nie.

Tenslunde dit moontlik te maak om die biblioteekontwikkeling in die Zuid-Afrikaanse Republiek te volg, is dit nodig om die vernameste gebeurtenisse kortliks

chronologies na te gaan. Hierdie ontwikkeling het een begrypliker redes eers laat in die betreklike kort geskiedenis van die Republiek plaasgevind. Tot omstreeks die sewentiger jare het daar in die jong Republiek nog hoofsaaklik 'n pionierslewe geboers. Die intellektuele lektuurbehoefes van die gemeenskap was nog so gering dat 'n kultuurverskynsel soos 'n biblioteek nog nie 'n lewensnoodsaaklikheid was nie. Met die ontstaan van meer gevestigde lewensomstande, die groei van groter dorpe en die uitbreiding van die onderwys sou die behoefte geleidelik na vore kom, aanvanklik by die groter sentra waar daar 'n gemeenskap van amptenare, handelaars en professionele mense gekonsentreer was.

Dit is in die stadium toe Pretoria begin ontwikkel van 'n klein dorpje na 'n groot dorp, dat die gedagte om hier 'n biblioteek op te rig vir die eerste keer uitgespreek word. C.J. Juta knadig in De Volkskrant van 1875 aan dat hy 'n „Circulating Library“ wil stig. Alhoewel die aankondiging en Engels - in 'n Hollandes maatskiap - geplaas word kan ons samsom dat Juta as boekhandelaar probeer om alle dele van die bevolking tevrede te stel. Hy med ten minste ook boeke in „Dutch, English and French“ aan. Of dié biblioteek 'n sukses was en wat daarvan geword het, is nie bekend nie; 'n Jaar later probeer Roorda Smith om 'n heel ander soort van biblioteek tot stand te bring. As hoof van die Gymnasium vra hy die publiek om boeke vir 'n studiebiblioteek en voorwerpe vir 'n museum byeen te bring. Bekende name soos Juta, Risak, Pruller, Jorriason, Skimmer en Begemann verskyn op die lys van akenkers. 'n Jaar later sou hierdie biblioteek sy einde vind toe Skapstone die Republiek amptenaar en die nuwe Administrateur die Gymnasium shut en beslag lê op die boeke.

Pretoria was in die tyd in meer as een opsig eerder 'n Engelse- as 'n Niplose Boeredorp. Alle invloedryke persone was of Engels of het probeer om Engels te wees. Reeds in die begin van die negentiende eeu het die klein sosiale biblioteek by die Engelse 'n belangrike maatskaplike instelling begin word en byna orale waar Engelse koloniale hulle vestig, nie net in Suid-Afrika nie maar ook in ander wêrelddele word, veral na die middel van die eeu, sulke biblioteke opgerig. Dit duur dan ook nie te lank nie of Pretoria kry sy eerste „Public Library“. 'n Biblioteekkomitee word in die lewe geroep waarvan Hooftregter Kotsé Voorzitter was. Lede was onder andere Fred Jepsie die vroeëre Postmeester-generaal, ds. H.S. Bosman en ds. G.W. Vervand van die Wesleyanase Kerk.

Die stigtingsvergadering word op 14 Junie 1878 gehou en Eerr. A.J. Begemann word as eerste bibliotekaris aangestel teen 'n salaris van £2.10 per maand. Die biblioteek word in die huls van die bekende winkeller Lys geopen. Soos gewoonlik met dergelike stigtings die geval is, was die vooruitgang van die biblioteek in die eerste jare veelbeloofend. Met die toename van die politieke spanning wat die amptensale gevolg het, neem die belangstelling in die biblioteek egter sterk af en beland dit in finansële moeilikheids. Die uitbreek van die Eerste Vryheidsoorlog in 1880 het die situasie nie gunstig beïnvloed nie en in 1882 is die finansële posisie van die biblioteek so laaglik dat Hooftregter Kotsé besluit om persoonlik in die brasse te tree. Hy gaan rond met 'n kolleksie en slaag daarin om die biblioteek finansieel te red. Twee jaar later sou Hooftregter Kotsé nogeens die biblioteek se lewe deur middel van 'n kollektie verhoog.

In 1882 vind 'n gebeurtenis plaas wat 'n groot invloed op die biblioteekontwikkeling in Transvaal sou hê. Na die eerste Vryheidsoorlog was daar in Nederland 'n lewendige belangstelling in die Transvaal wat onder andere daartoe geleid het dat die Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Londen besluit om aan die Transvaalse Regering 'n biblioteek aan te bied. Die aanbod is aanvaar en in 1883 is verskeie kiste

boeke na Pretoria gestuur. Die Transvaalse Regering stel toe 'n „Commissie voor die Staatsbibliothek" aan, bestaande uit die Superintendant van Onderwys, S.J. du Toit, dr. P. Postma en dr. H.S. Bosman. Reëls word opgestel vir die Staatsbibliothek maar aangesien die hele saak uiters langzaam vorder, word die boeke wat uit Nederland ontvang is intussen in 'n Regeringskantoor op rakke geplaas en nie aan die publiek beskikbaar gestel nie.

Toe die Komitee van die „Pretoria Public Library" van hierdie boeke vernoum, stel hulle aan die Regering voor dat die twee biblioteko saamgevoeg word. Die Regering wys die voorstel egter van die hand. Die gevolg was dat die „Pretoria Public Library", wat reeds herhaaldelik op die punt gestaan het om sy deure te sluit vanweë die swak finansiële ondersteuning van die publiek en wat beoogt nie meer van Lys se huis gebruik kon maak nie, sy boeke moes oordra na 'n kamer in die „Good Templars Hall" en hulle later selfs in kiste mees verpak en stoor.

In 1887 word uiteindelik die stadium bereik dat die Staatsbibliothek vir die publiek geopen kon word. Die reëls en regulasies is finaal deur die Regering goedgekeur en 'n gedeelte van die ou skoolgebou op Kerkplein word ingerig as bibliotek. Eerw. A. Begemann, die vroeëre bibliotekaris van die „Public Library in Pretoria", word aangestel as eerste Staatsbibliotekaris.

Alhoewel die „Pretoria Public Library" na 1890 nie meer bestaan nie, was die gebruik wat van die Staatsbibliothek gemaak word blykbaar gering, gedeeltelik omdat die inhoud dié van 'n Nederlandse nasamhbibliothek was en nie van 'n Engelse openbare bibliotek nie.

Die beoefde aan 'n openbare bibliotek vir Pretoria bestaan onveranderd voort ten spyte van die feit dat die publiek telkens met vir 'n kort rukkie sy volle ondersteuning aan so 'n bibliotek gee en daarna blykbaar meen dat die inrigting sonder die persoonlike opoffering van individuele leersers behoort voort te bestaan, veral wanneer die voorraad verouderd raak en daar onvoldoende nuwe interessante materiaal aangehaal word.

F. T. Nicholson en Eerw. James Gray begin in 1893 oopruim met 'n kolleksie vir 'n „Public Library" en vind ook weer sterk ondersteuning. Hulle bring £700 byeen. Met hierdie bedrag en die ou boeke van die „Pretoria Public Library" nader hulle die Regering weer eens om die twee biblioteko saam te smelt. Ofskoon die Regering bewus is dat die Hollandse identiteit van die Staatsbibliothek deur so 'n stap moontlik in gedrang sou kom, is hulle tens egter bereid om die voorstelle te oortweeg.

Na 'n lang onderhandeling tussen Gray en Nicholson aan die een kant en die Regering aan die ander kant, word 'n ooreenkoms onderteken waarvolgens die naam „Staatsbibliothek" behoue bly alhoewel die inrigting in die toekoms 'n dubbele funksie sou behartig, die van 'n Nederlandstalige bibliotek vir die Republiek en daarvan die van 'n openbare bibliotek vir Pretoria, i. g. in groot mate vir die Engelssprekende leserpubliek. Die taal van die inrigting sou Hollands wees en 50% van die fondse vir boekaankope moes aan Nederlandse boeke bestee word.

Die ruimte in die ou skoolgebou op Kerkplein was ontoereikend om die boeke van die gesamalgruende bibliotek te huisves en die Regering, wat onder die nuwe beoefing vir die huisvesting sou sorg, bied ruimte aan in die Eranzgebou, eweneens op Kerkplein geleë.

Die volgende groot veranderinge by die Staatsbibliothek het in 1893 plaasgevind: Die bibliotek trek oor na die Eranzgebou, Eerw. Begemann word deur Jan F. E. Celliers as bibliotekaris opgevolg en 'n nuwe bestuur onder die voorafterkyng van die nuwe Superintendant van Onderwys, Dr. Mansvelt, neem die beheer van die Staats-

biblioteek oor.

Terryl Nicholson en Gray na Engeland gaan om vir die £700 wat hulle ingesamel het, Engelse boeke te gaan koop, is die nuwe bibliotekaris, Celliers, besig om die bestaande voorraad te katalogiseer. Dit is duidelik dat die biblioteekontwikkeling in Transvaal onder die nuwe bedelling groot vooruitgang tegemoet gaan.

Manvelt het Celliers as bibliotekaris aangestel en hy kon moelik 'n beter persoon gevind het. Celliers het sy beroep met groot erns opgegaan en voortdurend met nuwe idees en verbeteringsvoorstelle na vore gekom.

Manvelt se sentrale idee is om die onderwys in die Republiek deeglik te organiseer en daarby Nederlands soveel moontlik te bevorder, onder andere deur van die Staatsbiblioteek as instrument vir volksoopvoeding gebruik te maak.

Toe Celliers met die gedagte kom dat reisende biblioteke vir die Republiek instel moes word, vind hy daarvoor by Manvelt heilhartige ondersteuning. Celliers ontwerp 'n organisasie waardeur boekliste aan depots (hoofsaaklik winkels) dwarsdeur die Republiek gestuur moes word. Die kante moes so gebou word dat hulle terselfdertyd as boekrakke kon dien. Die boeke moes kosteloos ter beskikking van die publiek gestel word en die lees tyd word so bereken dat dit ooreenstem met die nagmaatsye, sodat die boere wat gewoonlik vir die geleentheid darytoe kom, terselfdertyd nuwe boeke kan uitneem en die oues teruggebring. Afgesien van die stelsel van boekliste by depots het Celliers ook daaraan gedink om 'n boekwag in te rig wat die boere met gereelde tussenposes op hulle plase sou besoek.

Alhoewel die Uitvoerende Raad £500 vir so 'n plattelands biblioteekdiens gestem het, word dit deur die Eerste Volkswaad afgekeur, blyknar omdat gemeen is dat die gebruik die koste nie sou regverdig nie.

Hierdie plan was egter nie die enigste buitengewone gedagte wat Celliers op biblioteekkundige gebied in die Republiek na vore gebring het nie.

Hy het byvoorbeeld ook 'n poging aangewend om 'n soort van „cataloguing at source" tot stand te bring. Dit was sy beleid om boekbestellings sover moontlik by een of hoogstens twee buitelandse boekhandelaars te konsentreer. Hy was bereid om bestellings een keer per jaar te plaas en het aan een boekhandelaar die plan voorgelê dat die handelaar 'n alfabetiese outeurkatalogus saamstel van al die werke wat by op 'n slag lewer en dit laat druk sodat dit later as katalogusupplement aan die lesers aangebied kon word. Hierdie moontlikheid is by verskillende geleenthede in die verlede deur die biblioteekprofesore geopper en daar is in die jongste tyd weer proefnemings gedoen om katalogisering goedkeurig op instansies buite die biblioteek af te stuur en op die wyse koste en werk vir die biblioteek te spaar. Celliers se gedagte is aanvanklik ook inderdand deur sekere Nederlandse boekhandelaars uitgevoer maar reeds na 'n paar jaar is daarvan afgesien. Verskillende redes het hom beweeg om nie daarop aan te dring nie. Een daarvan sal waarskynlik wees dat dit later nie meer lomsd gebyk het om by kleinere bestellings katalogiese deur die boekhandelaars te laat druk nie want die leserpubliek het daarop aangedring dat boeke met korter tussenposes, en nie net een of twee keer per jaar nie, bestel moes word.

'n Verdere gedagte wat sandag vertien, is dat Celliers besluit het om sy magt-synrakke op wlede te plaas. Was dit dalk sy plan om soos 'n paar Europese biblioteke later gedoen het, drie of meer rakke teen mekaar te skuif om sodurende ruimte in die magtagn te bespaar? Was hy 'n soort van „kompakustelsel" lavoer? Ongehoorlik bestaan daar hieroor geen sekerheid nie.

Die landstoestande het egter nie 'n vinnige vooruitgang van die biblioteek toegelant nie. Celliers het tog daarin geslaag om groter ruimte vir die biblioteek te ver-

ky, die personeel te vergroot met 'n eerste en tweede assistent en die Staatsberrill-
ging te laat verhoog, al was dit maar net met 'n beperkte bedrag.

Die spanning tussen die Engelse en Hollandse elemente in die Staatsbiblioteek
se Bestuur wat van die begin af bestaan het, het deur die politieke ontwikkelinge toege-
neem. Die bepaling dat die besprekings in Nederlands gevoer en die notule in daardie
taal gehou moes word en die ooreenkoms dat 50% van die boekgelde vir Nederlandse
boeke gebruik moes word, was moeilik aanvaarbaar vir die Engelse Bestuurslede wat
aanvaanlik die enigste verteenwoordigers van die laerrepubliek was.

In die periode tussen 1893 en 1900 sien ons by die Staatsbiblioteek duidelik die
toename van die Engelse druk op die Regering. Die Jameson-heral word uiterslik met
veel goele wil oordruk maar die spanning bly voortbestaan. Van hierdie spanning is
daar duidelik ook by die Staatsbiblioteek tekens. Van die kant van die Engelse biblio-
teekgebruikers word daar aan die einde van die negentiger jare aanboudend gekla dat
die biblioteek geen doeltreffende sosiale diens lewer nie, en hulle gevoelens word in
uittarende gedrag en uiteindelik in 'n daad van vandellisme geuit: Die kaart van die
Zuid-Afrikaanse Republiek word byvoorbeeld uit die aardehol van die biblioteek gemaak.
Godselektheid moet die gesindheid van die Engelse publiek gewy word aan die dubbel-
slagtigheid van die Staatsbiblioteek wat twee heeltemal onversoenbare funksies moes
bevat. Vir die opbou van 'n Nasionale Biblioteek met sy voorraad van nasionaal- en
navorsingsmateriaal en sy toegesigtheid op dokumentasiediens, is by die leier 'n heel-
temal ander mentaliteit nodig as by 'n subskripsiebiblioteek op die Engelse leër waar
die sosiale diens in hoë mate op die beredigheid van die momentele en wisselende lte-
ratuurverlangens van 'n betreklik gesofistikeerde publiek gerig is.

Die toestand het hoe langer hoe omvangryker geword totdat Celliers sy geduld
verloor en aan die Bestuur voorstel dat 'n boedelskelting moet plaasvind. Sy voor-
stel het 'n stryd tussen die Bestuur veroorsaak, maar uiteindelik is daar 'n meerder-
heidsbesluit gemaak waardoor die skelting van die Staatsbiblioteek in twee aparte in-
rigtings, 'n Nasionale- en 'n Openbare Biblioteek goedgekeur is. Die verwesenliking
van hierdie besluit was nog in 'n beplanningstadium toe die tweede Vryheidsoorlog uit-
breek en die werk daarvan gestaak moes word. Die resultaat was dat dié gesonde
ontwikkeling vir meer as 'n half eeu voortaan is.

Ne die uitbreek van die oorlog neem persone wat aan die Staatsbiblioteek ver-
bonde was aan albei kante daarvan deel. Celliers sluit aan by die kommando en Gray
word prodiaktant by die Engelse troepe. Nicholson, die eerste assistent, neem as
genaturaliseerde Engelsprekande, die leiding van die Staatsbiblioteek oor. Na die
oorlog is die Engelse bewind nie gewillig om Nicholson as bibliotekaris te erken nie,
en word die leiding van die Staatsbiblioteek aan Eerw. Gray oorgegee. Celliers en
Nicholson wat die ontwikkeling van die biblioteek in Pretoria grootliks bevorder het,
verdwyn hierna totaal uit die verdere verloop van die geskiedenis van die Staatsbiblio-
teek. Na twee jaar word Gray opgevolg deur 'n bibliotekaris wat uit Engeland inge-
voer word en wat die Staatsbiblioteek tot 'n Engelse openbare biblioteek met 'n geleerde
inslag verander. Die Staatsbiblioteek het daardeur in wese 'n Engelse inrigting ge-
word. Heaton, die nuwe bibliotekaris, het wel sy stampel op die boekervorraad van
die Staatsbiblioteek nagelees maar nie eterslik veel bygedra tot die biblioteekontwikkeling
van die land nie.

In hierdie oorsig in voelving is alreus die omtreke van die biblioteekontwikkeling
in die Zuid-Afrikaanse Republiek aangedui, en daarty is sekere algemene bewerings
gemaak wat met nadere besonderhede onderstaan moet word. In hierdie studie word
as uitpunt gestel:

- (a) om die oorsprong van die twee sye van die biblioteekgedagte, d. w. s. nasionale biblioteek teenoor openbare biblioteek in Transvaal na te gaan en daarby in besonder die ontstaan van 'n selfstandige rigting wat veral deur die toedoen van Jan Celliers navore kom duidelik te stel,**
- (b) om na te gaan hoe die twee biblioteektradisies in een inrigting saamgevoel het en watter resultate dit reeds in die tyd van die Zuid-Afrikaansche Republiek gehad het,**
- (c) om 'n beeld te skets van die organisasie en werking van die Staatsbiblioteek in die negentigerjare en veral te let op die wyse waarop Jan Celliers as bibliotekaris oplossings gesoek het vir probleme wat ten dele vandag nog aktueel is.**

I DIE BIBLIOTEKONTWIKKELING IN PRETORIA

(a) Juta se "Circulating Library"

Die eerste melding van biblioteekaktiwiteit in Pretoria wat tot dusver gevind is, is gemaak tydens die bewind van President Burgers. Deesdae was Pretoria 'n dorp met 'n bevolking van nagenoeg 1,400 siel waarvan omtrent 184 stemgeregtig was. 1)

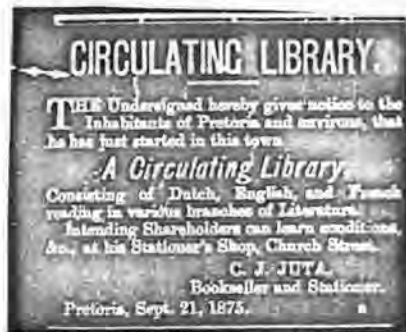
In die sewentigerjare het die Engelsprekendes in Pretoria aansienlik toegeneem. 2) Hierdie feit was van belang vir die biblioteekontwikkeling in Suid-Afrika omdat sosiale biblioteke gedurende die eerste helfte van die 19de eeu in Engelsprekende lande 'n algemene instelling geword het.

Die sterk Engelse en Engelsgeoriënteerde groep in Pretoria het sekerlik ook aan die algemene patroon beantwoord. Dit is dus nie verbasend nie dat die eerste aankondiging van 'n „Circulating Library" in Engels verskyn. Dit kom voor in die Volksstem van 25 September 1875 en lui soos volg:-

CIRCULATING LIBRARY

The undersigned hereby gives notice to the Inhabitants of Pretoria and environs, that he has just started in this town:
A Circulating Library, Consisting of Dutch, English, and French reading in various branches of Literature. Intending Shareholders can learn conditions, etc., at his Stationer's Shop, Church Street.

C.J. JUTA.
Bookseller and Stationer
Pretoria, Sept. 21, 1875."

- 1) R. Peacock. Die Geskiedenis van Pretoria 1855-1902, Pretoria, 1955 (afgerol) p.12
- 2) M.A. Basson. Die Britse invloed in die Transvaalse Onderwys 1836-1907, in Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse geskiedenis." 19(II) 1955. p.62.

Staan die stigting van hierdie „Circulating Library” dalk in verband met 'n brief wat op 23 September 1875 in die Volksstem verskyn het onder die naam van Dolores waarin sy voorstel dat in Pretoria 'n biblioteek opgerig behoort te word en wel met finansiële bydraes van die Regering? Die brief sluit: „... I know a man who might carry the library business right through, even here in Pretoria, but I'am diffident about being personal and bringing private parties in public print, and besides Mr. Lys might nog like it.”

John Robert Lys was destyds die grootste handelaar in Pretoria en die „Pretoria Public Library” sou later by hom gehuisves word.

Ons weet nie wat van Juta se biblioteek geword het nie, want niks anders daaroor as alegs die aankondiging van die opening kon gevind word nie. Dit kan aangeneem word dat 'n hele aantal persone, hoofsaaklik onder die Engelse bevolkingsgroep, die stigting van so 'n biblioteek verwelkom het as 'n middel om nuwe boeke te lees te kry.

Wat die Afrikaanssprekende bevolking betref kan met sekerheid aangeneem word dat die beskrywing wat Jonkman gee nie heeltemal foutief was nie nl.: „Levend als een eenvoudig burger, wars van alle officiële hooghartigheid en meerderheidsbetoon, onuitputtelijk van geduld, zelfs te midden van drukke werkzaamheden, in het aanhooren van lange verhalen, moet hij wel gezien en wier opvoeding nu juist niet volmaakt is geweest, van een rustig gesprek houdt en hooggeplaatste personen gaarne op een voet van gelijkheid ontmoet.” 3) Dit is egter opvallend alhoewel die advertensie in 'n Nederlandse blad in Engels geplaas word, die volgorde van tale waarin die boeke aangebied word „Dutch, English and French” is.

Ons kan aanneem dat die biblioteek wel vir 'n jaar of twee bestaan het en later weens gebrek aan belangstelling doodgeloop het. Juta het in 1878 aan die latere „Pretoria Public Library” 'n aantal boeke teen 'n spesiale prys aangebied, moontlik die boeke van sy „Circulating Library” wat in die tussentyd in onbruik geraak het. 4)

In Pretoria was daar afgesien van die Engelse groep nog 'n ander groep wat ook in 'n biblioteek belang gestel het, naamlik die Nederlandse Immigrante wat reeds vroeg in die Republiek as amptenare verwelkom is en onder President Burgers reeds 'n klein gemeenskap gevorm het. Burgers het naamlik die immigrasie van Nederlanders aangemoedig omdat hy in hulle 'n teenwig teen die Engelse en Engelsgesinde Afrikaners gesien het. Onder die Nederlandse amptenare was daar mense van aansienlike ontwikkeling en hoewel hulle getrou aan die kontinentale tradisie in die eerste instansie hulle eie private boekerye opgebou het, was hulle nogtans deeglik biblioteekbewus, miskien net in 'n ander sin as die Engelse groep.

(b) Roorda-Smit se Gymnastumbiblioteek.

President Burgers het in die toenemende gebruik van Engels as medium in die sakewêreld 'n gevaar gesien. Engels kon Nederlands geleidelik as offisiële taal in die praktyk vervang. Om dit te voorkom het hy dikwels sterk opgetree hoewel hy tog in sy organisasie van die onderwys ruim voorsiening gemaak het vir die onderrig van Engels as taal. 5) Die oprigting van 'n Hollandse Gymnasium was deel van sy

3) H. F. Jonkman. Mededeelingen over Zuid Afrika. Amsterdam, Ned. Z.A. Vereeniging. s.j. p.33.

4) Raadsnotule van die Pretoria Public Library. 6 Des. 1878. SBA1 p.13.

5) M.A. Basson. op cit. p.59ff

beleid om Nederlands se posisie in die Republiek te verstewig. Die Gymnasium word in Mei 1876 geopen 6) en die hoof, dr. A.J. Roorda-Smit, pak sy taak met buitengewone entoesiasme aan. Sy skool beskik oor min fondse maar hy poog om d.m.v. vrywillige bydraes 'n museum en 'n biblioteek vir sy leerlinge byeen te bring. Reeds op 23 September 1876 plaas hy 'n oproep in die Volksstem:

... en diegenen iets van dien hoedanigheid te verdere behouende om hulle aanspraak op te leveren binnen gemelde tyd, ten zijnen kantore alhier.
 M. COETZER, 29.
 Middelburg, 5 Oct. 1876.

**STAATSMUSEUM
 HOOGESCHOOL
 PRETORIA.**

X dank ontvang en voor het Museum en de Bibliotheek:—
 Van den heer JUTA:
 Buxte's Kosmos, 2 deelen.
 Van Dr. G. H. RISSIK:
 Wood's Natural History of Man, Een Ketting van een Kafferdocter, een Kafferstuitdoos en een Kafferlepel.
 Van den heer VAN BREDA:
 Een flesje van Egoerua Niger, een Juis van Oras Canoa, een fles van een Or (gepolsiet), Zinkblende van Middelburg (?), Isoleum van Middelburg.
 Van den heer C. PRELLER:
 Een Kafferstuitdoos, Armbanden van Kaffers, 1 Kierra, 1 Kafferroestinstrument, een Gewes van Ova, met vier leersam.
 Van den heer DE GIER:
 Een Huid van Boa Bron.
 Van den heer BRINK:
 Koperkies van (?).
 Van den heer DE VRIES:
 Een Huid van Felis Leo.
 Van Dr. JORISSEN:
 Het gebruik van ZEDS. Bibliotheek, die het Museum is geplaatst.
 Van ZHED den Staatspresident:
 Afsent van Lijdenberg.
 Van den heer SKINNER:
 Twee Assogaasjen, 2 Schedels van twee Spitsans (?), een Stalactite uit het district Pretoria.
 Van den heer BEGEMANN:
 Goudquarts van Marabastad, Magnetische granaten en schalen van de Diamantvelden.
 Van den heer SOLOMON:
 Enige Aghalen en Bergkristal van de Diamantvelden.
 Van de hh. BEGEMANN, MEINTJES, JUTA, RISSIK, studeerden der H. S.:
 Enige Insecten en Reptilia op spiritus, tevens enkele mineralen uit de omstreken van Pretoria.
 Van den heer ORTLEFF:
 Een Diamant en andere Mineralen der Diamantvelden, en een exempl. Merops Hydropterus.
 Dr. J. A. ROORDA SMIT.
 Pretoria, 18 October 1876.

6) S.P. Engelbrecht. Thomas Francois Burgers; a biography Pretoria, de Bussy, 1964. p.102

'n Maand later (21 Oktober) word 'n lys van geskenke vir die museum en biblioteek gepubliseer en bekende name soos: Juta, Rissik, Preller, Jorissen, Skinner en Begemann word as dié van skenkers genoem. Dit is opvallend dat nie een van hierdie persone later op die bestuur van die „Pretoria Public Library" sou dien nie. Dit wil voorkom asof 'n Afrikaans-Nederlandse groep hier bydraes gelewer het en dat die groep wat later die Pretoria Public Library ondersteun het, byna uitsluitlik Engelse en Engelsgesoriënteerde inwoners van Pretoria was.

Ongelukkig was die lot van die biblioteek van Roorda-Smit aan dié van die Gymnasium gekoppel, en het hierdie inrigting van Engelse en Engelsgesinde Afrikaners sterk teenkanting ondervind. Onder leiding van J. Lawri word daar 'n „Academy" in die lewe geroep 7) en ds. H.S. Bosman, wat hom sterk vir die Engelse onderwys beywer, 8) rig sy „Prospect Seminary" op. Na die anneksasie het Shepstone die Gymnasium met biblioteek en al gesluit en hlykbaar op die biblioteekvoorraad beslag gelê, want die boeke word in 1877 aan die „Pretoria Public Library" oorhandig. 9)

Dit was die einde van die eerste poging om 'n Nederlandse biblioteek in Pretoria op te rig. Die bewering van Engelbrecht dat Roorda-Smit se biblioteek die begin is waaruit die „Staatsbiblioteek" gegroei het kan dus nie onderskryf word nie. 10)

Hierdie besonderhede is al wat oor die ontstaan van die biblioteke in Pretoria gevind kon word. Ronald Heaton, 'n voormalige bibliotekaris van die Staatsbiblioteek, het in 1927 in 'n toespraak vir die Rotary Club in Pretoria oor „The origin and progress of the State Library" 11) die volgende meegedeel: „The first Library in Pretoria was a public one, and originated in or about 1875. Contributions of books were collected or donated, and the funds for the upkeep of the Institution were entirely derived from subscriptions. The Library was housed in a long narrow room at the corner of Pretorius and Parliament Street, and part of the building is still in existence."

Heaton noem geen bronne nie en dit was 'n blote toeval dat 'n dokument gevind is van die hand van Advokaat W.R. Keet 12) waarvan die inhoud gedeeltelik woordeliks deur Heaton oorgeneem is.

Keet is blykbaar gevra om sy herinneringe aan die biblioteek op skrif te stel en hy het verskillende persone wat met die biblioteek te doen gehad het geraadpleeg: Regter Kotzé, Eerw. Weavind, Begemann, Bosman en Jan Calliers. Omdat Heaton self oor die ou geskiedenis niks bygedra het nie sal verwys word na die onpubliseerde geskrif van Keet.

7) Basson op cit. p.74

8) Basson op cit. p.79

9) Notule van eerste algemene jaarvergadering van die „Pretoria Public Library" van 18 Julie 1879. SBA1 p.17

10) Engelbrecht op cit. p.102. R. Heaton. The origin and progress of the State Library. 1927.

11) SBA4a p.255ff. W.R. Keet. Summary historical review of the old Pretoria.

12) SBA4a p.245-254. Public Library from about AD 1875 until its incorporation with the State Library (Staatsbiblioteek) in 1894, and from that time to 1899 inclusive. s.j.

Uit die koerante vind ons bevestiging daarvan dat die eerste biblioteek in 1875 'n „Circulating Library" was, naamlik dié van Juta. Dit lyk egter twyfelagtig dat Juta, as boekhandelaar, boeke sou gekollekteer het om hulle in die biblioteek op te neem. Dalk is hier 'n verwarring met die biblioteek van die Gimnasium waar Roorda-Smit wel boeke as geskenke inasamels het. Van hierdie biblioteek maak Keet egter geen melding nie.

Volgens Heaton is die breek van die „Public Library" in 1877 van die bogenoemde lang donker kamer oorgedra na 'n kamer in mnr. J.R. Lys se huis. Hierdie beskrywing van Heaton strook nie heeltemal met dié van Keet nie en die beskrywing van Keet is sonder twyfel meer korrek. „The locality of the first Public Library was in a corner room of the buildings now opposite to the Fountain Hotel, used at present, I believe, as a butchery - at the corner of Pretorius and Parliament Streets. In 1876-77 it was removed to a room in a building on Church Square south, at that time belonging and occupied by Mr. J.R. Lys, later Landdrost of Pretoria, a low thatched roof house, with a broad verandah, - now partly forming the Grand Hotel and localised about where at present the offices of Messrs Cook & Sons are situated." 13) Dit is onwaarskynlik dat Juta sy eie „Circulating Library," wat hy in sy boekwinkel begin het, sou oorgedra het na 'n kamer by 'n ander winkel in Pretoria.

Dat mnr. Lys egter in noue verbinding met die biblioteekontwikkeling staan, is nie te betwyfel nie. Reeds in die bogenoemde brief van „Dolores" van 1875 word Lys as die persoon gancem wat 'n biblioteek sou kon opbou. Maar dit lyk asof sy verbinding met biblioteke eers later gekom het, nl. met die stigting van die „Pretoria Public Library."

(c) Die „Pretoria Public Library."

'n Heel lewenskragtige poging is in die jaar 1878 aangewend met die stigting van die „Pretoria Public Library" wat, aangesien dit later 'n deel van die Staatsbiblioteek uitmaak het, beskou kan word as die begin van die Staatsbiblioteek.

In 1877 is die Transvaal deur Sheapstone geannekseer. Die reeds taamlik Engelsgeesinde Pretoria het toe vinnig verder verengels en daar is hoofsaaklik deur die Engelse besettingstroepe en amptenare al spoedig 'n uitgesproke Engelse atmosfeer geskep. Biblioteekfasiliteite in Pretoria het feitlik nie bestaan nie. Roorda-Smit se Gimnasiumbiblioteek, wat in elk geval nie eintlik as openbare biblioteek beskou kan word nie, is gesluit. Juta se winkelbiblioteek het moontlik nog bestaan maar dit kan aangeneem word dat die belangstelling daarin na twee jaar al baie verflou het, soos dit meestal met dergelyke biblioteke die geval is. Aangesien hiervan het die anneksasie self ook seker daartoe bygedra dat die biblioteek nie meer dieselfde aftrek as vantevore by die bevolking geniet het nie. Die inwoners van Pretoria het net voor en na die Anneksasie te veel gehad om hulle besig te hou om veel aandag aan die ondersteuning van Juta se Biblioteek te gee.

In die mate wat daar na normale lewensomstandighede teruggekeer is, het die gedagte waarskynlik weer na vore gekom dat 'n biblioteek opgerig moes word. Verder is dit moontlik dat baie van die lede van die besettingstroepe die moontlikheid om boeke te lees sou verwelkom het.

13) SBA4a p.248. W.R. Keet op cit.

Op 14 Junie 1878 is daar onder die voorsitterskap van Regter Kotzé 'n vergadering gehou waartydens die reëls en regulasies van die „Pretoria Public Library” goedgekeur is. Heel netjies is die veertien reëls en sewentien regulasies in die notuleboek opgeneem en op hierdie gebruike Engelse manier is 'n begin gemaak met die Openbare Biblioteek in Pretoria.

Uit die notule van die stigtingsvergadering kan nie afgelei word wie die inisiatief geneem het, waar die vergadering plaasgevind het of wie daarheen „genooi” is nie. In koerante van die tyd kan geen uitnodiging of oproep na die vergadering gevind word nie. Vier dae na die vergadering meld die Volksstem dat: „the rules framed by the provisional committee were adopted at a general meeting of subscribers.” 14) Die verslag meld egter nie wie die aanvoerwerk gedoen het, of wie die komitee aangestel het nie en of daar reeds vantevore subscribers bestaan het wat die vergadering „van intekenare” bygewoon het nie, want dit lyk twyfelagtig dat binne vier dae 150 intekenare en + £100 vir die biblioteek byeengebring is soos in die verslag gemeld word. Ons enigste betroubare bron is die notule soos dit in die notuleboek verskyn.

Die eerste sinne lui: „At a Meeting of the Subscribers held on the 14th day of June 1878. Present the Honourable Judge Kotzé in the chair, Messrs. Brown, Coppen, Decker, de Vries, Kisch, Rex, H. Zeller, F. Jeppe, Melville and the Revds. H.S. Bosman and G. Weavind.” 15)

Weavind het die notule geskryf, maar dit wil voorkom asof hy nie al die aanwesiges goed geken het nie. Hy skryf sommige van die name foutief neer. Dit is bv. waarskynlik dat Coppen vir H.W.A. Cooper staan wat later op die bestuur gekies word. Die voorletters van net 'n paar van die aanwesiges is aan hom bekend, alhoewel die meeste name reeds in die inwonerslys van Pretoria in 1875 voorkom. 16) Sonder twyfel het die grootste deel van die teenwoordiges deel uitgemaak van die „haute-volée” van Pretoria.

Die samestelling van die bestuur is sonder twyfel van die grootste belang vir die inrigting en ook betekenisvol vir die geses wat in die „Pretoria Public Library” sou heers en dit is insiggewend om die lede van nader te beskou.

President: Hoofregter G.J. Kotzé is as President van die „Pretoria Public Library” verkies. In April 1877 is hy as hoofregter deur President Burgers aangestel maar voor hy nog sy pligte werklik kon aanvaar is die Transvaal geannekseer en Shepstone het sy aanstelling bekragtig. Die eerste ampshandeling van hoofregter Kotzé was dan ook om Shepstone as Administrateur van die Transvaal in te sweer. 17) Met Kotzé as president het die Bestuur sekerlik een van die mees aktiewe, gesiene en neutrals persone gekies wat daar destyds in Pretoria was. Ons sien dan ook dat hy in sy lang ampetyd as president (1878-1891?) by feitlik geen enkele vergadering van die bestuur van die „Pretoria Public Library” afwesig was nie en dat hy ook die inrigting herhaaldelik van ineenstorting gered het.

14) „de Volksstem” 18 Junie 1878.

15) Notule van „Pretoria Public Library” vergadering van 14 Junie 1878. SBA1 p.1.

16) Peacock op cit. p.127

17) Sir John G. Kotzé. Memoirs and reminiscences. Kaapstad, Maskew Miller, s.j. p.301

Lede van die Bestuur

Mnr. Fred Jeppe. Met die anneksie het Fred Jeppe, wat sekerlik 'n besonder intelligente en aktiewe mens was, 'n eienaardige rol gespeel. Hy het aan Shepstone inligting oor die Transvaal verskaf en Shepstone skryf oor hom: "I have fortunately met with a gentleman in whom I can fully rely." Uys beskryf hom egter in die woorde: "Fred Jeppe, formerly Postmaster-general of the Republic who had received his congé by reason of the fact that large quantities of stamps had mysteriously disappeared for which he could neither furnish returns nor an explanation." 18)

Ds. H.S. Bosman is eweneens weens sy pro-Engelse gesindheid in 'n eienaardige lig gestel. Hy het, soos reeds voorheen genoem 'n Engelsmedium skool opgerig en het Engels as taal sterk gepropageer. Met die inswering van Shepstone het hy die plegtigheid in sy kerk waargeneem alhoewel twee Engelse predikante in Pretoria dit kon gedoen het.

Vir hierdie houding is hy sterk van Afrikaanse kant aangeval en het hy hom later in sy brosjure „Mijn Antwoord" verdedig. Sonder twyfel was hy die Britse bewind goedgeesind en is hy later ook as Superintendent van Onderwys aangestel. 19)

F.C. Rex was 'n gewese onderwyser en gewese sersant-majoor van die Republiek se vrywillige Artilleriekorps. Hy het net vir een jaar lid van die bestuur gebly.

H.W.A. Cooper. Sekretaris.

Ds. G.W. Weavind. Hy was dominee van die Wesleyaanse Kerk wat juis in dié tyd sterk ondersteuning in Pretoria geniet het en dit is goed moontlik dat die inisiatief i.v.m. die biblioteek grotendeels van hom uitgegaan het.

Die Bestuur bevat dus hoofsaaklik bekende persoonlikhede uit die Pretoriase gemeenskap en verteenwoordig verskillende beroepe: regters, predikante, militêre amptenare, staatsamptenare ens. en by verre die meeste van hulle sterk ondersteuners van die nuwe bewind. Met so 'n bestuur wil dit voorkom asof die sukses van die onderneming verseker sou wees.

Drie dae na die stigtingsvergadering word die aanstelling van Eerw. A.J. Begemann as bibliotekaris goedgekeur teen 'n maandelikse salaris van £2.10 sodra die biblioteek open. Eerw. Begemann (gebore 1831) het in 1861 sy intreesprek in die "Nederduitsch Hervormde Kerk in de Transvaal" gebou 20) (de Zuid-Afrikaan 4 Maart 1861.) Elf en 'n half jaar later het hy afskeid geneem van die gemeente en in sy eie huis in Pretoria gaan woon. 21) Hy is as leraar later deur ds. H.S. Beaman opgevolg wat nou tot raadslid van die "Pretoria Public Library" verkies is.

Op dieselfde vergadering is besluit om op die volgende keurante en tydskrifte in te teken: Cape Argus, Volksblad, Eastern Province Herald, Telegraph, Lantern, The Natal Mercury, Diamond Fields Independence, the local papers and the Government Gazette.

Also the following English papers: Weekly Times, Pall Mall Budget, Punch, The Illustrated London News. And the following magazines: Cape Monthly, Mac-

18) C.J. Uys. In the era of Shepstone. Lovedale, Lovedale press, (voorw. 1933) p. 226

19) Basson op cit. p. 79ff

20) de Zuid-Afrikaan 4 Maart 1861

21) de Volksstem 16 Feb. 1817

HOOFREGTER KOTZÉ
Voorsitter van die „Pretoria Public Library“
1878-1890(?)

Millans Contemporary, 19th Century, Saturday Review, Edinburg Review and The Quarterly."

Verder word vir 250 boeke uit Engeland bestel. 22)

Uit hierdie besonderhede is dit heeltemal duidelik dat die "Pretoria Public Library" opgerig word vir die Engelsprekende bevolking van Pretoria. Dit het vanselfsprekend op die anneksie gevolg, hoewel die opvatting dat Engels die taal vir die intellektueel is en die taal vir die skool behoort te wees, reeds voor die anneksie aanwesig was. Dit is dus nie verbasend dat Engelse lektuur in die nuwe biblioteek oorheers nie. Ook die bibliotekaris, ds. Begemann was reeds vantevore van mening dat Engels sterk bevorder behoort te word.

Toe aan Begemann in 1927 die vraag gestel is of die biblioteek ook "Hollandse boeke" aangehou het, antwoord hy "Nee, alles Engels natuurlik, 't ging van de Engelsen uit." En verder:- "Welk soort van boeken waren't?". O goedkope novels, anders niet veel zaaks." 23) Die plaaslike Nederlands-Afrikaanse koerante word aangeskaf maar dit is ook al wat vir die Afrikaansprekende bevolking gedoen word.

Op 2 Augustus 1878 word die deure van die biblioteek vir die lesers geopen. 24)

Uit die herinneringe van Eerwaarde Begemann verneem ons waar die leesaal van die Pretoria Public Library was: "Lys, die 'n winkel had waar gij nu 't Grand-Hotel vindt, stond 'n kamertje aan die kommissie af. Hij stierf, doch 't kamertje hielden wij." 25) Die Grand-Hotel het vroeër gestaan waar die Standard-bankgebou op Kerkplein nou geleë is.

Bestuursvergaderings word blykbaar al na gelang van sake gehou. Geskenke word ontvang, o.a. ook dié afkomstig van Sir Theophilus Shepstone. 26)

Reeds in die daaropvolgende jaar word die salaris van die bibliotekaris aansienlik verhoog na £3.10.0 per maand, "on the condition that the Librarian personally attend in the Library at the stated times, see that the rules of the Society are strictly kept and that he be responsible for books being returned to their proper places." 27)

Die eerste algemene jaarvergadering word op 18 Julie 1879 in die "Court House" gehou. Teenwoordig was: "The President in the chair, Mrs. L.P. Ford, Juts, Cooper, Brooks, Dawson, Bindon, Brown, Loveday, F. Jeppe, Melville, Davidson, the Secretary." 28)

22) Notule Bestuursvergadering van "Pretoria Public Library" van 17 Junie 1878. SBA1 p.9

23) "de Volksstem" 20 Februarie 1917

24) Notule Bestuursvergadering van "Pretoria Public Library" van 25 Julie 1878. SBA1 p.11

25) "de Volksstem" 20 Februarie 1917

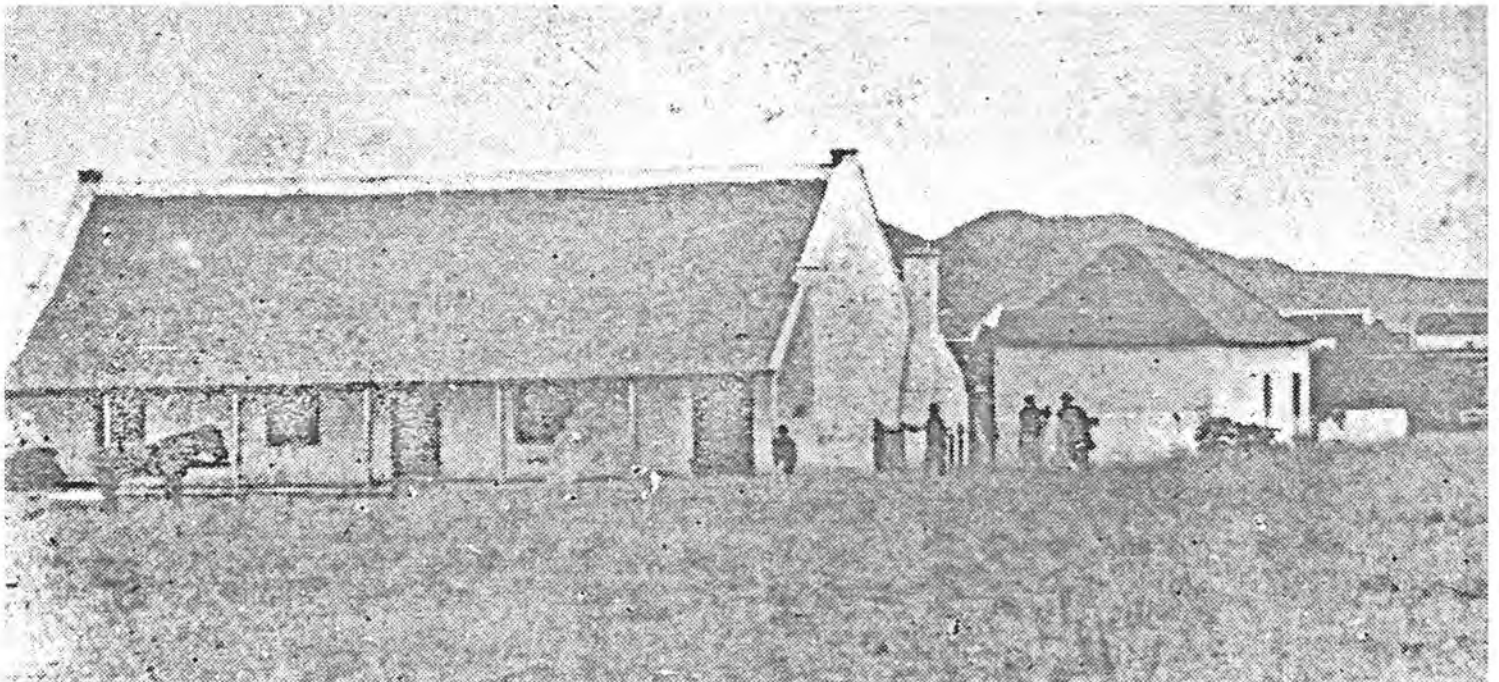
26) Notule Bestuursvergadering van "Pretoria Public Library" van 11 Januarie 1879 SBA1 p.14

27) Notule Bestuursvergadering van "Pretoria Public Library" van 11 Mei 1879 SBA1 p.14

28) Notule van die eerste algemene jaarvergadering van die Pretoria Public Library 18 Julie 1879. SBA1 p.17

Joh R. Lys
Handelaar wat eerste huisvesting
vir die „Pretoria Public Library“
aangebied het

**Huis van Lys waarin die „Pretoria
Public Library“ gehuisves was**

Die samestelling van die jaarvergadering is besonder interessant. Vyf van die aanwesiges se name kom nog nie in die inwonerslys van 1877 voor nie, 29) en almal is Engelse name. Die vermoede is seker geregverdig dat 'n groot deel van die 160 intekenaars lede van Shepstone se regering en besettingsmagte was, mense sonder familie wat hulle in 'n mate verveel het en graag van die Openbare Biblioteek gebruik gemaak het. Die vermoede word bevestig deur die aansoek van die bevelvoerende offisier van die „Kings Dragoon Guards requesting the council to sell some of our old books. ' 30)

Mnr. Rex het reeds op 14 Julie bedank omdat hy uit Pretoria vertrek. C.J. Juta word op die jaarvergadering in sy plak gekies.

Van belang is verder die melding in die jaarverslag van 1878: „The books formerly belonging to the Library of the High School have been kindly handed over by the Government to the care and for the use of the Society.” 31) Dit is waarskynlik dat die „High School” die Gimnasium van Roorda-Smit was wat in 1877 in opdrag van Shepstone gesluit is. Was die boeke wat Shepstone geskenk het, waarvan die Raadsnotule van 11 Januarie 1879 reeds melding maak, ook deel van hierdie boekery?

Sonder twyfel was hierdie eerste jaar van die bestaan van die „Pretoria Public Library” baie suksesvol. Die getal geregistreerde intekenaars was 160 en die balansstaat toon 'n batige saldo van £6.13.1 32) Net die gebruik van die leeszaal was teleurstellend en voortdurend word die openingstye verander om aan die wense van die gebruikers te voldoen.

Die derde jaar van die bestaan van die „Pretoria Public Library”, 1879/80 was vir die Transvaal vol politieke woelinge en onrus. In 1879 word Shepstone deur Sir William Owen Lanyon as Administrateur vervang. Die tweede deputasie bestaande uit Kruger, Joubert en Bok keer onverrichter sake uit Engeland terug en die algemene spanning laai op. Teen die einde van 1879 is dit duidelik dat die Boere nie meer bereid is om die anneksasie te aanvaar nie.

Mens kan verwag dat die belangstelling in die Biblioteek afgeneem het namate die politieke spanning toegeneem het. Die jaarvergadering op 21 Julie 1880 is nog redelik bygewoon, 12 intekenaars was teenwoordig. Die finansiële verslag is nou nie meer so gunstig nie en daar word met teleurstelling gewag gemaak van die feit dat die ledetal sterk afgeneem het omdat lede bedank het. Geen rede vir die bedankings word in die verslag gegee nie. Afgezien van die politieke onrus was dit waarskynlik ook te wyte aan die normale verskynsel dat nuut gestigte biblioteke altyd 'n groot aantrekkingskrag het, wat na 'n paar maande afneem totdat daar 'n bestendige kern van werklik geïnteresseerde lesers oorbly. 'n Verdere rede sou wees dat die raad weens 'n tekort aan fondse geen nuwe boeke bestel het nie en 'n hele aantal intekenaars dus waarskynlik teleurgestel was omdat hulle geen nuwe leesstof in hulle belangstellingsrigting kon vind nie.

29) Peacock op sic. p.127.

30) Notule Bestuursvergadering van „Pretoria Public Library” van 15 Julie 1880. SBA1 p.21

31) Notule van die eerste algemene jaarvergadering van die „Pretoria Public Library”. SBA1 p.17

32) Notule van die eerste algemene jaarvergadering van die „Pretoria Public Library.” SBA1 p.17

Op hierdie algemene vergadering kom vir die eerste keer die gedagte na vore om finansiële steun by die owerheid te soek. Aan die Bestuur word opdrag gegee om die Regering te nader: „to make a grant in aid of the Library funds and further to make provision for a regular annual grant in support of the institution.” 33) Op 25 November 1880 meld die sekretaris: „that the Government were (sic) prepared to assist”. Dit is bes moontlik dat die „Transvaal Colonial Administration” die onderneming gunstig gesind was aangesien daar tog prominente persoonlikhede, wat die regering besonder goedgesind was, op die bestuur gedien het. Maar teen dié tyd het die Administrasie sy hande reeds vol gehad met die groeiende weerstand en het dit nooit sover gekom om daadwerklike finansiële hulp aan die Biblioteek te verleen nie.

Op 11 Augustus 1880 word 'n spesiale algemene vergadering belê met die doel om klousule 5 en 12 van die „Pretoria Public Library” se Regulasies te verander. Klousule 5 handel oor die subskripsie wat verhoog moes word van 5/- na 7/6 en klousule 12 dat veranderings van regulasies nie meer in die pers aangekondig hoef te word nie maar net in die Biblioteek en elders bekend gemaak moes word. Geen intekenaars daag egter op nie en die vergadering word nie gehou nie.

Twee raadsvergaderings word nog gehou, een op 6 September en die ander op 25 November, voor die Eerste Vryheidsoorlog op 16 Desember 1880 uitbreek.

Pretoria is gedeeltelik verokans en die inwoners moes hulle huise verlaat en intrek neem in die „kamp”. Uit die koerant „The News of the Camp,” wat in die tyd in Pretoria uitgegee is, kon geen aanduiding gevind word dat die boeke of 'n gedeelte van die Biblioteek oorgedra is na die kamp toe nie.

Op 30 Maart 1881 is die beleëring van Pretoria beëindig en kon die inwoners uit die kamp na hulle huise terugkeer. Op 22 Junie 1881 hou die bestuur van die Biblioteek sy volgende vergadering. Die lede is voltallig met uitsondering van die Sekretaris, Eerw. Weavind wat op 10 Mei aan die raad geskryf het: „giving notice of his removal from Pretoria, resigning as Secretary.” 34)

Die Bestuur besluit om die bibliotekaris, Eerw. Begemann, as waarnemende sekretaris aan te stel. Vir die eerste keer word 'n aanduiding gegee dat die Biblioteek in lokale gehuisves is wat aan Lys behoort, want onderhandelings moet gevoer word: „with Mrs. Lys or her agents as to rent to be paid during Martial Law and later.” 35)

Op 21 Julie 1881 vind die eerste na-oorlogse algemene vergadering plaas. Slegs nege persone is teenwoordig. Die vakature deur Eerw. Weavind gelaat, word deur mnr. Green gevul en Fred Jeppe word tot sekretaris verkies.

Vir omtrent 'n jaar is daar geen vergaderings nie. In Maart 1882 het die finansiële toestand van die Biblioteek so veraleg dat die raad besluit om 'n algemene vergadering van lede te belê, „to decide whether the institution should be continued, and if so, how the liabilities of the library, amounting to nearly £100.0.0

33) Algemene jaarvergadering 1880. SBA1 p.25

34) Notule Bestuursvergadering van „Pretoria Public Library” 22 Junie 1881. SBA1 p.28

35) Notule Bestuursvergadering van „Pretoria Public Library” 22 Junie 1881. SBA1 p.28

are to be met." 36) Hierdie vergadering word deur 13 persone waaronder "His Lordship, the Bishop", en ook mr. J.F.E. Celliers, die vader van die latere Staatsbibliotekaris, bygewoon. 'n Paar draadlose besluite word geneem, nl. dat:

- 1) 'n Openbare vergadering van die inwoners van Pretoria belê moet word.
- 2) Aan die bibliotekaris en "the land lady" 'n maand kennis gegee moet word.
- 3) Dat die voorstatter, Hoofregter Kotzé, en mr. Durham 'n kollekte vir die biblioteek moet onderneem.

Blykbaar is die besluite uitgeweer. Reeds 'n week later word die algemene vergadering in die biblioteekkamer met 'n rekord bywoon - meer as 25 persone - gehou en Hoofregter Kotzé kan meld dat hy en sy medewerker £165.00 ingesamel het om die skulde wat £119.0.0 beloop, te dalg.

Alhoewel Hoofregter Kotzé in sy "Biographical Memoirs and Reminiscences" geen melding maak van die "Pretoria Public Library" nie, is dit tog besonderenswaardig hoe hy hom persoonlik vir die inrigting beywer het. Daar is omtrent nie 'n enkele vergadering waar hy nie persoonlik die stoel ingesoen het nie en nou, waar die bestaan van die Biblioteek in gewaar is, het hy blykbaar persoonlik met 'n kollekte se rondrygegaan. Dit is heeltemal verstaanbaar dat 'n persoonlikheid soos Hoofregter Kotzé daarin geslaag het om die vereiste bedrag en selfs meer byeen te bring, maar dit is verstaend dat hy, wat met soveel pligte belaa was, die tyd gewyd het om persoonlik in dié mate sy aandag aan die Pretoria Public Library' te gee. Die groot aantal persone wat die openbare vergadering bygewoon het, is sekerlik ook hoofsaaklik te danks aan die persoonlike invloed van die Hoofregter.

Die vergadering besluit dat Pretoria bealle 'n openbare biblioteek behoort te hê, en verder dat 'n nuwe bestuur van 7 lede aangestel moet word en "to ensure the success of the present undertaking, it is desirable that Dutch- and German publications should also be provided at the discretion of the Council for the Library."³⁷⁾

Vir die eerste keer word die belang van die Afrikaners in die sameweg van die "Pretoria Public Library" geneem en wel in die duidelike terme: "to ensure the success". Die voorstel is gemaak deur mr. Cohen, gesekondeer deur mr. Beckett. Op 17 Mei word dan ook die volgende koerante bestel die weeklikse uitgawe van die Nieuwe Rotterdamse Coerant' die "Gids" en die Duitse koerante: "Berliner Tageblatt" en "Leipziger Illustrirte Zeitung."

Die samestelling van die nuwe Bestuur bring min veranderinge, die Biskop van Pretoria, Eerw. Bousfield word verlies. Die samestelling is soos volg:

- Hoofregter Kotzé, (Voorstatter)
Die Biskop van Pretoria, Eerw. Bousfield.
Dr. H.S. Boeman.
R.C. Green.
I. Dougall.
R. Hubberford (vnd. Britse verteenwoordiger).
Fred Jeype (Ere-Sekretaris en Tesourier).

36) Notule Bestuursvergadering van "Pretoria Public Library" 25 Maart 1882. SBA1 p.30.

37) Notule openbare vergadering 25 April 1882. SBA1 p.33.

Verder word besluit dat alle eiendom en fondse aan die nuwe Bestuur oorgedra moes word en nuwe regulasies opgestel moes word. Die Bestuur neem egter die reeds bestaande reëls en regulasies met geringe wysigings woordeliks oor. Een wysiging is nogal interessant nl. reël 14 van 1878 wat bepaal: „There shall be a librarian to be appointed...” teenoor die nuwe bewoording van 1882: „A librarian may be appointed.” Dit lyk of die afdiening van die bibliotekaris, Eerw. Begemann, waarop die algemene vergadering besluit het, werklik deurgevoer is en die biblioteek deur vrywillige helpers aan die gang gehou is.

Verdere wysigings van die reëls en regulasies is dat die pos van sekretaris en tesourier in die toekoms deur een persoon behartig word, die ledesald van £1.0.0. na £1.10.0. verhoog word en dat geen spesiale voorsiening meer soos vroeër vir seuns en dogters gemaak word nie waar hulle voorheen onder regulasie 15 toegelaat was teen betaling van 10/-, maar van die jaarvergadering uitgesluit was. 38)

Die finansiële voerspoed wat deur die kollekte van Hoofregter Kotzé en mnr. Durham gestig is, hou egter nie lank aan nie. Reeds met die volgende insameling van subskripsies wies lede om te betaal omdat 'n deel van hulle die donasie wat hulle aan Hoofregter Kotzé gegee het as betaalde 'ledesalde' beskou. 39) Dat hulle heeltemal geregtig hierin was blyk uit een van die besluite wat gedurende die vergadering geneem is, waarin daar sprake is van „the subscriptions collected by the chief justice and Mr. Durham...” 40) Dan word ook melding gemaak dat 'n groot aantal ou intekenaars die stad verlaat het, waarskynlik die beamptes en soldate wat onder die Shepstone-bewind tydelik in Pretoria gestasioneer was.

Begemann bevestig hierdie vermoede in sy herinneringe, alhoewel hy die besonderhede nie heeltemal korrek weergee nie. Na die oorlog van 80 moest die leestarying gesloten word, deur gebrek aan belangstelling. De meeste Engelse verliet Pretoria om naar Natal te gaan.” 41)

Vroeg in 1883 was daar weer 'n tekort van £14 en weereens word 'n beroep op intekenaars gedoen maar so min persone dag vir die algemene vergadering van 26 Mei op dat dit uitgestel moes word tot 31 Mei.

Vir 'n hele jaar is daar geen raadsvergaderings gehou nie.

Op 17 April 1884 kom die Bestuur weer byeen. Fred Jeppe stel hulle in kennis: „that his removal from the premises necessitated his resignation as Secretary and Treasurer to the institution” en verder dat Comforth die raad in kennis stel „that the premises now occupied by the Library were required at the end of this month for the purpose of rebuilding.” 42)

Dit lyk asof Jeppe op een of ander wyse gekrenk was maar later tog weer besluit het om as sekretaris aan te bly.

38) Notuleboek. SBA1 p.1-7 en 36-42

39) Notule Bestuursvergadering van die „Pretoria Public Library” van 7 Julie 1882. SBA1 p.47

40) „Transvaal Advertiser” 29 April 1882.

41) „de Volksstem” 20 Februarie 1917.

42) Notule Bestuursvergadering van „Pretoria Public Library” van 17 April 1884. SBA1 p.50

The vraag is wie mar. Comfort was en in watter gebou die Biblioteek op die tydsetip gebuiswas was. Keet skryf: 'The library continued in this way until Mr. Lys's private house as stated, on Church Square, was pulled down and rebuilt. This necessitated the removal of the books... 43) Die moontlikheid bestaan dat die boeke deesdae werklik nog in Lys se huis was en Comfort as agent vir die boedel oorgetree het, maar die daaropvolgende gegewens van Keet is erg onbetroubaar want hy beweer dat die boeke vir 'n paar jaar in koete weggepak is en wel in die eerste boek van die "Court room (the old High Court in St. Andrew's Street), now occupied by Turkstra's Tea Room."

Die is dinkelik dat die besluit van die vergadering op 3 Mei aan Keet bekend was, maar nie die geboue vanaf 9 Mei nie. 'n Spesiale vergadering word op 25 April 1884 held waar besluit word om met Comfort te onderhandel vir uitstel. Op 3 Mei vind die volgende algemene vergadering plaas. 25 Lede is teenwoordig en 'n besluit word geneem: "That the Library be closed and the Books be preserved in the best possible manner by the Council until the next annual meeting, at which time it is to be hoped the Council will be able to make some definite proposal". 44)

'n Week later word 'n Bestuursvergadering gehou waar ook die here Brocks en Callier's teenwoordig is. Hierdie twee here het alteen 45 nuwe lede vir die Biblioteek gewerf, met die gevolg dat die komitee weer moed gekoop het en besluit om aan te gaan. Daar word ooreengekook om lokaal by mr. Koch teen £6 per maand te huur.

Die is moontlik dat mr. Koch die hoof of een van die hoofkantele, van die Z.A. Handels-Maatschappij was want daarna word net van die ondersteuning van ooreenkomende geprent wat deur die Biblioteek met die Maatschappij aangegaan word. Die ruimte is geleë op die hoek van Churchside- en Pretoriusstraat en moet be-treklik groot gewees het want 'n deel daarvan word aan die "British Resident" afgestaan 45) en daar word op 3 Junie besluit dat 'n "wooden partition between Library Room and Office to be leased to British Resident" oopgerig word, en verder om 'n nuwe glasier in die klein kamer langs die biblioteek te sit. Die Acting British Resident, ' mar. Rutherford wat lid van die Biblioteekbestuur is, is bereid om die ruimte teen £3.10.0 te huur. 46)

Met die bespreking op 9 Mei vind ons ook vir die eerste keer 'n aanduiding dat daar geen bibliotekaris meer was nie, want in die notule word gemeld: 'Mr. Green was asked to see Mrs. Morkenzie and to arrange with her to attend to the library room for 1 hour, from 8-9 p.m., every night, and for 2 hours in the afternoon, twice a week, from 3-5 o'clock for the receipt and delivery of books. 47)

Mev. Morkenzie is bereid om die werk teen £3.10.0 per maand te aanvaar.

- 43) Keet op ctt. SBA4a p.248
- 44) Notule van verdragde algemene vergadering van 3 Mei 1884. SBA1 p.53.
- 45) Notule spesiale Bestuursvergadering op "Pretoria Public Library" 3 Junie 1884. SBA1 p.56.
- 46) Notule Spesiale Bestuursvergadering van "Pretoria Public Library" van 14 Junie 1884.
- 47) Notule Spesiale bestuursvergadering van "Pretoria Public Library" van 9 Mei 1884. SBA1 p.54.

Gedurende die algemene vergadering op 21 Junie 1884, maak Celliers (sr.) met verloop van tyd wat 'n belangrik rol in biblioteekake begin speel, vir die eerste keer melding van Nederlandse boeke wat in besit van die Regering is, en spreek hy die mening uit dat die bestuur 'n poging behoort aan te wend om hierdie boeke vir die biblioteek te verkry.

Dit is duidelik dat Celliers na die boeke verwys wat die *Mantschaps* der Nederlandse Letterkunde te Londen¹ aan die Regering van Transvaal gestuur het. Die vergadering is van mening dat die saak van besondere belang is en daar word besluit om 'n bestuurvergadering te hou en nur. Celliers se versoek om alle Inligting aan die bestuur te verskaf, en dat daarna met die Regering onderhandel moet word.

Dit is eenaardig dat dié saak nie reeds vroeër onder die aandag van die Bestuur gebring is nie, want die eerste boeliste uit Nederland is reeds in 1883 in Pretoria ontvang en reeds in September 1882 is 'n Regeringskommissie in dié verband aangestel waarvan ds. H.S. Bosman lid was. Waarom het Bosman, wat ook op die bestuur van die Pretoria Public Library dien, tot diureer geen melding van die boeksaak gemaak nie? Is dit dat hy gevoel het dat die publiek van die

'Pretoria Public Library' nie gaffertrensseerd sou wees nie omdat die boeke Nederlands was? Verder is dit eenaardig dat dié 'n jaar gesaem het voor die Bestuur van die 'Pretoria Public Library' weer aandag aan die saak gee, want as Celliers se wesk ernstig opgesaem is, sou mens verwag dat daar direk vertoef tot die Regering gery sou geword het, veral waar ds. Bosman die saak van die 'Pretoria Public Library' by die Regeringskommissie kon stel. Dit kan natuurlik ook wees dat Bosman gewaarsta het teen oortrasige optrede omdat hy bewys was van die houding van die Regering en die saak om die rede nie eerder ahangde gemaak is nie.

Op die Bestuurvergadering van 1 April 1884 verduidelik die voorzitter dat: A donation of books had been made by a Literary Society in Holland to the Government here, that the Government had appointed a committee consisting of the Rev.

Mr. S.J. du Toit, Superintendent of Education, H.S. Bosman and P. Postma, with instructions to render these books accessible to the public, and that the old school-building on the square had been given for the establishment of a public Library. 48)

Daar word voorgestel dat die Regering gesader moet word met die versoek om die te stigse biblioteek te verwaig met die 'Pretoria Public Library.' In 'n skrywe van 1 April 1885 gery aan die 'Committee van de Staatsbibliotheek' word voorgestel dat 'n gesaemtelike bestuur bensaem word en dat die ruimte wat deur die 'Pretoria Public Library' gebuur is behou moet word en die skoolgebou op Kerz-plaats wat die Regering vir sy biblioteek beoog het, nie vir die doel gebruik moes word nie. Die ou skoolgebou, so mens hulle, is vogtig en die dak nie dig nie, en vir beide biblioteke saam te klein. Die brief word met 'n sterk aanbeveling deur H. Skiemans, die sekretaris van die Komitee, op 4 April 1885 deurgestuur na die Regering. 49)

Die voorzitter Hoofregter Kotzé en Ferrv. Bosman word bensaem om die Staatssekretaris te spreek l.v.m. die saamsmakting van die twee biblioteke 50) en die hoop word uitgespreek dat die antwoord van die Regering voor die algemene vergadering op 7 Julie 1885 ontvang sou word.

48) Notule Spesiale Bestuurvergadering van 'Pretoria Public Library' van 1 April 1885. SBA1 p. 60

49) SBA3. p. 79

50) Notule Bestuurvergadering van 'Pretoria Public Library' van 3 Julie 1885. SBA1 p. 63

Op hierdie algemene vergadering is o.a. Jan Calliers sr. en Jr. beoorloof. 'n Finale antwoord van die Regering is egter nog nie ontvang nie, maar die voor- sitter meld dat die Bestuur besluit is met onderhandelinge en dat hulle van voorn- mens is 'to call a general meeting as soon as a favourable answer had been receiv- ed from the Government.' (51)

Jan Calliers sr. vat die saak eerste ahangig gemaak het, versoek dat die inkonende Bestuur niks ongedaan moes laat om die vereniging van die twee biblio- teke te verweenslik nie. Die volgende bestuurslede word nie harties nie; die Biskop van Pretoria, Ezra. Bosfield, vat reeds vir meer as 'n jaar geen vergade- rings meer bygewoon het nie, mar. Rutherford (die acting British Resident) en mar. Dougall. In hulle plek word dr. Petrus Postma, lid van die Kommissie van die Staatsbibliotheek, adv. Coqper en Jan Calliers (sr.) gekies. (53)

Toe op 13 November 1885 nog geen antwoord van die Regering ontvang is nie, word besluit om weer te onderhandel en 'n komitee bestaande uit dl. dr Tolt, Festius en Bosman af te vaardig om die Regering te spreek. Die samestelling van die komitee is intressant. Da. dr Tolt kan niemand anders gewees het nie as die Superintendent van Ouderwys, da. S.J. du Toit, die Voorzitter van die „Rage- rings Kommissie voor de Staatsbibliotheek," waarvan beide dl. Postma, H.S. Bosman ook lede was. Die Bestuur van die „Pretoria Public Library" span dus die Rege- ringskommissie in om sy saak by die owerheid te stel! Dit word dan ook bewerk- deur die nota van die Ondersekretaris aan die Staatssekretaris, naamlik dat die ver- soek „word door de Kommissie al hier aangevoelen." (53) Dit is dan vriend dat die Regering die aanbeveling van sy eie kommissie nie aanvaar nie. Reeds op 20 No- vember ontvang die bestuur van die „Pretoria Public Library" die antwoord dat: „de Uitvoerende Raad bij besluit van leden in principe geene vrljmoedigheid vindt om de beide Bibliotheken te verenigen." (54)

Hierdie antwoord word eers op 31 Maart 1886 aan die Bestuur voorgelê en moes vir die lede 'n skok gewees het, want uit die note van alle voorafgange vergaderings spreek daar vertroue dat die antwoord wel mistien lank sou sloer, maar tog uiteindelik gunstig sou wees.

Om die saak te vererger is die Bibliotheek weereens in groot finansiële moeilikede want boeke is aankoop en die huur van die lokaal en die salaris van mev. Mackenzie is manda agterstallig, en die intekenaars betaal nie hulle sub- skripsies nie. Weereens word 'n algemene vergadering byeengeroep om te onder- soek of die bibliotheek voortgezet of gesluit moet word. By die vergadering wat vir 29 April 1886 half 1e, dag met een intekenaar op en by 'n tweede, byeenge- roep vir 6 Mei, nie een nie. (55) Weereens is dit Hoofregler Kotzé wat 'n kollekte

- 51) Algemene jaarvergadering van 7 Julie 1885. SBA1 p.65
- 52) Notele SBA1 p.65
- 53) Regering memorandum 19 November 1885. SBA3 p.7
- 54) Notele van Speciale Bestuursvergadering van Pretoria Public Library van 1 April 1885
- 55) Algemene vergadering 6 Mei 1886. SBA1 p.70

hou en daarin slaag om 'n bedrag van ongeveer £150.0.0 in te samel en op die wyse die voorbestaan van die biblioteek versterk.

Dit lyk asof die man dat daar weer hoop vir die voorbestaan van die Biblioteek is en waarskynlik ook die fondsennameeling van Hoofredakteur Kotzé die Inskrywers weer laat lewe kry, want die derde poging om 'n algemene vergadering byeen te bring op 20 April 1886 slaag. Twealf persone is teenwoordig, o.a. Eerw. Wentzel.

Die voorrafter skets die situasie van die Biblioteek en stel voor dat 'n jong man gekry word wat drie of vier keer per week boeke kan uitgee en teruggoetrag. Sy voorstel dat 5/- in die £ aan die skuldleiers aangebied word, word aanvaar.

Verstilleende planne word ter verbetering van die huidige toestand voorgestel, o.a. die hou van "Monthly penny readings and lectures" soos in Natal. 56)

In die daaropvolgende kommissievergadering word mr. Joseph G. Walsh as bibliotekaris aangestel teen 'n vergoeding van £2.10.0 per maand.

In Februarie 1887 word 'n funksie ten bate van die biblioteek beplan en "an entertainment committee" aangestel. 'n Geselligheid, consisting of some readings, or a lecture varied by musical performances and ending with a farce would be the best to suit the people of Pretoria." 57)

Die is interessant dat persone uit Kimberley bereid was om die "Pretoria Public Library" te ondersteun mits hulle toegeliet sou word om die biblioteek te gebruik onderwyf hulle in Pretoria op besoek is.

In 1887 word 'n voorstel van F.T. Nicholson bespreek om die Biblioteek te verrens met die leskammer wat in die "Temperance Hall" oopgelig sou word. Die voorstel het sy oorsprong by die "Good Templars Society" en word na 'n lang bespreking aanvaar.

By die bestuursverteenwoordiging word ds. Postma verwag deur E. Bourke. Maar, Jeppe, die jarelang sekretaris en besorger van dat leeward anders in sy plak bo-norm moet word, as his time did not allow him to fulfill properly the duties as Secretary and Treasurer." 58) Daar word besluit dat mr. Jeppe nog saamly tot die ooreenkomste met die "Good Templars Society" afgesluit is.

'n Voorlopige bespreking tussen die "Pretoria Public Library" en die "Good Templars Society" het plaasgevind waar soos volg ooreengekom is: "Term of agreement agreed upon 3 years with 3 months notice.

Rent, nominal one of 20/- p.a.

Dimension of Library Room 15x10 and Reading Room 26x15.

Time of opening to be agreed upon by the Council.

Two Members of the G.T. Institution to be added to the Council.

Papers, Periodicals etc. for the Reading Room to be supplied by the Lodge. Subscription to be 10/- p.a. as for the Reading Room and 20/- p.a. as for the right of taking out Books.

The combined Council to decide regarding the disposal of funds, which are received by the Secretary and Treasurer of the Council.

56) Notule Algemene Vergadering van "Pretoria Public Library" van 4 Aug. 1886.

SBA1 p. 83

57) Notule Bestuursvergadering van "Pretoria Public Library" van 2 Februarie 1887.

SBA1 p. 77.

58) Notule Algemene Vergadering van "Pretoria Public Library" van 17 Junie 1887.

SBA1 p. 81

The lighting of the Library to be provided by the Council. Librarian to be appointed by the Council at a salary to be fixed by the Council. The Librarian to keep the key of the Library. The Council to retain all its rights and functions under the existing Rules."

Hierdie ooreenkoms is later in 'n ietwat gewysigde vorm deur albei die komitees onderteken. 59)

Op 5 September 1887 word die publiek in kennis gestel dat die biblioteek oorgebring sal word na die „Good Templars Lodge in Vermeulen Street." 60)

Alhoewel ons geen verderë skriftelike bewys het nie, kan ons gerus aanneem dat die voortbestaan van die biblioteek vir die volgende drie jaar beveilig is; die kontrak met die „Good Templars Society" het oor 'n periode van drie jaar gestrek en daar is geen rede om te vermoed dat die biblioteek in die loop van die tyd gesluit sou word nie.

Hiermee eindig die notuleboek van die „Pretoria Public Library." Volgens die voerlopige besprekings sou twee lede van die „Good Templars Society" op die Bestuur benoem word, maar dit is goed moontlik dat 'n heeltemal nuwe bestuur saamgestel is, aangesien die Sekretaris mr. Jeppe by die laaste algemene jaarvergadering na hy versoek het dat iemand anders in sy plek benoem word, gevra is om sy aftrede uit te stel totdat die saamvoeging van die „Pretoria Public Library" en die biblioteek van die „Temperance Hall" afgehandel is.

In 1892 toe daar opnuut onderhandelinge tussen die Regering en die „Pretoria Public Library" plaasvind word vermeld dat Eerw. J. Gray daarop wys dat: „There had been three public libraries supported in Pretoria already. The last had been sold up and disappeared since his arrival." 61)

Dit is nie duidelik hoe hierdie verklaring van Gray vertolk moet word nie. Hy het in 1890 in Pretoria gearriveer en neem vanaf 1891 aktief deel aan biblioteek-sake. Die kontrak tussen die Bestuur van die „Pretoria Public Library" en die „Good Templars Society" sou in 1890 of 1891 ten einde loop en dit is taamlik duidelik dat dit nie verleng is nie. Bedoel Gray met sy verwysing na 'n biblioteek wat uitverkoop is die „Pretoria Public Library"?

Daar is geen notuleboek van die „Pretoria Public Library" na 1887 nie. Die Pretoriase koerante verwys gedurende hierdie tyd nie na die biblioteek nie en daar verskyn ook geen kennisgewings van vergaderings of oor ander biblioteeksaangeleenthede nie. Die enigste bronne wat beskikbaar is, is 'n verslag oor die Staatsbiblioteek wat in 1900 deur F.T. Nicholson geskryf is en adv. Keet se oorsig. Nicholson sê „The Public Library had been closed owing to lack of funds," blykbaar in 1890 of 1891. 62) Adv. Keet maak geen melding van die ooreenkoms met die „Good Templars" nie, maar berig wel van 'n besluit om die biblioteek te ontbind „as the Library met with little support and owing to lack of funds." 63)

59) Notule Spesiale Bestuursvergadering van „Pretoria Public Library" van 30 Junie 1887. SBA1 p83p.

60) de Volksstem 6 September 1887. SBA3 p.287.

61) The Press 3 Februarie 1892. SBA3 p.292.

62) F.T. Nicholson. „The State Library" 1900. SBA10 p.205

63) W.R. Keet op cit. SBA4a p.248

Hy meld geen datum nie, maar as ons aanneem dat volgens die ooreenkomstige hantwerping aan die biblioteek verleen is van 1867, 1890 of 1891, kon dit nie voor 1890 gebeur het nie.

Koet deel verder mee dat voorgestel is dat die boeke verkoop moes word, maar dat boeswaar hierheen ingebring is. 'n Gedeelte van die versameling meen hy, is weggepak in kluis wat in die Hoogeregshofgebou (deesdae in Andriessstraat) behou is, totdat hulle aan die Staatsbiblioteek oorhandig is. 'n Ander gedeelte is in bruidkies afgegaan aan adv. Kingwill en ander oprigters van 'n „young men's library and social club," om te dien as 'n nasionaalbiblioteek vir die lode van die kind. Daar is geen rede om te twyfel aan die korrektheid van hierdie mededeeling nie, aangesien Koet as advokaat bekend was met die lokale van die Hoogeregshof en die instelling vir die stigting van die klub uitgegaan het van 'n kollega. Die vraag is egter wanneer hierdie gebeurtenisse plaasgevind het en dit kom as waar-skynlik voor dat dit nie voor 1890 kon wees nie.

Dit is tensygte van die bewaare teen die verkoop van die biblioteek, tog nie onmoontlik dat 'n deel van die voorraad wel van die hand gega is nie. Volgens Koet is daar alreys 'n 2,300 bande uiteindelik aan die Staatsbiblioteek oorhandig en was die boeke wat aan die klub geleen is daarby ingesluit. Dit lyk maar 'n skrale oes vir 'n periode van ophou wat oor minstens tien jaar gestrek het. Trouens, toe Gray en Nicholson hulle in 1891 weer begin beywer om biblioteekdienste vir die leerspubliek van Pretoria te verkry en besprekings met die Raad van die Staatsbiblioteek wou aanknop, moes hulle baseer het dat hierdie skrale voorraad geen basis vir onderhandelings kon wees nie. Om die rede het hulle 'n kollektiekampanje op tou gegaat en 'n bedrag van £700 ingesamel voordat hulle nuwe vertoë rig vir 'n same-smelting tussen die destynkte „Pretoria Public Library" en die deesdae tammik o-offisiële „Staatsbiblioteek."

Volgens die saamvinding uit die latere notules van die verenigde biblioteke son dit egter blyk dat uters twyfelagtig is of meer as 100 van hierdie boeke werklik in die voorraad van die Staatsbiblioteek oorgesoen is.

II DIE STIGTING VAN DIE STAATSBIBLIOTEK

(a) Die skenking van De Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden

Op 'n Jaarvergadering onder voorsitterkap van prof. Robert Fruin gehou te Leiden op 15 Junie 1882 het „De Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden” (gestig in 1766) 'n voorstel van sy bestuur oorweeg om „een blijk van belangstelling te geven aan onze stambroeders in de Transvaal, die door den wakkeren strijd voor hunne onafhankelĳkheid de eer van de Nederlandschen naam zoo waardig hebben gehandhaafd”. 64)

As geskikte middel daartoe word aan die hand gedoen om die Nederlandse taal in Transvaal (en dalk ook in die Vrystaat) te steun en te bevorder deur 'n biblioteek te versamel en aan die Transvaalse Regering aan te bied, „bestemd om onze taal en letteren daar in wijderen kring bekend te maken, de zuiverheid der taal te helpen in stand houden, en zoo de banden van stamverwantschap en broederlĳke gezindheid tusschen het Afrikaansche en het Europeesche Nederland te bestendigen en te bevestigen”. 65)

Kringe in Nederland het die verloop van die Eerste Vryheidsoorlog met tross gade geslaan. Dit het hulle weer bewus gemaak van hulle stamverwantskap met die Suid-Afrikaanse volk en terselfdertyd is hulle geskok deur die „verbastering, welke ons Nederlandsch door verwaarloozing heeft ondergaan”. 66)

Daar is egter vertrou dat die Nederlandse taal „nog levendig en sterk genoeg schijnt om onder gunstige omstandigheden het Afrikaansch te zien ontluiken tot beschaafd Nederlandsch”. 67)

Die verwaarloozing van die Nederlandse taal in Transvaal word hoofsaaklik die Nederlandse Regering en hulle politiek teenoor Suid-Afrika ten laste gelê, want na 1806 is die Boere deur Nederland in „verlatenheid gelaat”. Hierdie gevoelens, trots op krygsprestaties, teleurstelling omdat Nederlands in Suid-Afrika so „agteruit gegaan” het, en 'n skuldbesef oor die verwaarloozing van taalgemote vorm die agtergrond van die boekskenking wat deur die „Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden” voorgestel is en so vrygewig deur die lede van dié vereniging gesteun word.

Op die algemene Jaarvergadering 15 Junie 1882 van die Maatschappij word 'n „Commissie voor de samenstelling der Bibliotheek te schenken aan de Zuid-Afrikaansche stamverwanten in Transvaal en in Oranje-Vrijstaat” benoem. As lede van die kommissie word die volgende here aangestel: M. de Vries, H. Kern, J.R. Fruin met D. Hartevelt as Sekretaris.

Op hierdie Jaarvergadering is al begin om fondse vir so 'n biblioteek in te samel en word daar ook beloftes vir verdere bydraes gemaak. Op dié wyse was daar, toe die komitee op 20 Oktober 1882 sy eerste vergadering hou, reeds 'n bedrag van 551.50

64) Uit 'n sirkulêre aan lede van die Mij. der Nedl. Letterkunde. SBA2 p.20.

65) do.

66) D. Hartevelt, Voorsitter van die Nederlands Suid-Afrikaanse Vereniging; „Zuid-Afrika” owergedrukt uit het Leidsch Dagblad van 20 Februarĳ 1888. SBA2 p.172.

67) do.

gulden beskikbaar. Buitendien is daar ook boeke geskenk vir die biblioteek. 68)

Dit blyk ook op hierdie vergadering dat daar reeds direk na die algemene Jaarvergadering van 25 Julie aan die Regering van die Zuid-Afrikaanse Republiek geskryf is teneinde die plan om 'n biblioteek aan die Transvaal te skenk voor te lê. 69) In Pretoria word die brief na ontvangs na die Superintendent van Onderwys, S.J. du Toit, verwys. Hy beveel aan dat die geskenk aanvaar word en doen aan die hand dat „de H. Ed. Regering eene Commissie benoem, met opdracht eenige Reglementen op te stellen, hoedanig zulk een kostbare collectie Werken het best te bewaren en toegankelijk te stellen voor't publiek.” 70)

Die voorstel van S.J. du Toit word deur die Suid-Afrikaanse Regering aange-
neem en 'n „Commissie voor de Staatsbibliotheek” word benoem onder sy voor-
sitter-
skap. Die ander twee lede van die Kommissie was di. P. Postma en H.S. Bosman.

Reeds op 28 Maart 1883 word daar 8 kiste boeke via Durban aan die Suid-
Afrikaanse Regering gestuur. „De verzameling bestaat uit zeven kisten, boekwerken
bevattende deels van wetenschappelijke aard, deels - en wel voornamelijk - betrekking
hebbende tot de Nederlandsche letterkunde der drie laatste eeuwen”. 71) Die agte
kas boeke kom van die Nederlandse Bybelgenootskap en bevat „verschillende bijbehul-
gaven en Kerkboeken die bij het Genootschap voorhanden zijn”. Die genootskap het
van die poging om 'n Nederlandse biblioteek vir die Transvaal byeen te bring gehoor en
die „Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde” versoek om hulle kas met dieselfde
versending saam te stuur. 72)

Op 28 Junie 1883, nadat die eerste besending boeke in Pretoria ontvang is, be-
sluit die „Commissie voor de Staatsbibliotheek” om by die Regering aansoek te doen om
vir hulle 'n assistent te gee en om ruimte te voorsien: „dat daar eene kamer of ver-
trek moeg aangewezen worden om de boeken te bergen en te rangschikken, en alsdan
aan de Commissie machtiging te verleen tot het doen vervaardigen van rakken voor
gemeende rangschikking. Dat, daar er voor de uitgifte en ontvangst der boeken als
anderzins, nog al werkzaamheden verbonden zijn, de commissie onder U HEd's. be-
krachtiging, den heer H. Stienens, als secretaris heeft aangesteld, wiens verplichting,
het zal zijn, de administratie en verdere werkzaamheden desverlangd te volvoeren,
waarvoor de commissie UHed. verzoekt hem een redelijk honorarium toe te staan”. 73)

Verder stel du Toit aan die Staatssekretaris voor dat die begeleidende brief
van die „Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde” in die „Volkestem” gepubliseer
word „ten einde het publiek wete wat onze stamverwanten elders voor ons blyven
doen”. 74)

Die Staatssekretaris is egter van mening dat die brief in die „Staatscoerant”
by wyse van 'n goewermentskennisgewing gepubliseer moet word - wat dan ook op 24
Mei 1883 (No. 82) gedoen is.

68) Deur die voorsorg van dr. Ploeger, wie films in Nederland laat neem het uit die
argief van die Maatschappij, besit die Staatsbiblioteek tans 'n kopie van die lys van
name wie destyds hydrae tot die onderneming gegee het.

69) Bylae: Dokument No.1

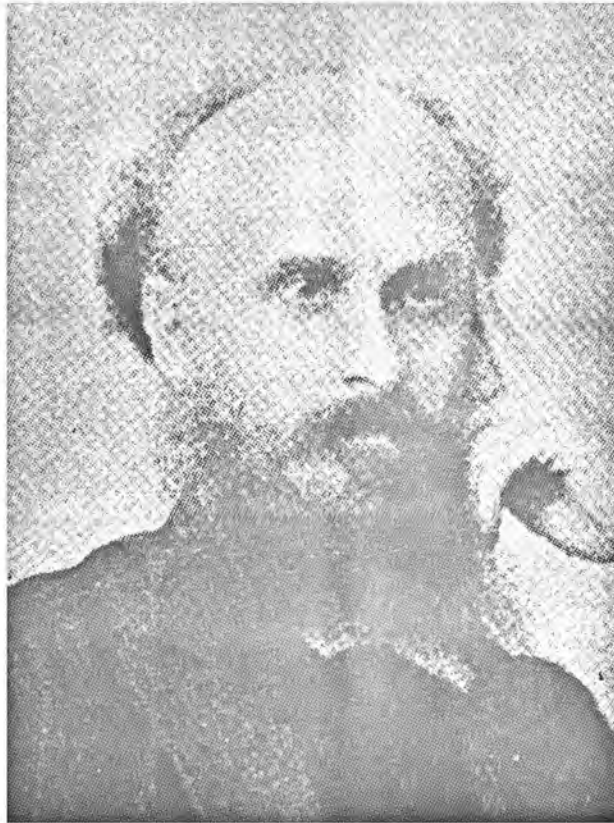
70) Regeringsmemorandum 2 September 1882

71) Brief van de Mij. der Nedl. Letterkunde aan die Z.A. Regering ged. 26 Maart 1883.
SBA2 p.170

72) Brief van de Nedl. Bybelgenootschap aan Mij. der Nedl. Letterkunde ged. 16
Desember 1882. SBA2 p.68

73) Brief A. Begemann aan Prof. C.B. Spruyt 12 Jan. 1888. SBA2 p.169

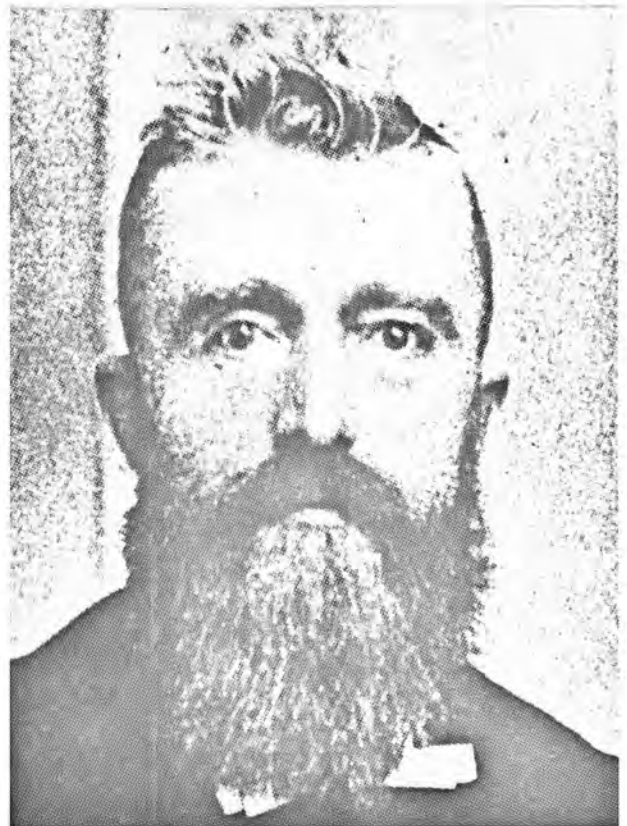
74) Memorandum Superintendent van Onderwys 16 Mei 1883. SBA3 p.38

Ds. S.J. du Toit
Superintendent van Onderwys

Ds. H.S. Bosman

Ds. P. Postma

Commissie voor de Staatsbibliotheek

Volgens die verslag van adv. Keet is die boeke in die gebou van die Uitvoerende Raad en Regering, waar vermoedelik ook die Superintendent van Onderwys sy kantore gehad het, gehou. Hierdie gebou was, volgens die beskrywing, in Pretoriusstraat geleë waar vandag die Koedoe Aptek is.

Op 6 September 1883 skryf die voorsitter van die Kommissie vir die Staatsbiblioteek soos volg aan die Regering: „Ik heb de eer ter uwer goedkeuring en bekrachtiging voor te dragen, eenige regelen door uwe Commissie opgesteld, waaronder de boeken door de Nederlandsche Maatschappij van Letterkunde aan de Republiek ten geschenke toegesonden, beschikbaar of toegankelijk kunnen gesteld worden voor het publiek, met verzoek gemelde regelen, na behandeling, terug te mogen ontvangen, ten einde een copie daarvan ter informatie aan gemelde Maatschappij te kunnen toezenden. Tevens neem ik de vrijheid UHed. te verwijzen naar een schrijven van mijn Secretaris, dd. 27.6.38 waarbij UHed's goedkeuring en bekrachtiging wordt gevraagd voor de aanstelling van den heer H. Stiemens tot Secretaris van gemelde Bibliotheek, en waarop alnog geen bescheid is ontvangen”. 75)

Dit het sowat 'n half jaar geneem om 'n boekversameling in Nederland byeen te bring, en die Transvaalse Regering het deur die benoeming van 'n kommissie direk gercageer. Die Kommissie het die kiste ontvang, het reëls opgestel, 'n lokaal en 'n sekretaris aangevra. Nou, op 'n tydstip toe alle voorbereidende werksaamhede na verwagting reeds afgehandel kon wees en die biblioteek vir die publiek geopen kon word, tree daar onverwags 'n onverklaarbare vertraging in: Die brief van 6 September 1883 aan die Staatssekretaris bly onbeantwoord.

Aangesien ds. S.J. du Toit in hierdie aangelentheid so dikwels na vore kom, is dit gewens om 'n paar opmerkings oor hom te maak. Hy was in sy eie tyd en bly vandag nog 'n omstrede persoonlikheid. Hy was die stigter van die Bond van Regte Afrikaners en daarmee die vader van die eerste Afrikaanse Taalbeweging. Verder was hy 'n vurige voorstander van Christelike Nasionale Onderwys en 'n teenstander van Staatskole en het hy wat politieke ideologie betref, hom aangesluit by die anti-revolutionêre staatsgodagte van Kuiper. Op al die punte het hy in Suid-Afrika en Nederland teenstanders gehad wat nie geskroom het om persoonlike middels teen hom te gebruik nie. In Nederland was sy houding t. a. v. Afrikaans onpopulêr, in Transvaal is hy daarvan verdink dat hy die platteland ten koste van die dorpe wou bevoorreg en dat hy as Superintendent van Onderwys die „Patriotse taal” op die skole sou invoer en die kinders niks meer as Bybellees en psalmzing sou laat leer nie. Die kringe wat hulle in Nederland in besonder in Suid-Afrika geïnteresseer het, was in die algemeen nie geesgenote van Abraham Kuypers nie.

Omtrent sy bekwaamheid as amptenaar is daar geen twyfel nie om tot 1888 het hy sy pligte getrou nagekom. Die skoolwese het onder hom geweldig uitgebrei: (in 1882 was daar 8 skole met 206 leerlinge en in 1888 reeds 120 skole met 3,000 leerlinge). 76)

75) Brief A. Begemann aan Prof. C.B. Spruyt 12 Januarie 1888. SBA2 p.169.

76) J.D. du Toit „S.J. du Toit in weg en werk”. Paarl, Paarl Drukkers, 1917. p.64.

Volgens die opmerking van 13 Oktober 1885 in die Aktes 77) het die stukke van 1883 tot 1886 onafgehandel by die Staatssekretaris gele. Ook die navraag van die voorsitter van die Kommissie op 24 November 1884 bly onbeantwoord.

Vanuit die oogpunt van die „Maatschappij der Nederlandse Letterkunde” was die hele aangeleentheid nie juis benoedigend nie.

In die notule van die negende samekoms van die „Commissie van de Maatschappij”, 6 Desember 1883, word melding daarvan gemaak dat nog geen bevestiging van die veilige aankoms van die kiste ontvang is nie. 78) Die hoop word uitgespreek dat dr. Jonkman wat van Suid-Afrika terugverwag word, dalk meer inligting kan gee. 79) Met die volgende vergadering op 21 Januarie 1884 word dan ook 'n brief van hom aan prof. Fruin voorgele waarin hy meld: „Men was te Pretoria zeer ingenomen met de boeken, zooals men U zeker geschreven heeft”. 80) Hierdie offisiële bevestiging wat op 28 Mei 1883 geskryf is, het die Kommissie nooit bereik nie. Op die vergadering word dan ook besluit dat dr. Jonkman genader moet word om aan die Zuid-Afrikaansche Regering mee te deel dat nog geen offisiële bevestiging ontvang is nie.

In 1883 besluit die Suid-Afrikaanse Regering om 'n deputasie na Europa te stuur om onderhandelinge met die Engelse en Europese regerings te voer. Die lede van hierdie kommissie was President Kruger, S.J. du Toit en N.J. Smit. Terwyl hulle in Engeland is, skryf du Toit dat dr. Jonkman hom meegedeel het dat die „Maatschappij” nog nooit 'n bedankingsbrief ontvang het nie en hy skryf uit Londen op 4 Februarie 1884 'n persoonlike brief van verskoning en erkenning. 81) Hy meld dat hy persoonlik die brief in verband met die ontvangs van die boeke onderteken het. Die sekretaris van

- 77) Waarom het die Superintendent van Onderwys nie verder in die saak ingegaan nie? As ons in aanmerking neem dat sy pligte die van inspekteur ingesluit het en hy deur die lengte en breedte van die land oor onrybare paale self skole moes gaan inspekteur, dan sal besef word dat hy sy hande vol gehad het. Dan was hy in 1884 met 'n deputasie na Europa met die oog op die heralening van die Pretoria-Convensie, die sluiting van 'n lening met die Nasionale bank e. d. m. Onmiddellik na sy terugkoms is hy as spesiale kommissaris aangestel om die grensgeekd, die sogenaamde Bechuanaland-kwessie te reël. Eers laat in 1884 kon hy weer sy aandag aan die sake van sy departement gee. En toe het hy blykbaar weer onmiddellik gehandel. SBA3 p. 6.
- 78) SBA2 p. 10 ff.
- 79) Die Eerste Vryheidsoorlog het op die Nederlandse bevolking 'n groot indruk gemaak en die Nederlanders het gevoel dat die kontak met Transvaal - wat verlore gegaan het, weer herstel moet word. Dr. Jonkman het in 1883 in opdrag van die Nedl. Z.A. Vereniging 'n reis na die Transvaal onderneem met die doel om meer betroubare gegewens in verband met Transvaal te versamel. Sy verslag getiteld „Mededelingen over Zuid-Afrika”, wat ruim 2 jaar na sy reis verskyn het, is 'n interessante reisverhaal sonder om veel meer as dit te wees. Reeds in 1887 het 'n boek oor Transvaal deur J.A. Roorda-Smit verskyn (Roorda-Smit, J.A. Die Transvaal-Republik und ihre Entstehung; Köln, Verlag Mayer, 1884), wat baie meer en betroubaarder inligting verstrekk as die verslag van Jonkman. Dr. Spruyt oefen dan ook ernstige kritiek op die „Mededelingen uit in sy boek „Uit Zuid-Afrika”, (L.B. Spruyt, Uit Zuid-Afrika, Amsterdam, de Bussy, 1886) p. 8 ff.
- 80) Notule van Mij. d. Nederlandsche Letterkunde 6 Desember 1883. SBA2 p.11.
- 81) Brief van S.J. du Toit aan R. Fruin, 4 Feb. 1884. SBA2 p.50-51.

die „Maatschappij“ meld in sy dagboek „of er in Pretoria Copy van den brief is ghou-
 den? en of se van dien brief een duplikaat zullen zenden van het origineel weg is?“ 82)

Dat du Toit die saak van die „Staatsbibliotheek“ ernstig opgevoel het blyk uit die voorstel in sy brief dat een eksemplaar van alles wat in Nederland gepubliseer word deur die uitgewers aan Suid-Afrika moes geskenk word. In 'n skrywe van 30 Desember 1884 van die „Maatschappij“ word verwys na 'n vorige brief van 15 Julie „waarin dat bestuur de redenen opgeeft waarom het niet op zich kan nemen de bezorging en verzending van hetgeen andere personen of corporaties naar Pretoria wenschen te expedieeren“. 83) Ongelukkig kon die brief nie opgespoor word nie want dit sou interessant wees om te bepaal watter redes aangegee is en of dit die uitgewers self was wat teen die voorstel beswaar gemaak het. So 'n versameling van Nederlandse publikasies, geskenk deur die Nederlandse uitgewers, sou uniek gewees het aangesien daar tot vandag toe geen pligleweringwet in Nederland bestaan nie.

Wat die insamel van boeke betref het die „Maatschappij“ reeds in 1883 met „Zuid-Nederland“ (België) in verbinding getree met die doel om hier ook bydraes van boeke te vra. 'n Brief in die verband wat deur die Maatschappij op 14 Februarie 1883 na Gent gestuur word, is besonder interessant want dit gee ons 'n idee van hoe die Nederlanders van daardie oer die Afrikaners gevoel het: „De Boeren, zooals de Engelschen onze Zuid-Afrikaansche stamverwanten noemen, ook nu nog ondanks dat die eenvoudige lieden uit kracht van hun geloof en uit liefde tot hun vrijheid, den fieren overmoedigen Brit in't Zand deden byten; die Boeren zijn door de afzondering waarin se moeten leven ten achter geraakt in beschaving en ontwikkeling in wetenschap en kunst“. 84) Hulle het dan ook vanuit België boeke ontvang, maar was van mening dat slegs 'n gedeelte daarvan waardig was om na Suid-Afrika gestuur te word.

Op 5 Julie 1884 stuur die Maatschappij nog 'n verdere 3 kiste en op 28 Desember weer 1, terwyl uit België 2 kiste versend word.

Reeds by die begin van sy werksaambede het daar by die Kommissie van die „Maatschappij“ die gedagte opgekom dat ontvangte duplikate na Bloemfontein gestuur moes word. Tot 1884 is niks in die rigting onderneem nie, maar blykbaar het die houding van die Suid-Afrikaanse Regering (eers geen amptelike bevestiging van ontvangs en nou geen vordering i. v. m. die beskikbaarstelling van die boeke nie) 'n ongunstige indruk op die „Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde“ gemaak, want vanaf 1884 onderhandel hulle hoofsaaklik met dr. J. Brill, Rektor van Grey College te Bloemfontein, en word hulle boeke aan hom gestuur. 85) Sy erkenningsbriewe is vol entoesiasme en dankbaarheid. Alhoewel die bestuur van die „Maatschappij“ later beklemtoon dat hulle nie as 'n soort van protes teenoor die Transvaalse Regering oorgegaan het om boeke na die Vrystaat te stuur nie, is dit tog opvallend dat dit gedoen is nadat geen positiewe reaksie vanuit Pretoria ontvang is nie. 86)

Soos reeds genoem het die stukke in verband met die Nederlandse boeke blykbaar onafgehandel in die kantoor van die Staatssekretaris bly lê, alhoewel verskillende navrae van buite rede genoeg was om daarmee verder voort te gaan.

82) Aktiviteits Journal van die Mij. d. Nederl. Letterkunde. SBA2 p. 25.

83) Brief van D. Hartevelt aan S.J. du Toit van 30 Des. 1884. SBA2 p. 54.

84) Brief van D. Hartevelt aan J. Vuylsteke(?) van 14 Feb. 1883. SBA2 p. 89 f

85) Notule Mij. d. Nederl. Letterkunde van 20 Okt. 1882 en 8 Okt. 1886. SBA2 p. 2, 15 ff.

86) Brief D. Hartevelt aan C.B. spruyt van 25 Sept. 1887. SBA2 p. 101.

Eers op 14 Oktober 1885 neem die Onderstaatssekretaris die saak weer op en lê die aktes weer voor die Staatssekretaris: „Ik heb deze correspondentie nagegaan. Op R. 2118/83 blijkt nog geen antwoord gezonden te zijn. Evenmin op R. 2116/83, beide brieven van de Commissie in Nederland! - De Sup(er)-Int(en)d(en)t van Onderwijs zond de Reg. - Regelen toe voor de Bibliotheek (zie R. 4192/83) die nog niet bekrachtigd zijn. Hy gaf later aan de hand, dat dit spoedig mocht geschieden, opdat copy er van mocht gezonden worden naar de Commissie in Nederland.

De Uitv. Raad besloot op 28 Feby. 11. het schoollocaal aan het kerkplein aan te wijzen als de Bewaarplaats der Boeken. Er werd niet beslist op de benoeming v(an) d(en) Heer H. Stiemens als Secretaris der Bibliotheek.

De Christelyke Jongel(ings)vereeniging verzocht reeds in (18)84 de boeken onder haar directie te mogen hebben.

De „Pretoria Public Library“ evenzoo in April van dit jaar. Dit verzoek werd door de Commissie alhier aanbevolen. Ook op deze applicaties is nog niet beslist. - Indien de Reg(eering) nu kon besluiten den een of anderen weg te volgen dan zou het beantwoorden van de brieven uit Nederland gepaard kunnen gaan met een uiteenzetting van den tegenwoordigen toestand van zaken in deze - en dat berigt zou de Commissie in Nederland niet anders dan welkom wezen en de Republiek bevoordeelen“. 87)

Die vermoede is dat die Onderstaatssekretaris gewissel het want dit blyk dat die saak moeteens weer aandag geniet en 'n heel ander houding ingaanen word.

(b) Die reëls en gebou van die Staatsbiblioteek.

Intussen het die Uitvoerende Raad op 28 Februarie 1885 die volgende besluit geneem: „Besloten de regels goed te keuren, voor gebou aan te wijzen het Schoollocaal aan het Kerkplein te Pretoria, en verder besloten deze zelfde zaak te behandle in verband met Volksraadsbesluit Art. 91 van 13 Augustus 1884 en aan dese zelfde Commissie te verzoeken, in hetzelfde gebou de zaken te bewaren en tentoonstelling op zich te willen nemen voor de geschenken door onze Achtbare Deputatie op hare reize door Europa ontvangen. 89)

Die reëls is reeds in 1883 deur S.J. du Toit opgestel en vir goedkeuring voorgelê. Nou uiteindelik, word hulle met geringe wysigings goedgekeur. Een van die wysigings is van belang: ds. S.J. du Toit het in die regulasies voorgestel dat die naam van die biblioteek sou wees „Nederlandsch Volksbibliothek“. Die Uitvoerende Komitee verander dit na „Duitsche Staatsbibliothek“, waar die woord „Duitsch“ waarskynlik die betekenis van „Diets“ het, maar besluit ten slotte op „Staatsbibliothek der Zuid-Afrikaansche Republiek“. 90)

Dit duur egter nog tot 1887 voor die reëls gepubliseer word.

S.J. du Toit het in 1883 by die Regering ruimte vir die „Commissie“ gevra en in 1885 word deur die Uitvoerende Raad besluit om die ou skoolgebou op Kerkplein aan hulle af te staan.

87) Memorandum Onderstaatssekretaris 14 Okt. 1885. SBA3 p.7

88) Navraag is gerig aan die argief maar geen sekerheid kon verkry word nie buiten dat die aktes in die jare 1883-84 deur Krogh geteken is en vanaf 1885 C.W. Soelen as onderstaatssekretaris teken. Die vermoede is dat die pos van Onderstaatssekretaris eers in 1885 geskep is, maar ook dit kon nie bevestig word nie. Dit is egter duidelik dat die aanstelling van Soelen weer nuwe lewe in die aangeleentheid bring

89) Memorandum J. Bosch 28 Feb. 85. SBA3 p.52

90) Manuskriptreëls. SBA3 p.50

REGELEN

VOOR DE

STAATS-BIBLIOTHEEK

der Z. A. Republiek.

oorspronkelijk ontstaan door het geschenk van de Ned.
Maatschappij van Letterkunde te Leiden.

ARTIKEL 1.

De naam dezer Bibliotheek zal zijn "*de Staats-Bibliotheek*."

ARTIKEL 2.

Het doel dezer Bibliotheek is om de Nederlandsche Letterkunde, zoo veel mogelijk aan het volk der Zuid-Afrikaansche Republiek bekend te doen worden, waarom deze Bibliotheek toegankelijk voor het publiek wordt gesteld onder de volgende voorwaarden:

ARTIKEL 3.

Alle kantoordagen zal des voormiddags van 10 tot 12 uur de Bibliotheek ter lezing geopend zijn onder toezicht van den Secretaris.

ARTIKEL 4.

Contribuerende leden worden aangenomen tegen betaling van £1 per jaar, waartoe men zich kan aanmelden bij den Secretaris en waarbij het recht wordt verleend om boeken uit de Bibliotheek te nemen, onder de volgende bepalingen.

- a. De boeken kunnen Woensdag 's namiddags 4 tot 5 uur door de Leden ontvangen worden, onder toezicht van den Secretaris, die daarvan aanteekening zal houden.
- b. De boeken worden voor ééne week uitgegeven, desverkiezende met ééne week vernieuwd worden, doch niet langer dan drie achtereenvolgende weken.
- c. De boeken moeten ongeschonden teruggebracht worden onder nadero bepalingen der Commissie.

ARTIKEL 5.

De Commissie kan tegen verminderde prijs of gratis contribueerende leden aannemen.

ARTIKEL 6.

De Commissie zal van tijd tijd een catalogus der werken laten drukken, die voor de leden onder eenen nader te bepalen prijs, verkrijgbaar is.

S. J. P. KRUGER,
Staatspresident.

W. EDUARD BOK,
Staatssecretaris.

Gouvernementkantoor, Pretoria,
11 October 1887.

Dit is toe hierdie besluit bekend geword het, dat die bestuur van die „Pretoria Public Library“ met die voorstel kom om die twee biblioteke te verenig. Wat die gebou betref het hulle baie beslis te kenne gegee dat die ou skoolgebou hoegenaamd nie sou deug nie, aangesien dit in 'n uiters siegte toestand was en dringend gerepareer moes word; hulle het gewys op die groot gevaar van brand en verder sou die vogtigheid groot probleme oplewer. 91) Uit hierdie beskrywing wat deur 'n illustrasie van die ou skoolgebou in dié dag bevestig word, is dit duidelik dat dit geen ideale biblioteekgebou kon uitmaak nie.

Die voorstel van die „Pretoria Public Library“ word deur die Sekretaris van die „Kommissie“ by die regering sterk aanbeveel 92), maar die Uitvoerende Raad wys die aansoek van die hand en gee opdrag aan die kommissie om 'n opname te maak van wat dit sou kos om die gebou op te knap. 93) Die Kommissie het dadelik tenders gevra, en die spesifikasies gee ons 'n duidelike indruk van die toestand waarin die gebou verkeer het: Tender „voor in orde brengen van het gebouw, met inbegrip van een plankenvloer, met beboorlijke ventilatie van onderen, een ijzern dak, een binnenzijling en 35 voet boekrakken; later vernemende dat de Hoog Ed. Regeering mogelijk zoude kunnen besluiten het Scheikundig Laboratorium in hetzelfde gebouw te hebben, werd nog by de tenders gevraagd eene raming voor een middenmuur tot aan het dak en een buitendeur“. 94)

Drie tenders word ontvang en aan die Regering deurgestuur (7 November 1885). Eers 'n jaar later, in 1886, word besluit om die tender van „de Heer Obermeyer“ vir £145.10.0 te aanvaar. Die pryse vir werkloon en materiaal het egter in die tussentyd so gestyg dat die firma weder om die opdrag te aanvaar tot dat daar uiteindeelik 'n kompromie gevind word en da Toit op 31 Maart 1887 aan die Regering kan rapporteer dat die werk behoorlik afgehandel is. Slegs 'n gedeelte van die ou skoolgebou word egter vir die Staatsbiblioteek afgestaan 95), want in die ander deel moes die Staatskeikundige laboratorium gehuisves.

Hierdie eerste biblioteekgebou het op Kerkplein gestaan waar die Hooggereghof tans is.

(c) Besikbaarstelling van boekevoorraad

Die verdragings sowel wat die goedkeuring van die reëls asook die opknapping van die gebou betref, het die Onderstaatssekretaris op 17 November 1886 beweeg om die volgende nota aan die Staatssekretaris te rig:

„Moet ik nu verstaan, dat de Reg. (eering) nog geen communicatie wenscht te richten aan die commissie in Nederland dat ze ook nog niet wenscht te besluiten omtrent de goed(keuring) v(an) h(et) Reglement; dat ze thans ook nog geen consider(atie) wenscht te schenken aan't ver zoek uit Potchefstroom; dan zal het best zijn minste te rigten aan Wele. Heer du Toit Voorzitter der commissie). Ter uwer inf(orm)atie)

91) Brief Sr. J.G. Kotsé aan S.J. du Toit ens. van 1 April 1885. SBA 3, p. 82.

92) Brief H. Stiemens aan Regering van 4 April 1885. SBA3 p.79.

93) Uitvoerende Raadsbesluit Art. 375 20.11.85. SBA3 p.52.

94) Verslag S.J. du Toit aan die Regering van 27 Nov. 1885. SBA3 p.95.

95) Verslag v.d. „Kommissie voor de Nederlandsche Volksbibliotheek in de Z.A. Republiek“ aan die Regering, 31 Maart 1887. SBA3 p.74.

bovenstaam U.R. besluit, dd. 18.11.'86, waarvan de Regering U.F.d. versoeld de nodige uitvoering te geve:" 96)

Terwyl die staatsmaatsjerie stadig voort beweeg, het butte-instansies kennis geneem van die aankondiging in die Staatskoerant van die boekekanting aan die Regering en omdat die waardevolle materiaal nou oubestaan opgetapel lê word daar pogings aangewend om die Regering te oortreed om die boeke aan hulle te oorhandig.

Op 13 Januarie 1894 doen die „Christelike Jongelingsvereniging“ aansoek dat die boeke deur middel van hulle biblioteek vir almal beskikbaar gestel moet word. Die aansoek is onaanvaarvol.

In April 1885 versoek die „Pretoria Public Library“ dat die versameling met hulle biblioteek saamgevoeg word. Die Kommissie van die Staatsbiblioteek beveel dié aansoek aan maar die Uitvoerende Raad besluit op 20 November 1895 soos volg:

„Besloten te antwoorden, dat de Uitvoerende Raad in prinsipe tegen de voorgestelde vereeniging is....“ 97)

Derdens vra Potchefstroom op 6 November 1896 dat die boeke aan hulle oorge- dra moet word. Potchefstroom was reeds vir 'n geruime tyd bezig om onderkenning vir die biblioteek aldaar te soek, want reeds op 12 Oktober 1888 het die „Afrikaanse Bond“ van Potchefstroom aan die „Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde“ geskryf met die versoek om Nederlandse boeke te verkry as teengewig teen die Engelse literatuur wat Nederlandse meer en meer vervang. 98)

Hierdie butte-instansies alsaag eger nie dierin om die versameling Nederlandse boeke te verkry nie. Vir die wederling word geen defintiewe rede gegee nie, behalwe dat die boeke byeen gehou behoort te word. 99)

In sy skrywe aan die Regering maak die vooratter van die „Commissie voor de Staatsbibliotheek“, S.J. du Toit, melding „van het besluit der Hoog Ed. Regering tegen de voorgestelde vereeniging van genoemde Staatsbibliotheek en Leeshiltoeek.“ Wat die werklike beswaar was kan nie vasgestel word nie. Op 22 November 1885 besluit die Uitvoerende Raad „dat de Univ. Raad in prinsipe tegen de voorgestelde vereeniging is“. 100) Dit mag wees dat die Regering zwores het dat die versameling op die lang duur deur Engelse materiaal oorheers sou word as hulle nie sorg dat dit 'n Nederlandse biblioteek bly nie.

Die verdragings in die hantering van die boekekenk het nie net die „Maatschappij“ self teleurgestel nie, maar het ook die redakteur van die Volksstem (J. Celliers) se verantwoordiging gesaak gemaak.

Soos voorheen gemeld was dit Celliers wat op die vergadering van 21 Junie 1894 vir die eerste keer melding gemaak het van die waardevolle Nederlandse boekversameling wat deur die Regering ontvang is en wat die „Pretoria Public Library“ moes poog om vir sy eie voorraad te verkry. Die aansoek is dan ook, soos reeds aangetoon, in April 1896 voorgele en aan die einde van die jaar deur die Regering van die hand gewys.

W. Louis, die Hoofonderwyser van die Opleidingskol, het 'n berig wat die „Volksstem“ op 5 Augustus gepubliseer het, gekorrigeer en melding gemaak van sekere

96) SBAS p. 10 K.

97) Uitvoerende Raadsbesluit Art. 375, 20.11.85. SBAS p. 8.

98) Brief Afrikaaner Bond - Potchefstroom aan J.A. Prins. 17 Okt. 1888. SBAS p. 91

99) Brief S.J. du Toit aan Regering van 10.11.86. SBAS p. 85.

100) Uitvoerende Raadsbesluit Art. 395, 20.11.85. SBAS p. 53

boeke wat die heer Boekhout uit Nederland sou saambring. Dit was die geleentheid vir Colliers om 'n uiters skerp redaksionele voetnota by te voeg:

„Moge het belangstellend publiek van deze toezending - wederom een nieuw bewijs van de sympathie van Nederland voor ons volk - meer profiteeren, dan van de kostbare en met zorg uitgekezen bezending van de Leidsche Maatschappij, die reeds 3 jaar als waardeloos goed daar heen ligt in het kantoor van den Superintendent van Onderwijs. Tevens vernemen wij, dat de Leidsche heeren hunne laatste kist naar Bloemfontein gezonden hebben, omdat zij van het naar Pretoria gezondene niets vernomen hebben. - Red." 101)

Hierdie brief en redaksionele byvoeging het direk weerklank gevind in die binn- en buiteland. Op 1 November 1886 verskyn in die „Volksstem" 'n „Brief uit Nederland van onzen Hollandschen Correspondent, Amsterdam, 18 September 1886. Mijnheer de Redacteur, - Onmogelijk had uw correspondent kunnen denken dat hij reeds s66 spoedig en zoo volkomen in het grootste gelijk zou gesteld worden, toen hij voor eenige weken zijn ernstige beschuldiging tegen den heer S.J. du Toit, tot nog toe Superintendent van Onderwijs in de Transvaal, in uw zeer geëerd, en volkomen onafhankeljk blad de Volksstem uitbragt. Heden toch lezen wij, tot onze grootste verbazing, in een noot onder het berigt van den WelEdele heer W. Louis, Volksstem 12 Augustus "dat de prachtige, kostbare en schoone verzameling boeken, bestemd voor de inwoners van Pretoria en al de andere Transvalers om hunne bibliotheken te verrijken, als waardeloos goed in het kantoor van S.J. du Toit liggen te swerven en te verwaarloozen". Zulk een kostbare schat van Wetenschap, nut en genoegens voor het Transvaalsche volk, onttrokken aan zijne bestemming, en dat nog wel door den man die aan het hoofd van het onderwijs bij u staat? 't Is bijna ongeloofbaar. Daargelaten nog de ernstige belediging - van ondankbaarheid getuigende - den gevers de Nederlandsche Maatschappij van Letterkunde, welks bestuur en leden de edelste en beste kern van ons volk en geslacht uitmaakt, aangedaan, zijn door die handeling goederen moedwillig aan hunne bestemming onttrokken en is daardoor onberekenbare schade veroorzaakt. Het komt mij, en zeer veel ahier met mij, dan ook voor een dure plicht van het Transvaalsche volk te zijn, zulk een ambtenaar tot verantwoording en herstel van schade te roepen, en vooral de besturen van den Afrikaner Bond kunnen en mogen zulke handelingen niet onbesproken over hunnen kant laten gaan, zonder zich zelf medepligtig te maken. De boeken waren niet aan du Toit, maar wel aan het volk geschonken, en men wenschte met nieuwe zendingen regelmatig voort te gaan, doch niet eens een enkel berigt van goed aankomst, en daardoor van zelf staking der verdere toezendingen. Behalve de materiale schade, is hierdoor ook de geestdrift en sympathie voor uw volk aanmerkelijk gedaald en heeft uw volk reeds in den mond van zeer velen den naam van ondankbaren doen verwerven, waardoor al weder, als een natuurlijk gevolg daarvan, de Spoorwegleening de eerste maal mislukt is en vele andere zaken voor uw land niet die algemeens ondersteuning vonden, die zij zoo ruimschoots verdienden....." 102)

In Holland maak die „Leidsche Dagblad" van 18 September 1886 melding van die stand van sake en die hele aangeleentheid word deur die bestuur van die „Maatschappij" bespreek en soos volg genotuleer: „In het Leidsch Dagblad dd. 18 September 1886 komt voor een Bericht uit Transvaal volgens hetwelk de redactie der „Volksstem" vermeld, dat de boeken door onze Maatschappij aan Pretoria geschonken, sedert drie jaren als waardeloos goed liggen in het kantoor van den Superintendent van Onderwijs. In-

101) de Volksstem 5.8.1886. SBAS p.286(a)

102) de Volksstem 1.11.1886. SBAS, p.286(a)

derdaad is Onzer Commissie weinig gebleken van de waardeering der Transv. regering onzer boekgeschenken, en zij neemt zich voor aan die regering te vragen in welke mate h. i. het werk onzer Commissie hare belangstelling wekt. De heer Kern verwacht binnen kort een bezoek van den Heer Spruyt, en daar gen(oem)d Heer vermoedelijk over Z.A. zaken iets zal mededeelen, zal men die mededeelingen afwachten alvorens aan de Z.A. Republiek over onze boekzendingen bestaande uit:

31 Maart 1883	7 kisten
5 Juli 1884	3 kisten
20 Desb. 1884	1 kist

nader bericht te vragen". 103)

Die heer C. Bellaar-Spruyt het, as voorsitter van die „Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Vereeniging“, so word altans vermoed, besonder goeie kontakte met Suid-Afrika. Blykbaar het hy ook besondere kontakte met die familie Celliers gehad, want in 'n brief van 5 Oktober 1888 meld hy dat „de heer J. E. C. Celliers uit Pretoria... deser dagen bij mij logeert...“. 104) Jan Celliers het in dié tyd in Holland in die landmeetkunde gestudeer, en het blykbaar alles gewoet in verband met die boeke wat deur die Transvaalse Regering ontvang is. Het Celliers se vader aan sy seun spesiaal opdrag gegee om vir dr. Spruyt in te lig oor die boeksending en wat daarvan geword het? Vermoedelik het Jan Celliers (senior) alle beskikbare gegewens byeengebring, voordat sy seun in 1887 vertrek het na Holland.

Dr. Spruyt deel in sy skrywe gedateer 26 September 1887 mee dat hy die gegewens mondelings ontvang het (moontlik dan van die jong Celliers). 105) Moontlik het dr. Spruyt nie tyd gehad om die gegewens wat hy mondelings ontvang het te kontroleer voordat hy in die jaarverslag van die Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Vereeniging in 1886/87 skryf: „Voorts werd bij deze gelegenheid eenig licht verspreid over het zonderrlinge feit dat de Leidsche Maatschappij, die reeds drie jare geleden een veel grooter en kostbaarder boekenverzameling naar Pretoria zond, daarvan in al dien tijd nog niets gehoord heeft. Er is mij gebleken dat de boeken uit Leiden behoorlijk aangekomen en toevertrouwd zijn aan de zorg van den superintendent van onderwijs, den heer S. J. du Toit, die echter tot dusverre verzuimd schijnt te hebben de milde gever te bedanken en te zorgen dat belangstellenden de boeken kunnen gebruiken. Het eerste verzuim heeft tengevolge gehad dat de Leidsche heeren, niet wetende of hunne bezending te Pretoria welkom was, de later ontvangene en aangehochte boeken hebben gezonden naar Bloemfontein, waar zij met evenveel belangstelling als dankbaarheid ontvangen werden; het tweede maakt natuurlijk de moeite door Prof. De Vries en zijne vrienden genomen, tot een voorhands nut loozen arbeid, en doet de vrees ontstaan dat de boeken op den duur groote schade zullen lijden.

Gelukkig laat het zich verwachten dat die toestand niet lang in er zal duren en de boeken der Leidsche Maatschappij weldra zullen toevertrouwd worden aan een man van grooter ijver en meer voortvarendheid dan de heer du Toit in deze zaak aan den dag gelegd heeft. En dan zal Pretoria in het bezit komen van eene Nederlandse bibliotheek, die vele Hollandse steun haar zouden mogen beïjden“. 106)

103) Notule van Mij. d. Nederl. Letterkunde. 3 Okt. 1883. SBA2 p.15f.

104) Volgens Mev. Stegmann, dogter van Jan Celliers, was die twee families bevriend. Brief C.B. Spruyt aan D. Hartevelt 5 Okt. 1888. SBA2 p.105.

105) Brief C.B. Spruyt aan D. Hartevelt 26 Sept. 1887. SBA2 p.102.

106) Of het hy ander motiewe gehad om sy persoonlike animus teen S.J. du Toit op die wyse te openbaar?

Jaarverslag v.d. Nederl. Z.A. Verniging 1886/87. SBA2 p.183f.

Harteveld, die Sekretaris van die Maatskappij maak in 'n brief van 25 September 1887 daarop attent dat enkele gegewens in die jaarverslag nie korrek is nie en daarteen van die kant van ds. S.J. du Toit beswaar gemaak word 107) en dr. Spruyt reageer reeds die volgende dag daarop deur syt uit te spreek dat die gegewens nie almal korrek is nie, maar hy aien dat die beswaar van S.J. du Toit teen hom en nie teen die Maatskappij gertig is nie, origens voel hy dat sy "aangevaard en wellicht onbescheiden oordeel, in case bijlang uitgesproke, een der besten middelen is om de zaak der Bibliotheek te Pretoria spoedig naar beslag te doen krijgen". 108)

Dit is moeilik om te bepaal in hoeverre die jaarverslag 'n invloed op die verdere ontwikkeling van die aangeleentheid in Suid-Afrika gehad het. Dit is egter opvallend dat alles wat in verband met die Staatsbiblioteek in Suid-Afrika verdrag is nou skielik afgesandael word.

Op 17 Januarie 1887 rapporteer die "Commissaris" dat die gebou in orde geboring is en op 10 September 1887 word Eerrv. A. Beyersman as eerste bibliotekaris van die Staatsbiblioteek aangestel.

(d) Aanstelling van eerrv. A. Beyersman as Staatsbibliotekaris

Soos reeds gemeld, is H. Steynens in 1883 as Sekretaris van die "Commissie" aangestel en het hy ook waargeneem as bibliotekaris. Hierdie bibliotekariatsamp was blyfbaar net teoreties want daar was nog glad geen werksaamhede aan die biblioteek verbonde nie.

Die Tenders vir die opstel van 'n katalogus van die boeke wat in 1885 uitgestuur was is dan ook 'n bewys dat daar tot op dié datum, nie aan die boeke gewerk is nie. Drie persone het aansoek gedoen vir die werk om die boeke te rangskik, te nummer en op die rakke te plaas en 'n katalogus op te stel en A. Beyersman was aangewys om die die taak te onderneem. Wanneer Beyersman presies aangestel is om die boeke te orden kan nie bepaal word nie. In elke geval was hierdie aanstelling net bedoel om die voorbereidingswerk te doen, nie om as bibliotekaris op te tree nie. Die verslag wat hy in 1887 opstel, is egter in verskillende opsigte van uiters groot belang en dit word dus volledig weergegees:

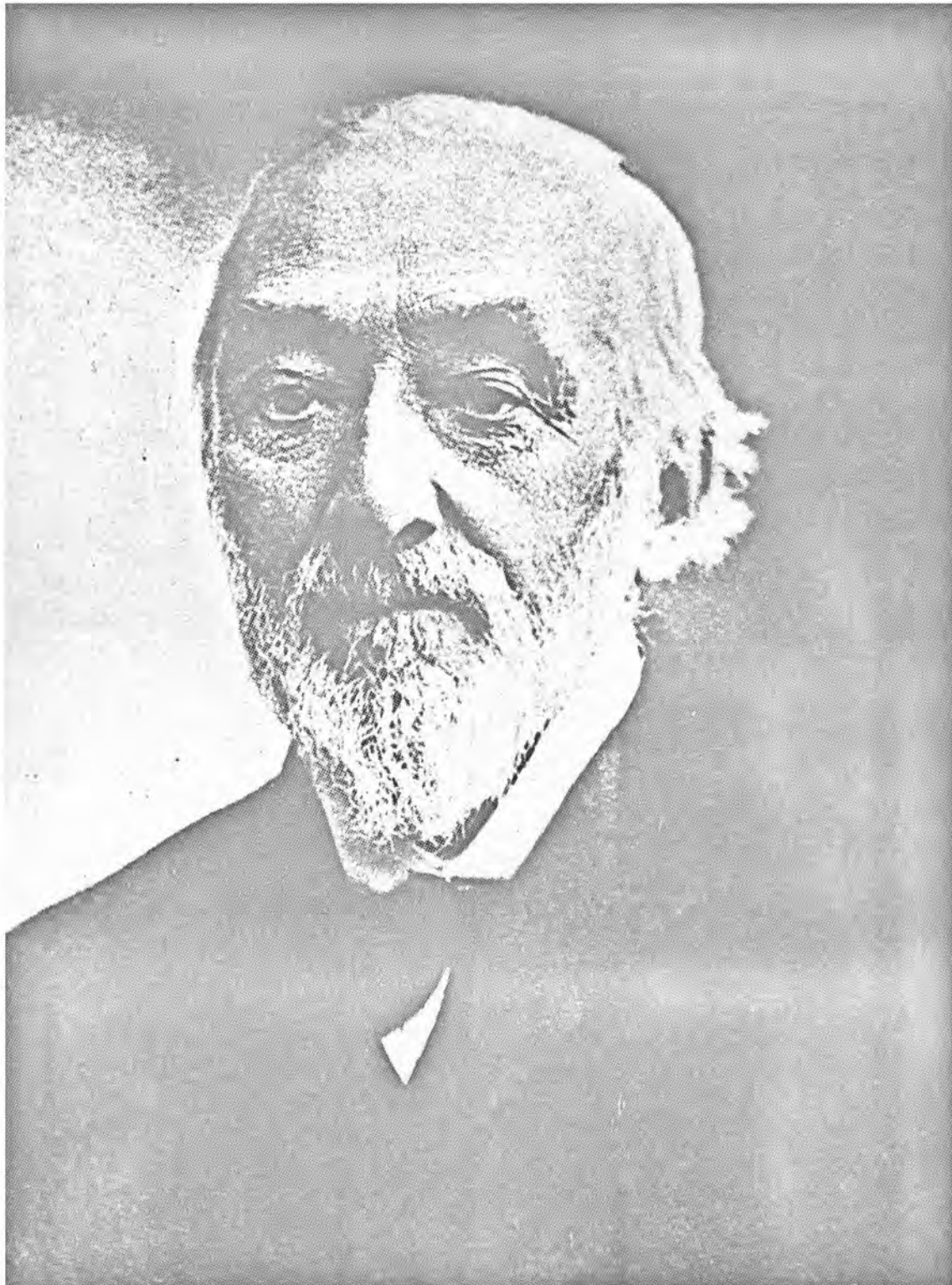
Pretoria 31 Maart 188

Den Wedelade Heer,
Commissie der Govv. Bibliotheek,
Pretoria

Zeergerachte Heeren,

Aangezien het mij niet gelukt is om volgens bepaling bodem morgen 11 ure tijdig tegenwoordig te zijn bij uwe zitting om inlichting te geven in den Staat van de Bibliotheek door mij te ordenen en onder Catalogus te brengen. Zoo zij mij vergunnd schriftelijk de volgende opmerkingen véér u te leggen:

1. De boeken en documenten van deze bibliotheek zijn op de bestemde plaats in het vertrek daartoe aangevezen geplaatst geworden.
2. De boeken van Wetenschappelijken, Historischen en dichtkundigen aard even als 107) Brief D. Harteveld aan C.B. Spruyt, 25 Sept. 1887. SMA2 p.101.
108) Brief C.B. Spruyt aan D. Harteveld, 26 Sept. 1887. SMA2 p.102

DS. A.J. BEGEMANN
Eerste Staatsbibliotekaris 1887-1893

die van de Rubrieken Hollandsche en Vlaamsche lectuur zijn, ik meen, met de vereischte zorg uitgesocht en op de respectieve en daarvoor bestemde planken geplaatst.

3. Ten gevolge van het (op autoriteit van den Staatssecretaris) plaatsen van het kantoor van den heer, E.H. de Waal inspecteur generaal van Invoerregten in het voor de bibliotheek mij aangewezen lokaal is mijn taak belemmerd geworden zoodat
4. het nummeren en Catalogiseeren der boeken en de classificatie er van tot hertoe nog niet gedaan is. Door het aannemen van mijn tender voor bovenbedoeld werk ben ik verplicht het nog ongedane in orde te maken, waartoe ik zonder uitstel zal overgaan zodra de zaal aan de oorspronkelijke bestemming wordt terug gegeven en het de regering van den Staat behagen zal mij het nederig loon van £100 's jaars als bibliothekaris toe te staan.

Eerbiedig wensch ik inmiddels Uwe Geachte Commissie te wijzen op het feit dat verschillende partijen zich gedurig aanmelden om boeken ter lezing uit de Boekerij.

Zonder uwe magtiging zal ik daartoe niet kunnen overgaan, maar in afwachting van U W. Eerw. andere en verdere beschikking over mijn persoon en de Boekverzameling (thans onder mijne zorg) belast ik mij gaarne met het uigeven van boeken ter lezing aan zoodanigen, die door hante naamtekening willen erkennen dat zoodanig boek of zoodanige boeken door hem uitgenomen zijn.

Verblijven inmiddels, WelEerw. Heeren, onder afwachting van uwe nadere instructie en ondersteuning, eerbiedig door mij gevraagd

Van Uwe Commissie
de zeer onderdanige Dienaar
A. Begemann

109)

Uit hierdie gegewens kan afgeleid word dat tot op daardie datum nog geen boeke aan die publiek uitgereik is nie. Daar bestaan nog geen katalogus nie en al wat gedoen is, was om die boeke volgens 'n breë onderwerpsindeling op die rakke te plaas.

Dit is verder interessant dat Begemann, alhoewel hy 'n skerp taal gebruik, homself reeds as bibliotekaris van die te stigte Staatsbiblioteek beskou. Ja, hy noem homself „bibliotekaris“ en bied aan om die uitleen van boeke waar te neem, selfs voordat die materiaal gekatalogiseer is, en dit slegs twee des nadat hy by die Kommissie vir die pos van bibliotekaris aansoek gedoen het. Op 28 Maart het hy al. getender vir die pos van „Gouvernementsbibliotekaris“ teen 'n salaris van £100 per jaar. Indien hy aangestel word sou hy twee uur per dag op elke kantoordag moes werk.

Blykbaar is die pos van Staats- of Goewernementsbibliotekaris nie in die koerante geadverteer nie, maar het Kommissieleds die instelling van die betrekking blykbaar aan persone wat hulle daarvoor geskik geag het, meegedeel sodat hulle kon „tender“. Begemann voel taamlik oortuig dat hy die aanstelling sou kry want sy tender is nie breedvoerig of veelseggend nie en is slegs 7 reëls lank. 110) Waarskynlik het Begemann nie daarmee gereken dat nog ander persone in Pretoria in die pos gefinteres-

109) SBAS p.57f.

110) Tender A. Begemann, 28 Maart 1887. SBAS p.60

seerd sou wies of deur komiteede gemaker sou word nie. Dit blyk egter dat tenminste een van die „Kommissieleders" anders oor die saak gedink het en probeer het om ander persone in die pos te interesseer. Johan P. de Bot doen op 26 Maart aansoek en vra 'n salaris van slegs £36 per jaar; hy het die geld nie eintlik nodig nie maar wil die werk graag doen aangeles hy dit as „ontspanning" beskou. 111) 'n Derde applikant is Z. (?) B. Elers wat op 26 Maart aansoek doen en 'n salaris van £50 per jaar vir twee uur per dag vra. 112)

Die drie laater op 31 Maart skryf Begemann sy verslag oor die katalogisering van die boeke reeds hierbo aangehaal. Hierdie brief en die feit dat die werk nog nie afgehandel is nie, gedeeltelik sonder dat Begemann daar verantwoordelik voor gebou kon word, laat die Kommissie besluit om Begemann aan te stel. Die oorweging was seker dat hy tog nou reeds die boeke hanteer het, dit volgens kontrak behoort af te handel en dat hy dit alles in sy nuwe betrekking kon doen. Dit kan met sekereheid aangenom word dat al hierdie aspekte in aanmerking geneem is, want anders is dit nie duidelik waarom die hoogste tender van £100 aanvaar is, terwyl die van £50 van die hand gegaan word.

Die Kommissie beweer Begemann dus aan, maar nie eompartig nie. Dr. P. Postma protesteer: Op watter gronde, vra hy, word een van die laer tenders nie aanvaar nie? As die doel was om iemand met kennis van die Nederlandse Letterkunde aan te stel sou de Bot die regte persoon wies, maar sy tender kon te lang voor en buitenandien het hy geen vaste betrekking nie. Die tweedelaagste tender lyk egter in alles opsig bevredigend en dit sou seker regverdig wies om dié persoon aan te stel. Hy wys verder daarop dat die ander lode beweer dat daar „ander gronde" is wat Begemann die reg gee om Bibliotekaris te word, maar in die geval, so redeneer Postma, moes Begemann eervoudig bemoen geword het en moes geen tenders gevra gewies het nie. 113)

Die hele saak maak die indruk dat Postma, afgesien van sy bewere teen die onreëlmatigheid van die optrede van die Kommissie ook nog van mening is dat Begemann nie die gewenste persoon is nie. Waarskynlik dink hy daaraan dat Begemann, soos sy mede-Kommissielid Bosman, eintlik meer van Engels as van Nederlands kon, en nie juis as getroue vaderlander bekend staan nie en vrees hy dat die „Ned. Bibliotek.", soos hy die Staatsbiblioteek in sy brief noem, nie in Begemann se hande veilig sou wies nie.

Dat S.J. du Toit saamstem met Begemann se aanstelling is eintlik 'n teken van die inkonsekwente houding wat du Toit in baie opsigte teen die etude van sy loopbaan as Superintendant van Onderwys inneem, want mens sou verwag het dat ook du Toit sou oorgeel het na die Nederlandse kant.

Die bestuur van Postma het tog die gevolg gehad dat die voorstel van die Kommissie nie sondermeer deur die Regering goedgekeur word nie. Op 25 Augustus 1887 skryf Begemann direk aan die Staatssekretaris dat hy die enigste oorblywende tenderaar vir die pos van bibliotekaris is, want die ander het vertrek of is reeds in die Stadskant aangestel. Die trant van hierdie brief verahel aansienlik van sy vorige skrywe.

Begemann is hoegenaamd nie meer seker dat hy die pos sal kry nie en dat dit moontlik tot sy nadeel strek dat hy vroeër wat politiek betref nie heikemal die „Regie" hoers ingeslaan het nie want hy beklemtoon: „Het mag sijn dat ik vaak gewanhoopt heb aan de toekomst der Zuid-Afrikaansche Republiek, maar er is altyd soveel getrouwheid en

111) Tender J.P. de Bot, 26 Maart 1887. SBAS p. 59.

112) Tender Z.B. Elers, 26 Maart 1887. SBAS p. 61

113) Minderheidsverslag oor aanstelling van Bibliotekaris deur P. Postma. SBAS p. 72f.

verleefdeheid aan onszen staat by my geboreen". 114)

Die Staatsbiblioteek moes egter oopgestel word en aangesien die aanbeveling van die Kommissie ten gunste van Begemann is en die ander voorwaars nou wegval, besluit die Regering uiteindelik tog om hom as die eerste bibliotekaris van die „Staatsbiblioteek der Zuid-Afrikaansche Republiek“ aan te stel.

Die gebou, of 'n goddelike van die gebou alreus, is gereed om die biblioteek te huisves en op 17 Oktober 1867 gee S.J. du Toit opdrag dat die reëls, wat reeds goedgekeur is, in die Staatsboerent gepubliseer en 50 oordrukte gemaak moes word. Die Volleeraad stem 'n jaarliksse bedrag van 2500 ten behoore van die biblioteek 115) en nou, in 1867, is alles gereed om die Staatsbiblioteek as oop te vertlaar.

Begemann se eerste taak as bibliotekaris was bytbaar om die briewe en dokumente l.v.m. die Staatsbiblioteek by die Departement van Onderwys na te gaan, want die vertraging van die aansoekentheid tussen 1862 en 1867 het hadlige kritiek in Holland uitgelok. Aan Begemann is opdrag gegee om 'n verduideliking te formuleer. Dit was sekerlik nie 'n maklike taak nie, want vandaag nog is die verskillende leërs verwarrend en oervluelend, belangrike bymekaarhorende stukke kom in die verskillende leërs voor sonder verwagting van een na die ander.

Op 17 Januarie 1866 skryf hy in opdrag van „de Commissie voor de Staatsbibliothek der Zuid-Afrikaansche Republiek“ 'n breedvoerige brief met alle besonderhede en verwagting oor die ontwikkeling van die Staatsbiblioteek aan dr. Spruyt. Hy stuur 'n afskrif van sy brief aan die Nederlandse koerant, De Wereldburger waarna dit op 16 Februarie 1866 verskyn voordat dr. Spruyt die oorspronklike ontvang het. 116) Op 15 Februarie 1863 loop die aktiwiteite van „de Commissie voor de zamenstelling der Bibliothek te schenken aan de Zuid-Afrikaansche slavenverwanten in Transvaal en Oranje-Vrystaat“ ten einde. Die aktiwiteite word oorgedra aan die Nederlandsoch-Zuid-Afrikaansche Vereniging wat aangehoed het om as bemiddelaar vir boekvervoering op te tree. 117) Die doelstelling van die „Maatschappij“ is bereik, die Nederlandse boekgemaak is in 'n biblioteek gebuisves en toeganklik vir die publiek van Transvaal.

Onder die leiding van eerv. Begemann het die Staatsbiblioteek geen lewens- of groeiing opgetoer nie. Oedeleklik moet dit gewyt word aan die beherende liggaam. Die lede van die oorspronklike „Commissie voor de Staatsbibliothek“ (1862) l.v. die Supertekendans van Onderwys, dr. S.J. du Toit, dt. H.S. Bosman en P. Postma is deur die Regering aangestel op die „Commissie“ waarvoor die „Reguleer“ voorleuning maak. De, da Toit het weer as Voorzitter gediangeer - ten minste tot 1868. Daarna het sy lidmaatskap vermoedelik verwal en word by as lid verwag deur adv. F. Kleins en is, weer vermoedelik, da. Postma as Voorzitter aangestel. Sekerheid omtrent hierdie aansoekenthede kom nie verkry word nie aangesien daar geen notule van vergaderings tussen 1867 en 1863 opgespoor kan word nie.

Die onderrnoek wat in 1863 en 1864 oor die finansiele administrasie van die Biblioteek ingestel is nader Begemann geen verling aan die Ouditeur-Generaal kon doen in verband met die staatscolse nie, 118) dal daarop dat die eerste Staatsbibliotekaris

114) Brief A. Begemann aan Staatssekretaris, 23 Aug. 1867. SBA3 p. 98.

115) Volleeraad 19.11.1861. SBA3 p. 291.

116) De Wereldburger, 16 Feb. 1866, en brief van C. B. Spruyt aan D. Harteveld, 19 Feb. 1866. SBA2 p. 168K. en 106 K.

117) Afsluiting van Notuleboek. SBA2 p. 19.

EERSTE STAATSBIBLIOTEKGEBOU
1887 - 1893

nie uitgedink het vanweë sy talent as administratiewe beampte nie en dat die toesig van die Kommissie veel te wense oorgeliet het. Daar is ook geen aanduiding dat hy met die ketslogleëring na 1887 enige verdere gemak het nie. Dit kan wesen dat hy genees gemoen het met die lysie wat die „Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde" saam met hulle boekke gestuur het.

Wat die sarakaf betref, weet ons dat van die ca. £500 wat die Regering jaarliks bewillig het, eens £150 en later £200 as salaris aan Begemann betaal is. Hoe die oorblywende £300 tot £350 boete is, het ons slegs sy verslag (14 November 1891) dat 'n „begin some verzameling leetuur uit Zuid- en Midden-Afrika - Engelsch en Hollandsch" gemak is, en dat die gebruik ontstaan het om van die boekhandel Juts op te dra om alles wat op die gebied verakyn eenvoudig te lewer.

Ongetwyfeld was die werksaamstondigheds nie na wense nie. Die skoolgebou waarvan 'n deel aan die biblioteek eigestaan is, was in geen opsig vir biblioteekwerk of -dies geskik nie. Volgens Begemann se berispinge (119) was die biblioteek in een klein kamertjie gehuisves. Hy was daarmee nie tevrede nie: „een kamer sakte ik elgenlijk niet voldoende en ik wilde uithoeding. Op 'n sekere dag sprak ik President Krüger daarover, en weet u wat hij antwoorde? Hy zeide: ik behelp mij met mijn kamer en jij kan jou ook behelp met jou kamer".

Die toestand in 1891 word in De Volkstem, waarskynlik deur die redakteur Jan F. Celliers (enr) soos volg beskryf: „De bestaande Staatsbibliotheek welke haar aarsijn voor geen gering deel dankt aan de onterfjake hulp van eenige Transvaal-vrienden in Nederland, heeft - althans in die laatste tijden - hare populariteit, indien ze al ooit zoolets bezeten heeft, ganderweg sijn vermindern. Waarschijnlijk is dit, behalve aan nog andere oorzaken te wijten geweest eenedeels aan de geringe geldelijke hulpmiddelen, anderdeels aan de betrekkelijke ontoegankelijkheid der leesturichting. Slechts steelagewijze loch was deze bereikbaar voor het publiek dat godurende het grootste gedeelte van den dag door ambtelijke werkzaamheden werd vastgehouden.

Nooit eokter sijn er ernstige poging en in het werk gesteld om de Staatsbibliotheek beter aan hare roeping te doen beantwoorden. Nooit is door de roenschen, voor wie de boekertij mit of gend of ontspanning had kunnen opleveren - wij hebben special het oog op de Hollandschsprachenden uit ons middein - aangedrongen om haar in de avond-turen open te houden en haar inhoud rijker en interessanter te maken dan die plicht te wesen". 1209

1189) Verslag van A. Bogemann aan die Staatssekretaris l. v. n. Finansiële administrasie v. d. Staatsbibliotheek, 26 April 1894. SBA4 p. 20

1190) De Volkstem 20 Feb. 1917. SBA3 p. 287 (a)

1209) De Volkstem 10 September 1891. SBA3 p. 291.

III DIE AMALGAMERING VAN DIE „PRETORIA PUBLIC LIBRARY” EN DIE „STAATSBIBLIOTHEEK DER ZUID-AFRIKAANSCH E REPUBLIEK”

Na die mislukte poging van die „Pretoria Public Library” in 1885 om die boekgeskenk van die „Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden” in te lyf en die totstandkoming van die Staatsbiblioteek in die daarop volgende jare, bly die twee biblioteke apart bestaan. Van die Staatsbiblioteek kan daar in hierdie periode onder die bestuur van Eerw. Begemann hoogstens gesê word dat hy bestaan. Die „Pretoria Public Library” moes sy deure sluit (waarskynlik in 1891).

Aangesien daar geen notuleboeke oor die laaste jare van die kwynende „Pretoria Public Library” voorhande is nie, is die samestelling van sy laaste bestuur nie bekend nie, maar daar is rede om te vermoed dat Eerw. F.T. Nicholson sekretaris en Eerw. James Gray 'n bestuuralid was. Hierdie twee here tree van die begin van 1891 op as aktiewe behartigers van die biblioteekbelange van die hoofsaaklik Engelssprekende groep vir wie die „Pretoria Public Library” bedoel was, en het blykbaar die bevoegdheid om te beskik oor die bates van daardie biblioteek.

Hulle dink nie daaraan om die „Pretoria Public Library” te laat herleef nie, maar propageer die idee dat sy bates by die van die Staatsbiblioteek gevoeg moes word met die oog op konstruktiewe en doeltreffender biblioteekdiens aan die leserspubliek.

Wetende dat die „Pretoria Public Library” weinig het om aan te bied, samel hulle dan van hulle ondersteuners 'n bedrag van £700 in waarmee hulle die Regering nader. Wat hulle in gedagte het, word onomwonde uiteengesit in 'n verslag oor die „Government Library” wat Gray in 1901 opstel. „It was thought that with such a considerable amount in hand, the prospective library ought to be begun on such a footing as would preclude the possibility of its falling to pieces as the others had done. The most feasible way to attain this end seemed to be to place it under the care of the Government, under conditions that would conserve the rights of the subscribers and the public. Accordingly the above collectors waited on the government with a proposal to amalgamate their funds with the existing „Staatsbibliothek”, so as to form a State Library which would at the same time serve as a public Library for Pretoria.” 121)

Die houding van die Regering teenoor samewerking van hierdie aard het reeds geblyk uit die wyse waarop hy die voorstel van 1883 van die hand gewys het. Die hele benadering van die Republiek se administrasie ten opsigte van die biblioteekwese was anders as dié van die verteenwoordigers van die Engelse leserspubliek. Dit blyk die duidelikste uit die motivering wat die aanvraag vir 'n bewilliging van £500 ten behoeve van die Staatsbibliothek in 1887 vergesels. „De commissie is oortuigt van het groote nut eener dergelyke instelling en beveelt de aanneming dezer post ten sterkste aan bij U Edel Achtb. Vergadering. Eene dergelyke instelling van algemeen nut vindt men in alle beschaafde landen, waar de weetgierige burger bronnen kan raadplegen bij de beoefening der wetenschappen, waarvan de aanschaffing voor den Staat gemakkelijk, voor den privaten man te kostbaar is.” 122)

121) J. Gray: The Government and Library 1901. SBA10 p.223.

122) Rapport der Begrotings-Commissie; 16 Junie 1887. SBA4a p.111

Die taak wat die here Gray en Nicholson hulleself opgelê het, was om die „Kommissie voor de Staatsbibliotheek” en die Regering te oortuig dat die funksie van sosiale biblioteekdiens deur die Regeringsbibliotheek op een of ander wyse kon behartig word. Die hoofgedagte hier was om die Regering te beweeg om te sorg vir die huisvesting van die bibliotheek en vir die salaris van 'n bibliotekaris. Lede sou voortgaan om 'n subskripsie te betaal waaruit boeke en tydskrifte aangekoop kon word.

In September 1891 het Gray en Nicholson so ver gevorder dat hulle 'n onderhoud met die „Kommissie” reël. Die samespreking vind plaas op 4 September. Op die Kommissie was daar nog altyd die di. H.S. Bosman en P. Postma (Voorsitter) wat reeds in 1885 vir so 'n samewerking te vinde was, en daarvoor heel moontlik die steun van die sekretaris Begemann gehad het. Blykbaar het Gray en Nicholson weinig korredingsakuns nodig gehad om die Kommissie aan hulle kant te kry.

Begemann as sekretaris van die Kommissie rig namens die twee partye die volgende versoek aan die uitvoerende Raad:

R10091/91
Staatsbibliotheek
Pretoria 5 September 1891

De HoogEd. Heer
Staatspresident en Leden
van den Uitv. Raad Z.A.R.

HoogEd. Heer en Heeren

Het Comité voor de Staats Bibliotheek der Zuid Afrik. republiek heeft de Eer U Hoog Ed. ter kennis te brengen dat in onze zitting van 4 Sept. 1.1. besloten is voor U te leggen het volgende

Plan voor de Vereeniging van eenepubliek Bibliotheek met de Staats Bibliotheek

1. Eene verzameling boeken waard £500 en £600 bijeengebragt door voorstanders van eene publiek Bibliotheek en door bemiddeling van Rev. J. Gray en den heer F.T. Nicholson wordt in handen gesteld van het Gouvernement ten dienste van het volk.

Het Gouvernement zal de blijvende eigenaar zijn.

2. Het Comité der Bibliotheek vereenigd met de Staats Bibliotheek zal bestaan, behalve uit de door het Gouvernement benoemde leden uit een gelijk getal jaarlijks gekozen door de jaarlijksche intekenaren, deze twee zamenwerkende tot welzijn der geheele Bibliotheek.

3. Het bestuur der Bibliotheek zal door bemiddeling der Regering jaarlijks van den Volkraad ontvangen, eene toelage voor de Bibliotheek zoo mogelijk gelijk staande met de jaarlijksche inkomsten van intekenaren.

4. Het Gouvernement laat het algemeen bestuur der Bibliotheek over aan het Comité.

Vertrouwende dat bovenstaand plan U H.Ed. goedkeuring zal wegdragen hebben wij de Eer met verschuldigde gevoelens ons te noemen,

HoogEd. Heer en Heeren
het Comité voor de Staats Bibliotheek
der Z.Ar. in desselfs naam
A. Begemann Secret." 123)

123) SEA3 p.134f

Nicholson en Gray wou waarskynlik die aangeleentheid forseer en nog voor 'n antwoord van die Staatssekretaris ontvang is, vind op 8 September 1891 'n vergadering in die "Temperance Hall" plaas onder die voorsitterskap van Biskop Bousfield waar die hele situasie van die "Pretoria Public Library" bespreek word en die voorstelle gesteem word dat 'n openbare leeszaal in elk geval nodig en wenslik is. 124) De Volkstem van 10 September 1891 swaai die Engelse lof toe dat hulle die inisiatief neem en die twee biblioteke wil saambring om 'n sterk inrigting tot stand te bring wat ook finansieel gesond sal wees. Onder die persone wat teenwoordig was, word genoem Eerw. Gray, Nicholson, Bourke, Crawford, Jan F. Colliers - almal persone wat in die later geskiedenis van die Staatsbibliotheek 'n belangrike rol sou speel. Ook kan gemeld word dat gen. Piet Joubert aanwesig was. 125)

Nuus van die moontlike sameenstelling van die twee biblioteke het Nederland baie vroeg bereik en dit was onvermydelik dat die persone wat daar in die boek-skenking geïnteresseerd was, hulle oor die moontlikheid sou bekommer. Waarskynlik het die artikel in die Volkstem oor die vergadering van 8 September, aanleiding daartoe gegee dat daar reeds op 21 Oktober 1891 'n bespreking tussen prof. Spruyt van die Nederlandsche-Zuid-Afrikaanse Vereniging en lede van die "Maatschappij der Nederlandschen Letterkunde te Leiden," plaasvind. In die artikel in die Volkstem word uitdruklik gemeld: "Het voorwerp der besprekingen was de oprichting eener bibliotheek ten gebruike van Engelsch sprekenden, zoo mogelijk in amalgamatie met de bestaande Staatsbibliotheek." 126)

Prof. Spruyt uit Amsterdam overgekomen en heeft aan Prof. Fruin en Kern en D. Hartevelt mededeeling gedaan van een voorstel te doen in de Ned. Z. Afrik. Vereeniging op Vrijdag a.s. te Amsterdam omtrent al of niet inmenging ter zake de leesinrigtingen Staatsbibliotheek te Pretoria, om te verhoeden dat de Holl. Boekerij ondergaat in de Engelschen. Wij waren allen voor onthouding van officiëlen of openlyken inmenging, maar wenschten dat inligtingen zouden gevraagd worden" 127)

Die voorstelle van amalgamasie wat Begemann aan die Sekretaris deurgestuur het word behandel. Op 29 Oktober 1891 word 'n antwoord met 'n hele aantal voorgestelde wysigings, in konsep opgestel en aan die Staatssekretaris voorgelê. Op 3 November word die brief deur dr. Leyds onderteken.

2012/91

3 November '91

Aan de Heeren Leden van het Comité
 voor de Staats-Bibliotheek,
 PRETORIA

WelEd. Heeren.

Ik ben geïnstrueerd de ontvangst te erkennen van het schrijven van uw Secretaris d.d. 5 Sept 1.1. betreffende het plan tot vereeniging van een Publieke-Bibliotheek met de Staats-Bibliotheek, en u in antwoord daarop mede te deelen, dat de Regeering met in achneming van de navolgende Stipulation en wijzigingen geen bezwaren heeft tegen de uitvoering van dat plan.

124) de Volkstem 10 September 1891. SBA3 p.291

125) de Volkstem 10 September 1891. SBA3 p.291

126) de Volkstem 10 September 1891, SBA3 p.291

127) Notule Mij der Nederl. Letterkunde 21 Okt. 1891. SBA2 p.19.

Dat het Comité van de gecombineerde en aldus van de eenige Staats-Bibliotheek, en niet zoolks van Secretaris het uitruikt van die (Public) Bibliotheek vereenigt met de Staats-Bibliotheek zal bestaan uit acht leden van welk aantal er vier, waaronder ook speciaal de Voorzitter van tijd tot tijd zullen worden benoemd door de Regering.

De thans bestaende drie leden der Staats-Bibliotheek zullen bij wijze van oorgangmaatregel drie van het door de Regering te benoemen aantal leden der Staats-Bibliotheek uit maken. Zoodra de Regering kennis ontvangt, dat deze stipulatiën zijn aangenomen zal zij haar vierde lid benoemen.

Er zullen aldus nog vier leden moeten worden gekozen door de jaarlijkse intekenaaren.

De Voorzitter zal een beslissende stem hebben.

Vijf leden waaronder de Voorzitter of zijn plaatsvervanger zullen een quorum uitmaken.

De thans agerende Secretaris en Bibliothe-caris zal als 'zoodanig blijven fungeren-

De taal waarin de notulen der vergaderingen en der correspondentie van het Comité zullen moeten gehouden worden, zal de officiële taal des land's zijn.

De discussien in de vergaderingen zullen zooveel mogelijk in het Hollandsche worden gevoerd.

De Regering kan zich niet verbinden tot het Contribueeren van een jaarlijksch vast bedrag, maar zij is bereid dat punt met hare aanbeveling aan den Ed. Aebth. Eersten Volkeraad ter zijner beslissing voor te leggen.

De Regulatiën waaronder het bestuur der Bibliotheek zal werkzaam zijn en waarin ook rekening dient te worden gehouden met de hierin vervatte stipulatiën, zullen aan de goedkeuring der Regering moeten worden onderworpen.

Ik heb de eer te zijn

Uw. dw. dienaar

w. gt. D. W. J. Leyds

Staats Secretaris. 128)

Nicholson as Sekretaris antwoord nog dieselfde dag en voer ellike beswaree teen die voorstelle van die Regering aan o. a.:

(a) Die naam 'Staatsbibliotheek' vind hulle te 'willkeurig' en ook ontoegelyk omdat die sardael van die 'publiek' nie daarin erken word nie.

(b) Die bepaling dat Nederlands die taal van die biblioteek, sy Bestuur en administrasie sou wees, sou na hulle mening baie vertaling verk en moes gewysig word in die vae reël dat die amptelike taal 'zoveel moogelyk' gebruik moes word.

Verder dring hulle daarop aan dat die Regering sou onderneem om hulswearing te voorsien en die salaris van die bibliotekaris te betaal.

Die Staatssekretaris dr. D. W. J. Leyds antwoord daarop op 19 November 1891 tannlik kortaf dat die Regering nie bereid is om 'n nuuwerandering toe te laat nie of om af te wyk van die taalbepaling, en wel bereid is om die koste verbonds aan hulswearing van die biblioteek en die salaris van die bibliotekaris te dra. 129)

128) SBA3 p. 127-130

129) Briefkopsle Staatssekretaris aan Comité van die Staatsbibliotheek 19 November 1891. SBA3 p. 128

The verteenwoordigers van die 'Pretoria Public Library' het daarmee bereik wat hulle eintlik beoog het en wil nou die voorstelle aan hulle eie lade voorlê.

Dit was die toestand van sake wat op 2 Februarie 1893 gerepporteer kon word op 'n vergadering wat onder voorsitterskap van James Gray gehou is.

Die vergadering beaamt om die voorwaarde van die Regering te aanvaar en "The Press" meld die volgende dag: "The public in deciding to accept the conditions rightly insisted upon by the government in return for very substantial assistance, have done exactly what ought to have been done long ago. Seeing that it has taken many months to arrive at this decision, the inference is obvious that there must have been a good deal of muddled headed obstinacy somewhere and not on the Government side either." (130)

Die Stat gaan voort met die voorbereiding. Reeds op 28 Maart 1892 stuur die Staatssekretaris aan die Voorzitter van die Kommissie van die Biblioteek ds. P. Postma, konsep reël's en regulasies.

Blyhans 'n verslag in The Press 18 Januarie 1893 het dit nie te goed gevul met hierdie opstelling van regulasies nie. Hoewel Gray en Nicholson die antwoord van dr. Leyds oor die taal en naam van die biblioteek natuurlik het, sou hulle talkens weer opnuut probeer om veranderinge in die regulasies aan te bring wat hierdie sinistere wysig. Gray voel nog altyd dat 'n ander naam, waarskynlik soets soos 'Transvaal Openbare Biblioteek' so nie 'Transvaal Public Library,' vertaalkliker sou wees, maar op die punt staan die Regering oortuigbaar. Wat Gray veral wou bereik, is dat die Regering toestaan om die taalverelstes te wysig. Ook wat die aanstelling van die bibliotekaris betref is die kommissie nie bevrede nie. Dit was natuurlik heeltemal aanseemlik dat die bibliotekaris se salaris deur die Staat betaal word, maar dat hy deur die Regering aangestel sou word het nie in die smak van Gray goral nie, want hy meen dat die bestuur wat aangestel sou word heeltemal na goedtanke moes kon handel in die aanstelling van personeel. Ook is dit gladde verwelkom dat die Regering in die regulasies beperkings in verband met die besteding van fondse sou stel nie. Hieraan is nie godink toe die "Ooreenkomste met die kommissie vir die Staatsbibliothek getref is nie, maar die Regering dring aan op 'n slotbepaling' wat soos volg luit: Slotbepaling: van de tot aankoop van boeken en tydschriften bestemde gelden mag niet meer dan hoogstens de helft tot het aanschaffen van andere dan in de Hollandsche Taal geschreven boeken en tydschriften besteed worde." (131) Dit mag wees dat die ingevoeg is na aanleiding van vertoë van die Nederlandse Zuid-Afrikaanse Vereniging.

Die verslag in The Press van die vergadering wat op 18 Januarie 1893 gehou is gee so 'n goeie insig in die wraevalige stemming wat destyds al by die "Uitlander"-element en sy geesverwante te bespeur was, dat dit hier volledig aangebenaal word:

"The adjourned meeting of the Pretoria Public Library took place in St. Andrew's Hall last evening for the purpose of considering the draft rules and regulations, with Government conditions brought forward by the Committee. Mr. Crawford was voted to the chair, and there were also present the Rev. J. Gray and Messrs. Haarhoff, Tindall, Müller, and a few others.

130) The Press 4 Februarie 1892. SBA3 p.292

131) Regulaties voor de Staatsbibliothek. SBA3 p.212. Bylne I Documents No.2.

The minutes of previous meetings were read after which The Chairman said that, in accordance with the recommendations given to the Committee, negotiations had been carried on with Government for some time, chiefly through Mr. Grey, whom he called upon to make his report.

The Rev. Mr. Grey said he was one of a committee that met the State Library Committee to draft a set of rules that should be on a working basis. They took the rules of the Kimberley Library and carefully went over them and made such modifications as were thought absolutely necessary in the circumstances. After these rules had been modified, the Committee submitted them to the Government, in February last. They were then informed that a sub-committee of the Executive Council would take the matter in hand and carry it through very speedily. The result of their speedy action had been that within just a few weeks ago a list was obtained of the rules, which had been overhauled and modified by the Government, and were now submitted to the donors of the money the Committee had in hand; and after these rules had been gone over, and if approved, the Government would constitute them

A WORKING BODY OF RULES

and bye-laws for the management of the Institution. If the meeting did not agree to them such representations must be made as were considered necessary either for modification or anything else. He thought if it were possible to adopt these rules as a basis it should be done, as if they got into the Government's hands again it was impossible to say then they would come out of them. During the time these rules had been under consideration by the sub-committee of the Executive he had repeatedly - almost once a week - been at the Government offices to see how they were getting on. The promises were profuse, and the intentions probably honourable; but the only thing he got was promises. These had now been realised. The sub-committee that had to take these rules into consideration first consisted of Dr. Leyds and General Joubert, who made such modifications as he (Mr. Grey) thought would be detrimental to the interests of the Library, and he appeared before them and suggested that they should not press these modifications, and was glad to say they had to a large extent fallen in with the views he had expressed, which were those of his committee, and the consequence was that there was a willingness on the part of the two above-named members of Government to consider the desires of the Committee. Mr. Walmarans was then associated with Dr. Leyds to see the matter through, and he also wished to make modifications which would be of a hurtful nature, but he, on representations being made to him, also appeared willing not to press his views too far.

THE REALITY CRUCIAL POINT

In the rules was one which had been added as a concluding regulation, viz.: "Of the money to be devoted to the purchase of books and magazines not more than one-half may be expended in the purchase of books and magazines written in other than the Dutch language." This would be the point on which there would be most discussion. Another matter for discussion would be one relating to the appointment and dismissal of officials. All the other rules he thought would be workable if carried.

The question was put to the meeting whether the rules, as drafted, be read. Mr. Harhoff considered it advisable to adjourn until after the election of President, as the present Government would not go into the matter, whatever was decided on.

It was, however, resolved to read the rules, and in the course of reading one or two proposals for alterations were made. The rule relating to officials (sec. 3, sub sec. 5) was as follows:- The appointment and discharge of all library officials, and of any sub-committees shall be made by the Government at the instance of the Board of Management."

Mr. Gray said, with regard to this rule, he had appealed to Dr. Leyds and the rest of the Committee to, as far as possible, leave the management in the hands of those appointed. He, however, with the Government, stood firm on these rules.

A good deal of discussion ensued, in which Mr. Haarhoff expressed a wish to see an independent library established unhampered by any conditions.

A resolution proposed by Mr. Haarhoff that the meeting adjourn till some date to be afterwards fixed by the Committee was adopted. 132)

Dit blyk hieruit dat die onderhandelinge nou nie meer met die „Commissie“ gevoer word nie maar met amptenare wat die belange van die Staat waarneem.

Dit sal gestaan word dat Gray, hoewel hy glad nie ingenome is met die resultate van sy onderhandelinge met die Regering nie, nogtans daarop aandring dat die Regulasies aanvaar word. Dit het hom nie net moete gekos om die saak sover te bring nie, maar hy is ook oortuig dat die Regering geen enkele toegewing meer sal maak nie. Sommige van die publiek, en met name die heer Haarhof, opponeer die aanvaarding so heftig dat Gray se optrede heeltamal gematig lyk. Die vergadering besluit egter dat die ooreenkoms aanvaar behoort te word.

Op 4 April 1893 word 'n ooreenkoms tussen die Regering en die verteenwoordigers van die publiek onderteken deur die Staatssekretaris dr. W.J. Leyds as verteenwoordiger van die Regering en Fred Nicholson en Eerw. James Gray namens die „Pretoria Public Library“. Dit is egter baie duidelik dat Gray hoegenaamd nie van sy oorspronklike eise afgeaen het nie maar net beoef het dat verdere onderhandelinge op die stadium geen wesenlike voordele sou meebring nie dog slegs die opening van die biblioteek sou verdraag. Hy was hoegenaamd nie van plan om in die situasie te berus nie en hy en sy geesgenote sou in die volgende jare voortdurend pogings aanwend om die beperkende regulasies te verwyder of te veronagzaam.

Op 5 April 1894 besluit die Bestuur om die voorgenome opening der Bibliotheek (op 1 Mei eerskomende) in die plaaslike nuwablade 133) te laat aankondig. In werklikheid het die opening nie op 1 Mei plaasgevind nie. Daar word in plaas daarvan 'n buitengewone vergadering vir 31 Mei belê op skriftelike versoek van drie lede nl. die here Gray, Crawford en Nicholson wat wil hê dat bepaal word wanneer en hoe die Staatsbibliotheek geopen sal word. Hulle tree op as verteenwoordigers van die „publiek“ hoewel daar op hierdie tydstip nog geen ingeskrewe lesers was nie. Meentlik was hulle saam met Bourke lede gewees van die vorige bestuur van die „Pretoria Public Library“. Laasgenoemde onderteken nie die versoek nie en op die vergadering laat hy hom blykbaar ook nie met die voorstelle in nie.

Die lede en Adv. Kleyn is ten gunste van 'n formele opening van die „Verenigde Public Library en Staatsbibliotheek“ 134) waarop dr. Mansvelt verklaar dat hy die punt reeds met die Regering bespreek het en dat die Regering besluit

132) The Press, 18 Januarie 1893. SBA4 p.317

133) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 5 April 1894. SBA5 p.47.

134) Notule buitengewone Bestuursvergadering 31 Mei 1894. SBA5 p.48

beslis teen 'n formele opening is. Die rede vir hierdie houding is heeltemal duidelik die verteenwoordigers van die publiek is daarop gesteld dat die biblioteek as nuwe 'Public Library' aan die lesers in Pretoria bekend gestel word terwyl die Regering dit baie duidelik maak dat, soos ook blyk uit die weiering om aan die kombineerde biblioteek 'n ander naam te gee, dit net die ou Staatsbiblioteek is wat na 'n nuwe gebou verhuis het.

Die vergadering besluit om Mansvelt en Bourke as onderkomitee te benoem om nogeens die moontlikheid van 'n formele opening met die Regering te bespreek. Sekerlik was dit destyds reeds vir alle lede taamlik duidelik dat die Regering nie van sinewyse sou verander nie. Dit gaan hier nie net oor 'n toevallige aangeleentheid nie maar oor 'n diepgaande verskil van opvatting. Eersyds word gedink aan 'n openbare biblioteek op Angelsakiese leas, andersyds oor 'n nasionale regeringsbiblioteek. Dit is in sekere mate toevallig dat die verskil gepaard gaan met die verskil in taal en afstamming van bestuurslede. Die konflik wat hier in die eerste jaar van die bestaan van die gekombineerde biblioteek begin, sou dwarsoor Celliers se ampstyd voortduur.

Op 7 Junie 1894 is die Staatsbiblioteek dan opnieuw voor het publiek geopend. 135) Die Voorzitter van die Tweede sowel as van die Eerste Volksraad asook die Staatspresident en die Uitvoerende Raad word van die heropening deur 'n persoonlike skrywe in kennis gestel maar daar is geen openbare plegtigheid nie.

Een aspek van die verskil van mening betref die vraag of die Staatsbiblioteek 'n suiwer staatsinrigting was soos die Staatsmuseum of 'n onafhanklike stigting wat 'n staatsubsidie ontvang. Gray en sy Kollegas wat die publiek verteenwoordig wou graag die laasgenoemde alternatief erken kry. Die Regering het wel die houding ingeneem dat die samesmelting geen nuwe entiteit geskep het nie en die naam 'Staatsbiblioteek' dui op 'n suiwer staatsinrigting. Maar daar word 'n mate van twyfel gande gemaak en daar word, sover die stukke gaan, ook nie aan die begin deur die Bestuur van die Staatsbiblioteek probeer om hierdie saak deur 'n duidelike uitspraak van die Regering te laat beaig nie.

Eintlik was dit toevallig dat daar op hierdie punt helderheid gekom het. Celliers het die Regering gevra of die bindwerk vir die Staatsbiblioteek deur die Staatsdrukker onderneem kan word en dit het die onverwagte gevolg dat die Staatssekretaris onomwonde verklaar dat die Staatsbiblioteek 'n staatsinrigting en nie 'n staatsondersteunde inrigting is nie.

In verband met Celliers se aansoek skryf die Staatsdrukker aan die staatssekretaris:

Ik zou gaarne, met betrekking tot dit verzoek, van de Regeering vernemen, of zij voornemens is, om aan alle Semi-officieele instellingen of instellingen, die financielen steun van het Gouvernement genieten, zooals de Bibliotheek, Hospitalen, Landbouwgenootschappen en wellicht ook later aan Onderwijzersverenigingen, kamers van Mijnwezen ens., het voorrecht te verleenen om hun druk- en bindwerk kosteloos aan de Staatsdrukkerij te doen verrichten. Ik voor mij heb daartegen geen bezwaar, doch ik zou gaarne hieromtrent bijtijds worden ingelicht. Immers indien ik telkens opdracht krijg om groote orders uittevoeren, waarop totaal niet is gerekend, kan ik met geen mogelijkheid een begrooting indienen, die de juiste cijfers enigzins nabij komt en ben ik steeds verplicht de Reg. lastig te vallen met aanvragen om extra credit.

W.F. ELL.

20/2/94

DIRECTEUR STAATSDRUKKERIJ. 136)

135) Maandverslag, Junie 1894. SBA10 p.1

136) Memorandum W.F. Bell aan Staatssekretaris. 20 Februarie 1894. SBA4 p.40.

Die meer as duidelike trant van die brief word deur amptenare van ondergeskikte rang in die staatsdiens besaam. Die eerste kommentaar lui: 'Ik dink er moet afwizend geantwoord worden' 137) Hoogstens finansiële ondersteuning. Dit vind by 'n tweede amptenaar weerklank, hy meen dat die werk wel by die Staatsdrukker gedruk kon word maar dan op koste van die Biblioteek.

Die lêer bereik Mansvelt uiteindelik. Vir hom is dit egter 'n beginselvraag en sy antwoord is baie duidelik:

Neen; mijn meening is, dat we hier te doen hebben met een Staatsinstelling, ten deele gesteund door het Publiek, en niet met eene publieke instelling, gedeeltelijk gesteund door den Staat.

De hier bedoelde inrichting bent en is feitelijk de Staatsbibliotheek der Zuid-Afrikaansche Republiek en m.i. behoort alle drukwerk in verband daarmee door de Staatsdrukkerij te geschieden.

De toelage, door de Regering jaarlijks aan deze inrichting verstrekt, is alleen bestemd tot aanschaffing van nieuwen boeken etc. Voor het gebou zelve de verlichting en het in orde houden ervan zorgt de Reg. zelve.

7/3/94

Dr. Mansvelt
Superintendent van Onderwys."

Die Staatssekretaris stem saam met Mansvelt: die Staatsbibliotheek is 'n staatsinstelling:

De Staatsbibliotheek is geheel een staatsinrichting en moet dus door de Staatsdrukkerij worden bediend. 6 Maart 1894 Dr. W.J. Leyds, Staatssekretaris. 138) En vir die Staatsdrukker bly niks anders oor as om hom daarby neer te lê met die een woord „Kennigegenomen."

Daarmee was daar dan één netelige verskilpunt finaal uit die weg geruim. Intussen is Celliers se aanstelling as bibliotekaris ook bekragtig en kon hy die taak aandurf om 'n tot op daardie tydstip onaktiewe biblioteek om te skep in 'n doeltreffende inrigting met inagneming, enerayds van die beleid van die Regering wat in die loop van die onderhandelinge met die seksie van die „Pretoria Public Library" op 'n aantal belangrike punte duideliker en beslister geword het, en anderayds met die eise van 'n grotendeels Engelsprekende leerspubliek wat in hoë mate skepties en selfs vyandig staan teenoor die Regering. Sou hy daarin kon slaag? Het hy besef wat daar vir hom wag? Wat hierby in gedagte gebou moet word, is dat Celliers, voordat hy bibliotekaris word, reeds 'n staatsamptenaar was en dat hy ook in verbinding gestaan het met die leiers van die groep in Nederland van wie die inisiatief vir die stigting van die Staatsbibliotheek uitgegaan het.

137) Nota aan waarnemende Staatssekretaris 21 Februarie 1894. SBA4 p.40.

138) L.W.J. Leyds, Staatssekretaris aan Staatsdrukkerij 16 Maart 1894. SBA4 p.42.

IV JAN CELLIERS, STAATSBIBLIOTEKARIS 1893-1899

(a) Ontslag van A. Begemann en aanstelling van Jan Celliers

Die Eerw. Begemann was gedurende die onderhandelingsperiode nog altyd Staatsbibliotekaris hoewel sy gesondheid blykbaar nogal iets te wense oorgelaat het. Daar was ook aanvanklik geen plan om hom te vervang nie; in die akte van ooreenkoms word selfs uitdruklik bepaal dat „de heer Begemann sal bestendig word in zijn ambt tot de Regering het nodig moge oordeelen, een ander voorziening te maken”. 'n Aan-soek op 10 Mei 1893 om drie maande verlof weens swak gesondheid 139) laat die Kom-missie wat nog altyd in beheer was, twyfel of Begemann wel opgewasse sou wees om die leiding van die biblioteek onder die nuwe bedeling te behartig. Dit word wenslik geag dat Begemann se versoek toegestaan word, die biblioteek se leure tydelik gesluit word en dat hy na verloop van sy verlof aftree. Op versoek van dr. Mansvelt vind daar 'n onderhoud met die Regering plaas waarin die hele situasie bespreek word. Daar vind nou 'n heftige maar patetiese verset van Begemann se kant plaas. Onder andere weier hy op een stadium om die sleutels aan die Kommissie te oorhandig en staak die Regering die uitbetaling van sy salaris. Uiteindelik stem hy toe en ontvang hy sy eer-volle ontslag met 'n gratifikasie van £60 ter erkenning van sy dienste in die verlede.140)

Ongelukkig was dit nie die einde van die episode nie. Nadat die nuwe Bestuur in 1894 aangestel is, word dit onder die aandag van die Staatsauditeur gebring dat 'n bedrag van £350, die staatsbewilliging vir 1892, deur Begemann getrek is, maar nie in die state verantwoord word nie. Ondersoek deur dr. Mansvelt wat voorsitter gebly het en Jan Celliers wat vanaf 1893 as sekretaris ageer, bring aan die lig dat die hele finansiële administrasie en die boekhouding op 'n uiters onsaaklike wyse deur Begemann behartig is. Hoewel hy onken dat hy die bedrag van £350 ooit ontvang het word 'n aantekening daaromtrent tog in sy dagboek gevind. Die bankstaat van die Standardbank wys 'n onverantwoorde tekort van £700. Die Bestuur rapporteer die bevindings van die ondersoek aan die Regering en toe die saak vir nader ondersoek terugverwys word, wys die Bestuur die Regering daarop dat die aangeleentheid nie by hom tuishoort nie aangesien die ooreenkomstige plaasgevind het onder die beheer van die afgetrede kom-missie. 141) Geen getuigenis kon gevind word dat die saak verder gevoer is nie en bygevolg is dit vandag nie moontlik om te bevestig of daar werklik geld verdwyn het nie en of dit bloot 'n geval is waar onbekwame administrasie 'n verantwoording van ander-sins gewettigde uitgawes onmoontlik gemaak het.

Begemann se brief waarin hy sy ontslag vra, is gedateer 13 Julie 1893 en op 'n vergadering van 18 Augustus 1893 beveel die Kommissie by die Staatssekretaris aan dat Jan Francois Elias Celliers as Staatsbibliotekaris aangestel word. Jan Celliers was toe spesiale klerk onder dr. Mansvelt in die Onderwysdepartement. Waarskynlik het hy reeds vanaf 5 Julie as sekretaris van die Kommissie opgetree want die notule van die vergadering van 5 Julie, 12 Julie en 18 Augustus is reeds in sy handskrif. Hierdie notule is op los velie geskryf en voor in die eintlike notuleboek ingeplak. Hulle is onderteken en dit is onwaarskynlik dat hulle latere afskrifte is wat Celliers gemaak het na sy aanstelling as bibliotekaris en dit wil dus voorkom dat Mansvelt reeds ten minste vanaf 5 Julie, die aanvang van die verlof van Begemann, aan Celliers op-

139) Verlofaansoek A. Begemann, 10 Jan. 1893. SBA3 p.245.

140) Briefkonsep, staatssekretaris aan A.J. Begemann, 9 Nov. 1893. SBA3 p.246.

141) Notule S.B. Bestuur, 21.3.84. SBA5 p.32

drag gesoe het om nete te neem.

Dit mag wees dat Mansvelt reeds in 1891 in Jan Celliers die toekomstige Staatsbibliotekaris gesten het. By die argiefstukke is 'n konsep-antwoord op die versoek van Nicholson en Gray dat die „Pretoria Public Library" en die Staatsbiblioteek saamgevoeg moet word. Die konsep is gedateer 29 Oktober 1891. Links bo is in polsod 'n nota gemak: „Bibliotekaris/J.C. Celliers salaris £150. 142)

Op hierdie tydstip was Celliers seker maar net kort in diens van die Onderwys-departement. Dit is moontlik dat die voorstel van samevoeging van die biblioteke reeds dan die vraag het ontstaan het wie die nuwe biblioteek sal kan voorsien en dat die gedagte opgekóm het dat Celliers daarvoor in aanmerking kom. Die sakekring „salaris £150" mag betrekking hê op die beghinesalaris van Begroeven of die bedrag wat bygevoeg moes word om hom 'n voldoende salaris te gee.

In verband met die aanstelling dalk daar probleme op, want daar is wat salaris betref, net vir £200 begroot en die Kommissie is van mening dat Celliers £300 behoort te ontvang. Op die vergadering van die Kommissie op 31 Augustus 1893 word Celliers in kennis gestel van sy aanstelling en opdrag gesoe om die biblioteek so spoedig moontlik in orde te bring, maar die Kommissie was hier enigins oorhaastig. Hy het Celliers as bibliotekaris aangestel terwyl die pos nog nie vakant was nie. Begroeven was nog altyd bibliotekaris alhoewel met verlof. Celliers kon dus nie as bibliotekaris aangestel word en 'n salaris ontvang nie. Tussen in Celliers se pos van postale klerk in die Departement deur iemand anders gevul. 143) Hierdie saak lei tot 'n bewege wisseling van notas tussen die Kommissie en die Regering. Hoewel sy aanstelling datoer vanaf September 1893 ontvang Celliers eers op 13 November 1893 sy agterstallige salaris „wantop hy reeds soo lang gewacht heeft" 144) soek sy aanstellingsbrief en kon sy beëdiging plaasvind.

(b) Levensskets

Jan Celliers is een ledere Suid-Afrikner bekend as digter, maar dit is minster bekend dat hy op 'n kritieke moment as hoof van die Staatsbiblioteek aangestel is en uit sy ervaring van sewe belangrike jare in verband met die verlatens van 'n bibliotekeletoen vir die Transvaal, tot sekere beradings gekóm het wat van grondliggende betekenis vir 'n selfstandige bibliotekebeleid en -ontwikkeling kon gewees het.

In die Levensskets van Jan Celliers word hoogstens terloops van sy bibliotekarskap getrag gemak en wat wel moegedaal word, is van geringe waarde. Die gepubliseerde gegewens kon in 'n mate aangevul word met mondelinge mededeelings van sy dogter mev. M. E. Begroeven en uit dokumente in haar besit.

In „Levensskets" 145) deel Jan F. E. Celliers in verband met sy voorouers die volgende mee. Sy stamvader was 'n Franse Hugenoot wat omstreef 1700 na Suid-Afrika gevlug het. Sy grootvader van sy moeder se kant af was Isak Bussoux wat as sendeling in 1639 uit Frankryk na Suid-Afrika gekóm het.

- 142) Konsepbrief van Staatssekreteraris aan Comité v. d. Staatsbibliothek 29 Okt. 1891. SBAS p.123.
- 143) Memorandum Mansvelt aan Staatssekreteraris, 31.8.1893. SBAS p.230f.
- 144) Memorandum Mansvelt aan Tjebbesourier Generaal, 13.11.93 en Etylae I Dokumente te No.3. Aanstellingsbrief van Jan Celliers. SBAS p.240
- 145) J.F.E. Celliers „Levensskets" Huisgenoot September 1916 p.111-112.

Sy vader was Jan F. Celliers van wie daar op 27 Junie 1889 in „De Volksstem” ’n karakterskets verskyn wat hier herhaal word: „Het Volkaraadslid Celliers heeft altijd een zeer zelfstandig - haast seiden we, zelfs gefolceerd - standpunt in's lands vergaderzaal ingenomen. Wegens zijn zucht naar volstrekte onafhankelijkheid van opinie, steunende op een helder verstand en scherpen blik in politieks en staatskultuurhoudkundige aangelegenheden, heeft hij de eigenaardige plaats, die hij onder zijne medeleden innam, steeds weten te handhaven; staande buiten staatskultuurpartij-schappen, kerklijke vesten en persoonlijke geschillen, heeft de heer Celliers altijd de achting en eerbied afgedwongen ook van hen, die met hem van meening verschilden; want men wist dat geen andere overwegingen dan van landsbelang zijn woord bestuurden, over zijne stem besluiten. Niemand heeft minder naar populariteit gestreefd dan Jan F. Celliers; toch bezitten weinige onzer politici die in hooger mate dan hij”.

JOHANNES FRANCOIS ELIAS CELLIERS is op 13 Januarie 1865 in Wellington in die Kaap gebore. Sy eerste skoolonderrig het hy aan ’n Engelse kinderskool ontvang. As kind was hy „teruggetrokke en mensaku”. Op skool het die mooi Engelse skoolboeke met hulle prente en gedigte hom baie gefimpeer en hoewel die Celliers's se huistaal Hollands of „Bijna Hollands” was, het daar by hom die oortuiging posgevat dat mens in die Engelse taal alles good en mooi kon uitdruk. 146)

Sy vader het in 1872 na Pretoria gegaan om De Volksstem te begin en hier het Jan Celliers aan die Hollandse skool onderrig ontvang. „Sedert 1874 is hy agtereenvolgens ter skool gewees by C.J. Boeschoten (die latere Onder-Staatssekretaris), H.J. Dely en G.J. Nikkolen Kuyper (die latere Weesheer van die Republiek). Tot in 1879 toen hy vir ’n jaar lank ongeveer, gestuur werd na die gimnasium te Stellenbosch, en van 1881-1882 na die skool te Wellington. Die volgende jaar is hy in Transvaal terug en op skool by die bekende „Meester” Louis tot in 1887”. 147) Die Hollandse taal was vir hom ’n openbaring: „In Nederlands het ek toe, tot my vreugde en verbasing, ’n ander skone taal ontdek, waarin waarlik alles net so skoon en kragtig as in Engels uitgedruk word. Dit was ’n openbaring en ’n speerslag wat te lank deur Engels-medium-onderrig agterweë gebly het”.

Jan Celliers het, afgeen van sy aanvoeling vir letterkunde, sterk aangetrokke gevoel tot die wiskunde. „Die wiskunde (nodig vir my studie as landmeter) het my in die begin werklik bekoor: ek moes daarby voortdurend dink aan die ou Griekse tempels wat so sonder oortollige opmaak, vas en sonnig en eerlik op hulle sterk pilare stam. Dog die bekoring het verdwyn toe ek later by die waarskynlikheidsrekening gekom het; die geskarrel met foutjies - vereffening e.s.m., het my gewalg hoeveel eerbied dit my ookal afgedwing het vir die menslike vernuf wat dit alles uitgedink het. Dit was vir my of ek nie diep en duidelik genoeg kon sien en vat wat my daar voorgeredeneer is nie. Dit het my op die duurte yskoud geword, te min in verband gestaan met die hele ryke lewe van gevoel en natuur en skoonheid, dit was my te eensydig. En selfs op eie gebied het dit my nie bevredig nie; dikwels as ek wou stilstaan en vra, is aan my gesê dat ek tevrede moes wees met wat my voorgesit word: daar was geen tyd vir insaen van sy weë nie, vir spekulasie wat buite die draadhefing van die vakpad gaan nie. Saaks dat ek dit gevoel het, terwyl alle lus in die vak vir my tog reeds verdwyn was - ek het besef dat ek dit in die wiskunde nooit ver sou bring nie; dog die weg daarvan wat bo my vak gaan, het my darem baie nuuskierig gemaak”. 148).

146) J. F. E. Celliers „Jan Celliers se gedigte” Huisgenoot, Mei 1921 p. 19ff.

147) J. F. E. Celliers „Levenschets”, Huisgenoot, September 1916 p. 111.

Wat Jan Celliers hier te sê het oor wiskunde, is sprekend vir sy hele lewenshouding. Hierin word reeds die kerngedagte weerspieël wat mens in sy bydraes tot die Huisgenoot in latere jare geskryf oor die opvoedkunde en opvoeding, terugvind. Sy houding teenoor die wiskunde is ook kenmerkend van hom. Waarskynlik was dit Jan Celliers (sen.) wat die beroep van landmeter vir sy seun gekies het en hom in 1887 na Holland gestuur het om hom daarin te bekwaam.

Uit die notule van die „Pretoria Public Library” kan ons aflei dat Jan Celliers (sen.) nie bloot as verslaggewer die vergaderings bygewoon het nie. Ons het die gevoel dat hy werklik in die ontwikkeling van die Biblioteek in Pretoria geïnteresseerd was. Kort voor sy vertrek na Holland het vader en seun 'n vergadering van die „Pretoria Public Library” bygewoon. Dit was die tyd toe die gedagte na vore gekom het om die boeke wat deur die „Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde in Leiden” geskenk is vir die „Pretoria Public Library” te verkry, aangesien tog nie gevorder word met die beskikbaarstelling van die boeke nie.

Mens vra jouself af of Jan Celliers (jnr.) uit eie belangstelling die vergadering van die „Pretoria Public Library” besoek het en of hy deur sy vader daarheen geneem is. Miskien is toe reeds daaraan gedink dat Jan Celliers (jnr.), wanneer hy in Holland sou aankom, 'n volledige verslag aan mr. Spruyt, die voorsitter van die „Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Vereeniging” kon gee, met die nodige besonderhede i. v. m. die geskenk van die „Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde in Leiden” en hoe dit in Pretoria deur du Toit hanteer is. Dit is onwaarskynlik dat Celliers (jnr.) hom toe reeds ernstig oor biblioteeksaak en die biblioteekwese in die algemeen bekommer het. In 1887 het hy na Holland vertrek waar hy aan die Polytechnische School te Delft studeer en daarna te Leiden, onder die professore Schols en Van de Sande Bakhuizen. Dit sou vir 'n begrip van sy latere ontwikkeling interessant gewees het as ons kon bepaal watter kontakte hy in sy studentejare met biblioteke in Holland gemaak het. 149)

In 1890 keer hy na Suid-Afrika terug en vir ietwat meer as een jaar beoefen hy die landmetersberoep. Soos hy in sy kommentaar oor die wiskunde aangedui het, het hy toe reeds lus vir hierdie vak verloor. G. Dekker skryf in die Huisgenoot hieroor: „die rede vir hierdie besluit was dat hy die lewe in die veld te eensaan gevind het, en verlang het na omgang met sy medemens en die voorregte wat verbonde is aan 'n beskaafde samelewing. 150)

(c) Jan Celliers as Bibliotekaris

Dit was ongetwyfeld dat Jan Celliers op voorstel van dr. Mansvelt aangestel is as bibliotekaris en dit is selfs moontlik dat Mansvelt die plan al in gedagte gehad het nog voor hy hom in Julie 1893 as sekretaris van die Kommissie laat optree. Celliers was toe reeds sedert 1891 spesiale klerk in die Onderwysdepartement (die datum van sy aanstelling in die pos kon nie opgespoor word nie).

Dr. Nicolaas Mansvelt het self in 1891 sy professoraat in Moderne Tale aan die Victoria-College te Stellenbosch neergelê om die benoeming as „Superintendent van

148) J. F. E. Celliers „Jan Celliers se gedigte” Huisgenoot, Mei 1921 p. 19.

149) J. F. E. Celliers „Levenschets”, Huisgenoot, Sept. 1916, p. 111.

150) G. Dekker „Jan Celliers se betekenis veel groter as bloot letterkundig” Huisgenoot, Junie 1940.

Onderwys van de Zuid-Afrikaansche Republiek" te aanvaar. Hy was toe al sestien jaar in Suid-Afrika werksaan as onderwyser en professor in tale. Hy het hom van die staanspoor gefinteresseer in Afrikaans, waaroor hy 'n „Idioticon" publiseer, maar hy behoort tot die groep geleerdes wat hulle beywer vir die herstel van Nederlands in Suid-Afrika en was dan ook sekretaris van die Zuid-Afrikaansche Taalbond. As Superintendent van Onderwys in die Republiek het hy hom vir dieselfde doel beywer en daarby heeltemal tereg gemeen dat dit nodig was om wal te gooi teen die toenemende invloed van Engels en tweedens om deur verbetering van die onderwys die intellektuele peil van die „Hollandse" elemente te verhoog. Hiervoor het hy klaarhlyklik 'n sterk bondgenoot in Jan Celliers gesien.

Hy het hom nie vergis nie en dit het hom sekerlik nooit berou dat hy sy spesiale klerk laat aanstel het as Staatsbibliotekaris nie. Beskikbare gegewens laat nie 'n bepaling toe van in hoeverre Celliers by sy aanstelling vir die pos bevoegd was nie, maar Mansvelt het wel genoeg geleentheid gehad om sy administratiewe bekwaamheid te peil.

Binne drie maande na Celliers se aanstelling word die eerste vergadering van die nuwe Bestuur van die Biblioteek gehou op 5 Januarie 1894. Celliers het reeds geleentheid gehad om sake deur te kyk en die belangrikste probleme raak te sien. Die vernaamste saak op die agenda van die vergadering was 'n brief van die Staatsbibliotekaris oor administratiewe aangeleenthede. Hierdie brief werp soveel lig op Celliers se benadering en raak soveel punte wat later telkens weer na vore kom, dat dit volledig weergegee word:

„Staatsbibliothek Pretoria aan die weledele heer voorsitter en bestuur SB.

Beleefd versoek ik by die eerstvolgende bestuursvergadering de volgende punten onder u aandacht te mogen brengen:

1. Sedert de verplaatsing der Bibliotheek naar de Erasmus gebouwen ben ik bezig de boeken te catalogiseeren onder een alphabetischen catalogus van outeurs. Nadat alle boeken daarop ingeschreven en behoortlyk op de rakken geplaatst zullen zijn, zou ik voorstellen dezen catalogus dadelijk te laten drukken. Deze maatregel worde slechts als voorloopig beschouwd en als toegepast met het doel de bibliotheek zoo spoedig mogelijk voor het publiek te openen; ik hoop later tijd te vinden den volledigen catalogus, waarvan een gedeelte reeds gereed is, geheel te voleindigen.
2. Ik zou voorstellen de bibliotheek voorloopig eenige uren per dag te openen ten einde het publiek toegang te geven tot de tydskriften en couranten en tot de afdeling Roman-litteratuur van dewelke reeds alle werken gecatalogiseerd zijn. Het publiek Het publiek gebruikte daarbij voorlopig den bestaanden catalogus.
3. Niemand worde toegelaten zelf oen boek van de rakken te nemen; men doe onderzoek by den Bibliotheekaris om het verlangde werk, door middel van kleien gedrukte vormen, die behoortlyk ingevuld en geteekent moeten worden. Voor de opening dienen dese vormen gedrukt en voorhanden te zijn.
4. Zullen de boeken der Public Library afzonderlyk geplaatst worden of vermengd met de boeken der Staatsbibliothek? De laatste weg wordt ten seerste afgekeurd door den bibliothekaris de Kaspstadsche Bibliotheek.
5. Door de sluiting der bibliotheek verleden jaar zijn vele leden, die reeds betaald hadden, in hunne rechten te kort gedaan: Wenscht het bestuur restitutie in geld te geven of dezen inteekebaren, in dit nieuwe jaar zooveel maanden bij te geven als zij verloren hebben? Hoe wenscht het bestuur daarbij de uitbreiding der bibliotheek en de

- verhoefing van subscribeepte in rekening te brengen?
6. Vale boeke aan de biblioteek behoorende sijn nog niet terugbehoefdig ofskoon die houders daarvan deur nly sijn aangeschreven. Ik bes oortuigd dat vele boeke verlore sijn.
 7. De samskelling van een assistent sou het werk aan de biblioteek zeer bespoedig. Het bestuur gelieve de kansoorturen van bibliotecearis en assistent te bepale tydens de voorgeskrede voorlopfge opening en soolng de biblioteek nog niet geheel in orde is.
 8. Ik bes beedig een lysk en begroefing op te make van niere te bestelle boeke. Deze lysk sal u voorgelgd worden soodra alle samsenige boeke geentologiseerd sijn, en nly dus bekend is welke werken reeds voorhanden sijn.
 9. Twee olle-lyngen en een kassje (beschedigd), aan de biblioteek behoorende, sijn nog voorhanden. Zullen dese verkooft of behoude worden?
 10. Welkomstadressen en andere saken door onse Deputatie ontvang, tydens haar besoek aan Europa in 1884, te worden bewaard voor een toekomstig Archief van de Zuid-Afrikaanse Republiek.
 11. Oude couranten en papieren te worden verkooft.
 12. Wat te doen met onvolledige jaargangen van couranten en tydskriften?
 13. Will het bestuur dat beschedigde boeke en volledige jaargangen van tydskriften ingebonden zullen worden?
 14. Ik sou voorstelle dat alle blanslandsche nierevolsden en tydskriften, en alle buttenlandsche tydskriften gesepeld bewaard worden, doch niet alle buttenlandsche tydskriften.
 15. Dupliceat-exemplaren van werken, voor soover voorhanden, worden in de bibliotheek bewaard, (segsoneerd van het publiek).

Ik heb de eer te sijn
U Ed's Dr.-Dienaar
Jan F. E. Celliers.
Statsbibliothecaris.

Enlige bibliotecearis sal hier probleme herken wat diereis opdruk en waarvoor hy graag 'n beslissing van sy owerheid sou will hé.

Dit is eger duidelik dat Celliers op hierdie stadium nie meer as 'n vae beemal gehed het van die werklike konfilte wat uit die onverwoorbareheid van drukies en geskiedede sou voortvloei nie. Dit sou vir hem duidelik word in die mate wat hy deur naderke oor die doel van die Statsbibliothek behalderheid verkry het oor spesifieke oegmerke en die take wat nodig was om hulle te verwesenlik.

Hy het begin deur te sennuar dat die Statsbibliothek 'n sosiale funksie het wat daarin bestaan dat die Bibliotheek opvoedend moes inwerk as 'n voorsetting en samvulling van die skoolonderwys en self in 'n mate ter vermaging van die onderwys in die geval van persone wat nie die geleentheid gehad het om meer as lees- en skryfonderrig te ontvang nie. Die Statsbibliothek het inderdaad sy oorsprong te danke aan die gedagte van die „Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde" om deur hulle geskenk van boeke die ontwikkelingspeel van die Boerebevolking te verhoeg. Hierdie funksies

kan nie verrig word net deur boeke aan 'n stedelike leesrepubliek te leen nie. Die biblioteek moes die platteland bereik.

Di is die agtergrond van Celliers se voorstel in verband met die instelling van 'n reisende biblioteek waarvoor in 'n volgende hoofstuk nader besonderhede gegoe word. Op daardie stadium het die plan op die verzet gestuit van mense wat die strekking daarvan kwalik kon begryp.

Verhinder om die sosiale funksie op 'n doeltreffende skaal te verrig, het Celliers sy sending gegee aan die nasionale funksies wat reeds in 'n mate deur 'n vertkling wat op p. geskiet is, deur die Regering onaktyf is. Die daartuikende wyses waarop Celliers hom nou daarop toelê om 'n omvattende wetenskaplike voorraad verval van Nederlandse werke op te bou, moes hom onvermydelik die misnoë van die Engelse publiek op die hals haal en lei tot konflikte met die verlose lede op die Bestuur, met wie Celliers aanvanklik op goeie voet gestaan het.

Konflikte in die Bestuur o. a. oor die bepaling dat 50% van die gelde van die Biblioteek aan Nederlandse werke bestee moes word, en die toenemende wasserdelikhoud van die publiek, het as reaksie gehad dat Celliers 'n memorandum aan die Bestuur voorlê waarin hy aanbeveel dat 'n hoedelekleding plaasvind. Die Staatsbiblioteek moes voortgeste word as die Nasionale Biblioteek van die Republiek en 'n aparte subskripsiedbiblioteek kon deur die publiek opgerig word om die stedelike sosiale biblioteekliens te oortrenew. Hiermee het hy 'n beweging aan die gang gestel wat op die reorikstering sou uitgeloop het, as die oorlog nie 'n einde daaraan gemaak het nie.

In sy skemalatraste het Jan Celliers hom streng Zehou aan die bepaling dat die notule en korrespondensie in Nederlands moes wese - so streng dat hy selfs briewe aan sy agente in Engeland in Nederlands opgestel het (met byvoeging van 'n vertaling ingeval die Engelse boekhandelars nie Nederlands moegtig was nie). Hy kon hom bloedig vererig as Afrikanners met hom in Engels korrespondeer, vergelyk die volgende antwoord op 'n Engelse brief van 'n sekere mr. A. Potgieter van Brugspruit: „Hedam ontvang ik een brief van U, gedateerd 30 April in de Engelsche taal.

Beleefd wensch ik U er aan te herinneren, dat onze officiële korrespondentie in de Hollandsche taal gevoerd wordt; en vooral van Afrikanners binnen deze Staat wordt verwacht dat zij zich bedienen zullen van de taal des lands.

Ik heb de eer te zijn,
U Edes Dw. Dnr.,
Jan F. E. Celliers,
Staatsbibliothecaris. 151)

Celliers was eok bereid om die wapens op te neem as dit nodig was. In Januarie 1896, met die Jameson inval, word in die maandverslag gemeld dat die maandvergadering nie aan die begin van Januarie gehou is nie: „Daar beide beampten der Bibliothek dikwyls op nuchtdienst uit moesten gaan, heeft de Voorzitter goedgedacht hun een paar uren in den namiddag vry te geven". 152)

Die Tweede Vryheidsoorlog het Celliers voor ander probleme gestel. Die Staatsbiblioteek het reeds uitgegroed tot 'n staatsinstigting van belang. Kort voor die uitbreek van die vryheidsoorlog het Celliers se tweede assistent mr. F. G. Phillips, as Engelse onderaan, na die Kaap geding. 153) Dit het Celliers en Nicholson as biblio-

- 151) Brief Jan Celliers aan A. Potgieter. 1 Mei 1896 SBA8 p.187
152) Maandverslag Januarie 1896. SBA10 p.109
153) Brief Celliers aan Mansvelt 9 Okt. 1896. SBA8 p.261

teelpersoneel gelast. Alhoewel Celliers en Nicholson blykbaar goed saamgewerk het, bly Nicholson vir hom 'n geneutraliseerde Engelmaan. Die eerste reaksie van Celliers was dan ook om voor te stel dat Nicholson ontslaan word en dat Celliers dan die Staatsbiblioteek alleen sou oornem maar toe die oorlog begin kan Celliers dit nie meer uithou nie en op 16 Oktober skryf hy sy laaste amptelike brief en sluit by die kommando aan. Nicholson neem hierna waar. Maar blykbaar was Celliers se vertroue tog nie so groot dat hy die notuleboeke en ander stukke aan hom wou oorhandig nie, want Nicholson en Gray meld later in hulle verslag dat die boeke van die Bestuur nie beskikbaar is nie, omdat Celliers hulle blykbaar saamgeneem het. Die Notuleboeke is later terug besorg maar dis onbekend deur wie en wanneer.

Celliers se tyd as bibliotekaris het goëndig met die begin van die Tweede Vryheidsoorlog. Na die oorlog is hy soos alle amptenare van die Republiek wat aktief aan die oorlog deelgeneem het, nie weer aangestel nie. Hy het na die Buiteland gegaan en eers jare later na Suid-Afrika teruggekeer. Vanaf 1908-1920 was Jan Celliers werksaam by die Departement Nieuwlandse Sake en ten minste 'n deel daarvan by die Argief, die werk wat die meeste by sy bibliotekonderwysing aangesluit het. Dit is opvallend en sterk onverstaanbaar dat daar in sy latere werke nooit iets oor die biblioteekwese of sy opvatting omtrent die funksies van 'n nasionale biblioteek geskryf is nie. In sy artikels in die Brandrug en in „Gedagtes der opvoeding“ (1912) kritiseer hy die moderne onderrig (kritiek wat vandag nog geldig is). Die hele inhoud van sy bydrae kan saamgevat word met die woorde: „derhalwe moet gelees word!“ Dit is verbasend dat 'n gewese bibliotekaris nie verder amboreel: „derhalwe, maak gebruik van die biblioteek!“ Dieselfde geld van sy gedagtes oor die tema „Waarom lees die Afrikaner niet“ (194). Nêrens word die biblioteek as sodanig genoem nie of selfs daarvan verwys nie.

Dit sou nie so opvallend gewees het nie as Celliers 'n onbeduidende bibliotekaris was, die beroep met teësin uitgeoefen het of nooit met 'n nie oorspronklike mening in die biblioteekwese na vore gekom het nie. Blykbaar was sy bibliotekloopbaan vir hom 'n afgeslote hoofstuk en het die Staatsbiblioteek in die vorm wat dit na die oorlog aan-gesien het, hom nie geïnteresseer nie.

Oor die latere lewe van Celliers as gewierde digter en as Buitengewone Professor aan die Universiteit van Stellenbosch, is in alle leerverskeidings oor hom gemoeg te vinda.

Die betekenis van Jan Celliers as bibliotekaris kan op die mees effektiewe wyse aangetoon word deur sy werk as bibliotekaris in die Staatsbiblioteek te beskryf en die oognemke wat hy vir homself gestel het te bespreek.

154) Celliers „Waarom lees die Afrikaner niet?“ Brandrug, 15 November 1913,
p. 366-369.

V. BESTUUR EN ADMINISTRASIE VAN DIE STAATSBIBLIOTEK

a) Inleiding

Enligns poging om die gankledenis van die interne organisasie van die Staatsbiblioteek te bestryf, stuit op die moelikhed dat daar in verband met die inrigting en werksambede van die biblioteek voor 1894 feitlik geen gegewens voorhande is. Regulasies wat reeds in 1883 opgestel is om eers in 1897 deur President Kruger en W. E. Bok (Staatssekretaris onderteken is, het voorskrifte oor 'n aantal sake bevat.

Die biblioteek sou elke dag net vir twee uur in die oggend, van 10-12 oop wees. Op Woensdag tussen 4 en 5 namiddag kon boeke uitgeneem word deur geregistreerde lede. Dit is egter hoegenaamd nie duidelik in hoewerre hierdie Regulasies wel toegangs is nie. Begrepen was blykbaar die enigste werktog en uit die besonderhede wat reeds verstrekk is, is dit duidelik dat sy administrasie heelwat te wense oorgelast het.

Na die amalgamasie met die 'Pretoria Public Library' tree daar 'n groot verandering in. Dit moet egter nie geheel-en-el aan die toetrede van verteenwoordigers van die laerspubliek van Pretoria op die Bestuur van die Staatsbiblioteek toegeskryf word nie. Selfs belangriker as die bytrede van hierdie groep met hulle duidelike opvattinge oor wat hulle presies verlang, was die feit dat Mansvelt as voorstatter aangestel is en dat hy 'n hele verstandige keuse gadoen het toe hy Jan Calliers as bibliotekaris voorgestel het. Die tweemanskap Mansvelt en Calliers het gedurende die hele periode van die verowering van die Staatsbiblioteek opgetree as die teenwrig teen dié groep in die Bestuur wat die Biblioteek uitdruiflik as 'n sosiale leesbiblioteek gesien het.

b) Regulasies.

By 'n studie van die Staatsbiblioteek as bedryf is dit in die eerste plek van belang om die Reëls en Regulasies na te gaan. Hulle vorm die permanente prinsipiële raamwerk waarbinne die verdere ontwikkeling van die inrigting plaasvind. Vervolgens is dit nodig om die samestelling van die Bestuur na te gaan en die implikasies van 'n wisseling van sy lidmanskap te probeer bepaal. Daarna moet aandag gesoen word aan die samestelling van die personeel. Die opstel van die konsep-regulasies is deur die Staatssekretaris as kindoor ondernem en hulle neem as voorbeeld die Reëls en Regulasies van die "Kimberley Public Library" waarvan die bepalinge grotendeels eenvoudig oorgeneem word.

Wat eteswaardig voortkom as mens die Reëls en Regulasies waarop uiteindelik in September 1893 besluit is, onder oë neem, is dat daervoor vanaf 1891 al onderhandel is. Waarom het dit so lank geneem om tot eenstemmigheid te garrank?

Die Regulasies is in 'n groot mate bloot verhaal en as Voorgestelde Regulasies vir die Staatsbiblioteek van die Kommissie voorgelê in 'n vorm wat vir die hoër amptenare meestal aanvaarbaar was. In die algemeen lyk die Regulasies, gesien in die perspektief van die laaste dectium van die negentiende eeu, ook billik en verstandig. Die lang vertraging het, soos blyk uit die kommentaar wat beoede volg, oor enkele belangrike beleidsaspekte gegaan waar die Staatssekretaris en sy amptenare 'n standpunt moes inneem wat vir Gray en sy groep onwenslik en indaellig voorgekom het. Daar is op gewys dat die publiek nie maklik wou toegee nie en

dat daar uiteindelik tog besluit is om die Regulasies te aanvaar as 'n basis' en in die verwagting dat daar met verloop van tyd weer veranderings sou kom.

By Afdeling (III) kom die eerste belangrike afwyking van die Kimberleyse Regulasies voor. In Kimberly word bepaal dat twee lode van die Bestuur as Kuratore benoem sou word en aan die hoof van die Biblioteek sou staan. In Pretoria word alle lode van die Bestuur as Kuratore beskou en naam die Voorzitter - deur die Regering benoem - die volle leiding. Die bepalings i.v.m. die benoeming en herkiesing van Bestuurlede is in wese dieselfde as in Kimberly. Ten opsigte van die bevoeghede van die Bestuur is daar 'n belangrike verskil. In Kimberly berys die aanstelling en ontslag van die bibliotekaris geheel-en-al by die Bestuur. Eerstv. Gray pleit daarvoor dat die Bestuur te Pretoria dieselfde bevoegtheid moet hê maar die aangepaarde staan daarop dat die laaste beslissing by die Regering moes berys. Die Bestuur sou wel die reg hê om aanbevelings te doen maar die Regering betaal en stel die bibliotekaris self aan. Dit is belangrik in die lig van paragraaf 6 van die Regulasies wat bepaal dat die Voorzitter van die Bestuur en drie verdere lode deur die Regering aangestel sou word. Die twee sleutelposisies waarop die Staatsbibliothek in werklikheid rus, nl. die Voorzitter van die Bestuur en die Bibliotekaris val dus onder die beheer van die Staat. Die effektiewe mag van die Staat oor die biblioteek word versterk deur 'n verdere reël wat bepaal dat veranderings t.o.v. buitewettelike reëlings eers van krag sou word na goedkeuring deur die Regering. Teen hierdie reëling het Gray hom ernstig verzet, maar hy kon die aangepaarde tot geen toegewing oerwag nie.

Om 'n sekere mate van ewewig te behou word eger in paragraaf 6 bepaal dat die Vice-Voorzitter en die Tesourier uit die lode wat deur die Publiek verkies is, aangestel sou word.

Verder is die bepalings in hierdie afdeling woordeliks oorgeneem uit die Kimberleyse reëls. Tot selfs die bepaling dat die Bestuursvergadering op elke eerste Donderdag van die maand sal plaasvind!

In Afdeling (IV) Die Biblioteek is weer oorgeneem dat die Biblioteek op weekdae van 10vm. tot 10nm. oop sou wesen. Die bepaling dat die biblioteek van 9am - 5pm. op Sondag oop sal wesen word eger weggelast. Een van die biblioteekgebruikers in Pretoria het wel by geleentheid van een van die jaarlikse vergaderings te dien effekte 'n voorstel gemaak, maar dit word met verontwaardiging van die hand gewys. Verdere bepalings oor die organisasie van die Biblioteek word weer woordeliks oorgeneem, sodat die patroon van die Engelse sosiale biblioteek in 'n groot mate op die Staatsbibliotek oorgesê is.

Afdeling (V) Die Bibliotekaris is alreus 'n oorgewysigde oornam van die Kimberleyse teks. Dit bied die moontlikheid dat ook 'n assistent-bibliotekaris vir die Staatsbibliothek aangestel kon word, sonder dat mens daartuit moet afstal dat die oomsketelike aanstelling van so 'n aangepaarde oorweeg is.

In hierdie afdeling word ook bepaal dat die Bibliotekaris 'n dagboek moet hou. Of hierdie dagboek werklik in Pretoria gehou is, weet ons nie. In elk geval word dit nou in die statie gemaak nie en daar is ook onder die dokumente geen dagboek gevind nie. Dit is eger moontlik dat die maatskapske wat later voortgê is, saamgestel is uit aanteekeninge wat in vorm van 'n dagboek oorspronklik is want aan die begin vind ons herhaaldelik tersulke spesifieke verwysings na datums waarop sekere sake verrig is.

Afdeling (VI) Boetes is woordeliks oorgeneem.

Ten slotte volg daar 'n Slotbepaling oor die betoeding van die fondse wat

vir boeke en tydskrifte aankope beskikbaar is. Hieroor is reeds kommentaar gelewer en daar sal nog herhaaldelik daarna verwys word. Te Kimberley was 'n bepaling van die aard nie nodig nie aangesien dit 'n suiwer Engelse Biblioteek was. In die katalogus van die Openbare Biblioteek Kimberley kom daar wel enkele Duitse en Franse werke voor maar, behalwe 'n paar vereenssaamde werke wat waarskynlik geskenke was, is daar geen teken van enige poging om 'n Nederlandse versameling op te bou nie.

Die Regering van die Zuid-Afrikaanse Republiek het in 'n sekere mate met reg vermoed dat Gray die Kimberleyse biblioteek nie net wat die regulasies betref as voorbeeld geneem het nie en om die rede so onwrikbaar die standpunt ingeneem dat Nederlandse materiaal tenminste 50% van die nuwe aankope behoort uit te maak.

In die algemeen toon die regulasies weinig merkwaardigs. Die reëls, was - dit het in die praktyk geblyk - baie toereikend en dit was later nie nodig om groot veranderings aan te bring nie; slegs die tye van opening en die tye waarop boeke uitgereik en terug ontvang word, en dergelyke regulasies wat by elke biblioteek by veranderde omstandighede aangepas moet word, is van tyd tot tyd hersien.

Dit is vanselfsprekend dat die bepaling dat die goedkeuring van die Regering verkry moet word voordat sulke geringe wysigings in werking tree dikwels 'n aansienlike vertraging sou veroorsaak en dus uiters storend kon wees. Bygevolg vra die Bestuur en verkry hy van die Regering die vergunning dat geringe wysigings waarop die Bestuur mag besluit sonder voorafgaande goedkeuring in werking gestel mag word.

c) Die Bestuur van die Staatsbibliotheek.

Volgens 'n Regeringsbesluit op 13 September 1882 is 'n **Commissie voor de Staatsbibliotheek der Z.A. Republiek**' benoem bestaande uit:

Du Toit S.J. du (Voorzitter)

Postma, P.

Bosman, H.S.

Blykbaar is hierdie persone as lede van die Kommissie ook na die stigting van die Staatsbibliotheek in 1887 gehandhaaf want in 1888 tekens S.J. du Toit nog as Voorzitter van die Kommissie. Nóg in die argief nóg in die Staatsbibliotheek se eie dokumente kon 'n datum vir die samestelling van 'n nuwe kommissie of notule vir die periode 1887 tot 1893 opgespoor word. Die eerste notule wat weer beskikbaar is, die van 5 Julie 1893, is in die handskrif van Jan Celliers en noem ds. P. Postma as Voorzitter. Die ander lede is adv. F. Kleyn, ds. H.S. Bosman, en prof. N. Mansvelt, (Superintendent van Onderwys). Op hierdie vergadering vra ds. P. Postma om van voorzitterskap ontfang te word en beveel hy aan dat die amp deur die Superintendent van Onderwys, prof. N. Mansvelt, beklee moes word. Hierdie voorstel word aanvaar.

Op 12 Julie 1893 vind 'n volgende vergadering plaas: „Tegenwoordig zijn alle leden van het bestuur prof. N. Mansvelt (voorzitter), adv. F. Kleyn, eerv. H.S. Bosman, eerv. P. Postma.” Hiermee lyk dit asof die oorspronklike „Commissie van die Staatsbibliotheek” ook na 1887 bly voortbestaan het en dat dr. Mansvelt daaraan toegevoeg is as vierde lid. In die afwesigheid van die amptelike stukke kan die datum waarop du Toit deur Postma opgevolg is, nie bepaal word nie. S.J. du Toit was tot 1888 Superintendent van Onderwys, en sy voorsitterskap het waarskynlik ook in 1888 verval. Vir die Republikeinse periode van die Staatsbibliotheek was

DR. N. MANSVELT
Superintendent van Onderwys
Voorsitter van die bestuur van die Staatsbiblioteek
1893 - 1900

die Voorsitterskap dus waarskynlik soos volg:-

S.J. du Toit 1882-1887

P. Postma 1887-1893

N. Mansvelt 1893-1900

Wat die lede betref word aangeneem dat ds. H.S. Bosman van 1882 tot 1893 sonder onderbreking lid van die Kommissie was. Wanneer adv. Kleyn benoem is kon nie presies bepaal word nie, maar dit is aanneemlik dat hy as derde lid in plek van S.J. du Toit ingeneem het. Dit wil nie voorkom of dr. Mansvelt voor 1893 lid was nie. Van 1893 is dit betreklik maklik om uit argiefstukke of die Notules van die Staatsbiblioteek self die aanstelling en aftrede van lede te volg. Ongelukkig gee die jaarverslae nie altyd die name van bestuurslede aan nie. Aan die begin van die jaar 1894 het die ooreenkoms tussen die "Pretoria Public Library" en die Staat van krag geword en op 5 Januarie 1894 word die eerste vergadering gehou van wat in amptelike stukke die „Verenigde Bestuur" genoem word.

Die volgende Bestuurslede was aanwesig:-

Deur die Regering aangestel:

Dr. N. Mansvelt (Voorsitter)

Adv. F. Kleyn.

Dr. H. Reinink -

Ds. P. Postma (later vervang deur die dr. F.V. Engelenburg).

Verteenwoordigers van die publiek:-

Eerw. J. Gray,

H. Crawford,

E.F. Bourke,

F.T. Nicholson (vervang deur prof. W.A. MacFadyen)

Die posisie van die "Publieke Verteenwoordigers" was op hierdie stadium nie eintlik volgens die Regulasies (afdeling (ii) paragraaf (iii)), in orde nie want daar was voor die opening van die Staatsbiblioteek natuurlik nog geen geregistreerde lesers nie en daar kon dus ook geen algemene vergadering gehou word om verteenwoordigers te kies nie.

Die bestuur was hiervan heeltemal bewus maar kom ooreen om die genoemde here voorlopig vir een jaar te koöpteer as verteenwoordigers van die publiek. Op watter gronde hulle in die hoedanigheid kon optree word nie uitdruklik gesê nie, maar hulle is almal persone wat 'n leidende rol gespeel het in die onderhandelinge in verband met die vereniging van die twee biblioteke en is meermale deur openbare vergaderings van belangstellendes aangewys om namens die publiek op te tree. Hoewel hierdie vergaderings nie as byeenkomste van intekenaars van die Staatsbiblioteek beskou kan word nie, was daar voldoende rede om te glo dat hulle die voornemende intekenaars se vertrouwe gewen het.

Op die eerste vergadering van die Bestuur is versuim om die vergadering beoorlik te konstitueer en 'n paar vergaderings het verbygegaan voordat die Bestuur in ooreenstemming met die Regulasies daartoe oorgaan om sy ampedraers te kies. Hierdie versuim is verklaarbaar uit die feit dat die Voorsitter reeds deur die Regering aangewys is en die Bibliotekaris ampehalwe ook sekretaris van die Bestuur was. Volgens die regulasies moes 'n „Vice-Voorsitter" uit die intekenaars-vertteenwoordigers verkies word. Die heer E.F. Bourke word eenparig in die hoedanigheid verkies. 155)

155) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 5 April 1894. SBA5 p.43.

VOORAANSTAANDE BESTUURSLEDE VAN DIE STAATSBIBLIOTHEEK

Ds. James Gray
1893 - 1899

E. F. Bourke
1893-1897

H. Crawford
1893-1897

W. A. MACFADYEN (oorl. 1924).

W.A. MacFadyen
1895-1899

INTEKENAARSVERTEENWOORDIGERS

Die regulasies bepaal verder dat ook die Tesourier 'n lid van die verteenwoordigers van die publiek moes wees. By 'n vorige vergadering het die Bestuur egter versoek dat Jan Celliers hierdie funksie moes verrig. Celliers maak die Bestuur daarop attent dat dit nie volgens regulasie in orde is nie. Maar die vergadering ziet het beswaar niet in en is van gevoelen dat de Bibliotekaris Tesourier moet blyven." 156)

Nie een van die Publieke Verteenwoordigers was gretig om die lastige baantjie op hom te neem nie en die reëling het Mansvelt blykbaar goed gepas.

'n Verdere eienaardige situasie ontstaan nadat F.T. Nicholson die pos as assistent-bibliotekaris aan die begin van 1894 aanvaar en tot die algemene vergadering in Maart 1895 lid van die Bestuur bly. Op die jaarvergadering in daardie maand word voorgestel dat die uittredende verteenwoordigers herkies word. Daarop vra Nicholson om verskoon te word aangesien lidmaatskap van die bestuur nie met sy pos as assistent-bibliotekaris versoenbaar is nie. In sy plek word prof. W.A. MacFadyen gekies.

In Januarie 1895 bedank ds. P. Postma en beveel die Bestuur by die Regering aan dat of ds. F. Grünberger of die heer F. Hofmeyr hom moet vervang. Ds. Grünberger het waarskynlik reeds vanaf 5 April 1894 as sekundus vir ds. Postma opgetree, maar het na sy benoeming net een enkele vergadering bygewoon. In Februarie 1895 meld Celliers dan ook dat Eerw. F. Grünberger te kenne gegee het dat hy nie in staat was op die Bestuur te dien nie. Die Regering het die vakature gevul met dr. F.V. Engelenburg wie se naam vir die eerste keer genoem word op die Bestuursvergadering van 4 Julie 1895. Geen besondere verwelkoming word genotuleer nie maar hy word as Tesourier voorgestel - alweer in stryd met die regulasies wat vereis dat hierdie funksionaris een van die verteenwoordigers van die publiek moes wees.

Uit die voorgeskiedenis van die Staatsbiblioteek was dit te verwagte dat die samestelling van die Bestuur noodwendig spanning sou veroorsaak. Die cogmerke en belange van die twee groepe was te uiteenlopend om konflikte te voorkom.

In die jaarvergadering vir 1898 wys die voorsitter daarop dat die biblioteek 'n tweeledige funksie het: Zooveel moegelyk heeft het Bestuur getracht, ook in dit jaar de Bibliotheek aan haar tweeledig doel te doen beantwoorden van Staatsbibliotheek en Publieke Bibliotheek. 157) Die spanning tussen die verskillende opvattinge wat by die meeste Raadsvergaderings bespeur word, moes noodwendig 'n invloed op die ontwikkeling van die Staatsbibliotheek gehad het.

Op die vergadering na die eerste jaarvergadering is daar weer ampdraers gekies en word E.F. Bourke as vise-voorsitter herkies. Hierdie keer het die verteenwoordigers van die publiek blykbaar gevoel dat die tesourier, soos in die Regulasies bepaal, uit hulle geledere aangestel moet word en nie deur die bibliotekaris of deur 'n aangestelde lid gevul moes word nie. Crawford word in sy afwesigheid as tesourier voorgestel. By die volgende vergadering wil Crawford egter die amp nie aanvaar nie en Engelenburg word weer voorgestel en hy aanvaar dit later, en bly tot 4 April 1896 tesourier toe hy die boeke aan Celliers teruggee. Hy voel dat hulle beter deur die bibliotekaris, wat in die administrasie staan, behartig kon word.

156) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering. 5 April 1894. SEA5 p.43

157) Jaarverslag Staatsbiblioteek 1898. SEA4 p.313

Dr. J.W.B. Gunning
1897-1900
Intekenaarsverteenvoordiger

Dr. N. Mansvelt
1893-1900
Voorsitter

Dr. F.V.E. Engelenburg
1895-1900

Dr. H. Reinink
1893-1900

REGERINGSVERTEENWOORDIGERS

Celliers neem die boeke oor maar maak die Bestuur daarop attent dat hy nie 'n gekwalifiseerde boekhouer is nie en dat sy tyd ten volle in beslag geneem word deur sy amppligte. 158) Twee jaar later word die werk vir Celliers eenvoudig te veel. Hy wys die bestuur daarop dat die reëling in stryd met die Regulasies is en dat hy dit net gedoen het die biblioteek om geld te bespaar vir die Bibliotheek maar dat die tyd wat hy aan boekhouwerk bestee vir werklike biblioteekarbeid verlore gaan. Celliers het hierdie bespreking ingelei maar hy notuleer wanhopig: „Geen bepaald voorstel wordt gedaan door de vergadering". 159)

Die bywoning van die bestuursvergaderings is oor die algemeen goed. Net adv. F. Kleyn stel blykbaar weinig belang en, in opdrag van die voor sitter, skryf Celliers op 17 Januarie 1896 aan hom dat sy lidmaatskap op die Bestuur verval omdat hy die vergaderings nie bywoon nie. 160) Om seker te maak dat hy vervang word deur 'n lid wat die vergaderings gereeld kan bywoon en om te verseker dat daar altyd 'n kworum sou wees, word Celliers self as bestuurslid in plek van adv. Kleyn benoem.

Met die jaarvergadering van Maart 1898 word daar egter 'n hoelotom nuwe situasie geskep. Die spanning tussen die Hollandse en Engelse bevolkingsgroepe het intussen toegeneem, wat duidelik blyk uit 'n verwyf dat die aankoop van Engelse lektuur verwaarloos word. Gray stel dit later in sy verslag soos volg: ... That the number of subscribers was not so large as might have been expected, owing to the prevalence of a feeling among English people that the committee was over-weighted with Hollander influence." 161) Intussen het die Hollanders en Afrikaners onder die intekenaars toegeneem en het hulle onwillig geword om daarby te berus dat die „publiek" net deur Engelse persone verteenwoordig word.

By die verkiesing van verteenwoordigers op hierdie jaarvergadering word daar afgewyk van die ou gebruik om die uitredende bestuurslede te herkies. Opeens word daar nou twee Nederlandsprekende kandidate voorgestel nl. dr. J.W.E. Gunning, die Direkteur van die Staatsmuseum en S.J. Marais, die Ouditeur-generaal. By die stemming val E.F. Bourke en H. Crawford uit. Die verkose verteenwoordigers is dus nou Eerw. J. Gray, MacFadyen, dr. Gunning en Marais. Dit het geweldige ontsteltenis veroorsaak sodat MacFadyen hom bereid verklaar om ten gunste van Bourke terug te staan en in die debat wat volg spreek dr. Gunning ook sy gewilligheid uit om terug te tree mits sy kiesers dit sou toelaat. Die Voor sitter van die vergadering, eerw. Gray, reël egter dat die wens van die vergadering in die verkiesing uitgespreek is en dat almal daarby moes berus.

Met hierdie verkiesing tree daar egter 'n ontwikkeling in waarop die Engelse intekenaars, van wie die inisiatief oorspronklik uitgegaan het, nie voorbereid was nie en wat by hulle 'n misnoeë gewek het wat uiting vind in 'n verakerpte kritiek op die Bibliotheek. Omdat Bourke nie herkies is nie, het die ondervoorsitterskap vakant geword. Weereens teen die regulasies, stel dr. Reinink, gesteun deur Marais, dr. Engelenburg as vise-voorsitter voor en dit word eenparig aanvaar.

158) Notule Staatsbiblioteekbestuur. 4 April 1896. SBA5 p.157

159) Notule Staatsbiblioteekbestuur. 19 Augustus 1898. SBA5 p.273

160) Brief J. Celliers aan adv. F. Kleyn, 17 Januarie 1896. SBA6 p.345.

161) J. Gray op cit. SBA10 p.229; Bylae I Dokumente No.13

In 1899 ontstaan daar blykbaar spanning tussen Celliers en die Bestuur. Aan die begin van 1898 is aan Celliers 'n salarisverhoging van £100 per jaar toegesê wat hy egter nooit ontvang nie. In Oktober rig hy, ondersteun deur die bestuurslede, 'n skrywe aan die Regering waarin hy daarop wys dat die verantwoordelikheid van sy pos 'n salaris van ten minste £600 per jaar regverdig. Die teenswoordige salaris van £500 p.j. is heeltemal ontoereikend om in die behoeftes van sy familie te voorsien en omstandighede dwing hom teen sy wil om ander bykomende verdienstes te soek.

Celliers moes na verloop van etlike maande tot die oortuiging geraak het dat daar van die saak niks sou kom nie en vra die Bestuur dan om, soos aan die begin van sy loopbaan as bibliotekaris, 'n honderd pond uit die Biblioteek se eie fondse tot sy salaris by te dra. In 'n brief aan die Bestuur, 30 Januarie 1899 162) wys hy daarop dat hy sy versoek as geregverdig beskou aangesien die Bestuur sondermeer aan die eerste-assistent 'n verhoging van £60 en aan die tweede-assistent een van £30 betaal het. Die aansoek word egter van die hand gewys.

Teen dié tyd het Celliers met sy drastiese voorstelle vir 'n reorganisasie van die Staatsbiblioteek voor die dag gekom. Die Bestuur benoem 'n onderkomitee om sy voorstel van 'n opdeling in 'n openbare en nasionale biblioteek te ondersoek en sluit daarby, bewus of onbewus, vir Celliers uit. Sy reaksie hierop was om as bestuurslid te bedank sonder om, sover voorgestel kon word, sy redes op skrif te stel. Daar moes toe al 'n taamlik gespanne atmosfeer tussen Celliers en die Bestuur ontwikkel het en dit was op daardie tydstip vir die Bestuur nog nie heeltemal duidelik of die bedanking van Celliers as bloot 'n temperamentele optrede beskou moes word en of hulle kon verwag dat hy dit weer sou terugtrek nie. In die notule (nie deur Celliers opgestel nie) staan 'Dat de H. Ed. Regering verzoekt zal worden om ingeval de heer J.F.E. Celliers mocht blijven bij zijn begeerte om geen lid van het Kuratorium te zijn, een ander persoon te benoemen'. 163) Celliers het by sy bedanking gestaan en blykbaar was die Regering bereid om dit te aanvaar want op 8 Junie 1899 stel hy Hoofregter R. Gregorowski in kennis van sy aanstelling as nuwe bestuurslid.

Die tweede Vryheidsoorlog staan voor die deur en Eerw. Gray en MacFadyen verlaat Transvaal. In hulle plek word deur die ander twee verteenwoordigers van die publiek, as nuwe lede aangestel prof. Moolengraaf (Staats-Geoloog) en van Kretschmar van Veen, Direkteur van die N.Z.A.S.M. 164)

Die Bestuur het meer en meer in die hande van die Hollandse element geraak want een van die agt lede was nou amptenare. Dit moes noodwendig 'n invloed op die Engelse leersê hê, wat laankal die gevoel begin kry het dat te min in hulle belang gedoen word.

Die gespanne verhouding wat blykbaar tenslotte tussen die Bestuur en Celliers ontstaan het is slegs gedeeltelik te wyte aan die feit dat hy voel dat hy nie genoeg betaling vir sy werk ontvang nie. Belangriker was dat die Bestuur sy idees i.v.m. die reorganisasie sonder hom wou bespreek. Dit mag wees dat die hele algemene Tweede Vryheidsoorlog voorafgegaan het hom meer irriteerbaar as gewoonlik gemaak het en ook bygedra het tot verslegting van die verhouding tussen Celliers en die

- 162) Brief J. Celliers aan Mansvelt en Bestuurslede. 30 Januarie 1899. SBA8 p.79
 163) Notule buitengewone Staatsbiblioteekbestuursvergadering 6 Feb. 1899. SBA5 p.293-
 164) F.T. Nicholson op cit. SBA10 p.211, Bylae I Dokumente No.12

Bestuur.

In die laaste jaar voor die oorlog het die lede van die Bestuur vinnig gewissel en het die Bestuurslede sekerlik nie veel tyd vir die biblioteeksake oor gehad nie. Op 10 Julie 1899 is die laaste genotuleerde bestuursvergadering gehou. Hierdie notule en die van die vergadering van 6 Julie 1899 is reeds nie meer deur die Voor-sitter geteken nie.

In die jaarverslag oor 1899 gee die wnd. bibliotekaris, Nicholson - Celliers was reeds by die kommando - die aantal Bestuursvergaderings gedurende die jaar gehou as nege aan. Agt daarvan is in die notuleboek opgeneem, d.w.s. as die spesiale vergadering bygereken word.

Die verrigtings van die Bestuursvergaderings wat gehou is nadat Celliers by die Boeremagte aangesluit het is blykbaar nie genotuleer nie of anders het dit verlore gegaan. Celliers het met sy vertrek die notuleboek versteek want Gray meld in sy verslag: "As the late librarian, M.I.F. (sic) Celliers has apparently removed the minute books and other records..." 165)

Nietemin het die Bestuur blykbaar voortbestaan tot 2 Julie 1900 toe Nicholson aan die nuwe owerbiede verslag doen en meld dat die bestuur in die hande van agt persone lê: "The Committee of Management".

The management of the Library is in the hands of a committee of eight gentlemen, whose names follows:-

The four first named were appointed by the Government, and the remainder were elected by and from the subscribers, at the last annual meeting.

1. Dr. N. Mansvelt, Chairman ex officio.
2. Dr. H. Rainink, Rector of the State Gymnasium.
3. Dr. Molengraaff, State Zoologist.
4. Dr. V. Engelenburg, Vice Chairman.
5. Dr. Gunning, Director of the State Museum.
6. Mr. J.S. Marais, Auditor General.
7. Mr. Chief Justice Gregorowski.
8. Mr. van Kretschmar van Veen, Managing Director of the N.Z.A.S.M. 166)

Nicholson maak hierby die fout dat hy dr. Molengraaff as deur die Staat benoem aangee terwyl hy en van Kretschmar van Veen in werklikheid deur die publiek as verteenwoordigers benoem en Hoofregter Gregorowski daarteen wel deur die Staat benoem is. In sy verslag van 1901 meld Gray dat kort na die besetting van Pretoria deur die Britse troepe 'n komitee in beheer van die Staatsbibliotheek aangestel is bestaande uit Dr. H.A. Ameshoff, mre. John Whitelaw en H. Usher. Met die aanstelling van hierdie komitee eindig die bestaan van die Bestuur van die Staatsbibliotheek der Zuid-Afrikaansche Republiek."

Wat die magte van die Bestuur betref kan gesê word dat, afgesien van die moeilikhede aan die begin met die aanstelling en salaris van die bibliotekaris, die Bestuur daarna volkome vryheid van handeling gehad het. Die Regering het byvoorbeeld nie ingegryp nie toe daar 'n hele aantal onreëlmatighede i.v.m. die aanstelling van die tesourier en die onder-voorsitter plaasgevind het.

165) J. Gray op sic. SBA10 p.229

166) F.T. Nicholson op cit. SBA10 p.211

Die Bestuur het die leiding van die Bibliotheek in die hande geneem. Omdat Calliers reeds taamlik vroeg volle lidmaatskap gehad het en eers teen die einde van sy loopbaan as bestuurslid bedank, het hy ook altyd deelgeneem aan die beraadslaging van die Bestuur. Hy was nie uitelukkig die uitvoerende afdelingsman wat hy anders sonder twyfel sou gewees het nie aangesien alle besluite, nie net beleidsbesluite nie, by die Bestuur berus het. Boekbestellings is aan komitees opgedra en net die administratiewe uitvoering van die werk het by die bibliotekaris berus. Dit is dus aanvaarbaar dat Calliers net woenas gekrenkte eersgevoel uit die bestuur kon bedank het om 'n outwreke uitvoerende beampte te word, tenaamlyk by die gewoel gehad het dat hy nie altyd voldoende erkenning as bestuurslid ontvang het nie. Dit is moeslik om hieroor te oordeel want in die notule word hoofsaaklik besluite en bevindings gemoniteer en nie die besprekings of die bevindings waartoe individuele lede van die vergadering geroek het nie. En dit is dikwels juis dit waarop die notule gesien lig werp nie wat deurvalsgewend was.

d) Die Bibliotekaris.

Die hele afdeling V in die Begulasies handel oor die pligte van die bibliotekaris. Dit volg die voorbeeld van Kimberley in alle opsigte.

Volgens hierdie begulings is die bibliotekaris se funksies slegs die van 'n uitvoerende beampte van die Bestuur. Uit hierdie regulasies is dit in ieder geval duidelik dat die bibliotekaris nie as 'n selfstandige leidende persoonlikheid gesien is nie. Hy moet toestaan dat die regulasies soveel deur die Bestuur as deur die intekenaar getrou nagekom word, dat die biblioteek skoon en in orde gebou word en dat 'n lys van intekenaar en van alle uitgelaende werke saangehou word. 'n Besondere verdiensteelikeid van Calliers is dat hy sy pos heeltemal anders sien. Gelukkig was die omstandighede ook so dat Calliers self as volle lid op die Bestuur gestaan het en dus na die afrede van adv. Kleyn sy voorstelle as bibliotekaris in bestuurslid kon voorle.

Die salaris verbonde aan die pos was volgens die begroting aanvanklik £200. Die Bestuur het direk met die aanstelling van Calliers besef dat die salaris vir hom onaanvaarbaar sou wees omdat hy reeds in sy pos as spesiale klerk £300 ontvang het. Aangesien net vlr 2200 op die begroting voorsiening gemaak is, moes die £190 uit die gewone biblioteekfondse geneem word. 'n Salarisverhoging tot £400 word op 30 September 1895 in die maandverslag vermeld. 1897) In Mei 1898 word voorgestel dat die salaris van die bibliotekaris na £600 verhoog behoort te word en in 1899 vra Calliers £600 omdat sy salaris nie voldoende is om sy familie te onderhou nie.

Wat betref verlof het hy in 1896 twee maande verlof geneem vlr 'n reis na Kaapstad en in Januarie 1898 neem hy weer 6 weke. Die eerste-assistent moes in sy afwesigheid waarnaem. Opdragte met volle besonderhede oor wat in sy afwesigheid onderneem moes word, hoofsaaklik ten opsigte van boekbestellings deur Calliers skriftelik aan hom oortandig. 1893)

e) Die Personeel

Assistent-bibliotekaris.

Die assistent-bibliotekaris werk volgens die regulasies onder die toesig van

1897) Maandverslag Staatsbiblioteek September 1895. SBA10 p. 81

1898) Brief J. Calliers aan F.T. Nicholson 4 Desember 1896. SBA6 p. 580

F. T. NICHOLSON
Intekenaarsvertegenwoordiger
Eerste assistent van die Staatsbibliotheek
1900 waarnemende bibliotekaris

die bibliotekaris. Alhoewel die salarisvraagstuk, self dié van bibliotekaris by die eerste volle bestuursvergadering in Januarie 1894 nog nie opgelos is nie, waag Celliers dit reeds om 'n assistent-bibliotekaris aan te vra, en stel die Bestuur ook inderdaad onmiddellik 'n persoon aan.

'n Aansoek van mnr. B. Bulsing van wie geen verdere besonderhede gevind kon word nie word ter tafel gelê. Aangesien die betrekking nie geadverteer is nie het hy vermoedelik op advies van Celliers of een van die Bestuurslede aansoek gedoen. Bourke, gesekondeer deur Crawford stel egter vir F.T. Nicholson voor en hierdie voorstel word met 'n meerderheid van stemme aanvaar. Die aanstelling van Nicholson is in baie opsigte betekenisvol. Ongetwyfeld was dit 'n poging om die ewewig tussen die Hollandse en Engelse elemente te verkry. Celliers is aangestel deur die Regering, Nicholson deur die verteenwoordigers van die publiek en daardeur het die voorstanders van die Engelse openbare biblioteektradisie 'n sterk posisie binne die Regeringsbiblioteek verower.

F.T. Nicholson is in Desember 1886 in Cholmondeley, Cheshire, England gebore, en het 1883 na Suid-Afrika gekom. In 'n skrywe aan die Regering meld hy: „Nog voordat ik Engeland verlaten had, en tijdens den Vrijheidsoorlog, waren mijne sympathien immer aan de zijde der oorspronkelijke bewoners van dit land, en zijn aan die zijde gebleven. Om dese reden heb ik geen beswaar genaturalizeerd te worden.” 169) Hierdie bewering is beslis opreg bedoel en nie 'n poging om die Regering se guns te wen nie want kort voor dat hy in 1920 in Australië gesterf het, het hy daar in 'n gesprek sterk vir President Kruger in die bresse getree. 170) Nicholson het blykbaar in verbinding gestaan met die „Good Templars' Society” want dit was op sy voorstel dat die destydse „Pretoria Public Library” se boeke in hulle „Lodge” gehuisves is. Sedert 1887 bestaan dus reeds 'n noue verbinding tussen Nicholson en die „Pretoria Public Library.” Toe die hele „Pretoria Public Library”-onderneming daarna tog weer tot niet gegaan het, was dit hy wat saam met Gray deur middel van 'n kollekte £700 bymekaar gemaak het wat die „Pretoria Public Library” se bruidskat kon saambring het by die vereniging met die Staatsbibliotheek. Die twee persone was ook persoonlik verantwoordelik vir die aankoop van Engelse boeke in Engeland self.

Die aanstelling van so 'n persoon as assistent-bibliotekaris moes as 'n waarborg gegeld het dat die belange van die Engelse lesers voldoende konsiderasie sou ontvang.

Oor sy houding teenoor die Afrikaners bestaan daar geen getuigenis nie behalwe die brief hierbo genoem, wat sonder twyfel 'n eerlike weergawe van sy gesindheid is.

Dit is seker dat hy in die Tweede Vryheidsoorlog nie probeer het om weg te kom nie maar op sy pos as bibliotekaris gebly het. Miskien was sy houding selfs so pro-Afrikaans dat dit verklaar waarom hy na die oorlog nie in die plek van Celliers die pos van bibliotekaris gekry het nie.

169) Verklaring deur F.T. Nicholson. Januarie 1894(?). SBA4 p27.

170) Ongepubliseerde brief van Rev. G.E. Rowl, Brisbane, Australië gedateer 27 Augustus 1920 in besit van Mevr. Wilkes, dogter van F.T. Nicholson: „I had to admire him, too, for his steadfastness to his old chief, Kruger, who was never a hero of mine.”

Op 10 Januarie 1894 skryf Mansvelt aan die Staatssekretaris dat die komitee besluit het om Nicholson voorlopig as assistent-bibliotekaris aan te stel teen 'n salaris van £20 per maand vir 'n tydperk van ses maande. Sy kennis van Nederlands vir die werk is voldoende, en hy is bereid om genaturaliseer te word. Blykbaar het 'n misverstand egter ontstaan want Nicholson ag dit noodsaaklik om 'n verklaring op te stel waarin hy spesiaal op die salariskwessie ingaan. Bourke en Crawford, wat sy aanstelling voorgestel het, was blykbaar otevrede met die maandelikse salaris van £20 (£240 per jaar teenoor die £200, later £300, wat Celliers as bibliotekaris ontvang). Nicholson verduidelik dat hy die salaris vir die eerste ses maande as voldoende ag, in die waan dat hy daarna verhoging sou ontvang, maar deur die ander word die verklaring vertolk dat hy die aanstelling net vir ses maande sou aanvaar. Hy het in elk geval vir etlike jare gebly en samewerking tussen hom en Celliers was blykbaar goed want die stukke gee geen aanduiding van enige konflik nie.

In 1898 doen hy aansoek vir ses maande verlof om oorsee te gaan. 171) Dit word toegestaan maar mr. Blight, die plaasvervanger deur Nicholson aanbeveel, word blykbaar nie deur die bestuur aanvaar nie want Celliers word gelas om die pos te adverteer. Uit 28 applikante wat aansoek doen word John Visscher aangestel maar hy bedank reeds na twee maande. L. Krusemann word daarna aangestel, en sy werk was so bevredigend dat die bestuur probeer om na Nicholson se terugkoms, met die hulp van dr. Gunning, die Direkteur van die Museum, tenminste deelyds sy dienste te behou in 'n gekombineerde pos in die biblioteek en die museum. Wat van hierdie voorstel geword het weet ons nie. Kort daarna het die oorlog uitgebreek, en na Celliers se vertrek word Nicholson as waarnemende Bibliotekaris aangestel.

Reeds in 1896 terwyl hy by die Staatsbibliothek werksaam was het Nicholson op grond van sy groot landboukundige belangstelling die Transvaal-Landbou-Union gestig waarvan hy tot sy dood in 1920 sekretaris gebly het. Nadat hy die Staatsbibliothek verlaat het, het hy blykbaar al sy kragte op Landbou sake toegespits. 172)

Tweede-Assistent.

Op die bestuursvergadering van 7 Februarie 1896 vra die bibliotekaris 'n tweede-assistent aan. 173) Die rede hiervoor is die groot toename in die werk, en hy verklaar dat roetine-arbeid dit vir hom onmoontlik maak om die werklik belangrike biblioteekwerk te onderneem. Buitendien is 'n addisionele persoon nodig om doeltreffender toesig te hou as op daardie stadium moontlik was. Engelenburg stel voor dat 'n 'jongeling' gevind moet word wat elke dag van 10 tot 5 uur werk en indien nodig ook in die sande. Die salaris behoort tussen £12 en £14 p.m. te wees. Die datum waarop E.G. Phillips as tweede-assistent by die Staatsbibliothek aangestel word, is nie bekend nie. Die eerste melding omtrent hom kom op 6 Mei 1897 voor toe hy drie weke siekteverlof aanvra.

In Augustus 1897 vra Phillips 'n salarisverhoging aan en dit word deur Celliers aanbeveel, maar die Bestuur wys dit van die hand en beveel 'n bonus aan die einde van die jaar aan. Augustus 1898 word sy salaris na £30 per maand verhoog. In Junie 1899 vra Phillips een maand verlof. Met die uitbreek van die oorlog het Phillips, as Britse onderdaan, onmiddellik diens verlaat sonder om Celliers in kennis te stel en na die Kaap gevlug.

171) Notule Staatsbibliothekbestuursvergadering. 17 Mei 1898. SBA5 p258

172) P.T. Nicholson. Rand Daily Mail. 26 Augustus 1920.

173) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering. 7 Februarie 1896. SBA5 p.137.

Bediende

Reeds gedurende die eerste jaar van die Staatsbibliotheek word die behoefte gevoel aan 'n bediende wat terselfdertyd toesig kan hou oor die gebou.

Die heer F.E. Wulfse word deur die voorsitter in die verband genoem en dit word besluit om hom aan te stel. Hierdie aanstelling was egter teleurstellend en het meer las, ergernis en sonde veroorsaak as iets anders maar is tog nie beëindig nie, miskien omdat gemeen is dat die persoon dan sonder inkomste sou wees.

VI FINANSIERING EN RUIMTEVOORSIENING

(a) Subsidiëringsbeleid van die Z.A.R.

Heeltemal aan die begin van die onderhandelinge tussen eerw. Gray en die Regering van die Z.A.R. het die Regering uitdruklik onderneem eerstens om te sorg vir 'n gebou of deel van 'n gebou vir die huisvesting van die biblioteek en tweedens om verantwoordelikheid te aanvaar vir die salaris van die bibliotekaris. Gray het vroeg in die verdere onderhandelinge probeer om meer toegewings van die kant van die Regering te kry en voorgestel dat die bekende pond-vir-pond-beginsel erken word. Dit sou beteken dat die Staat die bedrag wat by wyse van ledegelde ontvang is met 'n gelyke bedrag aanvul.

Die Regering was nie onwillig om fondse vir biblioteekdienste toe te wys nie, wat o.a. blyk uit die feit dat daar reeds in 1893 'n bedrag van £500 aan die Staatsbiblioteek ter beskikking gestel is. Die beginsel van 'n pro rata bydrae was op hierdie stadium egter nie vir die Regering aanneemlik nie. Ons vind dan ook in die ooreenkoms die volgende bepaling (par. H): 174) „Het Gouvernement, hoewel zich niet verbindende tot het contribueeren van een vastgestelde som jaarlijks, is bereid aan den Isten Volkraad aan te bevelen zulk een som toe te staan;”

Blykbaar was die gedagte tog om met die jaarlikse toelae aan die Staatsbiblioteek voort te gaan. Die bedrag vir die Staatsbiblioteek was oor die algemeen £500 p.j., maar in 1893 is die geld eers nie uitbetaal nie en later is net 'n gedeelte daarvan beskikbaar gestel. In ander jare het die Staatsbiblioteek addisionele fondse gekry uit onopgevraagde gelde van ander biblioteke, of in die vorm van 'n spesiale toelae vir Africanamateriaal. Hierdie fondse het blykbaar nie die salaris van die bibliotekaris, die koste verbonde aan die onderhoud van die gebou en die koste vir water en ligte ingesluit nie. Bowendien blyk dit dat die Staat ook bereid was om sekere ander bykomstige koste te dra aangesien die Bibliotheek as 'n staatsinstelling beskou is, o.a. drukwerk. Die werklike begroting van die Staatsbiblioteek is dus aansienlik hoër as die subsidie. Uit 'n mededeling van Mansvelt blyk dit dat die totale begroting vir die jaar 1895 £1,300 waarvan die subsidie £500 verteenwoordig het. 175)

Sover vasgestel kon word, was die Staatsbiblioteek tot 1892 die enigste biblioteek in die Republiek waaraan geldelike steun verleen is. Mens kan aanneem dat ander dorpe in die Republiek kennis geneem het van die onderhandelinge wat in Pretoria aan die gang is. Gray en sy ondersteuners het konsekwent sake so probeer bewimpel dat die Staatsbiblioteek eintlik 'n onderneming van die publiek was waaraan die Regering 'n subsidie gee. Dit lê voor die hand dat die gedagte by ander sentra posgevat het dat as die Regering 'n biblioteek in Pretoria begunstig daar geen rede is waarom daar nie ook voorsiening vir hulle gemaak kon word nie. Aansoeke te dien effekte is van die Leesbiblioteek te Heidelberg, die Openbare Biblioteek te Johannesburg en moontlik van ander, ontvang. Hierdie aansoeke is sterk ondersteun deur Mansvelt wat in die subsidiëring van biblioteke 'n middel gesien het om die amptelike taal te bevorder. Dit het geleid tot die formulering van 'n beleid in verband met die subsidiëring van openbare biblioteke. By sy aanbeveling stel hy voor dat 'n voorwaarde aan sulke toekennings gestel moes word, naamlik dat 'n deel, by meen 50%, van die subsidie aan

174) vgl. Bylae I Dokumente No. 2.

175) Notule Staatsbiblioteek Algemene Jaarvergadering 4 Maart 1896, SBA5 p.149

Nederlandse boeke beslee moes word, maar wil vat die Johannesburgse biblioteek betref nie daarop aandring nie aangesien dit „nodeloos aanleiding tot verkwettering sou gevon”.

Die gegewens voorhande is nie volledig nie en nie baie duidelik nie. In ’n nota op ’n departementele aite vind ons die volgende: „Toelage aan die Staatsbibliotheken en andere openbare bibliotheken in de Republiek 1200. Onder R9456/92 (Heldelbergse Leesbibliothek vraagt geldelike ondersteuning) is een Uitv. Raadsbesluit gepasseerd waartelj werd besloten „almsog op de begroeting 1893-94 te doen plaatsen een bedrag van 1500 ter ondersteuning van Bibliotheken buiten Pretoria”. Deze zijn begrepen onder de 1200. Op de zelfde wijze is aan Heldelberg 1100 toegestaan uit dat bedrag. Dit is het eenigste V. V. R. besluit dat genomen is over Bibliotheken”. (5532355 p. 97).

Uit hierdie aantekening is dit duidelik dat daar reeds vantevore ’n aansoek van Heldelberg ontwang is, na aanleiding waarvan in Augustus 1892 besluit is om ’n bedrag van 1200 vlr die ondersteuning van biblioteko op die begroting te plaas. Die aangevalde V. V. R. besluit bepaal nou dat 1500 aan biblioteko buite Pretoria betaal sou word. Dit is opmerklik dat hier sprake is van ’n „Toelage aan die Staatsbibliotheken en andere openbare bibliotheken”. Moet hieruit afgeleel word dat daar naas die Staatsbibliothek nog ander Regas ingebiblioteko was waarvoor voorsiening gemaak moes word? Uit ’n brief in The Press in 1898 word daar melding gemaak van ’n versameling op juridiese gebied by die Hooggeregshof, ’n biblioteko van die Staatsgoeloo en ’n natuurwetenskaplike biblioteko verbonds aan die Statamuseum. Aan die Regsbiblioteko alleen word, volgens die korrespondent, jaarliks 1500 beslee. Het hierdie biblioteko al in 1892 reeds bestaan? Die toekennings aan die Staatsbibliothek en die ander openbare biblioteko is nie in 1893 uitbetaal nie, soos dit wil voorkom, ten gevolge van aangelike nalatigheid en die Ouditeur-generaal besluit in 1894 dat geen uitbetaling kan plaasvind aangesien daar nie voor „31 Desember 1893 daarvoor gedisponeerd” is nie. In ’n spoednota aan die Staatssekreteraris, gedateer 3/8/1894, protesteer Mauvelt in sy hoedanigheid as Superintendent van Onderwys herteem. 176) Hy voel dat hier ’n oerog begins word. Die biblioteko het die geld nodig, het hulle aanvrae betyds ingedien en hulle ontwikkeling word nou gestrem deur die versuim om geld wat hulle toekom uit te betaal.

Mauvelt is onder die indruk dat die hele 1200 vlr die Staatsbibliothek en ander openbare biblioteko beskikbaar is en stel voor dat die geld tog oortbetaal word en soos volg verdeel moet word.

Volgende verdeling van die fondse word voorgestel:—

Staatsbibliothek	1450
Openbare Bibliothek, Johannesburg	1225
Openbare Bibliothek, Potchefstroom	1125
Openbare Bibliothek, Jeppesown	1100
Openbare Bibliothek, Heldelberg	1100
Openbare Bibliothek, Klerksdorp	1100
Openbare Bibliothek, Vryheid	1100
saam	11,200

Hy versoek verder dat die bewilliging vlr 1894/95 verduubel word.

176) Memorandum Mauvelt aan Staatssekreteraris, 3 Aug. 1894 SBA4 p. 57H

Die laasgenoemde versoek word nie toegestaan nie, omdat „de post voorkomende op de begroting van £1,200 onder hoofstuk XXXII is goedgekeurd”, maar die Uitvoerende Raad staan wel toe dat 'n bedrag van £600 gebruik kon word vir die Staatsbibliotheek en die openbare biblioteke. 177) Blykbaar is die Superintendent van Onderwys gemagtig om die fondse te verdeel.

Mansvelt verdeel die geld op 20/10/94 soos volg:

Staatsbibliotheek	£250
Johannesburg	£125
Jeppetown	£ 75
Heidelberg	£ 75
Klerksdorp	£ 75
Totaal	£600

Mens merk dat Potchefstroom en Vryheid nie op hierdie lys voorkom nie, wat bemoontlik daardeur verklaar kan word dat hierdie biblioteke nie betyds aansoek gedoen het nie. Toe Mansvelt sy eerste voorstel gedoen het was hy bekend met hulle aanvrae, maar by nader ondersoek moes dit geblyk het dat hulle nie in aanmerking kon kom nie. Dit is baie onwaarskynlik dat hy hulle om enige ander rede sou uitgelaat het. Sy optrede sou in ooreenstemming wees met 'n beginsel wat in 1896 deur die Bestuur van die Staatsbibliotheek voorgestel en deur die Uitvoerende Raad goedgekeur is.

Die Staatsbeleid teenoor openbare biblioteke het hoofsaaklik in die jaar 1894 sy bealag gekry. Tot dan is aansoek vir ondersteuning aan die Uitvoerende Raad voorgele. Op 5 April 1894 spreek die Uitvoerende Raad die mening uit dat „het wenschelijk is dat dergelijke verzoeken in't vervolg niet meer voor den Uttv. Raad zullen gebracht worden” en besluit hy: „een commissie te benoemen, die belast zal zijn het geld, door den Volksraad als subsidie voor bibliotheken vastgesteld, naar verhouding te verdeelen: en welke commissie zal bestaan uit den Superintendent van Onderwijs, den Auditeur-Generaal en den plaatselijken landdrost of specialem Landdrost”. 178) In die praktyk sou hierdie besluit wel beteken het dat die daadwerklike diskressie in die verdeling van gelde by die Superintendent van Onderwys berus het. Uit 'n skrywe van Mansvelt aan die Staatssekretaris onder datum 14 Augustus 1894 blyk dit ook dat die Departement van Onderwys hom belas het met die administrasie van die subsidie en dat Mansvelt by die toesending van die tjeks vir die boekjaar 1894/95 aan die besture van die plaaslike biblioteke die voorwaardes meegedeel het waaronder die bewilliging geskied. Die teks van hierdie brief volg:

„Staatssecretaris,

Cheques toegesonden en daarbij een schrijven gevoegd aan de resp. besturen der plaatselijke Bibliotheken waarin hun

1° is meegedeeld, dat van de Regeeringsubsidie niet minder dan 3/4 (drie vierde) van het bedrag mag besteed worden tot den aankoop van Hollandsche boeken of Holl. tijdschriften (N.B. Aan de bibliotheken te Joh/bg & Barberton is toegestaan tot 1/3 (een derde) der Regeeringsbijdragen te besteden voor andere dan Hollandsche boeken of Holl. tijdschriften).

177) Uitvoerende Raadsbesluit R 8017/94 BB731/94, SBA4. p.32

178) Uitvoerende Raadsbesluit N. 221/94 (R6435/92) BB257/94 van 5.4.94. SBA4(a) p.13f

2° Is dat een volledige en behoorlijk gekwiteerde rekening van de voor de Subs. aangekochte boeken en tijdschriften zoo spoedig mogelijk ter insage zal gezonden worden aan het Dept. v. Onderwijs, door de HEd. Reg. met de controle der subsidiën aan Bibliotheken in dezen Staat belast;

3° dat het Bestuur van elke gesubsidiëerde bibliotheek of leesinrichting in dezen Staat gehouden is, jaarlijks een verslag in te zenden aan het Dept. v. Ond., behelzende o. a. nauwkeurige opgaven betreffende

- (a) het ledental, met vermelding van hunne namen;
- (b) het gemiddeld aantal bezoekers per dag;
- (c) het aantal uitgeleende boeken en tijdschriften (elk afzonderlijk) gedurende het jaar;
- (d) het Bestuur, zijne samenstelling en verrichtingen.

Ook zal het Bestuur van elke gesubsidiëerde bibliotheek gehouden zijn, jaarlijks eene behoorlijk geauditeerde rekening en verantwoording in te zenden van het beheer zijner geldmiddelen, betreffende aankoop v. boeken, etc., huur of onderhoud van gebouwen, salarissen aan bibliothecarissen, etc. etc.

Verder word v. elke gesubs.^{de} bibliotheek verwacht een ex. van haren Catalogus, van hare regulatiën en van alle latere bijvoegselen tot deselve.

Eindelijk is het Bestuur van elke gesubs.^{de} bibliotheek gehouden, zulke inlichtingen aan het Departement van Onderwijs te verstrekken als de Supt. v. Ond. op last van of in overleg met de HEd. Reg. zal noodig oordeelen.

Dr. N. Mansvelt,
Supt. v. Ond. 179)

In die toepassing van hierdie beleid het daar al in 1895 een moeilijkheid opgeduik. In Maart 1896 blyk dit dat die subaidie in 1895 so laat ontvang is dat dit nie in die boekjaar gebruik kon word nie. Die oorsaak hiervoor was dat „de aanvragen der andere gesubsidiëerde Bibliotheken zoo laat ingekomen waren, en met het verdeelen der beskikbare gelden dus zoo lang gewacht moest worden”. 180) Die rede vir die traagheid sou wel gewes het dat die aansoek jaarliks vergesel moes word van 'n volledige verslag oor die betrokke biblioteek. Die Bestuur van die Staatsbibliotheek besluit nou (4 April 1896) om „aan de goedgunstige beoordeeling der H. Ed. Regering te onderwerpen” om vir die vlotter verloop van sake, te bepaal: „Alle van Regerings-wege ondersteunde Bibliotheken welke vóór of op den 30sten September van het jaar niet een voldoende verslag van hun beheer gedurende het vorige jaar ingediend zullen hebben zullen beschouwd worden als haar aanspraak op zoodanige subsidie verbeurd te hebben, en de aldus verbeurde gelden zullen gevoegd worden bij de toelage voor de Staatsbibliotheek”. 181). Hierdie voorstel word nie eenparig aangeneem nie; prof. W.A. MacFadyen voel so sterk daarteen dat hy versoek dat sy teenstem genotuleer word. Die aanbeveling word egter deur die Uitvoerende Raad aanvaar.

(b) Financies van die Staatsbibliotheek

Die bronne van inkomste van die Staatsbibliotheek was?

179) Memorandum Mansvelt aan Staatssecretaris, 31 Aug. 1894, SBA4(a) p.20ff

180) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering, 4 Apr. 1896 SBA5 p.153ff

181) Notule St: atsbibliotheek Bestuursvergadering, 4 Apr. 1896 SBA5 p.153ff

- (a) Die subsidie van die Regering;
- (b) Ledegelde;
- (c) Diverse inkomste, in hoofsaak depositogelde en boetes.

Hierby moet dan daarmee rekening gehou word dat die huur en onderhoud van die biblioteekgebou insluitende meublering, water en ligte deur die Staat verskaf is en dat die Bibliotheek ook sekere ander dienste van die Staat tot sy beskikking gehad het. Daar is reeds gewys daarop dat hy sy druk- en bindwerk deur die Staatsdrukker kon laat doen, maar dit is bevind dat hierdie prosedure maandelange vertraging meegebring het en daarom het die Bestuur besluit om druk- en bindwerk deur private ondernemings te laat doen. 182) Hoewel dit genoem word dat die Regering moontlik bereid sou wees om ook dan die koste te dra, is dit nie duidelik of dit wel die geval was nie.

Die eerste subsidie is aan die nuwe Bestuur uitbetaal in 1894 toe 'n bedrag van £700 ontvang is waarvan £250 vir die jaar 1893, daarna bly dit jarelank konstant op £500 p.j. Uit die verbeurde toelae van ander biblioteke is betreklik geringe bedrae ontvang. Die hoogste enkele bedrag was £150 in 1897 toe Potchefstroom en Kierke-dorp versuim het om hulle verslae voor te lê. In 1898 is 'n spesiale toelae van £250 bewillig vir die aankoop van Africana.

Die ledegelde was 'n kwynende bron van inkomste. Geen gegewens hieromtrent is vir die jaar 1894 (die eerste jaar waarin onder die nuwe bedeling ledegelde geïm kon word) voorhande nie. Dat daar wel sulke gelde ontvang is, kan daaruit afgelei word dat die Bibliotheek ten spyte van die feit dat die subsidie in daardie jaar so laat ontvang is dat hy dit nie kon bestee nie, tog sy verpligtings kon nakom. In 1895 is die inkomste uit ledegelde £534 en daarna verminder dit tot £292 in 1898 en £243 in 1899.

Die verminderde inkomste moet daaraan toegeskryf word dat baie lede bedank of hulle lidmaatskap laat verval. Dit word ook steeds moeiliker om die ledegelde in te samel. Waarskynlik uit die ervaring opgedoen by die „Pretoria Public Library" word aan Nicholson opgedra om teen vergoeding van 10% van die ingesamelde bedrae die ledegelde te probeer invorder. 183).

Celliers voel egter later dat hierdie ooreenkoms te veel tyd van Nicholson in beslag neem en die Bestuur besluit om die ooreenkoms te beëindig. 184) Nog later stel Celliers voor om 'n tydelike kollektant aan te stel wat teen 'n kommissie van 10% van die ingesamelde gelde die taak van Nicholson kon oorneem. Uit hierdie gegewens kan afgelei word dat daar heelwat probleme met die insameling van die intekenaarsgelde bestaan het.

Ongelukkig is die beskikbare stukke te onvolledig om 'n heeltemal betroubare oorsig oor die finansiële geskiedenis van die Bibliotheek op te stel. Slegs vir die jare 1895, 1896 en 1898 is die besonderhede volledig gepubliseer. In die tabelle wat benede volg is die bedrae gevind in verslae of terloopse mededelings in die notules of korrespondensie.

182) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering, 7 Feb. 1896 SBA5 p.133

183) Notule Buitengewone Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 2 Des. 1897 SBA5 p. 238

184) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering, 7 Okt. 1897 SBA5 p.224

Die Verspreide Finansiële Gegevens vir die Staatsbiblioteek 1893 - 1900.

<u>Inkomste.</u>			
	<u>Regeringsbydraes</u>	<u>Intekenaarsgelde</u>	<u>Diverse.</u>
	£250 (eers in 1894 ontvang)	£700 (?)	
1893			
1894	450	-	
1895	500	534	210
1896	579	437	137
1897	650	-	
1898	750	292	94
1899	500	243	

<u>Uitgawes.</u>			
	<u>Boek en Tydskrifte</u>	<u>Salariese.</u>	<u>Diverse.</u>
1893			
1894	700 (?)	£340	
1895	567	295(?)	£83
1896	853	360	96
1897			
1898	454	419	54
1899	383(?)		

Wat die interne finansiële beheer betref, is daar gedurende die onderhandelinge besluit dat een van die lede van die Bestuur sou fungeer as tesourier. Daar is reeds gewys dat die Bestuur op sy tweede vergadering (8 Februarie 1894) die bepalings van die Regulasies in die verband oortree het en dat Celliers se protes wat dit betref aanvaaklik op dowe ore geval het. Celliers wat op hierdie vergadering as tesourier aangestel is, het blykbaar ook opdrag ontvang om huishoudelike reëls vir finansiële sake op te stel.

Die finansiële reëls, wat later na goedkeuring deur die Regering as deel II in die Huishoudelike reëls opgeneem is lui soos volg:

(1) „De bibliothecaris zal tevens Thesaurier der Staatsbibliotheek zijn. Hij houdt behoortlijk aantekening van alle ontvangens en uitgegeven gelden, en deponceert alle ontvangens gelden in de Nationale Bank. Op dese deposita zal alleen getrokken mogen worden door middel van cheques geteekend door den Thesaurier en gecontrasigneerd door den Voorzitter van het bestuur.

(2) De Thesaurier zal kwitanties geven voor alle door hem ontvangen gelden.

(3) De balans thans in de Standard Bank zal daar blijven berusten tot het Bestuur daarover beskikken kan.

(4) De staat der geldzaken zal jaarlijks geauditeerd worden door een onafhankelijken auditeur.

(5) Geen rekeningen zullen betaald worden dan na inzage van het Bestuur op eene bestuursvergadering en ceerd te zijn door den voorzitter der verg. 185).

185) Dele van die bewoording ontbreek uit argiefstuk, Dokument beskuldig SBA4 p.71

(6) Bij afwezigheid van den Voorzitter en vicevoorzitter mag het Bestuur een zijner leden tot voorzitter benoemen.

Die brief wat aan die Staatssekretaris van 1 Maart 1894 vir goedgekeurde goedkeuring voorgelê word, is in Jan Celliers se handskrif maar is deur Mansvelt onder- teken. 186) Intussen by Celliers by sy standpunt dat hy nie die tesouriersfunksie kon behartig omdat dit strydig was met die regulasies. Die Bestuur besluit egter dat daar volgens die Regulasies gehandel moes word totdat daar op hoër vlak uitlitsel gegee word. Dit was eers 10 Junie 1896, nadat die reëls deur die Staatsprokureur nagegaan is dat die finansiële reëls deur die Uitvoerende Komitee 'n gewysigde vorm goedgekeur word. In die goedgekeurde teks is die alomdes wat hierbo onderstreep is, gestrap. Dit dlyk daaruit dat die Uitvoerende Komitee Celliers gelyk gee.

(c) Ruimtevoorsiening

Die geskiedenis van ruimtevoorsiening in die Staatsbibliothek is 'n ware treur- mare. Daar is reeds gewag gemaak van die aanvanklike plan om die Staatsbibliothek in die ou skoolgebou op die Kerkplein te plaas en die lewergeselfe pogings om die gebou in 'n bruikbare toestand te bring. Reeds by die eerste poging om samewerking tussen die Regering en die „Pretoria Public Library“ tot stand te bring het die Komitee van Inasgesoemde Inrigting teen die gebruik van die skoolgebou gestrysaer.

By die vereniging van die twee biblioteke in 1893 het die Regering ruimte vir die Staatsbibliothek gekru in die Erasmusgebou, geleë op die noord-oostelike hoek van die Kerkplein op die halwe erf nr. 323. Die gebou was hoegenaamd nie geskik vir 'n bibliotek nie en voordat dit in gebruik gemaak kan word, moes water aangelê word, voorleuning gemaak word vir 'n wasbak en 'n toiletkamer. Ook 'n telefoonverbinding moes aangeleg word. 187)

Die Bibliotek het op die grondvloer sy algemene leesaal en boekmagazyn gehad en op die eerste verdieping 'n leskamer vir lede. Van die begin af is gevool dat hierdie ruimte onvoldoende was en nie doelmattig ingerig kon word as bibliotek nie, hoewel daar twee ruil- & sale was (wat later deur die Transvalse Universiteitskollege as lesinglokale gebruik is). Reeds in 1894 begin die vertoë van die Bestuur van die Staatsbibliothek vir ander huisvesting, maar in 1900 was die bibliotek nog steeds onderdak in die Erasmusgebou.

In 1894 word aan die hand gedoen dat lokale in die nuwe Hoogereregskoolgebou verkry moes word en blykbaar was daar 'n moontlikheid dat dit kan slaag. Na oorwo- ging besluit die Bestuur egter dat die Bibliotek hier in die Erasmusgebou moes bly. Blykbaar het daar intussen 'n meer aantreklike oplossing na vore gekom. Daar sou vir die Staatsmuseum 'n nuwe gebou opgerig word en die Bestuur het aan die moontlikheid gedink dat hierdie gebou so moes beplan word dat geskikte en toerlkende ruimtevoorsiening vir die Staatsbibliothek daarin gemaak kon word. Die Staatssekre- taris stem met hierdie gedagte saam. 188) Die oprigting van die Museumgebou draai egter en dit was nie voor 1896 dat die hoeksteen gelê is nie en intussen word daar niks meer gehoor van die idee van 'n gemeeskaplike gebou vir die Museum en die Biblio- teek nie.

186) Brief van Mansvelt aan Staatssekretaris, 1 Maart 1894. SBA4 p. 66ff

187) Verskillende Notules van Staatsbibliothek Bestuursvergaderings. SBA5 p. 15, 30, 45, 146.

188) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering, 5 Apr. 1894 SBA5 p. 41

ERASMUSGEBOU
Huisvesting vir die Staatsbiblioteek
1893 - 1903

In 1895 doen 'n ander moontlikheid hom voor. Robert Hamilton was voornemens om 'n groot sakegebou op die hoek van Kerk- en St. Andriesstraat op te rig (waar die Hamiltonsgebou nog vandag staan) en was bereid om daarin 'n saal vir die Bibliotheek in te rig. Die Bestuur besluit egter om, indien die eienaar van die Erasmusgebou bereid was om 'n kontrak vir nog twee jaar met 'n opsie van verlenging aan te gaan, liever daar te bly. Miskien het hulle toe al gedink aan 'n moontlikheid wat op die Bestuursvergadering van 1896 ter tafel gelê word. 'n Nuwe gebou vir die Staatsdrukkery het voltooiing genader en dit word aan die hand gedoen om die Departement Publieke Werke te nader met die versoek dat die ou Staatsdrukkery na ontruiming aan die Staatsbibliotheek toegewys en reggemaak word. Die Bourke Trust wat die sake van die Erasmusgebou hanteer, is ook gewillig om die kontrak op 30 September 1896 te beëindig en stem later toe dat die gebou daarna op 'n maand tot maand basis gehuur word.

Na 'n druk notawisseling tussen die Onderwysdepartement, die Hoof van die Departement Publieke Werke, die Staatsdrukker en die Staatsbibliotheek word dit hoe langer hoe minder waarskynlik dat die gebou op 30 September 1896 in gebruik sou kon geneem word. Op 1 Augustus 1896 vra Mansvelt 'n grondplan van die gebou aan met die oog op beplanning van die ruimtes vir biblioteekgebruik. Gewapen met hierdie plan ondersoek Jan Celliers blykbaar vir die eerste keer die gebou. Sy bevinding is baie ongunstig en hy skryf op 15 Augustus: „De voorgestelde schikking, met betrekking tot het voorloopig gereedmaken van eenige lokalen der oud St. drukkerij vervallen, daar de agenten voor de Erasmus gebouwen toegestemd hebben ons deze gebouwen in huur te geven tot 31 December e.k. Na een bezoek gebracht te hebben aan de oude Staatsdrukkerij, ben ik tot de overtuiging gekomen dat de gebouwen, in hun tegenwoordigen toestand, zeer ongeschikt zijn voor onze doeleinden: De rotten hebben de ruimten onder de vloeren ingenomen en geen middelen om ze te verdrijven zijn nog tot heden met goed gevolg aangewend. De solderingen latenten gevolge van gebrekkige of verkeerde constructie - een fijner zandregen doorvallen, waardoor alles in de kamers beneden bestoven wordt. Steenen vloeren moeten vervangen worden door houten vloeren, en de bestaande houten vloeren behoorlijk hersteld, waar zulks noodig is. Alle houtwerk moet opnieuw beschilderd worden, en de muren beplakt met doelmatig papier. Voorts zal er eenige verbouwing nodig zijn ten einde de afgelegen zalen beter onder contrôle te brengen van het ambtlijke personeel. Mij is medegedeeld, dat de huizing der Bibliotheek in deze gebouwen slechts tijdelijk kan zijn, en dat, bij het aanbrengen van veranderingen, daarop het oog gehouden moet worden. Naar mijn bescheiden meening, zouden veel onnodige uitgaven bespaard kunnen worden, door het gebouw dadelijk geheel doelmatig te laten inrichten voor eene Bibliotheek, en als blijvende huizing aan de Staatsbibliotheek af te staan. Lettende op de snelle uitbreiding der Bibliotheek, zal de ruimte daar voor haar gebruik aangewezen in weinige jaren ontoereikend bevinden worden.

Ook moet ik er op wijzen, dat het telken verplaatsen van een groot aantal gerangschikte boeken met groote en eigenaardige moeilijkheden gepaard gaat. Beleefd verzoek ik U mijne opmerkingen in oorweging te nemen en mij nader bericht te doen”.
 Hing.

Jan F. E. Celliers. 189)

189) Jan Celliers aan die Superintendent van Onderwys, 20 Aug. 1896 SBA4 p. 96ff

Op 11 September vra Celliers gedurende die bestuursvergadering of die Regering nou al stappe gedoen het dat die gebou doeltreffend vir 'n biblioteek ingerig word en Mansvelt antwoord dat dit nog nie gedoen is nie maar dat die Regering die versoeking gegee het dat die gebou as blywende huisvesting van die Staatsbibliotheek behoorlik ingerig sal word. Die vraag begin nou dringend te word en 'n maand later vra Mansvelt by die P.W.D. aan dat nou beslis meegedeel word wanneer die gebou vir die Staatsbibliotheek ingerig sal wees want anders mag dit wees dat die Bibliotheek skielik sonder huisvesting is.

Nou eers kon die hoof van P.W.D. met 'n heel nuwe voorstel voor die dag, naamlik om die Staatsdrukkery te verkoop teen £20,000 en die nuwe gebou van Hamiltons daarvoor aan te koop. Die aanvraag vir Staatskantore is enorm groot, sy departement moet bv. verhuis en as hulle in die ou Staatsdrukkery-gebou sou intrek het hulle die hele gebou vir hulleself nodig en sou dus geen plek vir die Staatsbibliotheek kan afstaan nie. Aangesien daarvan lê die ou Staatsdrukkery „te veel in het gewoel en het geruis van het verkeer“ 190) dus heeltemal ongeskik vir 'n biblioteek, in Kaapstad bv. mag geen woord gepraat word nie, sover soos hy weet. Die gebou van Hamiltons wat veel groter en nuwer is sou dus 'n ideale ruil wees, sowel vir die Staatsbibliotheek as ook vir hulle eie kantore.

Dit was egter die einde van die saak vir die Staatsbibliotheek want op die vergadering van 3 Desember word gemeld dat die gebou nie meer vir die Staatsbibliotheek beskikbaar is nie.

Vir 'n kort periode tree dar die geboukwessie weer op die agtergrond maar in Mei 1898 wend Celliers hom weer aan die P.W.D. Aangesien die huurkontrak vir die Framusgebou in Mei 1899 ten einde sou loop moet 'n oplossing voor dié tyd gevind word. Aangesien 'n derde verdieping op die paleis van Justisie opgerig word stel Celliers voor dat 'n aantal kamers vir die Staatsbibliotheek afgestaan word. Die beste sou wees op die grondvloer want die publiek moet direk toegang tot die biblioteekkamers hê. Hierdie voorstel word gemaak as 'n tydelike oplossing totdat die gebou vir die Staatsmuseum en Bibliotheek waarvan daar sprake was, en wat waarskynlik die beste oplossing vir almal sal wees, klaar is. 191)

Die Bestuur besluit om weer met die Kuratorium van die Museum te onderhandel dat die twee inrigtings onder een dak gehuisves behoort te word en dat hierdie gedagte by die beplanning van die nuwe museum inaggeneem behoort te word. Maar met die gedagte word nie gevorder nie.

Die laaste poging voor die oorlog om 'n meer doeltreffende gebou vir die Staatsbibliotheek te vind, word in 1898 deur die Bestuur aangewend om deur bemiddeling van die Markt Maatskappy, 'n gebou opgerig te kry. Die maatskappy bied die Staatsbibliotheek 'n paar afgebrande winkels aan wat weer opgerig kon word en as biblioteek gebruik word. Die Bestuur wys hierdie aanbod beslis van die hand. 192)

Drie weke later, by die jaarvergadering, word daar gewag gemaak van die kerkgebou van die Hervormde of Gereformeerde Kerk wat beskikbaar sou wees indien die onderhandelinge vir die aankoop van die Kerkplein deur die Staat slaag. Die koop van Kerkplein is deurgevoer en die kerkgebou is ook inderdaad deur die Regering vir

190) Memorandum van Hoof van Publiekewerke deur Superintendent van Onderwys aan Staatssekretaris, 14 Nov. 1896 SBA4 p.102

191) Brief J. Celliers aan Hoof van Publieke Werke, 26 Mei 1898 SBA4 p.104

192) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering, 2 Maart 1899 SBA5 p. 301

die Staatsbibliotheek gereserveer. Die Bestuur van die Bibliotheek word in kennis gestel dat nog 'n jaar en 'n half of twee jaar sal verloop voor hulle die gebou kan betrek. Dit was die toestand van sake toe die oorlog uitgebreek het. 193)

193) J. Gray op cit. p.6 SBA10 p.233

VII INTERNE ORGANISASIE VAN DIE BIBLIOTIEK

2) Algemeen

Reeds by die eerste vergadering van die 'Verenigde Bestuur' van die Staatsbibliothek lê Jan Celliers 'n aantal huishoudelike sake voor waartoe hy 'n beslissing verlang. Daaruit blyk dat hy op die stadium reeds 'n aantal praktiese probleme rakgesien het wat die daaglikse administrasie van die Biblioteek raak. Dit het nie in Celliers se aard gald om met besluite wat van geval tot geval gelimproviseer word, tevrede te wees nie. Ooreenkomstig artikel 5 van die Regulasies moes die bestuur huishoudelike reëls opstel wat aan die Regering vir goedkeuring voorgelê moes word. Op die vergadering gehou in Februarie 1894 bring Celliers die saak te berde en word 'n komitee bestaande uit dr. Mansvelt, Eertw. Gray en Celliers benoem om 'n konsep op te stel. 194) By 'n later geleentheid is daar hlykbaar aan Celliers opdrag gegee om die finansiële reëls op te stel wat reeds behandel is. 195)

Benede volg die teks van die Huishoudelike Reëls soos voorgelê aan die Regering. Die Uitvoerende Komitee het slegs die woorde en sinnesdes wat onderstreep is gestrap. Een van die skryppings is 'n blote redaksionele verbetering, en dit ander beoog die weglaat van 'n skynbare herhaling (vgl. art. 3 en 12)

Huishoudelike Bepalinge.

(1) De Staatsbibliothek bestaan uit drie afdelinge--

(a) de boekekamer,

(b) de leeskamer voor het publiek,

(c) de leeskamer voor de leden.

(2) In de boekekamer wordt niemand toegelaten, tenzij op speciale vergunning van den Bibliothecaris. Personen die voor eenige speciale studie de boeken in de boekekamer zelve wenschen te raadplegen, kunnen daartoe van den Bibliothecaris speciale vergunning bekomen. Boeken alleen voor referentie bestemd, of van bijzondere waarde en als zoodanig in den catalogus gemerkt, mogen onder geen omstandigheid uit de bibliothek verwijderd worden.

(3) In de leeskamer voor het publiek kan het publiek kosteloos gebruik maken van de couranten en tijdschriften. Ook de boeken kunnen daar kosteloos gelezen worden op behoorlijke invulling der vormen van aanvraag; met uitzondering van de exceptie genoemd in Art. 2; betreffende werken voor referentie.

(4) Het publiek zal geen boeken of tijdschriften uit de leeskamer mogen verwijderen. (5) Alle schade, aan boeken of ander eigendom der bibliothek gedaan, zal getaxeerd worden en het bedrag daarvan van den betrokken persoon ingevorderd worden door den bibliothecaris of assistent-bibliothecaris; behoudens het recht van prosecutie tegen alle personen die moedwillig het eigendom der bibliothek vernielen.

(6) Bij onordelijk gedrag van het publiek in de leeskamer zal de Bibliothecaris of de Assistent-bibliothecaris de orde mogen handhaven door behoorlijke waarschuwing of door verwijdering van den betrokken persoon of door verwijdering van den betrokken persoon of personen uit de bibliothek.

(7) Wanneer een werk in handen van het publiek in de leeskamer is en verlangt wordt door een der inzoekaren, zal het aan zoodanigen inzoekenaar moeten afges-

194) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering. 8 Februarie 1894.
195) vgl. p.

geven worden.

(8) Nergens in de Bibliotheek wordt het rooken toegelaten.

(9) Honden worden niet in de bibliotheek toegelaten.

(10) Alvorens naar de leeskamer voor het publiek te worden overgebracht (zullen) (alle couranten en tijdschriften) in de leeskamer der intekenaren blijven tot het eerstvolgende nummer ontvangen is.

(11) Nieuwsbladen mogen in geen geval uit de bibliotheek verwijderd worden, tenzij met speciale toestemming van den bibliothecaris.

(12) Boeken worden alleen afgegeven op behoorlijke invulling der vormen van aanvraag.

(13) Alle applicaties voor boeken van personen, die buiten Pretoria wonen en de boeken niet binne 14 dagen terug kunnen zenden, moeten eerst aan het oordeel van het Bestuur onderworpen worden, dat het aanzoek kan toestaan onder zulke bepalingen als het zal goed vinden.

(14) Bij moedwillige overtreding van de regulaties der bibliotheek kan een intekenaar zijn recht op het gebruik der bibliotheek verbeuren; en de bibliothecaris zal het recht hebben, hem den toegang tot de bibliotheek en het gebruik daarvan te ontzeggen, tot de zaak door het bestuur beslist is.

Hierdie huishoudelike reëls vorm 'n gerieflike raamwerk vir die bespreking van die biblioteekhuishouding van die Staatsbibliotheek in die laaste dekade van die negentiende eeu.

Vooraf is daar egter 'n paar punte wat aandag verdien.

In die eerste plek moet gelet word op die onderskeid wat gemaak word tussen 'het publiek' en 'de intekenaren.' Die intekenare of 'lede' het 'n aparte leeskamer en word verder bevoorreg deurdat enige werk wat in die publieke leeskamer gebruik word, onmiddellik opgeëis kon word. Buitendien word nuwe afleweringe van tydskrifte en koerante in die 'leeskamer voor de leden' gebou tot die volgende uitgawe verskyn.

Dit blyk verder dat die 'publiek' volledige presensiegebruik van die voorraad het. Hierdie beginsel is waarskynlik van Kimberley oorgeneem aangesien toegang tot die bibliotheek vir alle lede van die publiek 'n subsidievoorwaarde in die Kaap-Kolonie was. In die huishoudelike reëls word nergens uitdruklik verklaar dat die lede wel leengebruik sou hê nie aangesien hiervoor in die Regulasies gesorg is. Die bedoeling van artikel 12 was juis om te bepaal dat geen boek ter leen geneem mag word sonder invulling van 'n uitreikingsvorm nie. Dit is geskrap omdat gemeen is dat artikel 3 daarvoor voorsiening maak. Ten onregte want daardie artikel bepaal slegs dat 'n aanvraagvorm nodig was voordat 'n boek in die leeskamers gebruik kan word. So 'n bepaling was nodig omdat die geslote magasyn hier verkies word bo die vryhandstelsel. In artikel 2 word dit egter aan die diskresie van die bibliotekaris oorgelaat om waar daar goeie redes bestaan, persone tot die magasyn of 'boekenkamer' toe te laat. Verder word daar onderskeid gemaak tussen 'n presensievoorraad (boeke wat 'onder geen omstandigheid uit de Bibliotheek verwijderd mogen worden,') en 'n leenvoorraad wat aan lede (maar nie aan die 'publiek' nie) uitgeleen mag word.

b) Magasyn (Boekenkamer)

Die Staatsbibliotheek was tussen 1887-1890 nie 'n vryhandsbibliotheek nie en bygevoel het die vraag van 'n sisteem van rangskikking wat vir die publiek maklik

begryplik was, nie ter sprake gekom nie. Die belangrikste oorwegings by die rangskikking van die boeke was om die beste gebruik van die beskikbare ruimte te maak, en soveel moontlik arbeid by die terugvind en wegpak van boeke te bespaar.

Om die praktyk wat Celliers gevolg het en die planne wat hy in verband met die inrigting van die magazyn beraam het te verstaan en te beoordeel, moet nog verder in gedagte gehou word dat die stamboek of aanwinstregister en die aanwinstnommer wat daaruit aan elke boek as 'n identifikasiemerk gegee is, by al sy besprekings 'n belangrike rol gespeel het. Ons is omtrent sy opvattinge nogal beter ingelig as oor sy praktyk. Dit is te danke aan die toevallige fonds van 'n los velletjie papier in Celliers se handskrif met die opskrif 'Biblioteekinrigting'. Ongelukkig bevat dit geen aanduiding van die datum waarop dit geskryf is nie.

Rakke

Wat die rakke betref, staan daar op hierdie nota: "Beweegbare rakke (op wielen) met beweegbare planken." 196) Dit is genoeg om enige moderne bibliotekaris verbass te laat opkyk. Dink Celliers hier aan 'n kompakteersisteem van beweegbare rak-kaste wat teenmekaar geskuif word in groepe, sodat daar slegs genoeg ruimte gelaat word om wanneer nodig twee rakke van mekaar af weg te stoot om by die bepaalde plank te kom waar die werk wat mens wil hê, staan. Dit is heeltemal moontlik dat so iets Celliers voor die gesig gesweef het. Die Biblioteek het feitlik van die begin af 'n ruimteprobleem gehad. Maar hy het nog ander rede gehad, wat met sy klassifikasiesisteem saamgehang het - soos strake sal blyk.

Hoe die rakke in die Erasmusgebou daar uitgesien het, is onmoontlik om te bepaal. Maar as in gedagte gehou word dat die Departement Publieke Werke van die Z.A.R. vir die maak daarvan verantwoordelik was, kan twee dinge daaromtrent veronderstel word: eerstens dat die werk deeglik en solied was en tweedens dat daar weinig rekening gehou is met wat vandag as spesifieke biblioteekbehoefte beskou word. Dit is byvoorbeeld hoogs onwaarskynlik dat hulle "beweegbare planken" gehad het.

Ordering van die Boekevoorraad

In verband met die aanvanklike indeling van die boeke op die rakke het ons slegs die mededeling van Earw. Begemann wat reeds gesitser is. Die groepe wat "met die vereishte zorg uitgezocht en op de respectieve en daarvoor bestemde planken geplaatst (zijn)" is die volgende:

- Wetenskaplike literatuur
- Historiese literatuur
- Hollandse literatuur
- Vlaamse literatuur 197)

196) Nota Celliers. SBA4 p325

197) Begemann aan 'Commissie der Gouvernementsbibliotheek' 31 Mrt 1867. SBA3 p57 -

Waarakynlik het die Kommissie weinig rede gehad om hiermee tevrede te wees. In die loop van 1893 skryf Mansvelt, miskien op aandrang van Jan Celliers aan F.S. Lewis 'n brief om nader inligting in verband met 'n paar biblioteekprobleme. Hy kry die verstandige raad: „Pardon me if I seem to magnify my office, when I say you should have a good librarian (not one who has failed in, or retired from, other occupations) and having got him you should allow him a free hand". 198)

In verband met die ordening van die boekevoorraad deel Lewis mee dat hyself bezig is met herklassifikasie „upon recognised lives." Hy gebruik sê hy die sisteem van Fred B. Perkins „as known in his National Classification of literature, revised ed. San Francisco, 1882". hiervan sê hy: „It is not perfect but in a country like ours where librarians will, for many years be few, it is well to have some plan which can be worked by subordinates almost by the rule of thumb.

The great divisions and (A) Religion (B) Philosophy (C) Society (D) History & Geography (E) Biography (F) Science (G) Arts (H) Literature with further divisions and subdivisions to suit libraries of any size. I am using figures (arbitrarily) to describe the subject, small letters to mark the size and figures to note the place on the shelf. Thus I have a book before me marked 660.e 190. The 660 shows that it is a botanical work the e that it is between 7½ and 9 inches in height, and the 190 its place in that section. This system is in use in the British Museum, the Bodleian and elsewhere, and I can speak from many years' experience as to its usefulness born out with regard to the ease with which a lad who only knows his letters and figures can find a book in any language and upon any subject, and to the space it saves in a developing library.

The section A. uses figures from 1 - 100

"	B.	"	"	"	200 - 299
"	C.	"	"	"	300 - 399
"	D.	"	"	"	400 - 499
"	E.	"	"	"	500 - 599
"	F.	"	"	"	600 - 699
"	G.	"	"	"	700 - 799
"	H.	"	"	"	800 - 990 + thus allow for subdivisions to

the extent of 900 in the event of the Library making very rapid strides."198)

Hierdie uiteensetting is nie baie helder nie, maar een ding is duidelik; dit is 'n ordening onder redelike groot vakgroepe, waar boeke binne elke vakgroep eerstens volgens formaat en daarna volgens 'n pleknommer geplaas is.

Celliers het nie die groepe van Perkins oorgeneem nie, maar volgens Nicholson die volgende hoofgroepe gevorm:

1. Poetry and Literature	6. Fiction
2. Theology	7. Science
3. History	8. Encyclopaedias
4. Travels	9. Law and Society Questions.
5. Biography	10. Books on South Africa. 199)

198) Brief F.S. Lewis aan Voorsitter van Staatsbibliotheek. 10 September 1893.

Bylae I Dokumente No.4.

199) F.T. Nicholson op cit. p.6 SBA10 p.215

Dit was nie die oorspronklike indeling van Celliers nie. Ons weet dit omdat die eerste gedrukte katalogus aanwinnommers gee wat suggereer dat Celliers die boeke in elke groep volgens aanwinnommers gerangakik het. As dit die geval is, dan was Nicholson se groepe 1 (Letterkunde) en 6 (verhalende lektuur) aanvanklik een groep. Ons weet trouens dat groep 10 (Africana) betreklik laat uit groep 3 (geskiedenis) - en miskien ook uit 4 en 5 uitgehaal en bymekaar geplaas is.

Die gedagtes wat Celliers op skrif stel in sy nota oor 'Biblioteekinrigting' beoog 'n duideliker formulering van die praktyk wat toegepas is. Dit kan in meer moderne terminologie soos volg gestel word.

1. Boeke word op ontvangs in 'n aanwinstregister ingeskryf en die aanwinstnommer word gebruik as 'n element van 'n signatuur wat verder gevorm word deur
2. die tweede trap van ordening, naamlik 'n indeling in groot vakgroepe, aangedui deur afkortings van die vaknaam, waarna
3. die werke volgens formaat binne die vakgroepe ingedeel word, wat ook beteken dat hulle 'n bepaalde vak- en planknommer kry.
4. Op die plank word die boeke volgens hulle aanwinstnommer gerangakik waarby daar natuurlik nie van 'n aaneenlopende nommerreeks sprake is nie, maar slegs dat die laagste nommer in die groep eerste kom en gevolg word deur die een wat die naaste daaraan kom onder die betrokke groep (bv. 25, 26, 50, 96, 121, 156, 198 ens).
5. Op die rug van elke boek word 'n signatuur geplaas wat bestaan uit (a) die verkorte aanduiding van die vakgroep by LETTK (Letterkunde) GESCH (Geskiedenis) (b) Die vak- en planknommers (die planknommer dui terselfdertyd die formaat aan) (c) Die aanwinnommers....

'n Voordeel van hierdie stelsel is dat elke nuwe boek nie soos by 'n sisteem signatuur (soos die desimale signatuur) tussen ander boeke ingewerk word nie, maar aan die end van die vak- en formaatgroep geplaas word waar daar ruimte gelaat is. As hierdie ruimtes opgevol is, word al die groepe aangeskuif om opnuut oopruimtes te laat vir nuwe aanwinste.

Die stelsel is ook baie plooibaar. Gestel dat daar besluit word om 'n nuwe groep te vorm uit bestaande groepe, dan word die boeke uitgehaal en met 'n nuwe vakgroepaanduiding gemerk, 'n nuwe vaknommer gegee. Die aanwinstnommer en waarskynlik ook die planknommer bly dieselfde.

By 'n stelsel soos hierdie sou die rakke op wyle ook goed te pas kom, want as die rak van 'n groep vol is, hoef die hele voorraad nie van A tot Z verskuif te word nie. In plaas daarvan word 'n leë rak tussen-in geskuif sodat die oorpak van boeke tot 'n minimum beperk word.

Dit is maklik om die tekortkomings van Celliers se plan op te noem. Dit mis die ekonomie van meganiese plasing en die gemak van opsporing van 'n goeie sistematiese plasing. Celliers is op weg na die metode van meganiese plasing, met kompakte berging. Waarom het hy hierdie eenvoudige oplossing waar boeke volgens aanwinstnommer (met of sonder formaatreeks) geplaas word, nie gevind nie? Die antwoord lê voor die hand; die Staatsbiblioteek het geen saakkatalogus gehad nie, Celliers het geen ondervinding van 'n sistematiese of trefwoordkatalogus nie en die Bestuur kon nie tot 'n beslissing kom oor watter soort saakkatalogus opgestel moes word of wie dit moes opstel nie.

As hierdie omstandigheid in gedagte gehou word, dan moet Celliers se vindingrykheid in die beraming van 'n stelsel wat ruimte- en arbeidbesparend was en tog 'n redelik goeie kans gebied het om boeke op te spoor, bewonder word. By

nader besinning sou hy waarskynlik ingesien het dat die raknommer 'n onnodige komplikasie was en dat hy die planknommer deur 'n formaataanduiding kan vervang sonder om daardeur die vindbaarheid van boeke te verminder.

c) Naamkatalogisering

Volgens die brief wat hy in 1894 aan die eerste vergadering van die Bestuur voorlê was Celliers toe nog besig met „een alphabetisehen cataloges van outeurs”, waarvan die „afdeling Roman-literatuur” reeds voltooi is (deur Begemann?). Hy stel voor dat die katalogus so spoedig moontlik gepubliseer word. Hy vestig die aandag uitdruklik daarop dat hierdie katalogus wat persgereed gemaak word, slegs as voorlopig beskou moet word, hy „hoop later tijd te vinden den volledigen catalogus, waarvan een gedeelte reeds gereed is, te voleindigen.” 200)

Interessant in verband met hierdie mededeling is die onderskeid wat gemaak word tussen die gedrukte katalogus vir die publiek en 'n „volledige katalogus.” Dit is verleidelik om hierin 'n aanduiding te sien dat Jan Celliers in die biblioteek reeds op hierdie stadium 'n behoorlike afgewerkte katalogus, opgestel volgens 'n erkende voorskrifbode, in gedagte gehad het.

Celliers, (of Mansvelt) het in 1893 ook wat katalogisering betref by F.S. Lewis van die S.A. Openbare Biblioteek advies gevra oor katalogisering en miskien 'n eksemplaar van daardie Biblioteek se gedrukte katalogus aangevra. Lewis is baie beskeie: „Our present catalogue is a mere caricature of what such a thing should be it would be hindrance rather than an assistance. However I will forward one if you so desire.” 201) Hy beveel 'n werk aan van Hendry B. Wheatley, How to catalogue a library. Hierdie boek is inderdaad ook deur die Staatsbiblioteek aangeskaf en kom in die Biblioteek se Katalogus van 1894 voor, saam met dieselfde skrywer se „How to form a library,” ook deur Lewis aanbeveel. 202)

Die uitgee van 'n gedrukte katalogus, aangevul deur supplemente wat van tyd tot tyd verskyn, was 'n saak van groot belang vir die subskripsie-biblioteke van die negentiende eeu. Daar was 'n aantal sulke katalogusse wat Celliers sou kon raadpleeg. Onder andere was daar die van die Kimberley Public Library van 1891, wat 'n baie opsigte geskik was om as model geneem te word. Regter Percival M. Laurence, die Voorzitter van die Bestuur het in 'n inleiding tot hierdie katalogus 'n lang uiteensetting gegee van die katalogiseermetode wat gevolg word, waarin die die boek van Wheatley ook genoem word en verklaar word dat die reëls vir katalogisering van die British Museum opgestel deur Anthony Panizzi in hoofsaak te Kimberley gevolg is. 203) Aangesien die voorbeeld van Kimberley in ander opsigte by die Staatsbiblioteek nagevolg is, kan aangeneem word dat Celliers ook aan hierdie stuk ernstige studie gewy het.

200) Brief J. Celliers aan Voorzitter Staatsbiblioteek. 5 Januarie 189(4). SBAS p2ff

201) Brief F.S. Lewis op cit.

202) Volgens Mev. Stegmann het hierdie twee titels ook deel uitgemaak van Jan Celliers se privaatbiblioteek.

203) Kimberley Public Library. Catalogue comp. by P.H. Laurence London, Clowes, 1891.

Waarskynlik het die katalogiseermetodes wat in Nederlandse gedrukte katalogusse gevolg is, 'n deurslaggewende uitwerking gehad by Celliers, want die katalogus wat Celliers vir publikasie saamgestel het, is 'n Nederlandse katalogus, geransik volgens Kontinentale gebruik. Lidwoorde en voorsetseels by vanne word in die hoofwoord agteraan geplaas, Mac word as deel van die van beskou. Werke sonder 'n outeur word beskou as "Anonym" en word geplaas onder die eerste woord van die titel wat nie 'n lidwoord is nie. In die geval waar die uitgawe afkomstig is van 'n inrigting of amptelike instansies word hierdie naam in hakies agterna bygevoeg.

By al hierdie werke wat onder die titel geplaas word, word in hakies "Anonym" bygevoeg, vir geskrifte in alle tale behalwe Engels waar dit gegee word as "Anonymous." Lidwoorde soos "De", "The" word as hulle as eerste woord in die titel voorkom, na 'n komma of tussen hakies agteraan geplaas. Ingebinde tydskrifbande word onder die opskrif "Tydschriften" in die alfabetiese katalogus opgeaam. Verder word die aanwinstnommer van die werk gegee. Die kopieë van die titelbeskrywing bestaan alegs uit die titel, plek en jaar van uitgawe. Volgens 'n brief van Nicholson uit Engeland het Celliers verwag dat die Engelse boeke aan boord van die skip sou wees waarmee Nicholson en Gray op 1 Desember na Suid-Afrika sou terugkeer. Dus het daar in Januarie 1894 nog die katalogisering van tenminste 2,200 Engelse boeke voorgelâ.

Die katalogus en katalogiseerwerk word blykbaar as die dringendste taak beskou en moes verkieslik afgehandel wees voor die biblioteek amptelik geopen kon word. In hoeverre boekvoorraad van die Staatsbiblioteek reeds deur Begemann bewerk is, kan nie bepaal word nie. Waar Jan Celliers meld dat die roman-literatuur reeds gekatalogiseer is, mag hy aandui dat hierdie werk reeds deur Begemann gedoen is. Uit alle gegewens oor Begemann lyk dit onwaarskynlik.

Op 13 Februarie 1894 rig Mansvelt aan die Staatssekretaris 'n brief i.v.m. die druk van die katalogus. In die brief, word gesê dat die Bestuur daarvan bewus is dat die Staatsdrukker "Overstelt" is met werk maar dat die saak uiters dringend is, want die Biblioteek is reeds vir maande gesluit en voor die katalogus gedruk is, sal die Biblioteek hoewel dit heeltemal in orde is, tog nie vir die publiek oopgestel kan word nie.

Tydens die Bestuursvergadering in Maart 1894 meld die Voorsitter dat hy van die Staatssekretaris vergunning gekry het om die katalogus by die Staatsdrukker te laat druk. 204) Nou dink die bekende probleem op dat die goedkeuring wel gegee is maar dat dit nie moontlik is om te bepaal wanneer uitvoering daaraan gegee kan word nie. Die Bestuur voel dat daar nie met sulke onsekerhede gevorder kan word nie en dat die druk van die katalogus nie vertraag moet word nie, en besluit derhalwe dat die katalogus by die Transvaal Advertiser gedruk moes word.

Vyfhonderd eksemplare, driehonderd in papierband en twee-honderd in karton met linnerug word bestel. Die verkoopsprys word bereken op 2/- tot 2/6 onderskeidelik en verder besluit die bestuur op 7 Junie „16 Exemplaren van den Catalogus zullen in half-Kalfleder gebonden en in goud bestempeld worden met de nodige opschriften, om als present-exemplaren te dienen voor de volgenden: Den Ien Volkraad; 2en Volkraad; Z.Ed. den Staatspresident; Den Uitvoerenden Raad; Z.Ed.

204) Notule Staatsbiblioteek-bestuursvergadering 21 Maart 1894. SBA5 p.33.

Gestr. den Staatssecretaris; De Maatschappij van Letterkunde te Leiden; De Bibliotheken te Kaapstad, Bloemfontein, Pietermaritzburg, Kimberley, Klerksdorp, Potchefstroom Heidelberg, Johannesburg, Jeppe's Town, en aan de Nederl. Zuid-Afrikaansche Vereeniging." 205)

Interessant by die lys is dat die Nederlands Suid-Afrikaanse Vereniging blykbaar eers later bygevoeg is want anders sou dit sekerlik direk na die Maatschappij van Letterkunde te Leiden genoem gewees het en ook in die brief aan John Keith, wat die druk- en bindwerk gedoen het, word die N.Z.A.V. met 'n ander pen eers later bygevoeg. Ons kan miskien hieruit aflei dat die Eestuur van die Staatsbibliotheek op hierdie stadium nog nie beseef het dat die Maatschappij der Nederlandse Letterkunde in 1893 die kontak op Biblioteekgebied aan die N.Z.A.V. oorgegee het nie.

Dat die katalogus aan die biblioteke gestuur word, is besonder interessant want ons sien dat kontakte bestaan met die biblioteke in Kaapstad, Bloemfontein, Pietermaritzburg en Kimberley afgesien van die met biblioteke in die Transvaal soos Klerksdorp, Potchefstroom, Heidelberg, Johannesburg en Jeppetown. Hoekom Vryheid, wat ook 'n biblioteek gehad het, uitgelaat is, is nie heeltemal duidelik nie.

'n Ander gedagte het egter by Celliers posgevat, waarvan ons die oorsprong ongelukkig nie kan opspoor nie nl. die druk van supplementkatalogusse deur boekhandelaars.

In sy brief gedateer 19 Oktober 1893 uit Engeland het Nicholson waarin hy berig van die boeke wat by Mudie's aangekoop is, onder ander die volgende skryf: „We have also ordered a Catalogue of the most approved kind so that the labour of distribution and recovery may be, as far as possible, facilitated." 206) Dit is heeltemal moontlik dat Mudie's geneier is of aangebied het om 'n katalogus van die bestelde boeke op te stel. Daar word nooit weer van so 'n katalogus melding gemaak nie, waaruit mens geneig is om af te lei dat 'n eksemplaar van 'n verkoopskatalogus van die firma Mudie bedoel word (miskien met 'n merk teen die titels wat deur Gray en Nicholson aangeskaf is). Hierdie vermoede word versterk deur die feit dat van „A catalogue" gepraat word, dus net van 'n enkele kopie en verder dat Celliers - wat ten gunste was van die afsonderlike bewaring van die openbare afdeling se voorraad, hierdie geleentheid van 'n afsonderlike katalogus seker sou aangegryp het.

Die gedagte wat deur Celliers in sy brief aan die boekhandelaar A.J. van Huffel uitgespreek word is, sover bekend, sy eie oorspronklike idee.

„Wel Edele Heer,

Bij dezen ontvangt u een exemplaar van onzen Catalogus. Wij hebben gedacht dat het U mogelijk zal zijn tegen zeer geringe kosten een dergelijken catalogus te doen opmaken en drukken van de boeken laatst bij U besteld. Gaarne zouden wij dan 500 exemplaren van zoodanigen catalogus ontvangen. Daar dezen als bijvoegsels van onzen catalogus moeten dienen zonden zij met onzen catalogus moeten overeenkomen in die wijze van inrichting, groote der bladsijden enz.; ze kunnen in een papieren omslag genooid worden. Het aantal boeke in onze Bibliotheek gedraagt 5277 dit is dus het hoogste nummer in onzen catalogus (de nummers volgen niet geregeld op elkaar en dat behoeft ook niet). Het nummer waarmee beginnen moet zal dus 5278 zijn. Waar werken van verschillende outeurs of verschillende werken

205) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 7 Junie 1894. SBA5 p.53-54.

206) Brief F.T. Nicholson. 19 Oktober 1893. SBA4 p.12.

van den selfde outeurs in een band gebonden worden, moeten de verschillende outeurs of werke afzonderlijk ingescrewen worden, en het nummer van het boek even zoovele malen herhaald (De alphabetische volgorde natuurlik goed in het oog gehouden; zie bv. op bl. 39 van onze katalogus onder „English Men of Letters.“ Welke werke met een sterretjie gemerkt moeten worden, als voor referentie bestemd (zie voorbericht onze katalogus) willen wij aan Uw oordeel toevertrouwen.

Hopende dat U geen bezwaar zal vinden onze wensch ten uitvoer te brengen, en vertrouwende dat het hierby gaande model u verder alle noodige aanwysingen zal geven.

heb ik de eer my te noemen,
Uw Eds. Dr. Mansvelt
Voorzitter van het Bestuur." 207)

In sy maandverslag Januarie 1895 206) meld Celliers dat die besending van Huffel ontvang is. Als mede 500 exemplare van een supplement katalogus waarin deze boeke alphabeties volgens de outeurs gerangskikt zijn."

Die gedagte van Celliers was sonder twyfel buitengewoon. Op die wyse kon heelwat katalogiseerwerk binne die biblioteek bespaar word en kragte vry kom vir ander take. Ons is slegs bewus van die een katalogus wat so ontvang is. Verder vind ons in 'n brief aan Huffel gedateer 9 Augustus 1895 'n aanduiding dat van dié besondere bestelling geen katalogus hoof opgestel te word nie. 209) Vir alle vorige bestellings is dus waarskynlik katalogusse opgestel.

Ongelukkig was dit tot dusver nog nie moontlik om 'n enkele een van die Staatsbibliotheek se supplement-katalogusse waarvan daar tussen 1894 en 1897 ses verskyn het, op te spoor nie. 210) Waarskynlik sal dit net aan die hand hiervan moontlik wees om uit te vind waar hulle gedruk is en in hoeverre die idee van Celliers, om sy katalogus deur die boekhandelaars te laat opstel, suksesvol was.

Die basiese vereiste van die deurvoering van 'n skema van die aard is dat die boeke sentraal bestel moet word. Anders sal daar selfs by 'n eenvoudige outeurskatalogus soveel ongerymdhede en inkonsekwente-lede voorkom dat die gebruiker van die supplemente nie meer sal weet hoe om na te slaan nie.

By die Staatsbibliotheek wat van die staanspoor op ten minste twee hoofboekhandelaars - van Huffel en Mudie - staatmaak, en waar daar dus met twee uiteenlopende tradities, die Engelse en die Kontinentale, rekening gehou moes word, sou dit moeilikhede opgelewer het om vir alle supplementkatalogusse staat te maak op die dienste van die boekhandelaar. Miskien is dit ook die rede dat geen brief aan Mudie gevind kan word waarin Celliers dieselfde voorstel maak nie. Die Staatsbibliotheek se katalogus is sonder twyfel 'n katalogus wat die Kontinentale tradisie volg en wat vir Mudie seker heelwat probleme sou opgelewer het.

Nietemin bly die idee van Celliers om katalogusse van nuwe aanwinste deur die boekhandelaars wat die boeke lewer te laat opstel besonder interessant en dit toon dat hy sy tyd ver vooruit was. Die meer moderne gedagtes van „cataloging

207) Brief get. Mansvelt aan A.J. van Huffel 15 Junie 1894. SBA4 p.46-47.

206) SBA10 p.45

209) Brief J. Celliers aan A.J. van Huffel 9 Augustus 1895. SBA5 p.273

210) Brief J. Celliers aan N. Mansvelt. 5 Februarie 1897. SBA4 p.48

in source" en „bookprocessing films" kom tog op dieselfde neer, naamlik dat die voorbereiding van boeke, insluitende katalogisering, buite die biblioteek gedoen word.

Na die verskyning van die sesde supplement in 1897 word besluit om 'n nuwe kumlatiewe katalogus te publiseer. Hierdie keer word die boeke volgens tale ingedeel. Bladsye 1 tot 124, Hollands; 125-264, Engels; 265-290, Duits; 291-310, Frans; 311-318, ander tale. 211)

Reeds 'n jaar later op 17 Mei 1898 besluit die Bestuur dat die toekomstige katalogusse nie meer volgens tale ingedeel sal word nie en met dieselfde vergadering word 'n komitee vir die kwessie van die saakkatalogus aangestel bestaande uit James Gray, Dr. J.W.B. Gunning, J.F. Celliers. 212)

d) Saakkatalogisering

Toe Celliers in 1894 gehoop het om tyd te vind vir 'n „volledigen cataloges" mag dit wees dat hy reeds gedink het aan, of besig was met 'n saakkatalogus. Trouens in die voorwoord tot die katalogus wat later in daardie jaar verskyn, verklaar hy: „Gedrengem door de wenschelijkheid van eene spoedige opening der Bibliotheek is het den samenstellers van den Catalogus niet mogelijk geweest, dezen zoo compleet te maken als zij gewenscht hadden. Zij vertrouwen evenwel, dat deze Catalogus een voldoende Gids tot den inhoud der Bibliotheek zal zijn, zoolang zij nog bezig met het samenstellen van een allezins volledige uitgave, waarin ook Onderwerpen en Titels behoorlijk gerangschikt zullen worden." 213)

In die lig van die groot waarde wat op die kontinent aan die sistematiese katalogus geheg word, is dit verstaanbaar dat een van die Nederlandse intekenaars mr. de Witt op die eerste jaarvergadering in 1895 die wens uitgespreek het dat 'n saakkatalogus opgestel moes word. By die geleentheid kon die Voorzitter die versoeking gee dat die Bibliotekaris met so 'n Katalogus besig was, maar dat ongelukkig weinig tyd daaraan kon bestee. 214)

By die aanstelling van 'n tweede assistent in 1896 spreek dr. Reinink die hoop uit dat die bibliotekaris nou die tyd sal vind om weer met die saakkatalogus aan te gaan. 215) Die werk vorder egter nie na wense nie en in 1897 kom MacFadyen met 'n uitbreiding van Celliers se gedagte van katalogisering buite die Biblioteek voor die dag. Hy stel voor dat die bibliotekaris die bestaande katalogus sal nagaan en „alle dubieuze titels ophelderen. Daarna zal de catalogus naar den vertegenwoordiger der Z.A. Republiek in Nederland gezonden worden, opdat door Z.Ed. informatie ingewonnen worde omtrent de beste firma welke belast kan worden met het vervaardigen van een wetenschappelijk catalogus, - hetzij in den vorm van een dictionnaire of anderszins." 216)

211) Staatsbibliotheek der Z.A. Republiek. Katalogus, 1897. SBA9

212) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 17 Mei 1898. SBA5 p.259

213) Staatsbibliotheek der Z.A. Republiek. Katalogus 1894 p.IV. SBA7

214) Notule Staatsbibliotheek Jaarvergadering 20 Maart 1895. SBA5 p04

215) Notule Staatsbibliotheek Jaarvergadering 4 Maart 1896. SBA5 p.149

216) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 1 April 1897. SBA5 p.197

Kort daarna word 'n aanbod van J.F. Van Cordt ontvang om 'n wetenskaplike katalogus vir die Biblioteek saam te stel. Maar die Bestuur verwerp die aanbod en hy by die besluit dat die sakkatalogus in Holland opgestel moet word. Die selfde antwoord word in November 1897 aan dr. G.A. Verkuyl gegee toe hy aanbod om 'n sistematiese katalogus op te stel, 217) maar blykbaar het hierdie aanbod tog soveel positiefs bevat dat by 'n volgende vergadering dr. Gunning en de Heintz daarop aandring dat die vorige besluite in beroerwering gemaak moet word. 218)

Die bevindings van die reeds genoemde Subkomitee wat opgestel was om die vraagstuk van die sakkatalogus te ondersoek, 219) op 19 Augustus 1898 in 'n verslag aan die Bestuur meegedeel. 220) Ongelukkig kon hierdie verslag nie tussen die stukke gevind word nie, waarskynlik was dit onder die mandvervalsse wat verlore gegaan het.

Die gedagte van die vervaardiging van 'n sakkatalogus deur 'n deskundige van buite, het blykbaar op die agtergrond geraak. Die vernameste probleem is nou die keuse tussen die "dictionnaire" katalogus en die sistematiese katalogus. Dr. Gunning oortop, nogal oortewags, as 'n voorstander van die kruitkatalogus. Tydens 'n besoek aan Kaapstad het hy blykbaar kennis gemaak met hierdie katalogustipe. Onder die argiefstukke is 'n paar bladsye aantekeninge gevind oor die "Dictionnaire Catalogus." Die skrywer van die aantekeninge is blykbaar sterk onder die indruk van die nuwe soort katalogus; want hy gee by die opnoem van argumente teen die kruitkatalogus dadelik 'n weerlegging. Wens die korthoud van die aantekeninge is dit moeilik om te oordeel of die skrywer wel 'n volle begryp het waaroor dit presies gaan. Die teks volg:

"Bademen tegen. Dictionnaire catalogus."

1. Alle werken onder een groot hoofd behoorende (bv. Wetenschap) kunnen niet by elkaar voor (Waartoe dit? Men wil gewoonlijk een onderdeel rangplegen; en van de onderdeelen (bv. Electriciteit) staat alles wat er is onder dat hoofd.
2. Novellen niet zoo gemakzakkig te vinden. (Wel, wanneer zij een weinig voor een kant van de andere titels gedrukt worden) (of op andere wyze onderscheide "worde" in den Algemeenen Catalogus).
3. Geen hoofden te maken voor klein aantal aanwezige boeken, doch in dat geval het hoofd niet op zijn bepalende plaats te doen voortkomen in Alfabetischen Index (voor li v. alle onderwerpen; doch daar dan te verwyzen onder welk hoofd dit onderdeel in d Catalogus te vinden is.
4. Geest geen overzicht van werken in elk vak (Getalle kunnen dadelijk opgegeven worden van elk vak) en boeken kunnen gewezen worden daar zij afzonderlijk geplaatst zijn in elk vak).

- 217) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 12 April 1898. SBA5 p.254.
 218) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 2 November 1897. SBA5 p.228.
 219) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 17 Mei 1898. SBA5 p.258.
 220) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 19 Augustus 1898. SBA5 p.272.

Redenen voor. Dictionnaire Catalogus

1. Elk onderwerp of Naam als in Dictionnaire te vinden.
2. Te weinig boeken in sommige onderwerpe om catalogus onder veel hoofden te maken.
3. Boeken zullen misschien onder andere hoofden gezocht worden dan waar ze geplaatst worden. (Dit kan verholpen worde door twyfelachtige werken onder twee of meer hoofden te brengen).
4. Werken met titels welke niet aangeven waarover zij handelen bv. Sesame & Lilies onder het woord te brengen dat dit wel aangeeft, en ook onder eerste woord van Titel.
5. Werken onder Levensbeschryving geplaatst (bv. van v. Moltke zullen onder geschiedenis ook kunnen komen en omgekeerd. Bij Dictionnaire Catalogus zullen zij onder de naam alleen gezocht worden. (Zoo ook met levan van schryvers, waarbij hunne werken ook litterarisch gecriticeerd worden).

Al deze werken kunnen niet onder twee of drie hoofden te staan komen, daar de Catalogus te groot zou worden).

6. Veel dat onder Reizen komt zou men onder Aardrijkskunde of Volkenkunde kunnen brengen.

Onder Reizen Algemeen wordt dikwijls gevonden wat wel onder Aardrijkskunde kan komen of onder andere hoofden. Volkenkunde bv.

Onder stichtel(ike) lect(uur) veel gebracht dat ook gezocht moet worden onder Moreels Wvab.

Onderwerpen of hoofden onder verschillende talen zoeken, Novellen onder't eerste woord. Anders onder onderwerpwoord of woorden.

Hoofden Zuid-Afrika en South Afrika weglaten, Alleen Afrika gebruiken.

Hoofd Handboek schrappen.

Namen de Klerk enz. te plaatsen onder Klerk, van. 221)

'n Ander stuk wat gevind is, dra 'n ondertekening wat onleesbaar is, maar moontlik ontsyfer moet word as „Joh. Winter.” Dit bevat 'n besonder interessante uiteensetting van verskillende sye van die biblioteektegniek. Die skrywer is klaarblyklik iemand met 'n ervaringskennis van die werking van 'n Nederlandse biblioteek.

Onder andere maak hy voorstelle in verband met 'n moontlike nuwe katalogus. Hy stel 'n sistematiese katalogus voor wat in hoofgroepe ingedeel word en onderverdeel word in subhoofde, wat alfabeties of volgens tyd ingedeel moet word. Die indeling wat aanbeveel word, word bygevoeg. 'n Verdere belangrike voorstel wat gemaak word is dat die katalogus 'n kaartkatalogus behoort te wees. Alle besonderhede hoe so 'n kaartkatalogus behoort uit te sien, hoe die „kaartjies” of wel velle papier op 'n dun plank vasgemaak behoort te word, word met tekeninge as verduideliking uiteengeset.

Die skrywer voeg dan nog by dat ook 'n ander soort katalogus bestaan ni. die „woordenboekkatalogus”. Hy het so 'n katalogus nog nie in gebruik gesien nie en kan dus nie die besonderhede verakaf nie, voel egter dat die omvang waarskynlik te groot sal wees en as die basiese sistematiese katalogus saamgestel is, dan is dit maklik om so 'n woordeboekkatalogus in vorm van 'n klapper op die sistematiese katalogus te vervaardig. 222)

221) Aantekeninge oor „Dictionnaire”-katalogus. SBA4 p.326

222) Brief Joh Winter(?) aan Bibliothekaris der Staatsbibliotheek 24 Junie 1898. SBA4 p.327ff

Op die vergadering van 19 Augustus 1898 word daarvan kennis geneem dat die Subkomitee 'n kruiskatalogus aanbeveel en voorgestel dat begin word met die opstel van so 'n katalogus van die boeke wat op Afrika betrekking het. Maar die Bestuur kom nie tot 'n besluit nie. Op voorstel van MacFadyen word die aangeleentheid uitgestel vir bespreking op 'n volgende Bestuursvergadering. 223)

By die volgende Bestuursvergadering kom dit egter tot 'n botsing in verband met boekbestellings. Dit het die meeste van die tyd van die vergadering opgeneem en nadat 'n paar ander sake bespreek is, het dit te laat geword om nog aan die saakkatalogus aandag te bestee. 224) In Desember reeds kom die gedagte op om die Staatsbibliothek weer te skei en die Biblioteek volkome te reorganiseer. Hierdeur word die gedagte aan 'n saakkatalogus op die agtergrond geskuif en dit is nie weer na vore gebring voor die uitbreek van die Tweede Vryheidsoorlog nie.

e) Leenadministrasie Tye van opening.

Die tye van opening het gedurende die negentiger jare herhaaldelik gewissel. Die Biblioteek was aan die begin volgens die Regulasies van 10vm. tot 10nm. oop. Die probleem het egter opgekom dat, met die min personeellede geen etensure vir hulle gegee kon word nie. In 1895 besluit die Bestuur dat tussen 1 en 2nm. en 6.30 en 7.30nm. geen boeke uitgeneem of ingehandig mag word nie. In 1898 word die tye verander die Biblioteek sou oop wees van 9vm. tot 9nm. en sal tussen 1 en 2 gesluit wees. 225) Boeke kon net gedurende die volgende tye uitgegee en terugontvang word: 9 tot 11.30vm., 3.50 tot 5.30nm. en 7 tot 8nm.

Dit is duidelik dat aan die begin net aan die publiek gedink is maar dat praktiese ondervinding geleer het dat ook die personeel in aanmerking geneem moet word. Na 'n heilige protes van die publiek in 1898 is die tye later weer verander soos dit aan die begin was nl. van 10vm. tot 10nm. waar ook in die middagure boeke in en- uitgeneem kon word. Hoe die werkskotte gereël is dat die personeel voldoende vryetyd gekry het, is onbekend.

Die Leen van Boeke.

Die normale leenperiode was veertien dae per boek met die opsie van verlenging vir 'n verdere veertien dae, 226) na vertoning aan die personeel.

Om 'n boek uit te neem moes aansoekvorms ingevul word. Reeds by die eerste volle bestuursvergadering word die besluit geneem en Bourke, gesteun deur Gray, stel voor dat die aansoekvorms vir boeke tweetalig 'Hollandsch en Engelsch' gedruk moet word. Die voorstel word met 'n meerderheid van stemme aanvaar en die Voorzitter laat uitdruklik notuleer dat hy teen die voorstel gestem het. 227)

223) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering 19 Augustus 1898. SBA5 p.272.

224) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering 8 September 1898. SBA5 p.260.

225) Memorandum J. Calliers aan Staatssecretaris 18 Mei 1898. SBA4 p.64.

226) Staatsbibliothekregulasies SBA4 p.310.

227) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering 5 Januarie 1894. SBA5 p.7.

Dit is baie duidelik dat selfs in sulke kleinliggende die Engelse verteenwoordigers van die publiek probeer om invloed binne die staatsinrigting te wen.

Ons sou nie geweet het hoe hierdie aansoekvorms gelyk het nie as iemand nie toevallig een as 'n boekmerk gebruik het nie. Hierdie vorm is "sentralig" Nederlands. Is hierdie vorm voor of na hierdie komiteebesluit gedruk? 229)

Die uitleen van boeke by enige openbare biblioteek gaan gepaard met die probleem dat mensure hulle nie aan die bepalings oor die leenperiode hou nie. Heel aan die begin van sy loopbaan, plaas Calliers hierdie probleem voor die Bestuur.

'n Ewe bekende probleem is die dat Biblioteekgebruikers soms hulle eie interpretasie aan die reëls gee in stryd met die van die bibliotekaris en daaruit 'n jasalange "vriendelike" brieftwissel ontstaan oor klein regspunte wat nagekom behoort te word. Ongelukkig het ons net afskrifte van Calliers se briewe en kan net vermoed word wat N. van Malssen elke keer op Calliers se briewe geantwoord het. Calliers het hom blykbaar deeglik oor hierdie lesse vererig wat eiegerig opgetree het, kort-kort "vergoet" het om sy boeke terug te bring, en bowendien boeke uitneem uit die geslote magasyn nog voor die Biblioteek geopen is en dan eenvoudig self die regstrasse van die uitreiking afdraai. 229)

In ander gevalle is die probleem dat lede meen dat hulle op spesiale behandel-ing geregtig is, dat hulle bv. as ou kliënte nie boeke hoef te betaal nie. So het ons bv. die geval van Robert Hamilton wat bedank omdat die assistent gewaag het om boeke van hom in te voorder. Die Bestuur voel egter dat dit die plicht van die assis-tent was en hulle moet die bedanking van Robert Hamilton met leedwese aanvaar.

230)

Wat die uitreikingsmetodes betref, sien ons dat in 1896 'n "Cotgrave Indicator" aangekaf word om op die wyse die uitleen te vergemaklik. Nadat gesien is dat dit suksesvol gebruik kan word, word nog 'n tweede eksie aangekaf. 231)

Die "Cotgrave Indicator" het in 1896 nogal heelwat opatien getaan en selfs in die koerante is daaroor gekryf o.a. The Press wat die volgende beskrywing gee: "It consists of a stout metal frame, divided into small compartments, about an inch broad and a half deep, by tin slides, the whole being faced by a large plate of glass. These compartments contain small cases, bearing numbers, from one upwards, corresponding with every book in the library. Each case has the number on either end in different colours, one in blue, the other in red. Should the red end be turned to the side of the frame facing the public, then the book is out, or vice versa. Each case contains a miniature booklet, and, when a work is taken out, the corresponding number in the indicator is reversed, so that the public see the red side - showing that the volume is on loan - while at the same time the subscribers' number and the date are entered in the little ledger of the case before referred to. Accord- ing to the rules of the Library, a member may not keep a book longer than a fort- night without renewing it, and so, in order to detect books, which have been detained

228) Aansoekvorm vir leening. SBA4 p.335

229) Briewe SBA6 p.86, 96, 100, 108, 133, 210.

230) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 6 Julie 1894. SBA5 p.810.

231) Briewe J. Calliers l.v.m. "Cotgrave Indicator". SBA4 p.307, SBA6 p.378, 592, 401, 536.

by readers, beyond the period allowed, small clips of different colours are used to cover their equivalent numbers in the stand. For instance, if yellow slides are used, to cover the numbers issued one week, blue the next and red the next, it naturally follows that any yellow slides remaining in the frame when red are current indicate the books that are overdue. It is difficult to describe the arrangement without illustrations; but anyone examining it cannot but admit that it ensures a wonderful saving of labour. Two of these indicators have been obtained, each numbering from one to five thousand, but, should the present stock of books be increased to any extent, these will prove inadequate. The new system will not be in working order for some little time yet, as a large number of works have still to be numbered and catalogued, while there is every probability of the library having to be removed to more commodious premises, the librarians and members being at present considerably cramped. 232)

Hierdie „Indicator“ was tot enkele jare gelede nog in die Staatsbiblioteek se magasyn geberg, maar is blykbaar in die tussentyd vernietig.

232) The Press Weekly. „The State Library; an acquisition“ 5 September 1896.
SBA4 p.320

VIII DIE STAATSBIBLIOTEEK AS LEESBIBLIOTEEK

In 1894 toe die eerste katalogus opgestel is was dit duidelik dat die Biblioteek wat sy voorraad betref, 'n tweeledige karakter gehad het. Die Engelse materiaal het sonder twyfel hoofsaaklik die karakter van 'n openbare biblioteek en die Nederlandse voorraad meer dié van 'n wetenskaplike biblioteek gehad.

Aan die begin was dit die strewe van die Bestuur en die bibliotekaris om 'n biblioteek op te bou waarin die twee biblioteektypes met mekaar versoen sou word. Celliers self het blykbaar reeds vroeg getwyfel aan die wysheid van 'n voldae vereniging van die leen- en presensievoorrade. Daar was op daardie stadium 'n duidelike verskil in die twee afdelings van die voorraad en hy probeer voorkom dat dit uitgewis word. Die besluit van die Bestuur was egter so bealis ten gunste van 'n volkome vereniging dat daar vir hom geen ander moontlikheid oorgebly het nie, met die gevolg dat die voorraad gedurende die eerste jare van die ontwikkeling al hoe hegte saamgegroeï het.

Dit het taamlik gou geblyk dat Jan Celliers ook wat betref die sosiale funksie van die biblioteek ander opvattinge as die meeste van die verteenwoordigers van die intekenaars gehad het. Uit die huishoudelike reëls is dit duidelik dat die intekenaars - en wel in hoë mate met reg - hulself as 'n groep met besondere voorregte beskou het. Die „publiek“ is wel toegelaat om sekere biblioteekdienste te ontvang, en vir Celliers was dit juis hierdie „publiek“ wat voller geleentheid vir self opvoeding moes ontvang en ook nie uitsluitlik die inwoners van Pretoria nie, want by verskillende geleenthede blyk sy opvatting dat die Staatsbibliotheek 'n ruimer gebied moes bedien. Die treffendste uiting van hierdie gedagte was sy idee om 'n reisende biblioteek vir die platteland in te stel, eers nadat hierdie plan van die hand gewys is, word dit vir Celliers al hoe duideliker dat dit haas onmoontlik is om 'n openbare biblioteek en 'n geleerde nasionale biblioteek in een inrigting uit te bou. Die een of ander sou altyd afgeskeep word.

In die beginjare is dit haas onmoontlik om die uiteenlopende rigtings raak te sien, maar dit kom na 1895/1896 al hoe duideliker in die aanskafbeleid na vore, soos in 'n latere hoofstuk sal blyk.

a) Staatsbibliotheek se voorraad

By die oorpasing na die Erasmusgebou moes ongeveer 3,000 bande, bestaande uit die Nederlandse werke wat deur die „Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden“ aan die Transvaal geskenk is, intussen aangevul deur aankope op Regeringskoste, hoofsaaklik van Afrikaans-materiaal, en geskenke wat in die loop van die jare ontvang is uit die ou skoolgebou oorgebring word. Begeman se oordeel oor die Nederlandse boeke was: „Met sorg gekozen boeken, zoals voor menschen met onbedorven smaak nodig was“. 233)

Volgens die ooreenkoms sou hierdie voorraad nou vermeerder word met die boeke van die „Pretoria Public Library“ wat gedeeltelik in kaste weggepak in die ou Hooggeregshofgebou gestoor was en gedeeltelik in bruikleen was by die „Young Men's Literary and Social Club“, en verder met die materiaal wat Nicholson en Gray in

233) „Wat anderen vertellen; Dr. Begemann vertelt“. Volkstem 20 Februarie 1917, SBA3 p.288.

1892 in Engeland gaan aankoop het vir die geld wat hulle kollekte opgelewer het.

Met betrekking tot laasgenoemde rapporteer Nicholson op 19 Oktober 1893 dat hulle by Mudie's Library 'n groot winkelbiblioteek in Londen, ongeveer 2,200 bande teen £668 aangekoop het. Waarskynlik was dit uit die voorraad gebruikte boeke wat Mudie's voortdurend te koop voorhande gehad het. F.T. Nicholson gee 'n imponerende lys van temas:

,Art, and Illustrated Books.
Biography, Memoirs, Journals and Correspondence.
Fiction
History
Miscellaneous, Prose Classics and Belles Letters.
Natural History, Travels and Sport
Poets and Dramatists
Science, Natural Science etc.
Theology." 234)

'n Vergelyking met die katalogus van die Staatsbiblioteek wat in 1894 opgestel is, skep egter die indruk dat Nicholson en Gray nie juis veel aandag aan die meeste van hierdie temas bestee het nie, want die versameling Engelse naslaanwerke is maar swak.

Wat van die oorspronklike voorraad van die „Pretoria Public Library“ oorgebly en oorhandig is, lewer 'n probleem. Daar is sprake van 2,300 bande o.a. by Keet, maar dit kan op 'n verwarring met die aankope van 1892 berus. In die notule van 8 Februarie 1894 word gemeld dat „een aantal boeke aan die vroegere „Public Library“ behoort hebbende“ in die biblioteek opgeneem is. 235) Uit die katalogus van 1894 blyk dit dat die boekevoorraad uit 5,200 titels bestaan (ongeveer 5,500 boekdele). Hiervan was 2,300 Engelse werke waarvan nagenoeg 2,200 by Mudie's aangekoop is. Dit laat ongeveer 50 tot 100 boekdele oor wat van die „Pretoria Public Library“ afkomstig kon gewees het.

In sy brief aan die Bestuur, stel Celliers die vraag of die boeke van die twee instansies die Staatsbiblioteek en die „Pretoria Public Library“ as een voorraad behandel moet word; Zullen de boeken der Public Library afzonderlijk geplaatst worden of vermengd met de boeken der Staatsbiblioteek? De laatste weg wordt ten zeerste afgekeurd door den bibliotekaris ten zeerste afgekeurd door den bibliotekaris der Kaapstadse bibliotheek.” 236) Celliers verwys hier na die volgende opmerking in die reeds gesitteerde brief van Lewis; „I should strongly recommended keeping the two libraries distinct, even if under the same roof, as one day or another you may have to separate them as we are doing at a great deal of trouble and expense.” 237)

Die Bestuur besluit: „Dat de boeken van Public Library en Staatsbiblioteek, na de vereniging van deze inrigting en onder den naam van Staatsbiblioteek niet afzonderlijk geplaatst zullen worden.” 238)

234) Brief F.T. Nicholson 19 Oktober 1893. SBA4 p11f

235) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 8 Februarie 1894. SBA5 p.13.

236) Brief J. Celliers aan Voorzitter Staatsbiblioteek 5 Januarie 1893. SBA4 p.4

237) F.S. Lewis op cit. SBA4 p.9

238) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 5 Januarie 1894. SBA5 p.8.

Daarmee het Nicholson en Gray bereik wat reeds vir die laaste jare hulle vernameeste mikpunt was, nl. die totale vereniging van die Openbare Biblioteek met 'n Regeringsbiblioteek, wetende dat so 'n regeringsinstelling, as dit eenmaal bestaan, moelik afgeskat sou word al sou die lode gulse wisselvallig of baie laag wees, iets wat by 'n subskripsiebiblioteek in die verloop van 'n paar jaar gewoonlik te wagte is.

Dit is taunlik duidelik dat Calliers Howars die skending van die boekvoorraad sou deurgewoor het, soos deur Lewis voorgestel, anders sou hy die stelling van Lewis, wat so pertinent aan die Bestuur gestel het nie. Die toekoms het getoon dat die waarskuring van Lewis, soos in sy brief uitgespreek, geregtig was. Reeds na 'n paar jaar sou Calliers en die Regeringsvertegenwoordigers in die Bestuur oortuig raak dat die vereniging van die twee biblioteke 'n fout was. Op hierdie tyd-stip was hulle egter nog gewillig om alles te doen om die vereniging te laat slagg. Blythaar was daar ook geen teenstemme nie, in elk geval word daarvan nie in die notule gewag gemaak nie.

Die boekvoorraad word dus in een reeks opgeneem en die saamnamommers deurloopend toegesken sonder inagnome daarvan of die materiaal uit regerings- of openbare fondse aangekoop is. 'n Skending was dus reeds kort na die besluit van die Bestuur nie meer moontlik sonder groot administratiewe onkoste en probleme nie.

Die boekvoorraad was objektief beskou, nie van buitengewone betekenis nie. Die skenking van die „Maatskappij der Nederlandsche Letterkunde was self groterdeels byeengebring uit geskenke en nie stelselmatig saamgestel nie. Wel was dit deeglik getoets sodat in die algemeen slegs boeke van hoë gehalte deurgestuur is. Hierdie voorraad is in 'n geringe mate in die loop van die laaste 4 jaar voor die saamsmelting van die biblioteke aangevul maar nie op 'n noemenswaardige skaal nie. Die boeke wat deur Nicholson en Gray in Engeland nuut aangekoop is, was uitgesoek met die oog op die behoeftes van 'n klein openbare biblioteek en het derhalwe groterdeels uit populêre wetenskaplike werke, letterkundige werke en verhalende lettertur bestaan. Erkende nasatwerke en gesaghebende monografieë is daarby tot 'n sekere hoogte oor die hoof gesien. Met die Bestuursvergadering van Februarie 1894 word melding gemaak dat die „Encyclopaedia Britannica" en 'n volledige stel Shakespeare sangskoop is. 239) Die volgende omvattende nasatwerke word in die katalogus genoem:

KATALOGUS DER STAATBIBLIOTHEEK
Zuid-Afrikaansche Republiek

3710-31	As, A.J.v.d.,	*Biographisch woordenboek der Nederlanden (21 deelen)	1852
3694-9	Appleton,	*Cyclopaedia of American Biography (6 vols)	
4334-7	Bayle, P.,	*Dictionnaire Historique et Critique (4 dn.)	1730
2914-27		Geschiedenis des Vaderlands (13 din)	1834

239) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 8 Februarie 1894. SBAS p13

5205-8	Buchwald, O.	*Building Construction, Notes on Science and Art, South Kensington Museum) (4 vols.)	1891
4726	Chambers, W.	Encyclopaedia of Eng. Literature (2 vol.)	1844
4425-34	Collet-D'Escury, H.	Holland's roem in kunsten en wetenschappen (10 deelen)	1824
2953-62	Corvin-Wiersbitzky, O.v.	Tachtigjarige Oorlog (5 deelen)	1842
3535-9		History of the Reformation (5 vols.)	1853
4111-23	Diephuis, G.	*Nederlandsch Burgerlijk Recht (13 dn.)	1886
4665-89		*Encyclopaedia Britannica (25 deelen) (9e edition)	1889
3136-8	Creville, C.C.F.	George IV and William IV. (3 vols.)	1874
4973-80		George IV., William IV., and Queen Victoria (8 vols.)	1888
3556-77	Herzog, Dr.	*Real-Cyclopädie für Protestantische Theologie und Kirche (22 deelen)	1854
4627-33	Hoogstraten, D. van	*Groot Algemeen Woordenboek (7 dn.)	1725
744-8		*Geschiedenis der Nederl. Letterkunde (5 deelen)	
2944-9	Jonge, J.C. de.	Geschiedenis van het Nederl. Zeewezen (6 deelen)	1859
755-7		Beknopte Geschiedenis der Letteren en Wetenschappen in Nederland (3 dln.)	
4658-64	Kurschner, J.	*Pierer's Konversations-Lexicon (7 dn.)	1888
3010-4	Kuijpers, F.H.W.	Geschiedenis der Nederlandsche Artillerie (5 deelen)	1869
5010-15	Lecky, W.E.H.	History of England in the 18th Century (7 vols)	1892
4989-93		History of Ireland in the 18th Century (5 vols.)	1892
4981-4	Motley, John L.	History of the United Netherlands (4 vols.)	1875
3007-9		Opkomst van de Nederl. Republiek (3 deelen)	1859
4408-12	Nieuwenhuis	*Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen (5 deelen)	1855
4542-5	Ogilvie, J.	*Imperial Dictionary of the English Language (4 vols.)	
3211	Rietstap, J.B.	*Wapenboek van den Nederl. Adel	
3210 *		*Wapenkunde of Heraldiek	
1598-604		Wereldbol, De (7 deelen)	
3143-52	Schlosser, F.C.	Algemeene Geschiedenis (10 deelen)	1870
4146-7	Serlo, Dr. A.	*Leitfaden zur Bergbaukunde (2 deelen)	1884
3731-3	Smyth, C.P.	Life and Work at the Great Pyramid (3 vols.)	1867
3852-60		Platonis Dialogos Selectos, Recensuit et Commentariis in Usum Scholarium Instruxit (9 deelen)	1827

2891-913		*Geschiedenis van Amsterdam (23 dljn.)	1760
2980-3003		*Vaderlandse Geschiedenis (24 deelen)	1782
3171-4	Weber, Dr. G.	Geschiedenis der Wereld (4 deelen)	1880
4703-18	Winkler-Prins, A.	*Encyclopedie, Gellner. (16 deelen)	1894

Van hierdie 37 titels is die taalverhouding soos volg:

Nederlands	21
Engels	11
Duits	3
Frans	$\frac{2}{2}$
	<hr/> 37

Alhoewel daar teen so 'n steekproef veel ingeboring kan word, ges dit in hierdie geval 'n taamlike goeie beeld van die versameling en sy waarde as nasionale biblioteek soek van die verdeling van die tale in die voorraad.

b) Lede

Alle bepalings in verband met die lidmaatskap van die Staatsbibliothek is in afdeling II van die Regulasies uiteengesit.

In hoofstuk was die Intekenare ingedeel in drie groepe:
Eersteklas Intekenare betaal £3 ledesgeld en 15/- deposito. Die laaste bedrag was 'n waarborg vir moontlike finansiële verpligtinge teenoor die Biblioteek, terugbetaalbaar by opsegging van lidmaatskap as daar geen verpligtinge bestaan nie. Hierdie Intekenare was geregtig om, soos alle ander lede van die leessaal vir lede gebruik te maak en hulle kon gelyktydig drie stalle boeke (een stal nie meer as 3 boekdele nie) en drie tydskrifte uitneem.

Tweedeklas Intekenare betaal £2 ledesgeld en 10/- deposito en kon twee stalle boeke en twee tydskrifte gelyktydig uitneem.

Derdeklas Intekenare betaal £1 ledesgeld en 7/6 deposito. Hierdie groep kon een stal boeke en een tydskrif gelyktydig uitneem.

Ledesgelde moes jaarliks betaal word, maar dit was nie buitengewoon dat persone teen betaling van £25 'n lewenslange eerssteklas lidmaatskap verkry het nie.

Daar was nog 'n ander kategorie Intekenare, naamlik Buitengewone.
 Op 7 Junie 1894 is deur die Bestuur besluit om Personen die verder dan ses myl van Pretoria woon te beskouwen als buitengewone. De Intekengelden bly van voor buitengewone onverskard, dog de deposito's zullen als volg gesteld worden: 1e klas: £1; 2e klas 15/-; 3e klas 10/-. Een buiten-ild mag de boeken een maand houden in plaats van 14 dagen. Hy zorgt voor een blinde bus, of houten kistje met hlik bekleed, waarin de boeken vervoerd moeten worden. Hy is verantwoordeljk voor alle schade den boeken aangedaan nadat zij de Bibliothek verlaten hebben, en betaalt voor het vervoer per post. " 240)

Das hier is 'n poging om werklik as nasionale leenbibliothek op te tree en alle persone in die land die geleentheid te bied om van die Biblioteek gebruik te maak.

Met die gedagte dat waarskynlik die onderwyers die persone sal wees wat die meeste gebruik sal maak van die biblioteek gaan die Bestuur verder en besluit op dieselfde vergadering soos volg: dat de Voorzitter een circulaire aan de onderwijzers der Zuid-Afrikaansche Republiek zal richten, meldende, dat zij op bovengenoemde voorwaarden boeken kunnen krijgen door het Departement Onderwijs,

met dit verskil ewenwel, dat zij van postgeld vrijgesteld zullen worden." 241) Postgeldvryheid vir opvoedkundige materiaal, iets wat die nasionale biblioteek vandag tevergeefs nastreef, word deur die Postmeester-generaal goedgekeur.

Vrystelling van Ledegeld

Die besluit van die Bestuur dat die Volkeraadalede van beide Volksrade vrye gebruik van die Staatsbibliothek mag maak, is nie verbasend nie, 242 want dit is tog hierdie persone wat die liggaam uitmaak van wie die Biblioteek sy fondse ontvang.

In hoeverre hulle egter van die geleentheid gebruik gemaak het kan nie bepaal word nie.

Ander persone wat vrygestel word van intekengeld is, volgens spesiale bestuursbesluit van 2 Augustus 1895, die bibliotekaris en die assistent-bibliotekaris. 243) Toe die Voorzitter hierdie voorreg ook op die Bestuurslede van toepassing wou maak, protesteer MacFadyen, maar dit word tog met 'n meerderheid van stemme aanvaar dat die Regering versoek word dat die Bestuurslede vrygestel word. Dit word deur die Regering aanvaar. 244) Die enigste verdere uitsondering was die Direkteur van die Staatsmuseum aan wie 'n eersteklas vrye lidmaatskap toegesê word. 245)

'n Bewys daarvan dat die Staatsbibliothek as 'n nasionale opvoedkundige inrigting sien is die buitengewone reëlings wat getref word sodra dit onderwysers, debatsverenigings en leerlinge raak.

Die St. Andrews Literary and Debating Society doen navraag i.v.m. naslaanwerke wat hoofsaaklik in die leeskamer vir lede gestaan het, en die Bestuur besluit dat die boeke en naslaanwerke deur hulle geraadpleeg kan word sonder enige betaling. 246)

Ook die Rektor van die Gimnasium word in kennis gestel dat sy leerlinge van die helfte intekengeld vrygeskeld sal word. In 1895 is vyf van hulle as intekenaars ingeskryf. 247)

By die behandeling van die finansies van die Staatsbibliothek het dit geblyk dat die pos ledegelde 'n kwynende inkomste toon, en sekere redes is daarvoor aangegee. Gegewens aangaande die ingeskrewe ledetal tussen 1894 en 1899 werp meer lig op die aangeleentheid. Die syfers is soos volg:

LEDETALLE

	<u>Totaal</u>	<u>1ste klas</u>	<u>2de klas</u>	<u>3de klas</u>
1894	223	14	25	184
1895	547	26	23	498
1896	512	20	23	469
1897	450	15	18	417
1898	404	13	15	376
1899	333			

241) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering 7 Junie 1894. SBA6 p.51-52.

242) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering 7 Junie 1894. SBA5 p.53

243) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering 2 Augustus 1895. SBA5 p.116.

244) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering 2 Augustus 1895. SBA5 p.116.

245) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering. 4 Februarie 1897. SBA5 p.184.

246) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering. 4 Oktober 1894. SBA5 p.71.

247) Jaarverslag Staatsbibliothek 1895. SBA4 p.301.

Die syferreeks is nie lank genoeg om bepaalde tendense aan te toon nie en die skerp daling in 1897 mag toe te skrywe wees aan die toenemende politieke spanning na die Jameson-inval. Hierdie daling is nie werklik baie ernstig nie. Daar is egter sekere bykomstige inligting waarmee rekening gebou behoort te word. Dit kan met 'n mate van sekerheid aangeneem word dat die 223 lede van 1894 in hoofsaak uit die groep afkomstig was wat die ou „Pretoria Public Library“ ondersteun het met byvoeging van die persone wat intekenaars van die Staatsbiblioteek in die Begemann-periode was. Die styging van die derdeklas lede in 1895 moet ten dele toegeskryf word aan die besondere tegemoetkoming aan die werknemers van die N.Z.A.S.M. Van hierdie persone het volgens die jaarverslag, 1895, 'n 220 persone gebruik gemaak van die voorreg om teen die helfte van die ledesgeld aan te sluit. (dus teen 10/- per persoon want dit is onwaarskynlik dat hierdie mense 'n eerste- of tweedeklas lidmaatskap sou uitneem. Volgens Nicholson het die Spoorwegmaatskappy bygedra tot die fondse van die biblioteek.

Die meeste van hierdie N.Z.A.S.M.-intekenaars was Nederlanders wat die beleid om die Nederlandse boekevoorraad te versterk, sou ondersteun. Hulle vorm in 1895 reeds meer as een derde van die ingeskrewe lede en dit sou interessant wees om na te gaan of die verhouding in die daarop volgende jare toegeneem het. Dit was heel waarskynlik die geval, die verklaring van Gray in ag geneem, dat die Engelsprekendes die gevoel gehad het dat die Hollandse invloed op die Bestuur die oormag gehad het. Die afname in die ledetal in 1898, wat die openbare ledevergadering van 1898 in staat gestel het om De Gunning en S.J. Marais op die Bestuur te plaas in die plekke van G.F. Bourke en H. Crawford, moet dan ook gedeeltelik toegeskryf word aan die bedanking van Engelsprekendes.

Die verandering in die samestelling van die ledesgemeenskap word ook weer- spieël in die aanskafbeleid waar meer nadruk gelê word op Nederlandse leesstof en wetenskaplike materiaal. Dit sou egter in stryd met die mentaliteit van die uit- landergroep gewees het as hulle net tevrede sou wees om te bedank. In plaas van hulle mag te vergroot deur werwing van lede het hulle hulle misnoeë luidrigtig kenbaar gemaak en deur propaganda 'n verandering probeer bewerkstellig. Die stryd in verband met die karakter van die Staatsbiblioteek word in die laaste hoof- stuk behandel.

Lede van die ou Staatsbiblioteek

Een van die probleme wat Celliers by die eerste volle Bestuursvergadering voorgelê het was die kwessie i.v.m. die reeds bestaande lede van die Staatsbiblioteek wat deur die sluiting nadelig getref is: Door de sluiting der biblioteek verleden jaar zijn vele leden, die reeds betaald hadden, in hunne rechten te kort gedaan; Wenscht het bestuur restitutie in geld te geven of dezen intekenaars, in dit nieuwe jaar zooveel maanden bij te geven als zij verloren hebben? Hoe wenscht het bestuur daarby de uitbreiding der biblioteek en de verhooging van subscriptie in rekening te brengen? " 248)

Oor die lede van die Staatsbiblioteek in die periode voor die verhuising na die Erasmusgebou in 1893 kan nie veel gesê word nie. Die enigste aanduiding van hoe sake daar gesteld was vind ons in 'n artikel in die Volkstem. 249)

248) Openbare biblioteek Volkstem. SBA4 p.4
 249) 10 September 1891. SBA3 p.291.

Hier word baie duidelik aangetoon dat die ou Staatsbibliotheek 'n dooie inrigting was waar die lesers, in die geval was dit die Nederlandsprekende gedeelte van die bevolking, niks gedoen het om die toestand te verbeter nie. Na 'n bestaan van slegs vier jaar was daar vir die Staatsbibliotheek feitlik geen belangstelling meer nie. Geen verdere besonderhede in verband met die gebruik van die ou Staatsbibliotheek of die aantal lede kon opgespoor word nie.

Die probleem wat Celliers dus by die oornome van die nuwe reëls en regulasies, die nuwe intekengelde ens. raaksien, sou waarskynlik nie baie mense geraak het nie. Die besluit van die Bestuur in dié verband lui soos volg: Aan Leden in hulle regte te kort gedaan, door sluiting der bibliotheek, een korting toe te staan by nuwe intekening, of restitutie in geld te verleenen; korting of restitutie alleen te geven wanneer zulks verlangd wordt, en schriftelijk gevraagd wordt." 250) Die implikasie van hierdie besluit is dat die Bestuur nie 'n reëling wou toepas waardeur ou lede outomaties met korting op die nuwe ledelys oorgeneem word nie. Dat daar aangedring word op 'n skriftelike aansoek mag daarop dui dat daar 'n betreklike groot aantal 'dooie' lede was en dit wenslik geag is dat hulle lidmaatskap sou verval.

Uitstaande Boeke.

Die sesde vraag wat Celliers in sy brief aan die Bestuur stel is 'n ou-probleem wat hy geërf het van die vorige Staatsbibliotheek, en handel oor boeke wat destyds nie aan die vorige bibliotekaris, Begemann terugbesorg is nie. „Velen boeken aan de bibliotheek behoorende zijn nog niet terugbezorgd, ofschoon de houders daarvan door mij aangeschreven is. Ik ben overtuigd dat vele boeken verloren zijn." 251) Die besluit wat die Bestuur neem is eenvoudig en maklik: „Houders van niet terugbezorgde boeken zullen voor deze boeken een rekening ontvangen, en worden niet opnieuw als intekenaren erkend tenzij hun schuld vereffend is." 252)

Die probleem wat Celliers hier aanroer is een wat by alle openbare biblioteke gereeld voorkom. Die enigste oplossing is dat die bibliotekaris die leser aanmaan om die materiaal terug te besorg en dit word gereeld deur Celliers gedoen, soos duidelik aangetoon word in die brieweboek vanaf Januarie 1893. 253) Dit is interessant om hierdie boek na te gaan, nie om vas te stel wie hulle boeke nie betyds inhandig nie maar om te sien wie se name op hierdie wyse as lede van die Staatsbibliotheek aangesteken is. Onder andere word genoem: G.A. Odé, Abercrombie, P.F. von Wielligh, J.C. Minnaar (Registrateur van Aktes), J.S. Marais (Ouditeur-generaal), J.W. Oerder (Skilder), N. van Malsen.

Celliers maak aan, hofflik maar bealis. In die algemeen word die aanmanings nagekom, maar daar is soos gewoonlik, uitsonderinge. Odé (die geskiedschrywer der Zuid-Afrikaansche Republiek") 254) doen aansoek om meer as die gewone drie bande uit te neem. Hierdie versoek word aan hom toegestaan as 'n

250) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 5 Januarie 1894. SBA5 p.8.

251) Brief J. Celliers aan Voorsitter 5 Januarie 189(4) SBA4 p.4.

252) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 5 Januarie 1894. SBA5 p.8f.

253) SBA6

254) Brief J. Celliers aan G.A. Odé 30 Augustus 1894. SBA6 p.131.

besondere vergunning en hy hoef geen boeke te betaal nie maar moet by verlenging van die lees tydperk sy boeke toon.

Nog 'n probleem wat hier so algemeen is dat dit omtrent in elke jaarvergadering genoem word is die vernieling van boeke, koerante en tydskrifte. Die Voorster keur hierdie vandallisme in die sterkste woorde af, maar dit lyk nie of daar enige verbetering intoe nie. Die eerste voorval van die soort was die beskadiging van die aardebol deur en van die lesers. Dit het nogal in die leesaal van die lede plaasgevind en nie in die openbare leesaal van die algemene publiek nie. In Februarie 1899 het iemand met 'n mes nl. die Zuid-Afrikaansche Republiek skoon uit die aardebol uitgegansy.

Dit was nou eenvoudig te erg vir Celliers. Hy skryf aan Maarsvelt hieroor en stal voor dat hy alle nuutskrifte afhaal en alle tydskrifte met knipsel omtrek om hulle nie „aan de verdelers en roofsgat van zulk een besochtigte publiek bloot te stel nie.“ (255)

Afgestaan van die „normale“ vernieling waarmee elke bibliotekaris te doen kry, het die sportlike geval sekerlik ook in die politieke spanning 'n besondere rol gespeel.

c) Gebruik van Voorraad

Die gebruik wat van die biblioteek gemaak is, is vir elke jaar noukeurig aangesteken. In 1897 word spesiaal vermeld dat die statistiek nie bygebou is nie omdat te veel ander werk gedoen moes word.

Die leeslyfers was soos volg:-

<u>Jaar</u>	<u>Boeke</u>	<u>Tydskrifte</u>
1894	3689	1248
1895	9333	1793
1896	13506	1469
1897	Geen statistiek gehou nie (256)	
1898	10483 (vir Maart - Desember)	
1899	5837 (vir twee kwartale)	

By verskillende geleenthede is uiteensettings gegee, van die tale en onderwerpe van die uitgereide werke. Vir die laaste kwartaal van 1895 word die volgende aanduiding oor die boekgebruik gegee:

Novellen	2,436
Lectuur voor jongelui en kinderen	102
Alg. Geschiedenis	81
Reizen	
Poëzie en Drama	
Levensbeschrjving en Brieven	
Morele Wysbegeerte, Preek Algm.	
Stichtst Lectuur	11
en Letterkundige Bloemlesingen	20
Letterkundige Statistiek en Kritieken	18
Ethnologie, Etnografie, Archaeologie	16

255) Brief J. Celliers aan N. Maarsvelt. 17 Februarie 1899. SBAS p.127.

256) Notule Bestuursvergadering 15 Maart 1898. SBAS p.245.

Menschkunde	14
Mythologie, Sagen, Sprockjes, Legendes	8
Geschiedenis, Theologie, Kerk en Godsdienst	6
Natuurkundige Aardrykskunde	5
Staatkunde, Staatshuishoudkunde, Politiek	5
Algemene Wetenskap en Geschiedenis der Wetenskap	4
Verborgene Wetenskap (Occultisme)	4
Bibliografie	3
Palaeontologie	3
Schoone Kunsten	3
Sterrekunde	3
Huishoudkunde	2
Plant- en Dierkunde, Biologie	2
Mechanica	2
Bespiegelande Wijsbegeerte en Logica	1
Opvoedkunde	1
Natuurkunde	1
Geneeskunde en Gezondheidsleer	1
Handel	1
Burgerlijke Bouwkunde	1
Plantkunde	1
Landbouw en Veeveelt	1
Ontspanning, Vermaken, Spelen	1
Aardrykskunde	1
Bijbel, Bijbelverklaring, Bijbelsche Geschiedenis	1
Commentaren	<u>1</u>
Totaal boeken in dit kwartaal gelezen	2980
	<u>257)</u>

Na hierdie opname is daar blykbaar geen gereelde statistiek gehou nie tot in 1898 toe 'n Bestuursbesluit geneem word:

Betreffende der verskillende soorte boeke die daaglikse gelezen word, besluit de vergadering, dat zy onder de volgende vyf hoofde geboek zulle word."

1. Letteren' Poesie; Wijsbegeerte, Ethica, Theologie.
2. Wis- en Natuurkundige Wetenskappen. (Waaronder Plant- Dierkunde, Geologie, Scheikunde Mineralogie enz.)
3. Geschiedenis en Aardrykskunde (Waaronder Reisbescrijving; Volkkunde)
4. Rechtswetenskappen, Staatkunde en Staatshuishoudkunde, Politiek.
5. Romantische litteratuur. 258)

257) Jaarverslag Staatsbiblioteek 1895. SBA4 p.303

258) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 17 Mei 1898. SBA5 p.256f.

Waarlynklik is hierna begin met 'n jaarglyse statistiek wat egter nie weer gevind kon word nie maar in die jaarverslag word die totale syfers vir hierdie vyf groepe vir die tydperk 29 Maart - 31 Desember soos volg geseg:

(1) 521, (2) 151, (3) 708, (4) 31, (5) 9072

Oor die algemeen word 'n toenemende navraag na 'Novellas' bespreek en dit verontneem die Bestuur, 259)

d) Interbiblioteeklening en buitelande

Calliers het, toe die eerste katalogus klaar gedruk was, direk eksemplare aan verskillende Transvaalse bibliotekes gestuur en volgens die korrespondensie was die idee dat die lesers van die verskillende bibliotekes kennis moes neem daarvan dat as hulle van die Staatsbibliotek se voorraad wou leen hulle dit deur die bemiddeling van hulle eie bibliotek kon doen of dat hulle as buitelande by die Staatsbibliotek kon aansluit. 260) Die gedagte was die begin van 'n interbiblioteekleningsstelsel in die sin dat die Staatsbibliotek hier as 'n sentrale bibliotek funksioneer wat sy boekvoorraad aan die ander bibliotekes en hulle lede beskikbaar stel.

Calliers het nog verder gegaan en van die Postmeester-generaal toestemming verkry dat boeke wat by. aan ampmanne en onderwysers gaan, koetseloos oor die pos vervoer word. 261)

'n Gedagte is ook in 1899 uitgespreek wat eens na meer as 60 jaar werklikheid sou word, nl. takbibliotekes vir die Staatsbibliotek in Pretoria self. Op 18 Julie 1899 skryf G.B. Broekman aan die Sekretaris van die Staatsbibliotek dat daar 'n beoefte vir 'n leesbibliotek in Sunnyside bestaan omdat die afstand te ver is en die koste vir 'Tram' of "Cab" te hoog. Hy stel derhalwe voor dat 'n takbibliotek opgerig word en bied aan om die volgende ruimte daarvoor beskikbaar te stel: 34' x 20' met gallery rondom, 'n leeskamer, twee kantore en 'n beropplek onder die gebou. Ongelukkig val hierdie aanbod in die tyd van die reorganisasie en is die saak om die rede nie nader oorweeg nie.

e) Reisende bibliotek

In die loop van die bespreking het ons herhaaldelik idees teëgekom wat deur Calliers by die Bestuur voorgestel is. Die mees imponerende gedagte wat by na vore bring, is dis van 'n Reisende bibliotek.

Op 3 Augustus 1895 stel hy aan die Regering voor dat die kort en ongereelde skoolvoeding van die plattelandse bevolking nagevol moes word deur die Staatsbibliotek. 262) Die Nasionale Bibliotek behoort die boeke in die hande van diegene te plaas wat die grootste beoefte daarvan het; die jong persoon wat nadelig by die skool verlaat gehad het met sy eie skoolboeke besit en onder die deurdie omstandighede, na geleentheid gehad het om sy kennis te verryk. Hierdie taak word nie deur die Staatsbibliotek vertig nie.

259) Jaarverslag Staatsbibliotek 1898. SBA4 p.313f.

260) Briewe J. Calliers. SBA6 p.57, 62, 78, 80.

261) Nieuwe Staatsbibliotek Bestuurverslagdering 7 November 1895. SBA5 p.124. Brief J. Calliers aan Postmeester-generaal 11 November 1895. SBA.6 p.319.

262) Brief J. Calliers aan Regering der Z.A.R. door den Superintendent van Onderwys 3 Augustus 1895. SBA4 p.79ff. Bylawe I Dokumante No.7.

Celliers voer verder aan dat dit waarskynlik onwenslik sou wees om op dié stadium 'n spesiale biblioteekbelasting op te lê soos dit in Europa gesoen word. Hy stel derhalwe voor dat 'n Spesiale fonds gestig word om gestigte lektuur vir die Boerebevolking aan te skaf en dat hierdie boeke dan in groepe van ongeveer 100 na verskillende depot's uitgestuur word. Na ongeveer twee maande kan die besending weer aan die Staatsbiblioteek terugbesorg word om in full daarvoor 'n nuwe besending van 100 boeke te ontvang. Hy wys daarop dat hierdie plan - solank die biblioteekdiens in die land nog nie vry is nie - waarskynlik beter sal funksioneer as die stigting van 'n groot aantal kleinere biblioteke waar die boekervoorraad gou uitgelees en die fondse salde voldoende sou wees om genoeg nuwe boeke aan te skaf. Ten slotte wys hy daarop dat sulke "Reisende biblioteke" in ander lande met groot sukses ingevoer is.

Celliers het dus kennis gedra van hierdie sisteem en was bewus dat dit in ander lande met sukses toegepas is. Waar het hy hierdie kennis opgedoen? Dit kan natuurlik wees dat hy inligting verkry het deur toevallige kontakte met persone wat hierdie sisteem oorsê reeds in werking gesien het of met biblioteekkundige tydskrifte daaroor ingelig is.

In die tydskrif "Library" wat die Staatsbiblioteek in dié toe gereeld ontvang het, het daar in 1904 'n artikel van James Duff Brown verskyn, getiteld "The Village Library problem therein word die "Common idea of a travelling library" 263) nl. om klere vol boeke by depot's te stuurleer soos deur Samuel Brown by die Haddingtonshire biblioteke aan die begin van die eeu of soos later in Amerika, o.a. deur die "Union of Mechanics Institute" te New York gesoen, nie onderskryf nie. Brown beveel 'n boekwa aan en gee self 'n tekening van 'n ou "verbode menbela met die opskrif "Travelling Library." Alhoewel Brown geen organisatoriese besonderhede gee nie, en die artikel meer 'n finansiële argument is, het die idee bytbaar Celliers se verbeelding grande gemaak. Waarskynlik het die moontlikhede wat so 'n reisende biblioteek - boekwaa en wa - inhou hom meer en meer geboel en hy het die moontlikheid vir Suid-Afrikaanse toestande ingesien.

Hierdie idee van reisende biblioteke word dan aan die Staatssekretaris voorgelê. Leyds stuur dit terug vir sy advies. Mansvelt, die Superintendent van Onderwys, vind die idee uitstekend en beveel dit ten sterkste aan. Die plan vir so 'n biblioteek is wel nog nie uitgewerk nie, maar dit kan baie gou gesoen word. Mansvelt gaan sover om te suggereer dat dit nie nodig is om die goedkeuring van die Volksraad vir so 'n plan te verkry nie. Ingeval dit wel nodig sou wees beveel hy aan om nie nog 'n jaar te verloop nie, maar dadelik 'n bedrag van £500 op die begroting te plaas. Hy wys daarop dat die volk op elke moontlike manier opgevoed moes word ten einde hulle teen die uitlanders te kon handhaaf. Mansvelt merk sy aanbeveling "Dringend!"

Reeds op 26 Augustus bespreek die Uitvoerende Raad die saak en besluit: "Voor dit doeleinde bij wijze van proef, voor de tijd van een jaar beschikbaar te stellen een bedrag van £500 om vervolgens afhankelijk van het rapport van den Staatsbibliothecaris, een vaste som als nodig moge blijken op de begroting te plaatsen." 264)

263) J.D. Brown "The village Library problem." The Library, vol. 6 p. 99-105.
264) B3792/95 SBA 4 p. 74f. Uitvoerende Raadbesluit 609/95 (R7502/95)

Die aktes gaan na Mansvelt. Hy stel voor dat die plan in besonderhede ontwerp moet word. Celliers teken aan op 8 September. Met groote voldoening van den gereden bijstand der H.Ed. Regering kennis gesonem. 265) Reeds op 11 September gaan 'n sirkulêre met voorstelle uit aan die Bestuurlede Mansvelt, Reinik, Klein en Engelsenburg met 'n versoek om kommentaar. 266)

Celliers se voorstelle is insiggewend wat betref die toestand van die boekwese in Transvaal.

Die groot dank sal wees om hime 'n jaar aan die Regering bewys te lewer dat daar van die onderneming 'n sukses gemaak kan word. Die bewys sal veral deur groot getalle galeser moet word en derhalwe moet nie net die plaaslike bevolking maar ook dorpe wat geen biblioteke het nie, daarby betrek word.

1) Boekeuse. Dit bring egter probleme vir die boekwese mee. Boeke wat vir die boer geskik sou wees, sou die inwoner van die dorp te eenvoudig vind. Dus sal vir beide gesoek moet word en die dorpsinwoners moet aangemoedig word om hulle eie biblioteek op te rig. Wense van die leers moet in ag geneem word. Inligting moet ingewin word van die winkelier, met wie die boere normaalweg op secundêre vriend-skaplike voet staan, om uit te vind wat hulle graag sou lees. Mansvelt voeg in sy kommentaar by dat 'n sirkulêre aan die predikante gerig behoort te word om te verneem watter boeke gewens en geskik sou wees. Celliers bewees in hoofsaak aan 'n goeie kinderboekversameling, en werke oor landbou en veeveelt.

Engelse boeke kan maklik in aanwaring geneem word, maar die klein moet hoofsaaklik op Hollandse leesstof in eenvoudige styl val. Ook hier teken Mansvelt aan dat die voorgestelde verbod van die Staatsbibliothek wat betrekking het op Engelse en Hollandse boeke in ag geneem behoort te word. Die suggestie van Celliers oor die moontlike aankoop van Engelse boeke lyk op 'n diplomatieke set om die steun van Engelse Bestuurlede te kry. Die nadruk in Mansvelt se kommentaar, dat die boer ingelig moet word om nie teenoor die vreemdeeling grond te verloor nie, kon baie duidelik dat ook hy geen besondere waarde daarvan heg, dat Engelse boeke op die stadium, aan die boerebevolking voorraan word nie.

2) Die Depot Celliers stel voor dat winkels as depots gebruik word want dit is tog waar almal op die dorp bymekaarkom. Hy gee aan die hand om aan die landroes te skryf om betroubare inligting in te win oor winkeliers wat bereid sou wees om so loks te onderneem. Hy verwag dat winkeliers wat graagte sal saamwerk sange-sten 'n biblioteekdepot die aantreklikheid van 'n winkel sal verhoog.

3) Die Organisasie. Die diens aan die boere moet volgens Celliers vry wees. As intekening of 'n deposito gevra word, sou geen boer ooit van die biblioteek gebruik maak nie. Die uitreikingstelsel moet so eenvoudig as moontlik wees, dit moet van die laer hoogstens 'n handtekening eis.

Celliers sien die organisasie soos volg: Die boeke word nie spesiaal gebind nie (Mansvelt voel egter hulle moet besonder sterk gebind word maar blykbaar is Celliers oortuig dat die boere boeke oor die algemeen met eerbied en besondere versigtigheid sal hanteer). In elke boek word 'n los kaart geplaan met die reël die dommer en datum van die besending en die waarde van die boek die naam van die outeur en die titel en plek vir die aantekening van die leser.

265) Memorandum J. Celliers aan Superintendent van Onderwys. 6 September 1895

SBA.4 p.78

266) ..Circulêre L.V.m. Releante biblioteek Bylae I Dokumente N.8. SBA10 p.51ff

Die boeke word in kiste verpak wat elkeen van 100 tot 150 bande kan bevat. Die kiste moet so vervaardig word dat elkeen, nadat die deksel afgekeer is, 'n klein loekrak vorm wat op 'n toonbank of tafel geplaas kan word. Die kiste word per spoor, transport of met 'n private geleentheid gestuur. (Calliers vra of die kiste nie deur die Regering gedra kan word nie). Die aankoms van die boeke moet in die kwerante aangekondig word sodat die bewoners van die omgewing ingelig is dat 'n nuwe kie boeke tot hulre beskikking staan.

4) Leendeperiode

Hoogstens drie boeke per gesin mag op 'n slag gelees en vir drie maande gahoe word, die tydperk tussen nagmalgeleentheids waarvoor gewoonlik dorp toe gesaen word. Gedurende die drie maande kan die boeke van hand tot hand gaan en onder die bare uitgelees word met die voorwaaide dat iedereen wat die boek lees sy handtekening op 'n ingepakte strokde in die boek plaas of die oorspronklike lemer die name van almal wat dit gelees het by teruggawe van die boek verstreik.

Die kiste behoort na ses maande aan die Staatsbibliothek teruggestuur te word in full vir nuwes, maar as die wens bestaan dat hulle nog langer moet bly, behoort die reël nie streng toegepas te word nie.

5) Boekwaaens

Die wat aan een mar. Kraan behoort en wat die Museum blykbaar ter beskikking kan stel, kan gelees word vir die doel. Dit sal maklik gereël kan word, want dr. Gunning, die Direkteur van die Museum, dien op die Bestuur van die Staatsbibliothek en bowerdien het die Staatsbibliothek die Museum hie geleid in verband met sy bibliotek. 267) Die wa kan vir 'n boekwa ingerig word en vir 'n proeflydperk boeke aan die boere in die Pretoria-gebied verstreik. Die reis in die streek hoef nie langer as twee tot drie weke te duur nie. Die sukses van die onderneming sal versaker word deur persoonlike kontakke met die boerebevolking te maak en op die wyse hulle lektuurbehoefes te begaai.

As laaste aanbeveling doen Calliers aan die hand dat daar dadelik 'n omdoerhof aan alle Volkraadslede geryk word om hulle in kennis te stel van die geroemede ondersteming van die Regering sodat hulle as hulle huistoe gaan, hulle kiesers daarontrent kan huldig. Mannevelt voeg hier 'n kantantekening by dat dit vinniger sou gaan en 'n ruimer kring sou bereik as die bekendstelling deur die Department Onderwys onderneem word.

Was dit nie 'n tatliese fout om die Volkraadslede nie van die begin af ontrent die skema in te lig nie? Op 11 September 1895 stuur Mannevelt die ller aan die Staatssekretaris want die begraagingskommissie wil van die saak kennis neem om dit op die begroting te plaas en sodanige voorsteming daarvoor te maak. Die Eerste Volkraad vergader op 28 September en die saak word deur A.D.W. Wolmarans bespreek. The Press rapporteeri: 'A sum for more schoolbooks, and provisions being made to extend the scope of the State Library among the country burghers. Mr. Wolmarans opposed all the requests. As regard to the library, the burghers would not read the books proposed in fifty years.' 268) Op die 30ste September 1895 besluit die Eerste Volkraad: "Zieh met het verzoek niet te kunnen vereenlijg." In Calliers se mandvervalag word van die besluit gewag gemak en hy meld dat dit met 20 teen 4 stemme sigewys is.

268) The Press 6th October 1895. SBA4 p. 318a

So 'n gedagte wat reeds op die punt gestaan het om verwesenlik te word gesaamoor. Eers dertig jaar later is dieselfde plan, byna in alle besonderhede soos dit deur Celliers voorgestel is, in die Transvaal weer deur mr. M.M. Stirling vanuit Germiston aangevoer. Enkele jare nadat mr. Stirling hierdie stelsel vir die Transvaal in werking gestel het, word hy bibliotekaris van die Staatsbiblioteek.

Dit is natuurlik oamcontlik om te bepaal watter uitwerking dit op die bevolking en die biblioteekwese in Suid-Afrika sou gehad het as die huidige „Provinciale Biblioteekdiens" al reeds in 1895 ingestel was.

Die uiteensetting van die wyse waarop die reisende biblioteek georganiseer moes word is so helder en so logies, die insig ten aansien van boekkeuse en verspreiding so korrek dat ons vandag daar niks aan kan byvoeg nie. Hoewel die landomstandighede aansienlik anders was toe die vrye biblioteekstelsel met boekkiste vanuit Germiston begin is, is die verskil tog nie so groot dat ons nie kan aanneem dat die reisende biblioteek van Celliers nie 'n groot sukses sou kon gewees het nie.

Ons kan verder beweer dat die vyf jaar wat daar voor die oorlog oorgebly het om die plan deur te voer vir Celliers, met die daadkrag waarmee hy sake altyd aangepak het voldoende sou gewees het om die stelsel van 'n vrye biblioteekskema vir die hele Transvaal so uit te bou dat dit nie weer sou verval het nie. Die Engelse bewind na 1902 sou die stelsel van so 'n biblioteekdiens indien hulle dit klaar georganiseer gevind het, waarskynlik net so oorgeneem het.

Dit mag wees dat indien daar gevolg gegee is aan Celliers se inval dat die Volkswaadslede ingelig en hulle samewerking verkry moes word vir die verspreiding van die idee, die hele saak 'n ander wending kon geneem het. As hy self met sy bestelende taal die omsendbrief aan die Volkswaadslede opgestel het, sou hulle sekerlik onder die indruk gekom het van watter uitstekende diens hier beplan is en sou hulle moontlik dit as 'n groot toekomstplan soveel gesedrif gewek het dat die Eerste Volkswaad die saak nie sou afgekeur het nie.

Dit is veral aan hierdie idee van Celliers, hoewel dit destyds nie verwesenlik is nie, toe te skryf dat hy as 'n baanbreker op biblioteekgebied in Suid-Afrika beskou kan word.

f) Vrye Biblioteek

Dit mag wees dat Celliers se gedagte van 'n vrye biblioteekdiens waaruit sy idee van reisende biblioteke voortgespruit het tog 'n wyer ingang by geïnteresseerdes gevind het as wat op die eerste blik gemeen mag word. By die Bestuursvergadering in September 1896 maak dr. Engelenburg melding van 'n artikel wat in die „Press" van 10 Augustus 1896 verskyn het, waarin onder andere voorgestel word dat die Staatsbiblioteek 'n vrye staatsinrigting behoort te word. 269) Engelenburg probeer 'n bespreking deur die bestuurslede uitlok, maar dit word besluit om die saak vir 'n later geleentheid te laat oorstaan.

Die gedagte van 'n vrye biblioteek duik weer op by die jaarvergadering van Maart 1897, waar die aandag hoofsaaklik hieraan gewy word. 'n Voorstel van dr. Wieherlink dat die Staatsbiblioteek 'n vrye inrigting behoort te wees word breedvoerig bespreek en die vergadering aanvaar die volgende voorstel: De algemene vergadering der Intekenaren heeft de eer het Bestuur uit te noodigen het volgende in overweging te nemen nl. tot de Regeering het verzoek te richten om de Staatsbiblioteek te maken geheel tot eene staatsinstelling met vrij kosteloos gebruik daar-

269) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 11 September 1896. SEA5 p.168.

van voor de ingesetenen. Na een langdurige en belangrijke discussie wordt het volgende voorstel van den Hr. de Wildt, goedgekeurd door den Hr. Postma, met uitzondering van slechts enkele stemmers aangenomen: De algemeene vergadering der Intekenaren heeft de eer het Bestuur dit te noodigen zich te wenden tot de Regering der Z.A.R., om de Staatsbibliotheek te bekomen tot een staatsinstelling met vry kosteloos gebruik daarvan voor de ingesetenen. Het Bestuur verzoekt te gelegener tijd daarover rapport uit te brengen." 270) Die koerant neem die saak nou verder op, en wysen van 'n breedvoerige verslag oor die jaarvergadering publiseer The Press van 26 Maart 1897 ook nog 'n lang bydrae oor die Staatsbibliotheek as opvoedkundige inrigting. In 1896, so word beweer, het die Staatsbibliotheek omtrant 30,000 besoeke ontvang, en die inskrywingsgeld van £1 was werklik nie te hoog nie. Dit word nogtans besef dat dit vir baie mense te veel is en die gedagte dat die Staatsbibliotheek vry diens moet lewer, verdien daarom ondersteuning. Aangesien die inrigting die naam Staatsbibliotheek dra behoort dit ook as sulke 'n staatsinrigting te wees en uitluitlik deur die staat gefinansier te word.

Die skrywer gaan verder deur voor te stel dat 'n wet gemaak behoort te word dat 'n eksemplaar van elke koerant, pamflet of boek in die land gepubliseer, onmiddellik na verskyning aan die Staatsbibliotheek gestuur moet word. So 'n versameling sou van onskatbare historiese waarde wees maar dit sou egter 'n beter gebou en meer personeel verg.

Op 'n Bestuursvergadering gehou op 7 Oktober 1897 word die voorstel l.v.m. 'n vorige Bibliotheek breedvoerig bespreek. Blykbaar voel die Bestuur dat dit nie 'n slechte idee is nie maar dat indien dit aanvaar word, die Regering sy toelae met teenname die bedrag van die inkomste van Intekenarrgelde behoort te verhoog. Met die oog op die besluit van die Eerste Volkraad in verband met die reisende bibliotheek (waaroor die Intekenars by die jaarvergadering nie ingelig is nie) was dit egter uiters wyfelagtig of die Regering gewillig sou wees om 'n vrye bibliotheek diens goed te keur. Dit verbaas ons dan ook nie dat die Bestuur tot die volgende besluit kom: De saak voorels nog niet verder in behandeling te nemen, en de behoudende regulering nog te blijven behouden, daar tegenwoordige omstandigheden van een aard zijn, dat geen meerdere ondersteuning verwacht kan worden. 271)

Terwyl die Bestuur dus besluit het dat niks verder in verband met die saak geleentheid onderneem sou word nie, ag die Standard and Diggers News van 7 Januarie 1898 dit nodig om die voorstel van die lesers weer na vore te bring en berig hy dat onderhandelinge tussen die Staatsbibliotheekbestuur en die Regering aan die gang is om die Bibliotheek vry te maak. Of hierdie berig net terwille van sensasie gepenas is of bedoel was om die Bestuur en die Regering in 'n ongunstige lig te stel, weet ons nie, maar dit is onwaarskynlik aangesien die Standard and Diggers News in die reël die Regering gunstig gesind was.

270) Notule Staatsbibliotheek jaarvergadering 25 Maart 1897. SBAS p.192-193.
271) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 7 Oktober 1897. SBAS p.231f.

D

Die gevolg is nietemin dat die hele saak in die openbaar uitgespook word. 'n Dag later ontken die Press die berig met die toeligtig dat die Bestuur die versoek van die jaarvergadering deeglik oorweeg het en besluit het om niks verder te onderneem nie met die oog op die bestaande ooreenkoms tussen die verteenwoordigers van die intekenaars en die Regering sowel as die groot Regeringsbydrae wat so 'n skema sou meebring. Die Standard and Diggers News meld dan ook later dat hulle verslag foutief was maar die saak is nou tog in die openbare gedrang gebring en die idee om ter wille van die verhouding met die Regering nie daarop aan te dring nie is verydel.

Vanselfsprekend word die saak dan weer op die jaarvergadering van 28 Maart 1898 voorgebring. Die vergadering stel die vraag waarom die Bestuur aan die uitdruklike versoek van die vorige jaar nie uitvoering gegee het nie. Mansvelt, die voorsitter, antwoord dat om die plan ten uitvoer te bring ten minste £4,000 per jaar sal kos, 'n bedrag wat, as dit net genoem word, die Regering sou laat skrik. Die Bestuur is van mening dat so 'n poging onder teenswoordige landsomstandighede moes misluk en miakien selfs nadelige gevolge vir die Biblioteek kon hê en het dus daarvan afgesien om die plan voor die Regering te lê. 272)

So het ook die poging om 'n vrye biblioteekstelsel te verkry, doodgeloop, 'n poging wat vir die land veel kon beteken het.

272) Notule Staatsbiblioteek Jaarvergadering 28 Maart 1898. SBA5 p.248

IX DIE STAATSBIBLIOTEEK AS NATIONALE BIBLIOTEEK

Nadat die plan van 'n reisende biblioteek van die baan was, het Celliers sy kragte al hoe meer daaraan gewy om die Staatsbibliothek sover moontlik as 'n suiwere nasionale biblioteek uit te bou. In die eerste plek dring hy aan op 'n aanskaafbeleid waarby steeds meer en meer van die fondse bestee word aan die aankoop van boeke van blywende waarde. Hieruit is die afleiding geregverdig dat Celliers slegs twee rigtings vir die Staatsbibliothek gesien het; hy wou graag 'n skema van landswye opvoedkundige lektuurverspreiding met al sy krag ten uitvoer wou bring; of van die Staatsbibliothek 'n sentrale dokumentasiebiblioteek van die Z.A.R. maak. Vir die gedagte van sosiale bibliotekdienste aan 'n beperkte kring van intekenaars in Pretoria het hy nie veel geesdrif gehad nie. Die lesers van die Staatsbibliothek het selfs na die toestroming werknemers van die N.Z.A.S.M. in 1896 en 1897 nog vir meer as die helfte uit Engelasprekendes, en byna uitsluitend uit immigrante bestaan. Te oordele na die geringe styging in die uitrekkingsyfers was die nuwe Nederlandse lede minder aktiewe lesers as die ouer groep.

(a) Die Voorraad

Die jaar 1896 was 'n keerpunt in die aanskaafbeleid van die Staatsbibliothek. Die keuse van boeke het by boekekomitees berus wat tot op die tydstip blykbaar hulle eie smaak as maatstaf gebruik het hoewel hulle toe rekening hou met die suggestieboek in die intekenaars se leessaal waarin die lesers hulle wense kon neerskryf. In April 1896 word genotuleer: „Dat er te veel novellen en lichte lectuur voor de Bibliotheek besteld wordt terwijl het streven behoorde te zijn zoveel mogelijk standaardwerken te verzamelen van erkende wetenschappelijke en blijvende waarde”. 273) Daar word besluit dat die boekekomitees meer aandag hieraan moes bestee. Dat dit wel gedoen is, blyk uit Gray se verslag: „In view of the fact that the institution under their charge was a State institution, the bookselection committees spent a large proportion (at least 3/4) on standard works of permanent worth, but in order to fulfil the function of the public library, and to attract subscriptions, books of passing interest and current fiction had also to be provided”. 274)

Die tradisie wat Reinink, Engelenburg en Celliers voorstaan, was in werklikheid 'n voortsetting van die van die ou Staatsbibliothek onder Begemann. Reeds uit die vroeër periode van die Staatsbibliothek het die gedagte na vore gekom om 'n versameling van boeke oor Afrika op te bou. Op een stadium het Juta 'n vaste opdrag gehad om alle materiaal wat oor Afrika verskyn, direk te lewer. Op 5 April 1894 besluit die Bestuur van die Staatsbibliothek dat hierdie reëling onbevredigend was en word Juta versoek om hiewers gereeld aankondigings van nuwe Africana-publikasies voor te lê waaruit hulle 'n keuse kon doen.

Die besluit om op wetenskaplike werke te konsentreer het hoofsaaklik die optrede van die komitee vir Engelse boeke gersak. Die komitee vir Nederlandse boeke, dr. H. Reinink, Rector van die Gimnasium en dr. E. V. Engelenburg, 'n toegewyde versamelaar van seldsame en waardevolle boeke, was reeds van die stanspoor af ingestel op die aanskaaf van boeke van hoë letterkundige en wetenskaplike gehalte. Toe dr. Engelenburg in 1895/96 oorsee was, het hy belangrike ou werke vir die Bibliotheek

273) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering 4 April 1896. SBA5 p.156

274) J. Gray op cit. SBA10 p.227

aangeskaf. Ter illustrasie van die soort materiaal wat hom interesseer het, word die volgende titels uit sy aankope gegee:

<u>Sieur le Chauimer</u> : Tableau de l'Afrique.	1654
Ph. <u>Pigafettam</u> : Descriptio Regni Africani.	1598
Vincent le <u>Blanc</u> : Vermaarde reizen.	1654
<u>Dellon</u> : Reijse door Indiën.	1687
<u>Blauw's Atlas</u>	1667
<u>S.R. Gardiner</u> : History of England. 10 vol.	1887-91
<u>F. San Roman</u> : Historia Général de la Yndia Oriental	1603 275)

In die notules van die bestuursvergaderings word herhaaldelik na die Afrika-versameling verwys en in die jaarverslae meld die Bestuur uitdruklik dat hulle op hierdie gebied konsentreer. In 1896 word meegedeel dat waardevolle antikwariese werke oor Suid-Afrika aangekoop is. 276) In die jaarverslag vir 1897 word verklaar: „Het bestuur acht het van belang soveel mogelijk alle boeke (antiquarisch en nieuw) over Afrika, en voornamelijk over Zuid-Afrika handelende, te verzamelen, onverschillig in welke taal ook geschreven. De meesten zijn in het Engelsch". 277)

Die katalogusse van die Staatsbibliothek toon dat 'n werklik goeie versameling byeengebring is. In 1898 gee die Regering 'n spesiale toelaag van £250 wat uitsluitlik aan standaardwerke oor Afrika spandeer moes word. 278) Nicholson sê van hierdie afdeling met trots: „visitors, who are acquainted with libraries throughout South Africa, do not hesitate to express their opinion that the Pretoria Library possesses the finest collection of such books, to be found in South Africa". 279)

Die strewe was blykbaar om so die volledige moontlike versameling byeen te bring, afgesien van die vorm van die publikasie. In die jaarverslag van 1898 heet dit: „In de laatste helft van het jaar 1898 is er een begin gemaakt met een pamflettenverzameling, welke jaarlijks bijgehouden wordt en later gecatalogiseerd zal worden". 280)

In 1897 word selfs besluit dat „alle vernaamste boeke in de Afrikaansche taal" vir die Bibliotheek aangeskaf sal word. 281)

(b) Amptelike Publikasies

'n Besonder belangrike deel van die Afrika-versameling was die amptelike publikasies. Toe aan die Bestuur 'n naastenby volledige stel van die Staatskoerant vir 1890 aangebied word, is daar die bank getwyfel voor die aankoop daarvan is nie. 282) Reeds in 1895 word besluit om amptelike publikasies van die lande byeen te bring waar

275) „The State Library; an acquisition", Press Weekly, 5 Sept. 1896. SBA4 p.320

276) Staatsbibliothek Jaarverslag 1896. SBA4 p.306

277) Staatsbibliothek Jaarverslag 1897. SBA4 p.310

278) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering, 1 Des. 1898. SBA5 p.287

279) F.T. Nic. olson op cit. p.7 SBA10 p.217

280) Staatsbibliothek Jaarverslag 1898. SBA4 p.314

281) Notule Staatsbibliothek Buffengewone vergadering 25 Feb. 1897. SBA5 p.186

282) Staatsbibliothek Jaarverslag 1895. SBA4 p.301

mee Suid-Afrika „handels- of andere betrekkingen“ het. 283) 'n Spesiale opdrag word gegee om die amptelike publikasies van die Portugese en Duitse gebiede te bekom en die konsulêre beamptes of die departement „Buitelandse Sake“ moet versoek word om die Staatskoerante van die „Kaapkolonie en die O.V.S.“ te verkry. 284)

By die firma „Eyres en Spottiswoode“ word 'n vaste bestelling geplaas vir alle „Blouw boeke“ van die „Queen's Printer“, London, wat op Suid-Afrika betrekking het. Hierdie bestelling is later oorgedra na „Mudie's Select Library“. In 1899 het dit aanleiding gegee tot 'n skrywe waarin Celliers berig dat hulle nog nie die Blouboek C. 9345 „Papers relating to the complaints of British subjects in the South African Republic“ ontvang het nie. „Kan u ons sêggen waaraan dit verzuim toe te skrywen is? Het Bestuur is er besonder op gesteld al dese Blouboeke geregeld te ontvang“. 285)

Celliers het later daarna gestreef om die amptelike publikasies van ander lande in ruil vir Suid-Afrikaanse amptelike publikasies te verkry, met goeie gevolg. Die ruiloreenkoms wat vir die Staatsbiblioteek van die grootste belang was, was dié met betrekking tot die amptelike publikasies van die Federale Regering van die Verenigde State. 286)

Fransse en Duitse Boeke

Een sy van die beleid van die bibliotekaris en die Bestuur om 'n nasionale boekevoorraad vir navorsing en studie op te bou, was dat daar steeds meer aandag gegee word aan die aankaf van werke in ander tale as Nederlands en Engels. Hiervoor het veral Fransse en Duitse publikasies in aanmerking gekom waarvan veral die Hollandse amptenare onder die biblioteek se intekenaars met gemak gebruik kon maak. Daar is egter ook gesorg vir 'n redelik verteenwoordigende versameling van basiese werke in die klassieke tale waarvoor die Rektor van die Gimnasium, Reitzink, verantwoordelik was. Dat ons hier met 'n bewuste beleid te doen het, blyk daaruit dat daar op die agenda van 'n vergadering van die Bestuur in 1897 spesiale geleentheid gegee word vir die bespreking van die voorlening in 'n behoefte aan materiaal in Frans en Duits. 287) Dat daar lesers was wat lektuur in die tale graag gelees het, blyk uit die feit dat daar in die katalogus ook lysse leesstof in Frans en Duits voorkom. Die meeste aanwinste in vreemde tale was egter wetenskaplike werke van hoë gehalte.

Die verskillende syfers vir die boekvoorraad van die Staatsbiblioteek in die verskillende jare is soos volg:

	<u>Hollands</u>	<u>Engels</u>	<u>Frans</u>	<u>Duits</u>	<u>Ander Tale</u>	<u>Totaal</u>
1894	2600	2300	168	185	24	5277
1895	3716	2923	253	324	118	7334
1896	4407	4252	578	685	148	10070
1897	5330	4320	920	942	179	11091
1898	5432	4414		2206		12052
1899	5126	5849		2589		13564

283) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 4 Julie 1895. SBA5 p.109

284) Briewe J. Celliers aan Sir. J. de Wet en Staatssecretaris Afd. A. SBA6 p.260, 296

285) Brief J. Celliers aan Mudie's Select Library. 22 Jul. 1899. SBA8 p.237

286) Vergelyk bl.

287) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 4 Feb. 1897. SBA5 p.181

Die getalle vir 1899 is verkry uit die verslag van Gray van 1902. Moontlikerwyse is dit die verklaring waarvoor daar 'n daling in die voorraad van die Hollandse boeke geges is, dat 'of die getal nie noukeurig geges is nie 'of om ander redes 'n skyfing in die Engelse voorraad getoon moes word.

(p) Geenke

Ook die geenke wat in hierdie jare deur die Staatsbibliothek ontvang is, het hoofsaaklik gedien om die geleerde gedeelte van die voorraad te versterk. In die algemeen het die Staatsbibliothek egter min, ja, veels te min geenke ontvang. Aan gesien alle geenke met outeur en titel in die maandverslae opgeneem is, kan goed nagegaan word wat ontvang is. Die Bestuur het vroeg ingesien dat geenke ook gevare kan inhou en het derhalwe besluit dat 'n geenke aangebode materiaal na deeglike ondersoek aanvaar moes word. 289) Waardewolke geenke is ontvang van: F. Watkins, 'n lid van die Tweede Volkraad wat 'n ou uitgawe van die Atlas van Blomv (3 dele) aangeleed het; 289) tweedens die "Kontaklike Akademie van Wetenskappe te Amsterdam" wat 'n volledige stel van al sy mededelings bestaande uit 217 dele en later weer 94 dele stiek; 290) dertdens van die Franse Konsul van wle "Voyage dans l'Afrique Australe, 1838 - 1844" par. M. Adulphe Delegorgue, ontvang word; 291) vierdens van S. Marks "een aardglobe en bemaatglobe". 292)

(q) Rull

Rullooreenkomste tussen biblioteke kan 'n belangrike bron van aanvante wees. Aan die begin van die vorige eeu, het die regering van die Verenigde State van Amerrika, aangespoor deur die idees van Vattenmre probeer om wat amptelike publikasies betref, soveel as moontlik rullkontakte te vind o. s. ook met die Z. A. Republiek.

In 1896 kom deur bemiddeling van dr. Engelensburg 'n rullkema met die "Koninklike Bibliotheek Den Haag" in Holland tot stand. Die bibliotekaris van die Koninklike Bibliotheek, W. G. C. Byvanck, het aan Engelensburg geskryf om sekere Suid-Afrikaanse publikasies te kry. Engelensburg sien hier 'n moontlikheid vir 'n rullkema en veed hom na die Staatssekretaris met die versoek om die Suid-Afrikaanse Regeringpublikasies gereeld aan die Koninklike Bibliotheek te stuur. Dit word sondermeer aanvaar en 'n hele aantal dankriewe vir ontvangste is in die Argief bewaar maar dit is nie duidelik of daar materiaal van die Koninklike Bibliotheek in rull ontvang is nie, alhoewel Engelensburg in sy brief duidelik sê dat hy die publikasies van die Koninklike Bibliotheek as teesprekaste verwag. 293)

Op 3 April 1897 word aan die Regering voorgestel dat die Staatsbibliothek amptelike publikasies van die Z. A. R. vir rulloelendinas kosteloes moes ontvang. Die Regering staan die versoek toe, maar na 1900 verval hierdie reëling. (Die pogings wat in die afgelepe jare aangewend is om dit heringestel te kry, was tot dusver nie geslaag nie). Rullverhandelings word gesoek "et die Kaap, O. V. S. en Natal. Al drie overbiede antwoord toestemmend en die Suid-Afrikaanse Openbare Bibliotheek in Kaapstad en die Staatsbibliothek in die Noorde gaan hulle eerste rullooreenkomste aan nl. die rull vir amptelike publikasies van die twee state. 294)

- 286) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering 4 Feb. 1897, SBA5 p. 74
- 289) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering 7 Jan 1895, SBA5 p. 184
- 290) Staatsbibliothek Jaarverslag 1898, SBA4 p. 314
- 291) Staatsbibliothek Maandverslag Maart 1895, SBA10 p. 57
- 292) Staatsbibliothek Jaarverslag 1895, SBA4 p. 302
- 293) Dept. van Buitenlandse Zaken - Aktes B5527/96 SBA4 p. 104-118

Die sukses wat met betrekking tot die ruilverhouding met die buurstate behaal is, mag Celliers daaraan laat dink het om die kring wyer te trek en ruiloorreënkomste in verband met amptelike publikasies wat op Afrika betrekking het met die Duitse en Portugese owerhede aan te gaan. Celliers besef natuurlik dat die Staatsbibliotheek self geen direkte ooreenkomste kan sluit nie en dat die betrokke Staatsdepartemente die onderhandelings moet voer. Die Buitelandse Instansies is besonder gefïnteresseerd in so 'n ooreenkoms en sowel Duitsland as Portugal stuur materiaal waarvan Celliers ontvangs erken. 295)

Die omvang van die materiaal wat van die state ontvang is, is egter beperk in verhouding met wat die Verenigde State in die loop van jare aan die Staatsbibliotheek gestuur het. In Februarie 1897 word vir die Staatsbibliotheek landboupanflette van die V.S.A. en Australië deur die konsulêre verteenwoordigers van die lande te Pretoria aangevra. 296) Op die Staatsbibliotheek Bestuursvergadering in November 1898 verklaar Gray dat die „Smithsonian Institution" te Washington bereid is om alle publikasies oor landbou ens., wat deur die inrigting uitgegee word kosteloos en gereeld aan die bibliotheek te stuur. Celliers tree met die Staatssekretaris, Afdeling A, in verbinding met die versoek om hierdie publikasies vir die Bibliotheek te verkry. Hy verneem egter dat die Departement Buitelandse Sake reeds besig is om in die verband met die Smithsonian Institution te onderhandel ('n Lêer is reeds op 4 Mei 1898 by dié Departement oor die aangeleentheid geopen).

Op 30 April 1898 is nl. van die Smithsonian Institution berig ontvang dat hulle 'n volledige stel van die Staatspublikasies van die Verenigde State van Amerika gereed het om aan die Regering van die Z.A.R. te oorhandig en dat hulle sou voortgaan om nuwe publikasies aan te stuur, op voorwaarde dat die Republiek sy eie uitgawes in ruil na Amerika sou stuur (vgl. Bylaag No II). Sestig kiste was reg vir versending en daarna kon een kis nagenoeg elke vier maande vervang word. 297)

Op 3 Julie 1898 het die Onderstaatssekretaris geantwoord dat hy bereid is om twee eksemplare van al die Z.A.R. se offisiële publikasies aan die „Library of Congress" te stuur, maar aangesien daar nog geen konsulêre verteenwoordiger van die Republiek in die Verenigde State is nie sou dit moeilik gaan om die 60 kiste publikasies wat aangebied is te vervoer, en word derhalwe voorgestel om vanaf 1898 eers met die uitruil van publikasies te begin. Toe hierdie saak op departementele vlak bespreek word, kom die vraag na vore of dit nie nou hoog tyd word om 'n konsulêre besampte vir die Republiek in die Verenigde State aan te stel nie. 298)

Die V.S.A. is egter gretig om nouer kontak met die Republiek te verkry en bied aan om, aangesien die Z.A.R. geen konsulêre verteenwoordiger in New York het nie, die versending deur bemiddeling van die Smithsonian Institution kosteloos aan die Republiek se konsulêre verteenwoordiger in Lourenco Marques te stuur. Hierdie aanbod is deur die Republiek met dank aanvaar. 299)

294) Dept. van Buitenlandse Zaken - Aktes RA 1206/97 SBA4 p.125-138

295) Dept. van Onderwijs - Aktes OR 10934/98 SBA4 p.139-195

296) Staatsbibliotheek Maandverslag April 1897 SBA10 p.169

297) Brief van Smithsonian Institution aan Minister van Buitelandse Sake, 30 April 1898 SBA4 p.216

298) Dept. Buitenlandse Zaken - Aktes RA 2879/98 SBA4 p.196a

Toe Celliers die Staatssekretaris op 8 Nov. 1898 nader met die versoek om die publikasies van die Smithsonian Institution te verkry, is daar blykbaar nie besef dat dié instigting, afgesien van rullidduwtette l. v. m. die ampelike publikasies van die Federale Regering, ook sy eie publikasies kosteloos versprei het nie. Blykbaar was dit slegs die publikasies wat die Smithsonian Institution self uitgee wat Grey bedoel het toe hy die Bestuur op 7 Nov. 1898 op die aangeleentheid aittant gemaak het en was Marais, wat op die vergadering teenwoordig was, nie bewus van die onderhandelinge wat die Regering reeds met die Smithsonian Institution gevoer het nie.

Die Regering, aan die ander kant, neem weer aan dat die aansoek van Celliers op die Amerikaanse ampelike publikasies betrekking het en neem die geleentheid te baat om die Staatsbibliothek daarvan te verwittig dat slegs sodanige publikasies aan die Bibliothek oorhandig sou word wat nie vir ander Staatsdepartemente van belang is nie. Die Bestuur van die Staatsbibliothek reageer hierop dat hy van mening is dat die Staatsbibliothek die aangewese plek is om die volledige versameling te bewaar. As die Regering daarop staan dat sekere stukke uitgehaal moet word, sal die Bestuur verplig wees om die versameling met die oorbreekende stukke aan te vul. Die Departement antwoord dat dit waarskynlik beter sou wees om 'n finale beslissing uit te stel totdat die materiaal ontvang is wanneer bepaal kan word in hoeverre die publikasies nuttig in die verskillende departemente gebruik sou kan word. Celliers antwoord dat hy dan graag met die oopmaak van die kiste wil by wees. 300)

Op 4 April 1899 skryf die Smithsonian Institution dat 69 kiste versend is. Op 3 Julie 1899 word hulle van Loureco Marques na Pretoria gestuur. Gedurende die oorlog wat 'n maand later uitbreek, bly die kiste ongeop en staan in die kamore van die Departement in die Regeringsgebou. Eers in 1902 word die saak weer aangeroer. Die „Colonial Secretary's Office" skryf op 12 Nov. 1902 aan die Voorzitter van die Bibliothekkomitee dat die offisiële publikasies van die Verenigde State in die Regeringsgebou staan. Die Regering is bereid - so gaan die skrywer aan - om die rull-ooreenkomste voort te sit en die publikasies aan die Staatsbibliothek te oorhandig. Die Smithsonian Institution het op daardie stadium 'n verdere 15 kiste wat hulle graag wil aanstuur. 301)

Die rullooreenkomste is later weeroms deur die V. S. A. bevestig en dit duur tot vandag toe voort.

(d) Vrywillinge en Pilslevering van Materiaal in Transvaal republiekeer

In die reeds . . . gewels gesleerde brief wat Celliers aan die eerste Bestuursvergadering voorgelê het, is die voorlaaste punt 'n voorstel wat aanson dat Celliers reeds toe die opbou van 'n nasionale bibliothek in gedagte het. „Ik sou voorstellen dat alle Nieuwlandse nuwensbladen en tydskriften en alle Nieuwlandse tydskriften geregeld bewaard word en doch niet alle Nieuwlandse nuwensbladen". 302)

Die Bestuur is egter haastig om te verdag, dit is teenminste die gevoel wat ons kry, want die besluite word toen die einde van die vergadering al korter en korter en

- 299) Dept. van Onderwys - Aktes OR 1895/99. SBA4 p. 223ff
- 300) Memorandum J. Celliers aan Superintendent van Onderwys, 2 Des. 1898 SBA4 p. 206ff
- 301) Brief „Assistant Colonial Secretary" aan Chairman, Library Committee" 12 Nov. 1902. SBA4 p. 247f
- 302) Brief J. Celliers aan Voorzitter Staatsbibliothek, 5 Jan 189(4) SBA6 p. 8

een na die ander sakk word na „Een volgende vergadering“ verwy. So ook hierdie belangrike basiese vraag of Suid-Afrikaanse Koerante en tydskrifte volledig bewaar moet word. Die probleem word nie weer so pertinent gestel nie maar blykbaar het Celliers gemeen dat hy die goedkeuring van die Bestuur het om aan die S.A. koerante te skryf met die versoek om die jaargange in die Bibliotheek so volledig moontlik te help maak. Hy gee 'n lys van alle afdelings wat hy die Staatsbibliotheek omtrek en vra ook die gratis verskaffing van koerante. Blykbaar was hy ook van mening dat die Bestuur nie bereid sou wees om op alle Suid-Afrikaanse koerante en tydskrifte in te taken nie, maar dit is ook moontlik dat die gedagte om gratis eksemplare van koerante aan te vra, voortgespruit het uit sy ervaring en die van sy vader van die koerant bedryf. Volgens die katalogus is daar reeds in 1894 sewentien en 'n jaar later twee-en-twintig S.A. koerante wat gratis ontvang word.

In 1896 volg Celliers die sakk op deur briewe aan al die uitgewers te rig waarin hy hulle daarop attent maak dat die Staatsbibliotheek die koerante inbind en bewaar en hy hulle versoek om hulle koerante gratis aan die Bibliotheek te voorsien.

Hy is egter die mening toegedaan dat die teenwoordigheid van die uitgewers om 'n nasionale koerant en tydskrifteverreëmling op te bou ook deur die staat ondersteun behoort te word en versoek hy die Penmeester-Generaal dat hierdie koerante posvry aan die Staatsbibliotheek gestuur kan word. Op 6 Junie 1894 deel Celliers die koerante mee dat die Penmeester-Generaal hierdie versoek toegestaan het. Celliers het hier iets bereik waarvoor die Nasionale Bibliotheek en die Suid-Afrikaanse Biblioteekvereniging in besonder hulle vreesdag nog tevergeefs beywer.

Die gereelde lewering van gratis eksemplare van publikasies aan die Staatsbibliotheek het Celliers steeds voor oë. In die brieweboek van die Staatsbibliotheek kom herhaaldelik aanrake aan uitgewers voor. Op die Bestuursvergadering van November 1897 gaan prof. MacFadyen selfs 'n stap verder, hy „jou willem dat die Regering voorgestel word: een bepaling te maken, waardoor van alle publicatien hier te Lande een exemplaar aan de Staatsbibliotheek toegesonden worde“ en die notule gaan voort „Om verschillende redenen wordt besloten de zaak niet te stellen“. 303) Waarom word egter nie verduidelik nie en dit is enigzins bevreemdend in die lig van Celliers se sukses met die koerante. In die Kaap was pilygewering reeds sedert 1875 in werking en word een van die drie eksemplare wat aan die Altekantoor gelewer word, aan die S.A. Openbare Bibliotheek oorhandig.

Celliers het die sakk van pilygewering nie weer aangeroer nie, maar Nicholson skryf in sy verslag aan die same owerhede in 1900 „It is desirable, that, as soon as possible, it should be made compulsory that two copies of every book, newspaper, or pamphlet, published in the State, should be sent to the Library for reference. This especially applies to State publications of every kind“. 304)

(e) Duplikate

Die probleem van die behandeling van duplikate was op die tydskrif nog nie vir die Bibliotheek baie dringend nie. Tog wil Celliers reeds by die eerste vergadering weet wat hy met sodanige materiaal moes maak. Hy deel mee dat „Duplikateksemplare van werke, voor zoverre voortvanden, worden in de bibliotheek bewaard, (afgesonderd van het publiek)“. 305)

303) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 2 Nov. 1897, SBAS p. 229

304) F. T. Nicholson op cit. p. 7 SBAS p. 6

Die Bestuur besluit om die duplikate te hou maar reeds twee maande later kom hy hierop terug en word opdrag gegee om die duplikate aan die Onderwysdepartement te stuur. Aan die gebruik van duplikate as rullmateriaal is bykbaar nie gedink nie. Die duplikate wat daar was, is direk na die Departement gestuur en dit is onbekend wat daarmee gebeur het. Duplisering by aankoop sou wel hier en daar voorgekom het, maar by so 'n betreklike klein voorraad sekerlik nie so dikwels dat dit 'n probleem kon skep nie. Geskenke was ook, soos reeds gemeld, van so 'n geringe omvang dat duplikate wat op die wyse ontvang is, geen probleem kon oplewer nie.

In 1897 word nogtans 'n aanbod van die universiteit van Utrecht ontvang om duplikate te rull, waarty die bibliotekaris versoek word om 'n gespesifiseerde opgewaardeerde materiaal te stuur. Daar is veral belangstelling vir die volgende materiaal:-

Engeland en zyn Kolonien (voor soverre op Z. Afrika betrekking hebbende)

Nederlands Letterkunde, taal en volksome kunsten

Werken in de Engelsche taal geschreven (betreffende Z. Afrika).

Nederlandsche Kolonien (Zuid-Afrika)(N. I. Compagnie).

Onderwyls (Algemeen). 306)

In sy antwoord gee Celliers 'n lys van 63 Afrikaans-titels wat deur die Staatsbibliothek as duplikate aangebied kan word. Opsigself sou dit al 'n goeie versameling Afrikaans wees en elke sekere stukke is daarby ingesluit. In watter mate hierdie rullverbanding later uitgebou is, is nie bekend nie.

Die gratis distribusie van atlasse en boeke aan die ander bibliotekas in die Transvaal ressorteer in sekere opsigte ook onder die hoof "duplikate". In 1896 besluit die Bestuur om 'n aantal titels waarvan die Staatsbibliothek enkele eksemplare ontvang het, aan die ander gesubsidieerde bibliotekas in Transvaal te stuur. 307)

(D) Tydskrifte

Ook wat tydskrifte betref, het Celliers 'n godsorganiseerde bibliotek oorge-nemen. Reeds onder Bogemann is daar 'n aantal tydskrifte ingestel en op, maar dit het Celliers heelwat tyd gekos om na te gaan hoe volledig die stelle was en watter daarvan ingesluit moes word. Zy was ook by die eerste vergadering: "Wat te doen met onvolledige jaargange van koerant en tydskrifte", 308) waarop die Bestuur besluit om Gray en Reinink te vra om die hele aangeleentheid te ondersoek. 309)

In hulle verslag wat op die volgende vergadering reeds ter tafel gelê word, gee hulle 'n lys van die tydskrifte waarop die Bibliotek gebouer is met 'n reeks titels

- 305) Brief J. Celliers aan Voorzitter Staatsbibliothek, 5 Jan 1894) SBA6 p. 6f
- 306) Brief J. Celliers aan J. F. van Someren, 13 Nov. 1897 SBA6 p. 759
- 307) Brief J. Celliers 14 Aug. 1898 SBA6 p. 530f
- 308) Brief J. Celliers aan Voorzitter Staatsbibliothek, 5 Jan 1894) SBA6 p. 6
- 309) Notule Staatsbibliothek Bestuursvergadering, 8 Feb. 1894 SBA5 p. 12

wat deur hulle aanbeveel word vir toevoeging. 310) Dit blyk dat daar 352 ingebonde tydskrifjaargange in die voorraad is en dat ingeteke word op 92 tydskrifte en 22 koerante. Die Bestuur besluit op 'n drastiese besnoeiing sodat die abonnementslys van 1896 net 69 titels bevat. Die tydskrifte wat oorbly is van redelike hoë wetenskaplike gehalte, dek 'n taamlike verskeidenheid van vakke en sluit o.m. 12 Duitse en 5 Franse titels in. In 1894 is daar nog 'n neiging om sommige wetenskaplike tydskrifte te vervang deur ander wat meer in die smaak van die intekenaars val, maar dit is opmerklik hoe hoog die gehalte van die „populêre“ tydskrifte nog altyd is. Die mees belangrikes van die Nederlandse tydskrifte wat destyds ontvang is, is nog altyd in die voorraad van die Staatsbiblioteek aanwesig.

Die opbou van 'n voorraad tydskrifte lewer 'n aantal uiters moeilike probleme. Afleweringe raak in die pos verlore, hulle verdwyn uit die biblioteek se leeskamers of word by gebruik beskadig, soms opsetlik, hulle vereis baie uitstalruimte en selfs dan is die moontlikhede van wanorde nog groot. Op die leestafels was daar nie genoeg plek vir 'n behoorlike uitstalling nie en bygevolg kan die materiaal nie netjies gebou word nie.

Die ywer wat Celliers aan die dag lê om deur korrespondensie met uitgewers sy tydskrifstelle volledig te maak, is werklik bewonderenswaardig. Vir die beskerming van die belangriker koerante en tydskrifte is daar blykbaar gevolg gegee aan 'n wenk van dr. Reinink om stewige omslae vir die betrokke afleweringe te maak. 311)

Wat die inbind van die koerante en tydskrifte betref, het daar 'n gebruik ontstaan om net die materiaal wat van belang vir die Afrika-versameling was of om 'n ander rede as van blywende waarde beskou is, in te bind. Ander tydskrifte is aan die Hospitale aangebied, verkoop of vernietig en dit is waarskynlik dat daar in die loop van die jare om plek te bespaar, baie materiaal vernietig is.

Die tydskrifte probleem word ook in die reeds genoemde skrywe van „Joh Winter“ behandel. (?) Hy stel voor dat dokumentasiewerk op die tydskrifte verrig moet word, en aangesien dit nie lonend is om alle tydskrifte te laat bind nie en dikwels net 'n gedeelte van die bydraes van die tydskrifte die moeite werd is om te behou, meen hy dat artikels van belang uitgehaal en as pamflette behandel moes word. 312)

(g) Bindwerk

Die bindwerk van die nuwe boekmateriaal sowel Engels as Nederlands word by elke bestelling duidelik omskryf of anders word vir besonderhede na Mudie's verwys wat die eerste groot besending vir die Staatsbiblioteek gebind het.

'n Ander vraag dalk egter op: wat moet gedoen word in verband met lopende bindwerk? Ook hierdie vraag word op die eerste vergadering deur Celliers aan die Bestuur genoem: „Wil het bestuur dat beschadigde boeke en volledige jaargange van tidschriften ingebonden zullen worden?“ 313)

Die komitee voel dat die bindwerk welig kosteloos deur die Staatsdrukker onderneem sou word. In principe word hierdie gedagte deur die Regering goedgekeur maar aangesien die Staatsdrukker met werk oorlaai is en daar dus aansienlike verdragting sou plaasvind, word besluit om ander reëlings te tref. Op die Bestuursvergade-

310) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 16 Feb. 1894 SBA5 p.23ff

311) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 12 Feb. 1896 SBA5 p.143

312) Brief Joh Winter(?) aan Bibliothecaris der Staatsbibliothek 24 Jun. 1898 SBA p.327

313) Brief J. Celliers aan Voorsitter Staatsbibliothek 5 Jun. 189(4) SBA4 p.6

ring van 6 September 1894 word die volgende beleid neergelê: „Standaard-werken en a(nderen) belangrike werke te laten inbinden op de wijze als bij de laatste bestelling by Mudie's, terwijl werke van tijdelijke waarde of van minder belang in eenvoudiger band gebonden kunnen worden, of besteld worden zooals ze uitgegeven zijn". 314)

Hierdie besluit dui daarop dat die spesiale inbinding van nuwe werke as te duur beskou is en as onekonomies vir materiaal wat geen blywende waarde het nie. Om 'n oordeel hieroor te vorm, was seker nie altyd maklik nie en die beleid is in elk geval nie by die eerste bestelling toegepas nie.

(h) Aankope

Aankoop bly in enige biblioteek, afgesien van verskillende bykomende metodes, die belangrikste metode om 'n boekvoorraad op te bou, en in die besonder waar dit om die voorraad van 'n wetenskaplike of nasionale biblioteek gaan.

Soos reeds aangetoon, was dit te wagte dat by die bespreking van die aankoop van materiaal die meningsverskil in die Bestuur die sterkste na vore sou kom. Dit is dan ook inderdaad hier waar die verskil in doelstellings uiteindelik tot skeuring gelei het.

In die ooreenkoms tussen die verteenwoordigers van die publiek en die Regering is 'n slotbepaling opgeneem wat Gray ten sterkste beveg het maar waarby die Regering rotsvas gestaan het, nl. dat vyftig persent van die fondse wat vir boekaankope beskikbaar is vir Nederlandse boeke aangewend moet word.

Slotbepaling

„Van de tot aankoop van boeken en tijdschriften bestemde gelden mag niet meer dan hoogstens de helft tot het aanschaffen van andere dan in de Hollandsche taal geschreven boeken en tijdschriften besteed worden". 315)

Die aankafarbeid van die Biblioteek het in 1893 begin toe Nicholson en Gray in Engeland die nuttigste Engelse materiaal van „Mudie's Select Library" aangekoop het. Byna tegelykertyd het Celliers 'n lys, hoofsaaklik van Hollandse boeke maar met insluiting van Duitse en Franse materiaal saamgestel, waaruit in 1894 'n bestelling van 1,140 boeke by die firma Huffel geplaas is. 316)

Op die stadium kon nie voorsien word dat die Regering die toelae vir 1893 nie sonder meer sou oorbetal nie, en dat daar eers laat in Oktober 1894 daarvoor besluit sou word. In Augustus gee die Bestuur sy goedkeuring aan 'n bestelling van omtrent £20 uit 'n lys wat deur 'n komitee, bestaande uit dr. Reinink en eerw. Gray, saamgestel is. 317) Maar in September word hierdie besluit hersten aangeen daar geen fondse vir 'n groter bestelling Engelse werke beskikbaar is nie. Die Engelse Bestuurslede is wel daarvoor te vinde om onder omstandighede nie op 'n groter bestelling Engelse boeke aan te dring nie, maar dan mag daar ook nie £20 aan Hollandse boeke bestee word nie.

Bestellings vir nuwe boeke word deur die Bestuur deurgaans met groot erns bespreek. Die lede is daarop gesteld om seker te maak dat die regte materiaal aan-

314) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 6 Sept. 1894, SBA5 p.64

315) Regulasies voor de Staatsbibliotheek. Bylae I Dokumente No 2.

316) Staatsbibliotheek Jaarverslag 1894 SBA4 p.298

317) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 2 Aug. 1894 SBA5 p.58

gekoopt word en dat die bestellings hieme perke hly. Twee kommissies word aangestel; een bestaande uit dr. Mamwelt, dr. Feinini en dr. Engelshurg vir Hollande, Duitse en Franse boeke (d. w. s. alle materiaal behalwe die in Engels), en 'n tweede bestaande uit dr. Mamwelt, Eerw. J. Grey en MacFadyen vir Engelse boeke. (218)

Volgens 'n berekening in Desember 1895 is daar vir die jaar 1894-95 £260 vir Hollandse boeke en tydkrifte uitgegee en net £300 vir Engels en ander tale. Onmiddellik word besluit dat daar sonder vermindring 'n bykomende £60 vir Engels en ander tale gespendeerd moet word. Die fondse wat daarna nog beskikbaar mag wees, sal ge-lykop verdeel word. (219) Voertien dae later op 27 Desember word die £500 van die Regering oorbetal en die Bestuur besluit om so gou moontlik boeke aan te koop, in-dien moontlik nog voor 31 Desember. Die verdeling sal wees: £200 vir Engelse boeke, £100 vir Franse en Duitse en £260 vir Hollandse boeke. (220) In Desember 1896 besluit die komitee om nog 'n £100 aan Hollandse en 'n £100 aan Engelse, Franse en Duitse boeke te bestee.

Celliers waarsku dat die bepaling in verband met taalverdeling by boekaankope in 1896 nie nagekom is nie. Die Bestuur voel egter dat die oorsaak van die verskil was dat daar in die jaar meestal boeke wat op Suid-Afrika betrekking het bestel is, en dat geen streng toepassing van die regulasies regverdig sou wees nie omdat soveel van hierdie boeke in Engels is.

In Junie 1898 lê Celliers 'n oornig voor van die boeke wat in verskillende tale bestel is: „dat sodat die saamstelling van de Public Library met de Staatsbibliotheek + £140 meer besteed is geword as in andere talen dan de Hollandsche“. (221) Hy wys daarop dat die aantal boeke in ander tale as Nederlands steeds vinniger sal toeneem omdat die Bestuur bepaal het dat die antikwariese werke en die boeke oor Afrika nie vir die taalverdeling in aanmerking gemaak moet word nie. Die meeste antikwariese werke wat aangekoop word is in Engels en dienselfde geld vir die werke oor Afrika. Verder is die prys vir Engelse boeke ook laer. Die Bestuur besluit dat die £140 verskil in die daarop volgende jaar langsaamhandel ingehaal behoort te word. By die volgende vergadering heweer MacFadyen dat die syfer van £140 nie korrek kan wees nie.

Celliers skryf die notule en vir die eerste keer word by die volgende vergadering omtrent 'n bladsy van die teks van die notule „geaktiep“ (edellik net in halties geplaas sodat dit vandag leesbaar is). Waarskynlik is Celliers deur MacFadyen se aanlyng gekwes en hy skryf die bewerings van MacFadyen in alle besonderhede neer.

By die volgende vergadering weerlê Celliers MacFadyen se aantyging. „Dat dit verskil van £140 niet op te maken is uit de opgegeven syfers“. (222) Hy lê alle besonderhede voor en bewys dat die bedrag, as die antikwariese werke en, selfs die materiaal wat Engelshurg aangekoop het en die tydelike voorskot aan die museum in rekening gebring word daar £150 te veel aan nie-Nederlandse materiaal bestee is.

Die boekfondse van die Bibliotheek word verdeel in 'n fonds vir Nederlandse en 'n fonds vir ander-talige boeke, maar daar is een komitee wat verantwoordelik is vir die aanskaf van Nederlandse, Franse en Duitse boeke en 'n tweede komitee wat die aanskaf van Engelse boeke behartig. Hierdie komitees besluit nie oor vaste begrotings nie en dit moet bygevolg verwaag word dat daar probleme sou ontstaan, veral omdat die komi-

318) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 5 Des. 1895 SBA5 p.127
319) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 5 Des. 1895 SBA5 p.127
320) Notule Buitengewone Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 27 Des. 1895 SBA5 p.132

321) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 13 Jan. 1899 SBA5 p.261
322) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 8 Sept. 1898 SBA5 p.276

tee wat verantwoordelik is vir aankoop van Engelse boeke maklik die hele bedrag wat vir nie-Nederlandse materiaal bedoel is aan Engels kon bestee. Daar is inderdaad £150 te veel bestee wat daaraan toe te skryf is dat 'n groot bestelling Franse en Duitse boeke geplaas is.

Gray en MacFadyen betoog dat hulle kommissie nie verantwoordelik gehou kan word vir die oortrekking nie aangesien hulle nie die Franse en Duitse nie maar slegs Engelse boeke bestel. 323)

Die oplossing waarop besluit word, is dat 'n vaste begroting vir elke komitee opgestel moes word.

Die Bestuur ag dit nogtans goed om in die volgende jaarverslag te verduidelik om watter redes die toename van Engelse boeke teenoor die Hollandse altyd groter sal wees, nl. omdat die Afrika-boeke meestal in Engels is en die Engelse boeke veel goedkoper is as die Hollandse.

'n Verakoning vir die aantyging dat Celliers verkeerde syfers verstrek het, word nie aangebied nie en dit mag wees dat dit nie onwenselik bygedra het tot die spanning wat stadig aan tussen die bibliotekaris en die Bestuur ontwikkel.

Celliers wat as bestuurslid altyd die moontlikheid gehad het om sy standpunt met betrekking tot boekaankope duidelik te stel, het gevoel dat hy vir die Bibliotheek ook oor sy eie vak, Biblioteekkunde, basiese werke behoort aan te skaf en die Bestuur het toegestem dat biblioteekkundige boeke aangekoop kon word tot 'n maksimum van £5.

Verder was Celliers van mening dat hy 'n bedrag tot sy beskikking behoort te hê vir gevalle waar boeke op publieke veilings aangebied word want tens moet eers die goedkeuring van die Bestuur verkry word om sulke boeke aan te skaf. Die Bestuur stel hiervoor £10 tot die bibliotekaris se beskikking.

Die boekaankope was nie maklik nie aangesien in die behoeftes van 'n nasionale en 'n openbare biblioteek voorsien moes word.

X. DIE STAATSBIBLIOTHEEK IN DIE WERKSAAL."

In die voorafgaande hoofstukke is gepoog om, sover die aanwezige getuigenis dit toelaat 'n skets te gee van die Staatsbiblioteek as 'n diensapparaat. In sekere mate kan die gegewens omtrent die leerskaps en uitreikingsyfers 'n indruk gee van die werklike sosiale betekenis van hierdie Biblioteek.

Daarty moet attent gemaak word dat die verspreiding van intekenaars onder die bevolking nie groot was nie. Die getal intekenaars het nooit die 550 oorskry nie. Die inisiatief in bibliotekarske - hoofsaaklik wat die "Public Library" betref - het van die Engelsprekendes uitgegaan. Ledetalle wat in taalgroepe verdeel is, is net vir Augustus 1894 beskikbaar:

100 Hollandsprekendes
80 Engelsprekendes
11 Duitsprekendes 324)

Die leensyfers in talle verdeel is beskikbaar van Oktober 1895 tot Januarie 1896:-

	<u>Ok.</u>	<u>Nov.</u>	<u>Des.</u>	<u>Jan.</u>	<u>Total</u>
Hollands	232	400	542	398	1572
Engels	592	592	492	478	2051
Duits	25	29	42	61	157
Frans	4	9	20	9	42

Gegewens wat leners en gebruik betref ontbreek maar dit kom voor asof die getal leers aan die begin oorwegend Engelsprekend was totdat die Nederlandsegroep toegesam het na die besluit om N.Z.A.S.M.-ampnare teen 'n geringe subskripsie as lede toe te laat.

Ook bestaande leensyfers versterk die vermoede dat die Engelsprekendes in elke geval meer aktiewe leers as die ander was en dat A.D.W. Wolmarans toe by die gedagte van 'n "reizende bibliotek" in die Volksraad teen gegaan het, nie heeltemal sonder grond beweer het dat die boerebevolking op daardie stadium nog nie gereed was om vrugbare gebruik van so 'n skema te maak nie. 325) Al die gegewens dat daarop dat die Staatsbiblioteek wat sy sosiale dienste betref, heel weinig tot die Afrikanerbevolking van Pretoria deurgedring het. Dit mag 'n onwettome bevinding wees, maar dit is moontlik om die slotsom te ontwyk dat die Afrikaners van die Z.A.R. in die laaste deksde van die negentiende eeu, nog nie tyf vir 'n sosiale bibliotekdiens was nie en nog gemoeg gehed het aan 'n taanlik beperkte boesary wat persoonlik aangekaf is en onderling gelees is. Dit is 'n saak vir nadere studie om die geselsboekerye van hierdie tyd na te gaan. So 'n ondersoek val eger buite die kader van hierdie werk.

Die inisiatief in bibliotekstigting kom in hierdie tydperk hoofsaaklik van Engelsprekendes met 'n mate van steun van Afrikaners wat in die Kaapkolonie bekend met, en tot sekere hoogte, gewoon geraak het aan sosiale biblioteks of "Public Libraries". Die gebruik van die Kaapse Regering om subsidies te gee aan sodanige biblioteks was ook bekend. In werklikheid was die Kaapse biblioteks in die negen-

324) Staatsbiblioteek maandverslag Augustus 1894.

325) Notule van die Eerste Volksraad der Z.A. Republiek 1895, p. 659 Art.1386.

tigerjare nog altyd subskripsiebiblioteke wat 'n openbare stempel verkry ten gevolge van die voorwaarde waarop subsidie verleen is, naamlik deur presensiegebruik oop te stel vir enige lid van die publiek, afgesien daarvan of hy 'n intekenaar was of nie.

Die Regering van die Z.A.R. was heeltemal bereid om dieselfde steun aan sosiale biblioteke te verleen op 'n bykomstige voorwaarde, naamlik dat 60% van die bedrag van die subsidie aan Nederlandse boeke bestee moes word. Hy was selfs gewillig om hierdie voorwaarde nie streng toe te pas nie waar die samestelling van die bevolking soos in Johannesburg en Barberton, 'n afwyking wenslik gemaak het.

Die Regering van die Z.A.R. het egter vanaf 1885 'n heeltemal ander benadering teenoor die biblioteek nl. die van 'n nasionale biblioteek: 'n versameling van geleende en wetenskaplike werke ten dienste van sy administrasie en van die ontwikkeling van hoër onderwys en navorsing. Dit is hierdie gedagte wat, veral na 1896, sterk na vore gebring word deur Jan Celliers met die volle en heehartige steun van Mansvelt, Engelenburg en Reinink.

Die beginsel dat 50% van die boekbegroting van die Staatsbibliotheek aan Nederlandse werke bestee moes word mag aanvanklik bedoel gewees het om te sorg dat die Nederlandse boek in die biblioteek goed verteenwoordig is en die Regering nie verwyt kon word dat hy die „Uitlander-element sterker ondersteun as die inheemse groep nie. Die bepaling word veral na 1896 'n wapen in die hande van die Regeringsverteenwoordigers op die Bestuur om die nasionale boekevoorraad aan te vul deur groot bedrae uit die fonds vir nie-Nederlandse literatuur aan te wend vir die aankoop van Franse, Duitse, Latynse en Griekse werke.

Die drang om 'n nasionale boekevoorraad op te bou blyk duidelik uit die gewilligheid van die Regeringslede op die Bestuur om toe te laat dat Engelse Africana en werke van blywende waarde in Engels nie noodwendig uit die „Engelse" deel van die begroting bekostig moes word nie.

Die fondament vir baie toekomstige botsings is in 1891 gelê toe ooreengekom is om die bates van die „Pretoria Public Library Committee" en die Staatsbibliotheek saam te voeg. Die motiewe van Eerw. Gray die leier van die „Committee" was hierby taamlik duidelik, naamlik om die kontinuïteit van biblioteekdiens aan die intekenaars van 'n subskripsiebiblioteek te waarborg deur dit te koppel aan 'n instelling van waar die Regering tenminste vir ruimtevoorsiening en die salaris van 'n bibliotekaris sou instaan. Die motiewe van die „Commissie" van die Staatsbibliotheek is nie so duidelik nie. Waarskynlik het sowel Postma as Bosman nog altyd uitsluitlik die idee van 'n Nederlandse Volksbibliotheek in gedagte en is die nasionale biblioteekgedagte op die agtergrond.

Reeds tydens die onderhandelinge tussen Eerw. Gray en die Regering van die Z.A.R. kom die eerste ernstige verskilpunt na vore: die ouwrikbare bealtheid van die Regering om die beheer ferm in die hande te hou deur die reg voor te behou om die Voorzitter van die Bestuur te benoem en die Bibliotekaris aan te stel. Uit 'n artikel in The Press van 18 Januarie 1893 is dit duidelik dat daar hierteen heftig weerstand gebied is en dat die Uitlander-groep terdeë bewus was van die implikasies. Die „Committee" verloor hierdie eerste ronde en pogings om die Regering te beweeg om af te sien van die bepaling dat Nederlands die voertaal van die Biblioteekadministrasie sou wees, misluk eweneens.

Aanvanklik skyn dit of die samewerking tog sou slaag, waarskynlik omdat die behartiging van die sosiale biblioteekfunksie op die voorgrond staan en 'n man soos prof. MacFadyen, en miskien ook Bourke, Jan Celliers se oogmerk om 'n sosiale

en opvoedkundige bibliotekeiens na die platteland uit te brel, waarsynlik baie simpeltiek gestel was.

In die mate wat Jan Celliers en dr. Manuvelt eger groter nadruk laat val op die nasionale funksies en 'n geleerde biblioteekvoorraad wil opbou, kom daar verset en ontsien daar oemigheld op die Bestuur wat die vorm saamem van 'n ge-kibbel oor die toewysing van gelde vir Engelse materiaal emeryds en leesstof in Nederlands, Frans en Duits anderwyds. Daar is nog geen openlike botring nie verval ondt Manuvelt gewillig is om toegewings te maak.

Die krietvalrigheld brel hom tot die intekennars uit, maar nie in die mate dat die Engelseprekendes in groter getalle by die jaarvergaderings opdag nie. Die koerantvernie en notules van jaarvergaderings wek die indruk dat die intekennars, selfs in die dae toe die Pretoria Public Library 'n suwvere subskripsiebiblioteek was, nie veel moelie gedoen het om die jaarvergaderings by te woon nie. Dit mag een rede wees waarom die verteenwoordigers van die intekennars van 1893 tot 1897 met eentouge redlmatigheld herkies word. Die Nederlanders wat sedert 1896 bykom, koon ook nie juis meer belangstelling nie en probeer nie om die Engelseprekendes verteenwoordigers deur Nederlanders te vervang nie. In hierdie omstandighede is dit nie verbasend dat die jaarvergaderings nie veel gewig dra nie en eintlik met 'n middel word waardeur Bestuurslede krag by hulle planne probeer bysit. Dit is byvoorbeeld die geval met die aksie vir 'n vrye biblioteek.

Die toenemende konflik tussen die Bestuurslede brel hom in Mei 1896 tot die jaarvergadering uit. Hierdie vergadering word bygewoon deur ongeveer 20 van die intekennars (uit 'n totaal van ongeveer 340). By die Bestuursverkleening word daar twee nuwe kandidate gestel.

Die uitslag is soos volg:

Uitredende lede: Grey 16, MacFadyen 14 Bourke 10, Crawford 7.

Nuwe kandidate: Gunning 14, Marais 12.

Dr. Gunning, Direkteur van die Statismuseum en H. C. Marais, die Oudhou-
general, neem dus op die nuwe Bestuur die plekke in van Bourke en Crawford.

Die situasie is nou dat van die agt lede ampennare van die Staat is, terwyl 'n sesde
dr. F. V. Engelensberg deur die Staat beneem is.

Hierdie verandering het 'n skok veroorsaak en wat veral konsternasie wek,
was dat Bourke uitgewal het nadat hy van die begin van die biblioteek bestuurlike
was.

Die Engelse pers het tot op hierdie moment sporadies belanggestel in die
Staatbiblioteek en in die reël 'n gunstige gesindheid openbaar. Kritiek is uitgo-
bring, maar dan in hoofsaak op die publiek omdat die Biblioteek nie genoeg onder-
steun word nie. Na hierdie Bestuursvergadering sou 'n ander houding ingeslaan word
en sawalle op die Bestuur geleeds word. Dit begin met 'n lang artikel in The Press
in die loop waarvan die postule soos volg opgesom word: Up to the present the
institution has not been the success that was predicted for it, and for this both the
committee and the public are to blame. The former has not displayed that enter-
prise which, judging from the names published one was led to expect; and on the
other hand the latter have displayed the usual apathy". 326)

Reeds in hierdie artikel wat as opskrif dra "The Public Library" word die Staatsbibliothek gekritiseer omdat dit nie inderwaarheid 'n Public Library' is nie. Gemeld word dat geen vrye toegang tot die rakke geges word, dat die leners moet wag voor hulle beclien word om later uit te vind dat die boeke uitgeleen is, dat die katalogus onvolledig is, ens. 'n Verdere beswaar is dat die boeke nie gereeld met kort tussenvosse bestel word nie maar in groot klompe tweeweer per jaar. Dit word opgevolg met 'n kort brief (13/6/1898) wat meld dat planne bestaan om die Museum na die Dierstuh-gronde te verhuis en die Biblioteek in dieselfde gebou te plaas, d.w.s. heeltemaal buite die stad! En dan wil 'n "Old subscriber" weet wanneer die biblioteek nou eintlik oop is en wanneer dit gesluit word. Hy kla ook dat gedrag van die assistent onbortlik en skokkend is. Daarop volg 'n stakelike vloed van aanvalle en ontrent geen koeranttygawe verskyn sonder 'n saural op die Public Library. Celliers vererig hom oor hierdie kampanje en hy skryf 'n kort en sar-lastiese antwoord in The Press. Sir, - Of late several letters, referring to the State Library, have appeared in your paper. If the complainants had taken the trouble to make themselves better acquainted with facts, they would have paused before rushing into print. Let it be made known to them then, that certain rules have been changed since the last annual meeting of subscribers. Had they been present at the said meeting they could there and then have had their say, and would have known to-day that sound reasons existed for these changes. The assistant is perfectly right in closing up at 9 p.m., for such are his instructions. Any further complaints will receive due attention at the hands of the Committee, if letters are addressed to the Chairman on or before the last day of each month, as the monthly meetings are held in the beginning of the month. - Yours, etc., Jan F. E. Celliers, State Librarian, Pretoria, June 21, 1898. 327)

Dit was nie wat die 'Old Subscriber' wou gehoor het nie en hy antwoord oortendelik en onbeskof sodat die redaksie die kant van die Komitee en Celliers kies. Young Subscriber maak die voorstel dat die biblioteek weer van 10 tot 10 uur geopem moet word en dat daarmee waareyknylk alle probleme opgelos sal wees.

In die algemeen dra hierdie koeranttygawe weinig by tot ons kennis van die Staatsbibliothek of van die werklike probleme waartoe die Bestuur en die administrasie te kante het. 'n Uitsondering moet gemaak word vir 'n brief onder die opskrif "The State Library, Some Excellent Suggestions, Solving the Problem" wat op 2 Julie 1898 in "The Press (Weekly edition verskyn). In hierdie brief is iemand aan die woord wat 'n kennis van sake het en die hele aangeleentheid objektief probeer beoordeel. Hy noem homself Unitly.

Hy begin deur te erken dat daar onder die griewe teen die biblioteek, naas die wat bloot op verbetering berus, ander is wat heeltemaal gegrond is, maar hulle bang saam met omstandighede wat moet verander word voordat bevredigende diens gelewer kan word. 328)

327) "The Public Library" The Press 22 Junie 1898. SBA4 p. 322

328) "The State Library some excellent suggestions" The Press Weekly. 2 Julie 1898
Bylae I Dokument No. 9

Die eerste hiervan is dat die „Staatsbibliotheek“ geen werklike Regeringsbibliotheek en ook geen werklike openbare bibliotheek is nie. Hy verduidelik: Some years ago there existed a library supported only by subscribers, and in my humble opinion we will have to go back to that status. At present only novels and a few books of study can be taken home by the subscribers, the other books belonging to the so-called „Reference Library“.

Nou kom hy met die voorstel dat die twee funksies geskei word: „What I would propose is this: Separate the reference or study library entirely from the circulating library; let this circulating library be supported by the subscribers, who pay their own official, and let the other reference or study library - be united with other libraries in existence in town which are of a purely scientific nature. Of course, this would not exclude a yearly grant from Government to the circulating library, as many other towns enjoy.

Wat die sosiale bibliotheekfunksies betref, meen hy:

„Of course, this circulating library ought to be situated in the centre of the town, and Government could even show its interest in furthering good reading amongst the population by providing it with a good and suitable building. This library only requires one official to give out and receive back books which have been borrowed, whereas a Committee chosen by and from the subscribers decides monthly on the purchase of new books, en „The Committee of this circulating library can then make their own arrangements about keeping open from 8 am. till 10pm. and also between 1pm. and 3pm. if they chose. But let complainants not forget that at present it is a State Library“, and that no Government official has more than six office hours a day, and above all let them keep in mind the princely salaries at present paid to the officials viz., £400, £300, and £120 per annum.

Wat die Staatsbibliotheek of „Reference Library“ betref, is sy voorstelle veel vollediger: „If it is really to be a State Library, let the whole Committee be appointed by Government, as is done in all other Committees or Curatoria, as they are called here, like those of the Museum, Gimnasium, Model School, Mining School, etc.“ Hy wys daarop dat die Staatsbibliotheek nie die enigste Regeringsbibliotheek van die Z.A.R. is nie: But at present Government gives £500 a year for a library on judicial matters; the State Geologist is collecting a State Library on geological and mineralogical subjects; the State Museum is making a State collection of books on zoology, botany, and other subjects, and I am told, on good authority, that these collections are already of great interest and importance, and are growing daily.

Hy is van mening dat die voorraad van die destydse Staatsbibliotheek net as 'n nukleus beskou moet word en die inhoud van hierdie biblioteke daaraan toegevoeg moet word: As regards the reference library, I would propose that it be amalgamated with the various other libraries in town, and that a fully competent man be placed at the head of it as State Librarian, who is entirely a Government official, and who does not stand under a Committee which is so strangely composed as the present one. This official ought not only to be fully competent, but ought to draw a decent salary, and not a paltry four hundred pounds per annum as is put at the disposal of the present State Librarian. Truly, if the present incumbent had no private means, he could not remain in this position. And on the other hand is it fair employing a man in such a responsible position and pay him such a small salary simply because he happens to have some private income besides.

Dan kom die skrywer met 'n werklik grootse gedagte. Aan die Noorde van Pretoria aan die voet van die Dagpoortrand is daar 'n groot plaas Rug in Urbe wat die Regering 'n paar jaar vooreen aangekoop het vir 'n Dieretuin. Op hierdie grond is hy moet 'n groot gebou opgerig word vir die Museum, die Staatsbiblioteek, die Geologiese Opname en die Staatsargief. Hy wil m.a.w. die wetenskaplike afdel van die stad hier op een plek konsentreer met 'n omvattende nasionale biblioteek as kern. Hy is dat hy met lede van die Kuratoriums van die verskillende inrigtings gepraat het en besluit byval vir die gedagte gevind het.

Die brief wat met die skuldaam "Unity" onderteken is word volledig as Bylaag I Dokument No.9 opgesaam. Wie die skrywer was, is moelik om met volle sekerheid te bepaal, maar daar is besluit in die inhoud wat dit samevatlik maak dat die Jan Calliers self was. Per slot van sake het ons hier gedagtes wat reeds vanaf 1894 hier en daar na vore kom. Maar hier is hulle eintyd deurgedruk. Die mening dat hy die skrywer was, word in 'n mate ook geteun deur sekere aanbevelings wat later deur hom aan die Bestuur voorgelê is.

Daar moet 'n spesiale rede daarvoor wees dat die aangeleentheid nie op die eerste volgende Bestuursvergadering nie, maar eers in Desember bespreek word.

Grey het vanaf 1891 daarvoor gewag dat die Staat verantwoordelikhed aanvaar vir die Pretoria Public Library'. Daar die "samenstelling" met die Staatsbiblioteek het hierdie idee geluk en was die vooruitgang van die Biblioteek versker.

Blykbaar is Calliers reeds 'n hele tyd van gedagtes dat die biblioteek weer in die oorspronklike twee organisasies geskei moet word. Die vroegste dokumente wat ons in die verband kan vind is sewe bladsye in Calliers se handskrif met die opskrif "Opmerkingen voorgelê aan het Bestuur op de vergadering van 6 Mei 1898 (dr. Engelensburg." 329) Op die datum is daar egter geen Bestuursvergadering genoteer nie. Wel vind ons by die vergadering op 12 April 'n nota: Insake die Inricting en het Bestuur van de Biblioteek, stelt Dr. Engelensburg voor, dat deze kwestie op een speciale vergadering behandeld worde bij hem aan hnde." 330)

Dit mag wees dat die vergadering gebou maar nie genoteer is nie, hoewel dit nogtans eienardig is dat in die volgende maande geen melding van die onderwerp in die notule gemaak word nie, en ook dat die antekeninge wat Calliers gemaak het nie deur die Voorzitter onderteken is nie.

Die inhoud van die opmerkinge is kortliks die volgende:

1. Die Staatsbiblioteek behoort 'n suiwerre staatsinricting te wees onbelemmerd deur die publiek, wanneer die taalkwestie ook sal wegal.
2. Soos die Bestuur saamgestel is uit persone wat ander belangrike werksaamhede moes verrig is dit dikwels moelik om 'n kworum te verkry, of aan die aasdag van die lede vir die biblioteek te verkry.
3. Daar behoort tenminste nog twee verdere assistente aangestel te word om die werk van die Biblioteek in sy huidige vorm voort te sit en die salaris van die bibliotekaris is nie in ooreensstemming met sy verantwoordelikhede nie. 331)

329) Memorandum deur J. Calliers. 6 Mei 1898. SBA6 p.845.

330) Notule Staatsbiblioteek Bestuursvergadering 12 April 1898. SBA5 p.256.

331) Bylae I Dokumente No.10

Dit is moontlik dat Engelenburg en Celliers die saak bespreek het en Celliers die stuk opstel en dit tydens die vergadering by Engelenburg se huis aan die Bestuur voorgelê het (vgl. Bylaag I Dokument no.10 van Celliers se brief 4 Februarie 1899 p.104). Te oordeel na die reaksie wat latere skeidingsvoorstelle op die Bestuur gehad het, kan aangeneem word dat die verteenwoordigers van die Intekenaars hierdie saak so heftig geopponeer het, dat die Bestuur van verdere bespreking afgesien het.

Nou word die moontlikheid van 'n skeiding deur „Unity“ in die openbaar voor gestel en wel met soveel oortuiging dat die moontlikheid bestaan dat die gedagte kan seëvier. Gray moes die groot gevaar wat die voorstelle vir sy „Public Library“ ingehou het, raakgesien het. Hy het waarskynlik ook 'n sterk vermoede gehad wie die outeur van die artikel was, en sy volgende logiese stap sou gewees het om die skrywer so besig te hou dat hy voorlopig nie verder iets in die verband kon onderneem nie. Afgesien hiervan is dit nie ondenkbaar dat die vergadering van 6 Mei besluit het om die gedagte van skeiding voorlopig nie verder te behandel en dat „Unity“ die pas forseer het.

Lê hier dalk die rede vir die plotselinge uitbarsting i.v.m. die fondsverdeling vir boek aankope? Dit is besonder opvallend dat hierdie probleem wat waarskynlik reeds lankal vir die bestuurslede 'n moontlike bron van meningsverskil moes gevorm het, nou skielik die volle tyd van meer as een vergadering in beslag neem.

Die brief van „Unity“ het geen reaksie in die pers gehad nie. Die aanvalle op die Biblioteek in briewe aan die Redakteur hou nog 'n rukkie aan en dan is daar ander sake wat die goedere gaande maak. Die enigste uitwerking op die Biblioteek is 'n herinstelling van die ou *censure* - van 10m. tot 10nm.

Dit is ondenkbaar dat die brief van Unity deur lede van die Bestuur ongelees gelaat is en net so ondenkbaar dat Jan Celliers nie as outeur daarvan verdink sou word nie. In die notule van die volgende maande merk mens hiervan geen taken nie. Eers op die bestuursvergadering van 1 Desember 1898 is daar sprake van 'n spesiale bestuursvergadering ten einde 'n reorganisasie van die Biblioteek te bespreek. Uit die dokumente is dit moontlik om die gang van sake enigszins te rekonstrueer.

In 'n Brief aan Mansvelt verwys Celliers op 25 Januarie 1899 „de wenselijkheid om die Staatsbibliotheek te maken tot ene inrichting welke beter aan haar naam en doel beantwoorde (als) onder tegenwoordige omstandigheden mogelijk is en na „informele gedachteswisselingen reeds dienaangaande gehouden - ook in de boezem van het Bestuur“. Daarna gee hy 'n helder uiteensetting van die toestand, en doen hy 'n metode van optrede aan die hand.

Op die gewone bestuursvergadering van 2 Februarie 1899 word besluit om die aangeleentheid op 'n spesiale vergadering ten huise van dr. Engelenburg te bespreek. Jan Celliers het hier die taktiese flater begaan om aansoek te doen om 'n salarisverhoging, wat meegebring het dat hy van die spesiale vergadering uitgealuit word, waarskynlik omdat Gray of MacFadyen dit aan die hand gedoen het en hy self te fyngevoelig was om aan te dring dat sy aanwezigheid noodsaaklik was.

Celliers is egter gedetermineer dat die spesiale vergadering so volledig moontlik ingelig sou wees en stel 'n memorandum op oor die finansiële en ander implikasies van 'n boedel skeiding. Hy het geen illusies omtrent die kennis van die Bestuurslede betreffende biblioteekaangeleenthede nie. Reeds op 6 Mei 1898 het hy 'n opmerking voorgelê: Daar bestuurslede door andere werkzaamheden zoodanig

bezig gebouwen worden dat zij zich slechts ééns in de maand een paar uren met de aangelegenheden der Bibliotheek kunnen bezig houden, zullen zij moeilik juist kunnen oordeelen of de beste stappen nemen in belang van de Bibliotheek . 332)

Die Spesiale Vergadering word op 6 Februarie 1899 gebou. Aanwesig was Mansvelt, Gunning, Gray, MacFadyen en Engelenburg. Die afwesiges is Marias, Reinink en Celliers. Ter tafel is Celliers se aansoek om salarisverhoging, sy stukke oor die reorganisasie en die verslag van 'n subkomitee bestaande uit Engelenburg, Gunning en MacFadyen, aangestel op 2 Februarie (waarvan die teks nie teruggevind is nie.) Besluit word: (a) om Celliers se aansoek van die hand te wys; (b) om die beginsel van skedding goed te keur, maar die besonderhede op 'n verdaagde vergadering op 13 Februarie uit te werk. Nou vind daar 'n verdragingsakke wedersyds plaas. Op 13 Februarie is daar geen kworum nie en die vergadering word tot 21 Februarie uitgestel. Op hierdie datum word die notule van 6 Februarie goedgekeur met die eienaardige voorbehoud dat die goedkeuring in beginsel van skedding nie bindend sou wees nie, moontlik omdat die gevoel is dat die ooreenkoms van 1893 en die Regulasies eers noukeurig nagegaan moes word. Engelenburg het 'n kopie van die ooreenkoms en regulasies by sy huis en verlaat die vergadering om dit te gaan haal. Hy laat egter weet dat hy verhinder is om terug te keer, sodat die vergadering nie kan voortgaan en moes verdaag. Die opset was blykbaar om die hele aangeleentheid aan die jaarvergadering van 28 Maart oor te laat. Gray en MacFadyen wat gewest het dat hulle op die Bestuur na die laaste verkiesing in die minderheid was, het waarskynlik verwag dat hulle sterker sou staan in die jaarvergadering.

Hierin het hulle hulle misreken, want dit het gou geblyk dat die stemming van die jaarvergadering ten gunste van skedding was. Direk aan die begin van die vergadering na goedkeuring van notule en jaarverslag word verskillende probleme deur die publiek aangehaal bv. gebou, toesig, toegang tot boekevoorraad, sistematiese katalogus ens. Hierdie klagtes was vir dr. Gunning die geleentheid om aan die vergadering te verduidelik dat onder die huidige bedeling geen tevredenheid nóg vir die Publiek, nóg vir die wetenskaplike navorsers moontlik is. Skedding is die enigste oplossing. Hy is in elke geval vir skedding. Crawford en MacFadyen vind dat 'n nuwe gebou van groter belang is en probeer 'n paar positiewe voorstelle i.v.m. die gebou deur te druk om dan skielik 'n voorstel te maak dat geen skedding deurgevoer moet word nie. Dr. Gunning maak 'n krasse teenvoorstel dat die skedding noodsaaklik is. En hierdie voorstel van dr. Gunning word met meerderheid van stemme aanvaar.

Gray weet dat hy en MacFadyen teenoor die res van die Bestuur staan en hy alle diplomatieuse finesse sal moet gebruik as hy iets wil red van sy ideaal vir 'n openbare biblioteek. Dit is werklik bewonderenswaardig met watter taai uithou vermoë hierdie twee persone vir hulle idee veg en hoe hulle deur verdragings daarin slaag om te verhoed dat die reorganisasie tot stand kom voor die uitbreek van die Tweede Vryheidsoorlog waardeur dit totaal veryd is.

By die volgende bestuursvergadering maak Gray die volgende voorstel: Uit het Bestuur zal een Commissie benoemd worden, bestaande uit vertegenwoordigers van het publiek en van de Regeering. In den geest van het gesprokene zal door deze

332) Memorandum J. Celliers 6 Mei 1898. SBA6 p.940f

kommissie ten spoedigste een voorstel opgetrokken worden en voorgelegd worden aan de volle bestuursvergadering'. 333) Hy poog om tyd te wen deur die aanstelling van 'n onderkomitee wat geen spesifieke opdrag het nie. Dr. Gunning sien die strategie egter deur en verydal dit met die mosie: De vergadering acht het wenschelik dat eene algehele scheiding gemaakt worde tusschen de Staatsbibliotheek en Publieke bibliotheek, m.a.w. dat de ooreenkomst waardoor deze beide in 1893 tot samesmelting gebragt werden, weer ontbonden worde. De vergadering benoemt een kommissie met opdrag termien op te stellen waardoor aan deze eisch voldaan kan worden. De kommissie zal ten spoedigste rapport doen aan de volle vergadering. 334)

Die Kommissie wat aangestel word bestaan uit Dr. Reinink, W.A. MacFadyen Dr. F.V. Engelenburg en Eerw. J. Gray.

Die kommissie vergader op 10 Julie. Beahlwe die persone wat gekies is, was Gunning, Celliers en Nicholson ook op die vergadering aanwesig, blykbaar as gekoöpteerdes. Deur eerw. Gray as voorsitter te kies, plaas die kommissie die las van die verdediging van die status quo op die skouers van MacFadyen. Hy kom met 'n nuwe gedagte na vore: die Staatsbibliotheek en die „Public Library” moet geskei word, maar onder één administrasie geplaas word. Sy voorstel verval omdat hy geen sekondant vind nie en dr. Engelenburg se voorstel word met die teenstem van MacFadyen aanvaar, naamlik: Deze vergadering oordeelt dat eene ontbinding wenschelik is tusschen Staatsbibliotheek en Publieke Bibliotheek, met inachtneming van de rechten van het Publiek'. Daarna word 'n „schema wat intussen deur dr. Gunning opgestel is, prunt vir prunt behandel en goedgekeur. Die notule van die vergadering van die Kommissie sluit af met: De vergadering besluit, deze resoluties met sterke aanbeveling voor de volle Bestuursvergadering te leggen, deze Bestuursvergadering te worden gehouden op Donderdag 13 dezer'. 335)

Ongelukkig is dit die laaste inskrywing in die notuleboek van die Staatsbibliotheek en is daar geen stukke waaruit die verdere verloop van sake kan bepaal word nie. Met die oog op die samestelling van die Bestuur is dit baie onwaarskynlik dat die voorstelle verwerp of selfs aansienlik gewysig is. Celliers het die slag gewen en dit lyk of daar net die toepassing van die besluite oorgebly het.

Gray en MacFadyen het egter nog nie hulle laaste pyl afgeekiet nie. Sowel Gray as Nicholson maak melding van 'n heeltemal ander reëling wat uiteindelik goedgekeur sou word naamlik van 'n establishment of three separate departments in one building," te wete (a) 'n department for State Archives and other documents, dealing directly with the country and its people; (b) 'n „Reference Library" en (c) 'a circulating library and Reading Room mainly supported by and for the use of subscribers'. 336)

'n Aanneemlike verklaring is dat Gray en MacFadyen nie berus het by die besluite van die Bestuur nie en 'n spesiale vergadering van intekenaars byeengeroep het waarop die voorstel van MacFadyen by die Kommissie in 'n vollediger vorm voorgelê en aanvaar is.

333) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 6 Julie 1899. SBA5 p.311f

334) Notule Staatsbibliotheek Bestuursvergadering 6 Julie 1899. SBA5 p.311f

335) Notule Staatsbibliotheek kommissie-vergadering 10 Julie 1899. SBA5 p.320.

336) J. Gray op cit. SBA10 p.219f. Bylae I Dokumente No.13.

Met die oog op die woelinge wat aan die Tweede Vryheidsoorlog voorafgegaan het, is dit baie moontlik dat die Regering nóg die voorstelle van die Bestuur, nóg die wat Gray en Nicholson noem, bespreek het. Sover die amptelike stukke gaan, is dit nie garegverdig om te aanvaar dat die aanbevelings van die Bestuur deur die Regering verwerp is ten gunste van aanbevelings van 'n groep waarin die uitlander-element moes oorheers het. Die aantal hoë Staatsamptenare en vertrouensliede van die Regering in die meerderheidsgroep op die Biblioteekbestuur spreek teen so 'n veronderstelling. Aan die ander hand kan die getuenis van Kew. Gray dat daar uiteindelik 'n kompromie bereik is waarty sy voorstelle aanvaar is, nie sondermeer verwerp word nie.

Die rol wat Celliers in die krisis gespeel het, kan nie maklik oorskat word nie. In die loop van Februarie 1899 het hy uit sy posisie as Bestuurslid waarin hy in 1896 aangestel is, bedank. Aangesien dit gebeur het nadat die Bestuur hom van die bespreking oor die voorgestelde reorganisasie uitgesluit, lê dit voor die hand om te dink dat hy hom gekrenk gevoel het en om die rede nie meer op die Bestuur wil dien nie. Dit hoef nie noodwendig die geval te wees nie.

Celliers toon hom deurgaans as iemand wat baie gesteld is op korrektheid van procedure en hy moes deurentyd ongemaklik gevoel het in 'n Bestuur wat op 'n sekere mate van outonomie aanspraak gemaak het, terwyl hy as Regeringsamptenaar in die eerste plek deur sy amptedelike gebonde was, juis in verband met die sake van die Biblioteek. In sy opmerkings van 6 Mei 1898 sê hy dat hy toegestem het om Bestuurslid te word, slegs omdat dit anders so moeilik sou wees om 'n kworum te verkry. In Unity se brief word sy posisie as anomaal bestempel en as hy nie die brief geskryf het nie dan moes dit hom pynlik van sy situasie bewus gemaak het.

In verband met die procedure wat by die skedding gevolg moes word, was Celliers dit ook nie eens met die Bestuur nie. Sy voorstel aan Mansvelt op 25 Januarie is dat die saak deur die Regering aanhangig gemaak moes word en nie vanuit die Bestuur nie. Dit sou daarop neer kom dat Mansvelt en hy as amptenare van die Regering die toestand onder die aandag van die Uitvoerende Komitee moes bring, wat dan na oorweging van die ooreenkoms van 1893 ontevredenheid oor die toestand moes uitspreek en óf 'n voorstel tot verandering doen óf die Bestuur versoek om 'n voorstel te doen. Met die oog hierop kan sy bedanking ook beskou word as 'n stap om van sy verpligtings as Bestuurslid onthef te word sodat hy as amptenaar 'n groter bewegingsvryheid kon verkry.

Die resultaat van die situasie wat hy op die wyse geskep het was dat hy sy gedagtes volledig moes neergeskryf het en op die wyse stukke nagelaat het wat lig werp op die omstandighede van die Biblioteek in die laaste jaar van die bestaan van die Z.A.R. en oor die beleid wat hy vir 'n nasionale biblioteek voorstel.

Hierdie stukke en die reorganisasieskema van Gunning gee so 'n volledige beeld dat hulle, met 'n enkele ondergeskikte weglatting benede weergegee word:

Brief van Jan Celliers aan dr. Mansvelt, 25 Januarie 1899

Celliers skryf - betreffende die wenselijkheid om die Staatsbibliotheek te maken tot eene inrichting welke beter aan haar naam en doel beantwoordt dan onder tegenwoordige omstandigheden mogelijk is, en verwys na informeel gedachtenwisselingen reeds dienaangaande gehouden;- ook in den boezem van het Bestuur." Hy voel hom gedwongen die zaak nogmaals, en wel schriftelijk, aan

Uwe ernstige overweging te onderwerpen.

Daartoe wensch ik beleefd uwe aandacht te vestigen op de volgende punten:

1. Van Staatswege behoort er een leesmuseum te bestaan, d.w.z. een behoorlijk ingerichte bewaarplaats voor de voornaamste gedrukte, geschreven of geteekende stukken op alle mogelijke gebied van kennis en onderzoek. In onzen Staat zou in de eerste plaats gezorgd moeten worden voor eene zoo volledig mogelijke verzameling van alles op Zuid-Afrika betrekking hebbende.
2. Te dien einde moet de Staat absoluut een vrije hand hebben in de inrichting en in het bestuur van het leesmuseum of de Staatsbibliotheek.
3. Zulk een vrije hand heeft de Staat niet in de Staatsbibliotheek, omdat rekening gehouden moet worden met den smaak(!) en de verlangens van het algemeene Publiek, dat in het Bestuur vertegenwoordigd wordt door vier leden de helft van het geheele aantal bestuursleden -.
4. Het algemeene Publiek wordt niet toegelaten een stem te hebben in de inrichting van het Staatsmuseum omdat het Publiek, zeer terecht, daarvoor onbevoegd beschouwd wordt. Nog minder is dat Publiek geschikt om te beoordeelen wat op letterkundig, geschiedkundig of oudheidkundig gebied in eene Staatsbibliotheek voorhanden moet zium. Doch verre zelfs van het noodige te willen aanbevelen is het Publiek volstrekt ongenegen ander lectuur te hebben dan louter voor tijdverdrijf.
5. Door te willen toegeven én aan het Publiek én aan de eischen van eene behoorlijke Staatsbibliotheek, worden geen van beide tevreden gesteld: Zoo moeten jaarlijks groote sommen besteed worden aan novellen terwijl er weinig of niets overblijft voor de behoorlijke uitbreiding en aanvulling der andere vakken. Ten andere werd het noodig te bevonden maatregelen te nemen waardoor kostbare werken beschermd kunnen worden voor een Publiek dat zich niet ontziet zoodanige werken te verminken of weg te rooven. Ten gevolge van genoemde maatregelen en om reden dat de Bibliotheek in hare boekenbestellingen niet genoeg den smaak van het Publiek raadpleegt, wordt het aantal Inteekenaren jaarlijks minder. Op het oogenblik is het aantal Inteekenaren, ruim gerekend, \pm 340 en daarvan behooren 137 tot de N.Z.A.S.M., die alleen in zoo grooten getale toegestreden zijn omdat het Bestuur dan de voorwaarden van inteekening gunstiger stellen wilde. Zelfs onder de gunstigste omstandigheden zijn er nooit meer dan 550 inteekenaren geweest. Uitgaande van vorenstaande cijfers zal het Publiek dit jaar niet meer bijdragen dan \pm 2300, terwijl de Regering jaarlijks voor de Bibliotheek uitgeeft \pm £1500.
6. De ongerijmdheid van de Staatsbibliotheek zooals zij thans bestaat, te blijven behouden, zal, dunkt mij, uit het vorenstaande genoegzaam duidelijk zijn. Ik zou daarom wenschen voor te stellen
7. dat de Staatsbibliotheek gemaakt worde tot eene onafhankelijke inrichting, geheel van Staatswege onderhouden en bestuurd, evenals het Staatsmuseum. Inteekenaren kunnen, als gewoonlijk aangenomen worden, indien zij verkiezen toe te treden, ter verkrijging van voorrechten nader door het Bestuur te bepalen. Overigens zal de Bibliotheek kosteloos open zijn voor het Publiek, eveneens onder nader te bepalen voorwaarden.
8. Ten einde de gewenschte verandering te bekomen zou, mijns bedunkens, van de H.Ed. Regering een voorstel gedaan moeten worden aan het Bestuur, na overweging van de termen van overeenkomst bij de samenmelting van Public Library en Staatsbibliotheek opgetrokken.
9. Of de H.Ed. Regering, hare ontevredenheid te kennen gevende met den bestaanden toestand, zou het Bestuur kunnen verzoeken een voorstel in te dienen. In

speziale vergadering zou dan het, Bestuur de zaak in behandeling kunnen nemen.
 10. Hoofdzak, is dat zoo spoedig mogelijk in de zaak gewerkt worde. Vertrouwende dat U. Ed., mijne inzichten billijkende, te dien einde eerstdaags de noodige stappen zou willen nemen, heb ik de eer mij te noemen met de meeste achting, U Ed. Div. Dienaar.

JAN F.E. CELLIERS
 Staatsbibliothekaris. 337)

Pretoria,
 4 Februari, 1899

Den Wel Ed. Heer Dr. N. Mansvelt
 Voorzitter van het Bestuur der
 Staatsbibliotheek,
PRETORIA.

Wel Edele Heer,

Daar ik op de speciale vergadering van Maandag, 6 dezer, niet tegenwoordig zal zijn, verzoek ik U beleefd nota te nemen van de volgende opmerkingen, en die op genoemde vergadering ter sprake te brengen:

Publiek
geen stem.

1. Dat eene behoorlijke Staatsbibliotheek alleen mogelijk is wanneer het Publiek in de inrichting en het bestuur daarvan geen stem heeft, zal het Bestuur duidelijk beseffen. (elders is dit door mij uitvoeriger behandeld).

Regerings-
subsidie.

2. Om zulk een staatsbibliotheek te bekomen is slechts nodig dat de Regering jaarliks £800 subsidie geve in plaats van £500. De kolommen A en B met elkaar vergeleken toonen het verschil aan tusschen den toestand op het oogenblik en de toestand bij eene toekenning van £800 subsidie:

<u>Ontvangsten</u>	<u>A</u>		<u>Uitgaven</u>
Subsidie	£500	Salarissen:	
Opbrengst door Publiek	£300	1ste Asst.	£300
		2de Asst.	£150
		Kaffer	<u>12</u>
Totaal	<u>£800</u>	Totaal	<u>£462</u>
Dus blijft over voor boeken enz.	<u>£338</u>		

<u>Ontvangsten</u>	<u>B</u>		<u>Uitgaven</u>
Subsidie	£800	Salarissen:	
Opbrengst van Publiek zeg	£ 50	Bibliothecaris	£100
		(gevraagde verhooging)	
		1 Assistent	£300

	<u>Totaal</u>	<u>£850</u>	Kaffer	<u>12</u>
			Totaal	<u>£412</u>
Dus blijft over voor boeken enz.		<u>£438</u>		

2 Ambtenaren
voldoende

Wanneer de Bibliotheek eene zuivere staatsinstelling is zal al het werk gemakkelijk door 2 Ambtenaren verricht kunnen worden. Aan het uitgeven van boeken zal veel minder tijd besteed worden omdat veel meer of al het geld (Blijkens B zelfs + £100 meer dan thans) uitgegeven kan worden aan werken van blijvende waarde, die niet in den smaak van het Publiek vallen. De boekenwisseling zal dus aanzienlijk verminderen. Nog meer kosten zou bespaard worden doordat de Indicator overbodig zou worden en ook het telkens om een paar jaren laten overdrukken van den catalogus.

Catalogus
Licht

Zes (of zeg zeven) uren per dag zou dus door twee ambtenaren bijna uitsluitend besteed kunnen worden aan den onderwerps-catalogus en de administratie. Electricisch licht enz zou ook bespaard kunnen worden door de boeken alleen in de dag-uren ter beschikking van het Publiek te stellen.

Bestaande
inrichting
Publiek

3. Maar om terug te keeren tot de bestaande inrichting: In verhouding tot de bijdragen van het Publiek wordt te veel geld en tijd besteed ten gerieve van dat Publiek: De tweede assistent doet geen ander werk dan boeken en tijdschriften uitgeven en de administratie daarmee in verband.

Zijn salaris is £150.

Salarissen
Boeken uit-
geven

De eerste assistent geeft ook twee uren per dag boeken uit. Berekend naar het aantal werkuren en het bedrag van zijn salaris, stelt dat voor een waarde van £5 per maand of £60 per jaar. Dus aan salarissen alleen worden uitsluitend in verband met boeken uitgeven, jaarlike £210 besteed.

Tijdschrif-
ten en
Couranten

Bovendien worden jaarlijks £90 uitgegeven aan tijdschriften en couranten ten gerieve van het Publiek alleen, want de tijdschriften of liever wat er van overblijven - worden niet gehouden (volgens besluit van het Bestuur worden eenigen opnieuw ingebonden besteld, in jaargangen).

Meubels
Licht

Meubels, licht, kantoor- en schrijfbehoeften enz. enz. zijn niet eens meegerekend.

Opbrengst
Publiek

En de opbrengst van het Publiek zal dit jaar waarschijnlijk niet meer dan £300 bedragen.

4. Het werk zou, dunkt mij, door twee ambtenaren gedaan kunnen worden indien de werkuren als volgt gesteld werden:

Assistent 8½ - 12½

(Bibliotheek gesloten tot 2 uur)

Assistent 2 - 5½

(Assistent Woensdag of Saturdays ½ dag vrij).

Boeken uitgeven 9 - 11

4 - 5½

Door de uren aldus te stellen zullen de intekenaren waarschijnlijk nog minder worden, doch tevens zal het minder nodig worden zoveel te besteden aan roman-litteratuur. De 1ste assistent (de Hr. Krusemann)

verklaart bij deze regeling de hele administratie, insluitende de geld-administratie op zich te kunnen nemen (en ik acht hem daartoe geheel bevoegd) met uitzondering van brieven aan de Regeering, Voorzitter, enz. die door den bibliothecaris zelf behandeld moeten worden.

(N.B. Tijdens de uren van boekenuitgeven zou de assistent ook nog ander werk kunnen verrichten indien er beter licht ware in de voorste zaal).

Bibliothecaris: $8\frac{1}{2}$ - $12\frac{1}{2}$
2 - 4

Na $5\frac{1}{2}$ uur, boekerij gesloten. De leeszaal blijven open tot 9 uur en een concierge wordt aangesteld om van $5\frac{1}{2}$ - 9uur daar opzicht te houden, te zorgen voor sluiting enz. Voor een kleinigheid zou zoo een opzichter te vinden zijn.

Twee ambtenaren tegelijk aanwezig.

De assistent moet zoowat terzelfder tijd als de Bibliothecaris aanwezig zijn, 1ste om samen te kunnen werken wanneer dat noodig is (bv. bij het catalogiseeren) en 2de omdat er iemand in de Bibliotheek aanwezig moet zijn wanneer een der beide ambtenaren boodschappen moet doen.

Huiswerk

5. Twee of drie avonden in de week wil ik bovendien kantoorwerk thuis verrichten. In meerdere of mindere mate wordt huiswerk reeds thans en voortdurend door mij verricht dewijl ik de avonden bijna zonder uitzondering met letterkundige studien doorbreng en de tijdschriften enz. lees die meer bepaald op mijn vak betrekking hebben.

Tijdelijke hulp

6. Mocht het nodig gevonden worden, (wat onder de omstandigheden niet waarschijnlijk is), dan zou af en toe tijdelijk een noodhulp aangesteld kunnen worden voor boekenuitgeven terwijl bibliothecaris en assistent het noodige werk doen.

Bibliothecaris kantoorwerk

7. De Bibliothecaris behoort niet belast te zijn met het gewoone kantoorwerk. In den regel wordt al zijn tijd daardoor ingenomen. Eerst in den laasten tijd heb ik gelegendheid kunnen vinden om een begin te maken met de boeken (voornamelijk de wetenschappelijke) door te loopen, ten einde behoorlijk op de hoogte te komen van den inhoud in de Bibliothecaris, die, in één woord alleen met de intellectuele leiding behoort belast te zijn, waarvoor hem voldoende tijd gegund moet worden voor onderzoek, dat ten doel heeft, de waarde en welvaart van de bibliotheek, als een geheel beschouwd.

Vertrouwd met inhoud v. bibliotheek
Intellectuele leiding

Geld-administratie

8. De geld-administratie behoort, volgens de regulaties, niet geheel door den Bibliothecaris gehouden te worden. Het is tijdrovend omdat ik vooral daardoor te dikwijls over straat moet gaan. Tot dusverre zijn mijn boeken altijd jaarlijks geauditteerd geworden en de financiële verslagen door de auditeur daaruit opgemaakte en geteekend.

Auditeur Financiële Verslagen Deposita

De Depositogelden zijn nergens afgeschreven. Elk jaar bij de groote boekenbestelling wordt het cijfer van tot op dato ontvangen depositogelden genoemd. De boekenbestelling wordt dan ingericht naar eene begroting waarop de vermoedelijk opschbare depositogelden onder

de uitgaven staan.

Dagblad
lezen

Oordeel V.
Bestuur.

9. Als Bibliothecaris acht ik het doorloopen van minstens één dagblad degelijks als tot mijn plicht te behooren.

10. Het is niet mogelijk uit de gegevens, door mij opgemaakt voor het subcomité, juist op te maken hoeveel tijd noodig is voor verschillende werkzaamheden. Die niet met een werkring bepaald vertrouwd of bezig zijn, zijn gewoonlijk geneigd tot onderschatten. Door het bestuur zijn bv. dikwijls opmerkingen gemaakt, en zelfs besluiten genomen, (o.m. met betrekking tot catalogiseeren), die op geheel onjuiste onderstellingen beruften en daarom niet in het beste belang van de Bibliotheek waren.

Op de informeele vergadering van 6 Mei 1898 werd o.m. de volgende opmerking door mij voorgelezen:

Subcommissie
Bestuur
Werksaam-
heden na-
aan

Daar bestuursleden door andere werkzaamheden zoodanig bezig gehouden worden dat zij zich slechts ééns in de maand een paar uren met de aangelegenheden der Bibliotheek kunnen bezig houden, zullen zij moedelijk juist kunnen oordeelen of de beste stappen nemen in belang van de Bibliotheek'.

Ik gaf toen aan de hand, dat elke twee maanden (elke maand ware beter) een subcommissie v.h. Bestuur de Bibliotheek bezoeke om zich op de hoogte te stellen met den gang en den omvang der werkzaamheden. Mijn wenk is zonder gevolg gebleven.

Werk
gستاakt

11. Dikwijls is veel tijd besteed geworden aan werk dat later door tegenbesluiten van het Bestuur gestaakt werd, zoo bv. met betrekking tot een onderwerp-catalogus, kaartjes-catalogus enz.

Drukken ca-
talogus

Het wordt
wel eens op
eigen koste
gedan

12. Het telkens laten drukken van supplementcatalogus (in 1898 is er weer een gedrukt) of het herdrukken van den heelen catalogus - waarbij alles opnieuw gerangschikt moest worden - eischt veel tijd en geld en moet alleen gedaan worden ten gerieve van een Publiek dat te weinig bijdraagt om een uitgaaf van zooveel tijd en geld te kunnen verlangen.

Onzekerheid
huizing en
Reorganisatie

13. De onzekerheid of de Bibliotheek in de Erasmus gebouwen zal blijven dan wel naar elders verplaatst zal worden; en de voorgestelde reorganisatie- (reeds zoo lang hangende) hebben veel werk gestremd waaraan reeds lang en begin gemaakt had kunnen worden, bv. in verband met een systematischen catalogus, eene nieuwe plaatsing der boeken enz. enz.

14. Onder de tegenwoordige regeling met eenig behlanrijk werk een aanvang te maken dunkt mij verlies van tijd en geld, omdat uiteindelijk toch eene reorganisatie, met afscheiding van het Publieke, zal moeten plaats vinden, wil de Staatsbibliotheek ooit aan haar doel beantwoorden.

£700 terug
geven aan
boeken

15. De £700 waarde aan boeken door het Publiek bijgedragen kunnen weer terugggegeven worden. De boeken die verloren gegaan of beschadigd zijn kunnen gemakkelijk vergoed worden door toevoeging van andere novellen (of wetenschappelijke werken) die na de samensmelting gekocht zijn en dus Regeeringseigendom zijn; ze kunnen, des verkiezende, weer besteld worden. 336)

336) Erief J. Celliers. SBAS p.96ff

Reorganisasie-sake van Dr. Ganning.

1. Iedere party neemt eerst terug alle boeke enz. oorspronkelyk ingekocht by die samestelling der beide lidmate. Uit de door de Leesbibliothek teruggekomen werke wordt door de Staatsbibliothek gezocht wat zij noodig heeft, en dit vergoed aan de Leesbibliothek tegen 3/4 kostprys. De boeke die de Staatsbibliothek uit het bezit toekomende niet noodig heeft, neemt de Leesbibliothek tegen 3/4 van de kostprys ower.
2. Thans wordt berekend wolk deel van het sedert de samestelling ingekomen geld redelysarys toekomt aan de Staatsbibliothek, en wolk deel aan de Leesbibliothek.
3. Hierna wordt berekend hoewel van het uitgegeven geld sedert de samestelling redelysarys van laste komt van de Staatsbibliothek, en hoewel van laste van de Leesbibliothek.
4. Uit de boeke die na de operatie in 1 vermeld overblyven, zoekt de Staatsbibliothek uit wat sij voor de Staatsbibliothek noodig heeft. Dit gedeelte wordt berand tegen kostprys. De Leesbibliothek neemt daarna het overblyvende ower tegen 3/4 kostprys.
5. De bedragen hierdoor vertregen worden verrekend met de bedragen die uit de berekening sub 1, 2 en 3 voortkome. Indien er een bedrag is ten favoure van de Staatsbibliothek zoo wordt dit bedrag aan de Leesbibliothek kwyliggehouden; indien er een bedrag is ten favoure van de Leesbibliothek wordt 3/4 hiervan door de Regering vergoed.
6. De geldelyke toestand en de verbouing tusken de beide Inrigtingen thans in't klare zijnde, wordt het volgende aan de H. Ed. Regering voorgesteld:
De Regering verschaft een gebou van behoore van beide Inrigtingen (oerstelyk het reeds toegesegde kerkgebou op het Kerkplein, en wanneer tot afdrak daarvan besloten sou worden, een ander doelmatig oentral galege, liefst niet belandend gebou) voor het uitluttend deel van een Staatsbibliothek en een Leesbibliothek. De Regering onderhouwt dit gebou, en verschaft (soals tot hertoe) van electrisch licht, gebruik van water, meubels, indosors enz. enz.
Enkele speciale punten voor de Staatsbibliothek:
De H. Ed. Regering stelt een curatorium aan voor de Staatsbibliothek bestaande uit minstens 10 leden, waarvan 3 een quorum vorme en waarvan de Superintendent van Onderwyls Voorzitter is; en waarvan offisieele leden sijn: de Hoofdreefter; Rector Gymnasij; Directeur Staatsmijnschool of Staatsmijnsleer, Vertegenwoordiger van de Petaj Statistoloog; Directeur Statismuseum; een der Predikanten van een Protestantse Kerkgenootschap; de Distriktsmeester van Pretoria; (of een der leden der geneeskundige commissie); De Onder St. Sekretaris Ald. A of B
De Technische adviseur van spoorwegen of directeur van de N.Z.A.S.M. De offisieele leden hebben 3 jaar zitting. Deze samestelling wordt aldus voorgesteld om alle Unversitaire en Polytechnische vakken voldoende vertegenwoordigt te hebben ook m(et) h(et) oog op een later op te richten Unversiteit, terwyl h. kleine quorum de werkbareheid niet zal hinderen. De Regering, op aanbeveling van het Curatorium, stelt aan een bezoldigt een Staatsbibliothecaris en verdere van tyd tot tyd noodig wordende amtkemeren. De Regering stelt £1,200 per annum beskikbaar voor den aankoop van boeke.

Toegang tot de Staatsbibliothek is vrij voor alle Volkersadalede, Regeringsamtkemeren, Onderwylsers en Predikanten in den geheelen Staat, en verder aan een ieder die door drie respectabele ingezetenen aan den Staatsbibliothecaris of aan het Curatorium gelntruduceerd sijn. Voldoende galegenheid wordt verschaft aan ge-

bruikers der Staatsbibliotheek om de boeken enz. in loco te bestudeeren. De uitleening der boeken wordt door huishoudelijk reglement geregeld. Aan de Staatsbibliotheek wordt verbonden een Historisch Museum en de Muntenverzameling van den Staat.

Speciale punten voor de Leesbibliotheek:

Het Bestuur van de Leesbibliotheek bestaat uit leden te kiezen door en uit de Intekenaren. Eén der leden van het Curatorium van de Staatsbibliotheek zal in het Bestuur van de Leesbibliotheek zitting hebben, en jaarlijks door een der andere leden volgens alfabetisch rooster vervangen worden. Met inachtneming van de tegenwoordige rechten van het Publiek, valt de Leesbibliotheek verder in alle opzichten onder de wet en regulatiën door Regeering of Volksraad opgetrokken voor Leesbibliotheeken in dezen Staat, en maakt zelve geheel en al hare eigene huishoudelijke regulatiën omtrent subscriptie, ambtenaren, uitleenen van boeken enz. enz. De vergadering besluit, deze resoluties met sterke aanbeveling voor de volle Bestuursvergadering te leggen. Deze bestuursvergadering te worden gehouden op Donderdag 13 dezer. De Superintendent van Onderwijs wordt verzocht met toestemming der Regeering, aan de Leesbibliotheek eene jaarlijkse subsidie uit de toelagen voor Staatsbibliotheeken van minstens 2750 te waarborgen - in consideratie nemende een behoorlijk salaris voor den Bibliothekaris. 339)

Reorganisasieskema volgens James Gray

(a) That the Library should be made more definitely a State Institution in which books and publications bearing upon the history and development of the State might be found for reference.

(b) This would necessitate the establishment of three separate departments in one building.

1. A department for State Archives and other documents, dealing directly with the country and its people.

2. A Reference Library for the use of students, journalists and others, who are constantly in need of such aids. In this would be kept the more important scientific, historical, philosophical and other works, not required much except by specialists.

3. A circulating Library and Reading Room mainly supported by and for the use of subscribers. This would contain works of popular and present interest, and works of fiction, belles lettres & A free Reading Room would be attached to this section open to all comers where the newspapers and periodicals, that had passed through the subscriber's Reading Room, might be found.

In order to make the first two of these departments, (which should be free to all respectable residents in the State) well-found, and thoroughly useful, they should be liberally supported by the Government:- the third to be more especially the care of the public, but with such support as is accorded to other libraries throughout the State. 340)

339) Notule Staatsbibliotheek Commissie vergadering 10 Julie 1899. SBA5 p.315ff

340) J. Gray op cit. Bylae I Dokumente No.13

Nicholson se weergawe maak geen melding van die „department for State Archives" nie, en voeg daaraan toe: it would be probably found that the public would in many instances, by the payment of a lump sum of twenty five pounds, become life members of the Institution. This would greatly assist in providing the necessary funds for the purchase of much needed works and fittings.

'n Vrugbare periode in the biblioteekwese van ons land het teen einde geloop. 'n Samesmelting van twee biblioteke van verskillende tipes is teweeggebring en dit is bevind dat dit geen bevredigende oplossing is nie. Aan die begin van die periode staan vier belangrike persoonlikhede wat die lot van die biblioteek bepaal. Eerw. F.T. Nicholson, Eerw. T. Gray namens die Engelse publiek en Dr. Mansvelt, Superintendent van Onderwys en voorsitter van die Bestuur van Jan Celliers as Bibliotekaris.

Na die besetting van die Transvaal hly net die twee publieke verteenwoordigers oor. F.T. Nicholson as waarnemende bibliotekaris, 'n persoon wat as genaturaliseerde Engelsman die hoogste agting vir Afrikaners gevoel het. Alhoewel daarvoor geen bewyse is nie kan dit baie goed wees dat Nicholson onder die invloed van Jan Celliers meer en meer oorgahel het na die idee van 'n nasionale biblioteek want in sy verslag kry ons gedagtes wat so 'n vermoede versterk. 341)

Hy beveel tog aan die pliglewering ingevoer word en dat 'n saakkatalogus opgestel moet word dat die biblioteek beter vir navorsers geskik sal wees.

Dit was sekerlik nie sy nasionale biblioteekgedagtes wat die nuwe Regering laat besluit en Nicholson te ontlaan nie maar eerder sy pro-Afrikaanse houding.

Gray as laaste van die vierspan het dan in 1900 van Nicholson oorgeneem en Staatsbibliotekaris geword.

Dit is duidelik dat hy na die stryd wat hy gevoer het, geen voornemens het om 'n verandering in die struktuur van die Staatsbiblioteek aan te beveel nie.

Hy gee wel die punte waarvolgens 'n herorganisasie onderneem sou kon word maar voeg daaraan toe: „Such in outline was the idea of reconstruction which seemed possible of accomplishment when the scattering at the approach of war took place. How far it was the idea of the Executive was never declared, although the presumption that it was favoured in official circles may be better taken for granted. It will be for the future Committee and Government to consider whether in any form it can be adopted." 342)

341) F.T. Nicholson op cit. Bylae I Dokumente No.12

342) J. Gray op cit. Bylae I Dokumente No.13. SBA10 p.231

EPILOG

Die OORLOG EN DIE NA-OORLOGSTYD

In Oktober 1909 sluit Jan Celliers by die kommando aan en laat die Staatsbiblioteek aan die eerste-assistent mr. F. T. Nicholson oor.

Aangesien E. G. Phillips as Britse onderdan reeds met die uitbreek van die oorlog die Republiek verlaat het moes Nicholson met die hulp van 'n Benrose die Biblioteek aan die gang hou. Dr. J. W. Stroud het aangebied om te help en van hierdie aanbod is dikwels gebruik gemaak (Nicholson-verslag SBA 10 p. 215). Volgens Nicholson se verslag het daar reeds in 1900 'n aansienlike agterstand in katalogisering ontstaan. Van die boeke van die Staatsbiblioteek is gedurende die besettings tydperk hoofsaaklik gebruik gemaak deur die offisiere en manskappe van die Engelse troepe.

In Augustus 1900 's Eerw. James Gray, wat op die tydstip veldprediker by die Engelse troepe was, gevra om na Pretoria te kom om die Staatsbiblioteek oor te neem en Nicholson is blykbaar afgedank. Want Gray gee in sy verslag van 1901 die volgende persone as personelede: Eerw. Gray, dr. E. W. Stroud, Ernest Phillips en J. Myerba.

Hieruit kan afgelei word dat Stroud nou nie meer 'n vrywillige helper was maar vas aangestel is en dat Phillips weer teruggekeer het na die Staatsbiblioteek.

Gedurende die besettingsperiode was 'n komitee vir die Staatsbiblioteek ingestel bestaande uit dr. H. A. Amshoff, mr. I. W. Hiltelaw en mr. H. Isher. 343) In die begin van 1901 verlaat die eerste twee permanent of tydelik die land en word 'n nuwe komitee deur die Regering aangestel.

Die eerste vergadering word gehou op 15 Augustus 1901. Teenwoordig is die here S. H. Barker, Gordon Shaw, H. Crawford en E. B. Sargent.

Die besluit wat op hierdie vergadering geneem word hang direk saam met die problema wat deur die ooreenkoms aan die begin van die amalgamasie van die Staatsbiblioteek ontstaan het.

1. Dat die ampelike taal in die Staatsbiblioteek gebruik behoort te word, en dat Engels dus in die toekoms gebruik sal word.
2. Dat die bepaling dat die helfte van die fondse vir Nederlandse boeke bestee moet word, vervel.

Gray bedank reeds in 1901 as bibliotekaris en dr. Stroud stel die komitee in kennis dat hy bereid is om die pos oor te neem. Alhoewel Stroud hom heelwat offerling getroos het en 'n saakatalogus opgestel het 344) wou die komitee dat hy nie vir die pos van bibliotekaris geskik is nie. 345)

Ronald W. Heaton direkteur en bibliotekaris van die „Bishopsgate Institute“, te Londen word aangestel as nuwe bibliotekaris van die Staatsbiblioteek. Die biblioteek ontwikkel in die volgende jare onder sy leiding tot 'n Engelse openbare biblioteek met 'n sterk naslaanversameling.

343) J. Gray op cit. p. 8 Bylaas I Dokumente No 13.

344) Brief J. W. Stroud aan Sargent 1 Des. 1901 SBA10 p. 297f

345) Koutie „State Library Committee“ 16 Jan. 1902 SBA10 p. 311

In 1906 word daar vir die eerste keer weer 'n verteenwoordiger van die ander taalgroep op die bestuur verkies in die persoon van dr. F.V. Engelenburg. Van 1908 af verskyn die jaarverslag van die Biblioteek in Engels en Nederlands en in 1923 word van Nederlands na Afrikaans oorgegaan.

Oor die algemeen raak die nasionale funksies van die Staatsbiblioteek meer en meer op die agtergrond. Die munisipale toelae wat van 1906 af reëlmatig gegee is, word groter en die Staatsbiblioteek spits hom hoe langer hoe meer toe op sy pligte as stadsbiblioteek. Die enigste nasionale funksie wat tot 'n sekere mate nagekom word, is die versameling van die Pliëgeweringsmateriaal wat vanaf 1916 aan die Staatsbiblioteek gelewer moes word.

In 1931 bedank Heaton as bibliotekaris en M. M. Stirling word in sy plek aangestel. In 1928 het die here Ferguson en Pitt in Suid-Afrika aangekom om namens die Carnegie Corporation of New York die biblioteektoestande in Suid-Afrika te ondersoek en tydens hulle besoek word 'n Nasionale Biblioteekkonferensie te Bloemfontein gehou (November 1928). Op hierdie konferensie word onder andere aanbeveel dat 'n gekoördineerde biblioteekdiens vir Suid-Afrika ingestel moes word. Die gedagte was dat die Staatsbiblioteek as 'n Nasionale Sentrale Biblioteek erken sou word. Die Carnegie Corporation is bereid om 'n subsidie van 50% van die koste by te dra. Die Regering van die Unie is egter nie bereid om dit te aanvaar nie, maar wel om toe te laat dat die Staatsbiblioteek as 'n sentrale leenbiblioteek optree waarvoor die Carnegie Corporation \$125,000 bydra.

Mnr. Stirling was die regte persoon om hierdie nuwe taak met welslae aan te durf. As eerste Ere-Sekretaris van die Suid-Afrikaanse Biblioteekvereniging organiseer hy die bibliotekarisse van die land en as Staatsbibliotekaris begin hy met die organisasie van die land se biblioteekwese. Hy adviseer ander biblioteke 'n verband met hulle organisasie en propageer die gedagte van provinsiale biblioteekdienste. Dan volg kort opmekaar die begin van die interbiblioteekleningsstelsel vir die hele land en die gesamentlike katalogus vir die voorraad van die Suid-Afrikaanse Biblioteke. Met mnr. Stirling as Bibliotekaris tree die nasionale funksies van die Staatsbiblioteek weer sterk na vore.

Omstandighede en persoonlikhede het hierdie vier egter gedemp en die vinnige vooruitgang van 'n nasionale sentrum in die wiele gery. Alhoewel die nasionale funksies in 'n sekere mate voortgeset is, het die munisipale funksies weer al sterker op die voorgrond getree en het hulle meer en meer aandag geniet. In 1957 het Stirling uitgetree en mnr. P. F. Coetzee Direkteur van die Staatsbiblioteek geword.

Deur al die jare heen het 'n te geringe finansiële toelae van die Staat en Munisipaliteit die vooruitgang van die biblioteek belemmer. Met die onderhandelinge met die bewilligende instansies het dit duidelik geword dat ook van 'n finansiële oëpunt slegs 'n skeiding van die funksies die behoorlike behartiging van die twee take van die Staatsbiblioteek sou kon moontlik maak. Die munisipaliteit sou dan die volle verantwoordelijkheid vir die openbare biblioteek aanvaar en 'n eie selfstandige organisasie skep. Die Staat was bereid om na se 'n skeiding die volle verantwoordelijkheid vir 'n nasionale biblioteek met al sy take en funksies te aanvaar.

Celliers se strewende om die funksies van die Staatsbiblioteek weer te skei en 'n selfstandige munisipale en nasionale biblioteek tot stand te bring het eers in 1964 werklikheid geword. Struwelinge binne die Bestuur om munisipale of nasionale take te bevorder, is uitgeskakel en politieke teenstelling in Afrikaans en Engels het totaal verval sodat vandag net nog die strewende bestaan om hierdie nasionale biblioteek werklik te maak tot wat dit behoort te wees nl. om die Staatsbiblioteek tot 'n waardige Nasionale Biblioteek van Suid-Afrika te verhef.

BYLAE I
DOKUMENTE.

1.

Skrywe van die bestuur van die Matschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden aan J.P. Krüger, M.W. Pretorius en P.J. Joubert in verband met 'n boekgeskenk. Gedateer 25 Juli 1882

Leiden, 25 Juli 1872.

Edel Achtbare Heeren

Het Bestuur van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden in 1766 opgericht en aldaar gevestigd, ziet zich de eervolle en aangename verplichting opgelegd te kennis te geven van een besluit door de Maatschappij in hare Algemeene Vergadering van 15 Juni l.l. genomen.

Het is niet meer noodig te den indruk te schetsen, dien de heldhaftige vrijheidskamp van het Transvaalsche Volk in Nederland heeft gemaakt, of te de vreugde te beschrijven die de gezegende uitkomst van dien strijd hier alloveregen heeft gewekt. Gij draagt daarvan kennis en hebt reeds getoond, dat gij die belangstelling hoog waardeert.

Het gevaar dat te dreigde is thans afgewend. Maar het daardoor verlevendigd besef onzer verwantschap met U kan en mag ook niet weder worden uitgedoofd.

De Nederlanders hebben het te diep gevoeld, dat die dapperen strijders daarginds

aan

Edel Achtbare Heeren

J. P. Krüger, M. W. Pretorius, P. J. Zoubert

inmakende de Voorlopige Regering
van de Zuid-Afrikaansche Republiek.

daargronds hulle broeders was, dan
 dat zij dit oorblijven binnen verplegen. Hij
 van hulle zijde, zij konden ons daarvan ver-
 ghevel, althans med ons, in die oortuging en
 keur de jongens goed, die hier verdeden
 aangewend om den land te helpen, of de
 land en rijkdom om in land te steken van
 mer te hebben.
 Daarom hoefden wij ook op hulle in-
 stemming niet te staan, dat wij te gaan mo-
 deden en op hulle ommekeer medewerking.
 Tot de vermenigvuldiging daarvan.
 Dat de vbaaschappij der vbaasland-
 sche vbaasland is en wat zij beoogt, beoogt
 niet te worden uitgeroep. Maar na om
 dunkt haar karakter duidlyk genoeg uit.
 Van de beoefening van de taal, de be-
 tekende en de geschiedenis van vbaasland
 wordt zij hare vbaaschen vbaasland
 beoogt zij zich niet, al wat daarbinnen
 leeft, ook zij het hare taal te beoefenen en te
 worden, maar haar vermogen.
 Op den grond vbaasland, vbaasland
 leden der vbaaschappij aan de vbaasland
 vbaasland van, om zoveel mogelijk vbaas-
 lande vbaasland van de beste vbaasland
 van der vbaasland vbaasland vbaasland
 te brengen en die aan de vbaasland
 in vbaasland, vbaasland, vbaasland aan vbaasland
 vbaasland, om vbaasland aan te vbaasland
 vbaasland de hoop, dat dit vbaasland, het
 vbaasland der vbaaschappij, dan wij niet om vbaas-
 lande vbaasland hard vbaasland te vbaasland en
 vbaasland vbaasland te geven aan hulle, te
 langvbaasland in hulle vbaasland vbaasland
 vbaasland vbaasland van goed onthaal van
 vbaasland vbaasland vbaasland vbaasland
 vbaasland met overvloed. Dit vbaasland was

met algemeen toezichting ontvangen en met eijparisheid van Stemmen aangenoemen. By het woord voegde zich straks de daad. Vóórdaag de Vergadering uiteenging hadden de aanwezigen zich reeds tot geldelijke bijdragen of tot de toezending van boeken verbonden.

Het Bestuur der Maatschappij is met de uitvoering van het genomen besluit belast en wendt zich dezer dagen tot de leden die de Algemeene Vergadering niet bijwoonden, om ook hunne medewerking in te roepen. Het ligt in den aard der zaak dat er nog eenige maanden zullen moeten verlopen voordat de verzameling met eenigzamen beleid is bijeengebracht en naar de plaats hare bestemming kan worden verzonden. Immiddels richt het Bestuur zich bij deze tot U allereerst om U kennis te geven van het voornemen der Maatschappij, maar dan ook om U te vragen of haar geschenk door U zal worden aanvaard.

De Maatschappij verbindt daaraan geenlei voorwaarden. Het spreekt toch van zelf en behoeft daarom niet te worden bedongen dat de Regering, die namens het volk dat zij vertegenwoordigt zulk een verzameling aanneemt ook doen zal wat zij vermag om haar voor het publiek toegankelijk te stellen en het gebruik daarvan zooveel mogelijk te bevorderen. Daarvan houden wij ons dan ook ten volle overtuigd, wanneer wij van U de vergoeding zullen hebben ontvangen dat het geschenk der Maatschappij U welkom zijn zal. U zou zich gelukkig achten indien had plan aan Uwe inzichten en wenschen bleek te beantwoorden en bovenal indien zij daardoor iets mocht

moech bijdragen om kennis en waardering
van de Nederlandsche Taal en Letterkunde
in uwe Republiek te verbreiden. Jan de
nationaliteit die uw volk zoo kloek heeft
gehandhaafd, blijve de taal, waarin
tot den strijd voor de vrijheid werd opgero-
pen, het onderpand en de steun!

Met oprechte hoogachting en heilbe-
de noemen wij ons

Het Bestuur van de Maatschappij
voor de Nederlandsche Letterkunde

R. Fruin, Voorzitter

J. A. D. Franke, Secretaris

2.

Ooreenkoms en Regulasies van die Staatsbibliotheek, soos onderteken deur die Staatssekretaris L.W.J. Leyds, Fred Nicholson en James Gray kragtens die Uitvoerende Raadsbesluit Art.174. 4 April 1893.

Staats-Bibliotheek,
Pretoria.

De Bibliotheek, zooals thans samengesteld, is de incorporatie van een aantal boeken, kostende ongeveer £ 700.- waarvan door de uitgeverijen van Pretoria in het jaar 1891 ingeteekend werd, met de Staatsbibliotheek, die in het jaar 1887 werd gesticht.

Basis. De samensmelting werd ten uitvoer gebracht op den grondslag van zekere statuten, vervat in twee brieven van de Regering dtd 3 en 19 November 1891, zooals hieronder vermeld:

- a. De instelling zal genoemd blijven de Staatsbibliotheek;
- b. Het Bestuur zal bestaan uit acht leden, waarvan vier, ingesloten de Voorzitter, door de Regering zullen aangesteld worden;
De drie leden, thans werkzaam als Bestuur der Staatsbibliotheek, zullen bestendig worden in hun ambt en een vierde lid zal worden aangesteld;
De overblijvende vier leden van het Bestuur zullen gekozen worden door de intekenaars;
- c. De Voorzitter zal, bij staking van stemmen een beslissende stem hebben;
- d. Vijf leden, ingesloten de Voorzitter of zyn plaatsverwanger (gekoren op de wijze hierna vermeld), zullen een Quorum uitmaken;
- e. De tegenwoordige Secretaris en Bibliotheekaris, de Heer A. Beigeman, zal bestendig ~~worden~~ in zyn ambt, tot de Regering het voornemen heeft om hem te ontsien.

- g. een andere voorziening te maken;
- h. De notulen der Vergaderingen en de correspondentie zullen in de officiële taal opgesteld worden;
- i. De beraadslagingen van het Bestuur zullen zoveel mogelijk in de officiële taal des lands gehouden worden;
- j. Het Gouvernement, hoewel zich niet verbindende tot het Contribueeren van een vastgestelde som jaarliks, is bereid aan den E. A. 1sten Volksraad aan te bieden zulk een som toe te staan;
- k. De regulatiën voor het beheer moeten in overeenstemming zijn met de voorgaande stipulaties en door de Regering goedgekeurd worden;
- l. Het Gouvernement zal voorziening maken voor een Rokaal en zal voortgaan het salaris van den Bibliothecaris te betalen, als tot nu toe, of zooals te eeniger tijd in de toekomst zal worden geplaatst op de Begroeting.

Goedgekeurd en vastgesteld maakten
Uits. Raadsbesluit Art. 174 dt. 4 April 1893.

Steyn
Staatssecretaris.

Namens het Publiek } Geo. M. Thobakow
hetwelk gecontribueerd heeft ten } James Gray
bedrage van ongeveer R 400.- }

Regulatiën van de Staatsbibliotheek

Afdeling I.

Inleidende Befalingen.

1. De Staatsbibliotheek zal bevatten een afdeling voor een Bibliotheek en een andere voor een Leeskamer.
2. De Bibliotheek zal kosteloos open zijn voor het publiek. De leeskamer zal alleen open zijn voor intekenaars. Bezoekers te Pretoria echter mogen het vrije gebruik hebben van de Leeskamer voor een tijdperk van hoogstens een maand, nadat zij door een intekenaar zijn geïntroduceerd, die den naam en het adres van elk bezoeker in een daartoe te houden boek moet inschrijven.

Afdeling II

Bedragen van Intekening

1. De Bedragen van intekening zullen zijn als volgt:

1 ^{ste}	Klasse (per jaar)	3. —
	id (per zes maanden)	2. —
	id (per drie maanden)	1. —
2 ^{de}	Klasse (per jaar)	2. —
	id (per zes maanden)	1.5. —
	id (per drie maanden)	0.15. —
3 ^{de}	Klasse (per jaar)	1. —
	id (per zes maanden)	0.12.6.
	id (per drie maanden)	0.7.6.

Totaal bedrag

1. Het zal aan intekenaars der Eerste Klasse rijstaan £ 25. — niens te betalen, welke betaling hen gedurende hun leven gerechtigd zal doen zijn tot alle voorrechten van intekenaars der Eerste Klasse.

2. Een intekening eerste klasfe geeft den intekenaar het recht tot het gebruik van drie stellen boeken (niet meer dan drie boekdeelen te worden gerekend als een stel) en drie tijdschriften; een intekening tweede klasfe tot twee stellen boeken en twee tijdschriften; een intekening derde klasfe tot een stel en een tijdschrift.

3. Alle intekeninggelden moeten vooruit betaald worden. Voor minder dan een kwartaal wordt geen intekening aangenomen. Nieuwe intekenaars zullen verzocht worden om behalve de betaling hunner intekeninggelden de volgende bedragen te defoncereen, n.l.

Intekenaars	1 ^{ste}	Klasfe	- 15/-
id	2 ^{de}	id	- 10/-
id	3 ^{de}	id	- 7/6.

Het aldus gedefoncerde bedrag zal worden aangewend tot afdoening van eenigerlei finantiele verplichtingen van de intekenaars tegenover de Bibliotheek en na aftrek hiervan zal het resterende van het gedefoncerde bedrag op aanslag daartoe aan den intekenaar worden teruggegeven bij het verstrijken van zijn termijn van intekening.

4. Personen, die willen intekenen gedurende den loop van een kwartaal of driemaandelijcken termijn, kunnen zulks doen door boven het bedrag betaalbaar voor een jaar, een half jaar, of een kwartaal, bij te betalen een geveerdeigde som voor het nog niet verstreken gedeelte van het kwartaal.

5. Geen intekenaar zal het vrij staan, een boek te ontvangen, of eenige vergoeding te ontvangen.

kenaar te geneeten, tenzij het bedrag van zijn intekening en van eenigerlei boeten of andere vorderingen, die de Bibliotheek tegen hem mocht hebben, eerst zullen zijn aangezuiverd.

Afdeling III. Bestuur.

1. De leden der Commissie, die het bestuur van de Bibliotheek zullen uitmaken, zullen als Curatoren belast zijn met het beheer van en het toezicht over de Bibliotheek, en alle contracten ten behoeve der Bibliotheek zullen worden aangegaan met de Curatoren door den Voorzitter, en in den persoon van den Voorzitter zullen zij dagvaarden en invorderen alle gelden, schulden en eigendommen verschuldigd of behoorend aan de Bibliotheek, en op dezelfde wijze zullen zij ook verwerend optreden in eenigerlei acties of andere stappen tegen de Bibliotheek ingesteld of gedaan.
2. Er zullen acht leden zitting hebben in het Bestuur. Vier hiervan, waaronder ook de Voorzitter, zullen worden aangesteld door de Regering, drie achtereenvolgende jaren zitting hebben en herkiesbaar zijn, terwijl de andere vier jaarlijks gekozen zullen worden door en uit de Intekenaars.
3. De kiezing van de vier leden van het Bestuur door en uit de Intekenaars, zal plaats hebben op de jaarlijksche algemeene vergadering te houden, zooals hierin verder vermeld, en de namen van alle candidaat-bestuursleden, weder voorgesteld door twee intekenaars, moeten ngezonden worden aan den Staats-Bibliothecaris niet minder dan tien

4. Tien dagen vóór de gemelde vergadering. In het geval, dat eenig lid van het Bestuur, door de Regeering aangesteld, vier achtereenvolgende maanden afwezig blijft van Bestuurovergaderingen zonder verlof van het Bestuur, of ophouden zal te wonen binnen drie mijlen van Pretoria, gerekend van het kerkeplein, of insolvent wordt, zal hij Ipso Facto ophouden bestuurslid te zijn; en, indien eenig lid van het Bestuur, door en uit de Inteckenaaren gekozen, verkeeren zal in een der genoemde gevallen, of indien hij ophouden zal intekenaar te zijn van de Bibliothek, dan zal hij wensens Ipso Facto ophouden Bestuurslid te zijn. In het geval, dat er wegens overlijden, ontslagneming, of wegens een der daerbetreffende redenen boven omschreven eene vacature ontstaat onder de Reden van het Bestuur door de Regeering aangesteld, zal dit feit dadelijk ter harer kennis worden gebracht en zal zij zoodra mogelijk in de vacature voorzien; en in het geval er wegens een der daerbetreffende redenen, boven omschreven eene vacature ontstaat onder de Reden van het Bestuur door en uit de Inteckenaaren gekozen, zullen de overgebleven gekozen Reden de vacature oprullen voor het nog resterende gedeelte van hun ambtelyk jaar, zoo dat het aantal van de gekozen Reden weder op vier komt.

5. De benoeming en het ontslag van alle beampten der Bibliothek en van eenigerlei sub-comités zal plaats hebben door de Regeering op voordracht daartoe van het Bestuur. Het Bestuur zal het recht hebben, van tijd tot tijd zoodanige huis-

houdelijke bepalingen te maken, als het zal denken noodig of raadzaam te zijn, met dien verstande, dat alle zoodanige bepalingen niet van kracht zullen zijn, voor en aler zij door de Regeering zullen zijn goedgekeurd. Zij zullen aangeplakt worden in de Bibliotheek.

6. Daar de Voorzitter door de Regeering aangesteld wordt, zal het Bestuur op de eerste vergadering na de verkiezing van Reden uit en door de Inteckenaars een Vice-Voorzitter en een Thesaurier voorstellen en degen voordragen aan de Regeering tot het bekomen hunner aanstelling voor het loopend jaar.

7. De Thesaurier zal alle gelden en onderpanden tot de Bibliotheek behoorend onder zich houden en zal hiervan behoorlijk boekhouden en, wanneer zijn verslagen nauwkeurig zijn geauditeerd, zullen zij onderworpen worden aan de goedkeuring der intekenaars en van de Regeering; ook zal het Bestuur op 31 Maart een staat van afgedane werkzaamheden voorleggen aan de intekenaars.

8. De Bibliothecaris zal van het verhandelde op Bestuursvergaderingen nauwkeurig notulen houden, die in een daartoe bestemd boek zullen worden ingeschreven, en bij den Aanvang van elke Bestuursvergadering zullen de notulen van de vorige vergadering gelezen en na goedkeuring gearresteerd worden.

9. De Bestuursvergaderingen zullen plaats hebben op den eersten Donderdag in elke maand, tenzij die dag een algemeene feestdag mocht zijn, in welk geval de vergadering zal gehouden worden

op den eersten daarop volgende Donderdag,
geen algemeene feestdag zijnde.

10. De Bibliothecaris zal aanschrijving
doen tot het houden van een buitengewone
vergadering, telkens wanneer hij hiertoe af-
draecht ontvaangt van den Voorzitter, of wanneer
hij een daartoe aan hem gericht gescheven
verzoek ontvaangt, geteekend door niet minder
dan drie bestuursleden, inhoudende het
doel der te houden vergadering en zulk
een aanschrijving zal geschieden uiterst
ocht en veertig uren, nadat zulk een
gescheven verzoek is ontvangen, en op
zulk een buitengewone vergadering
zal geen andere zaak besproken of
behandeld worden dan die in het verzoek
genoemd, of, ingeval de Vergadering op
kost van den Voorzitter is belegd, zullen
geen andere zaken worden behandeld
dan die in het Convocatie biljet vermeld.

11. Op alle vergaderingen van het
Bestuur zal de Voorzitter presideeren, die
in geval van staking van stemmen be-
halve zijn stem als lid van het Bestuur
nog een beslissende stem zal hebben.
Bij ontstentenis van den Voorzitter en
Vice-Voorzitter zal het Bestuur bij het houden
eener vergadering uit hem midden een
Vorzitter benoemen, die voor die vergadering
als goedaanig zal zitting nemen.

12. Vijf leden van het Bestuur zullen
een Quorum uitmaken en alle kwesties
en zaken, voor eenigerlei vergadering
gebracht, zullen door de meerderheid der
stemmen van de aanwezige leden beslist
worden.

13. Eene algemeene vergadering
van de Interselenaars te worden genoemd

jaarlijkse algemeene vergadering, zal gehouden worden in de tweede week van April van elk jaar, op welke vergadering de electie van de leden die door en uit de intekenaars voor het volgend jaar moeten gekozen worden zal plaats hebben.

Ingeval er op zoodanige jaarlijkse algemeene vergadering minder dan tien intekenaars (de Bestuursleden niet medegerekend) tegenwoordig zijn, zal de vergadering door de aanwezigen verdaagd worden tot op een dan door hien te bepalen dag.

14. Bij elke algemeene vergadering van intekenaars zal de Voorzitter van het Bestuur, of bij ontstentenis de Vice-Voorzitter, presideeren. De presideerende zal behalve zijn eigen stem, bij staking van stemmen nog een beslissende stem hebben. Tien intekenaars tot stemmen gerechtigd vormen een Quorum. Op deze algemeene vergadering zullen de intekenaars gerechtigd zijn tot het vragen van inlichtingen of het doen van voorstellen of aanbevelingen, welke in stemming zullen kunnen worden gebracht, ten einde het gevoelen van de vergadering dienaangaande te vernemen. Notulen van zulk een vergadering zullen gehouden worden door den Bibliothecaris.

15. Geen andere personen zullen op eenige vergadering het recht van stemmen hebben buiten de intekenaars, hierboven vermeld.

Afdeling IV

De Bibliothek.

1. De Bibliothek zal op werkdagen

tot 10 uur 's avonds. De Bibliotheek zal gesloten zijn op officiële feestdagen en op andere dagen door het Bestuur aan te wijzen.

2. Niemand zal boeken of tijdschriften uit de Bibliotheek mogen nemen, indien hij niet eerst een bewijs heeft geteekend, dat hij zich aan deze regulatiën zal onderwerpen.
3. Boeken en tijdschriften kunnen aangereagd worden op elk uur, dat de Bibliotheek geopend is.
4. Werken, uit de Bibliotheek genomen, mogen voor volle veertien dagen gehouden worden, met uitzondering van maandelijksche tijdschriften, die voor volle zes dagen mogen gehouden worden. De tijd kan echter bij herhaling voor een zelfden termijn verlengd worden op mondelinge of schriftelijke applicatie aan den Bibliothecaris, mits dat bij elke tijdsverlenging het werk wordt vertoond en mits er tijdens de applicatie niet reeds een aanvraag van een ander is ingekomen voor hetzelfde werk.
5. Alle nieuw aangekomen tijdschriften en nieuwsbladen zullen op de intekenaars-tafel blijven liggen en niet uit de Bibliotheek worden genomen voor en aler het eerst volgende nummer ter tafel ligt, en elk ander nieuw werk zal voor veertien dagen op de Bibliotheekstafel blijven liggen alvorens het in circulatie wordt gebracht, teneinde er gelegenheid moge bestaan om te catalogiseren, als anderszins.
6. Alle nieuwe werken zullen op den tijd van ontvangst in de manuscript-catalogus van de Bibliotheek worden ingeschreven en zijn afzonderlijk te vinden.

zal ter informatie der intekenaars
op een zichtbare plaats in de Bibliotheek
worden opgehangen.

7. Het Bestuur zal van tijd tot tijd
bepalen, welke boeken, kaarten of andere
stukken zullen worden afgezonderd, als
bestemd ter referentie, en van dezen zal
geen enkel boek, kaart of ander stuk
kunnen genomen worden zonder speciale
vergunning daartoe geteekend door de
leden van het Comité.

8. De nieuwsbladen mogen in
geen geval uit de Bibliotheek verwijderd
worden, tenzij met speciale toestemming
van den Bibliothecaris, onderworpen
aan zulke voorwaarden als van tijd
tot tijd door het Bestuur zullen worden
vastgesteld, voor zooverre daarin niet
reeds bij deze regulatiën is voorzien.

9. Geen boek of tijdschrift zal uit
de Bibliotheek mogen genomen worden,
tenzij afgegeven door den Bibliothecaris
of Assistent-Bibliothecaris en ingeschreven
in het register, daartoe door den Biblio-
thecaris te houden.

10. De titels van eenig boek of
tijdschrift uitgeleend door den Bibliothecaris
zullen ingeschreven worden op een ge-
drukten vorm bevattende den datum
van aflevering en den naam en het
adres van den intekenaar, aan wien
het is afgeleverd.

11. Indien een intekenaar een
boek verlangt dat in circulatie is, kan
hij zijn naam inschrijven in een boek
voor dat doel gehouden en het welke
besprekboek zal worden gezonden, en,
wanneer het boek is afgeleverd, zal

is teruggekomen zal de intekenaar, die het verlangt, daarmede dadelijk in kennis worden gesteld, en het boek drie dagen na terugkomst voor hem bewaard warden.

12. Een intekenaar kan den aankoop van eenig werk aanbevelen dat niet in de Bibliothek aanwezig is, door den titel en andere bijzonderheden daarvan in een daartoe bestemd boek, Voorstelboek genoemd, in te schrijven. Het Voorstelboek zal het Bestuur worden voorgelegd, wanneer eenige bestelling van nieuwe boeken door het Bestuur in behandeling genomen wordt.

13. Alle boeken in circulatie moeten bij den Bibliothecaris terugbezorgd worden vóór de jaarlijkse Algemene Vergadering plaats heeft en nadat billijke kennisgeving met dit doel zal zijn gedaan in sommige der locale bladen en tevens door een geschreven kennisgeving in een zichtbaar gedeelte der Bibliothek afgehangen.

Afdeling V.

De Bibliothecaris.

1. De Bibliothecaris en de Assistent-Bibliothecaris zullen, op voordracht van het Bestuur, door de Regering aangesteld en ontslagen worden.
2. Zij zullen alle wetten en reglementen voor de Bibliothek naleven en zorgen dat ze nageliefd warden, en van eenigerlei overtreding daarvan zullen zij ter eerstvolgende zitting kennis geven aan het Bestuur af, ingeval van dringenden aard, nog vóór dien tijd aan den Voorzitter.
3. De Bibliothecaris is belast met

het behoorlijk schoon en in orde houden van de Bibliothek en zal de goede orde daarin handhaven en bewaren.

4. De Bibliothecaris zal een lijst der Intekenaars maken van de Bibliothek die behoorlijk bijhouden en zorgen dat een afschrift daarvan op een in 't oog vallende plaats in de Bibliothek steeds aanwezig is.

5. De Bibliothecaris zal alle zaken die op de Bibliothek betrekking hebben in een dagboek inschrijven en dat tegelijk met het maandelijksch verslag bij elke vergadering van het Bestuur voorleggen.

6. De Bibliothecaris zal een register houden van alle werken die aan intekenaars worden uitgegeven, waarin de titel, de datum van afgifte, de datum van terugkomst en eenigerlei andere bijzonderheden, die van tijd tot tijd raadszaam mogen worden geoordeeld, zullen worden aangegeven.

7. De Bibliothecaris zal alle intekengelden en boeten verzamelen of zorgen, dat zulks geschiedt, daarvan boek houden, en die bedragen zoodra mogelijk na ontvangst bij den Tresaurier storten.

8. De Assistent-Bibliothecaris zal onder de directie staan van den Bibliothecaris en aan diens toezicht onderworpen zijn, tenzij het Bestuur speciaal een andere regeling mocht voorschrijven.

Afdeling VI.

Boeten

1. Enige intekenaar, die in gebreke blijft een werk op den bovenbepaalden tijd terug te brengen, zal boete

drie pence voor ~~elken~~ dag, dat hij het
 boek over den gestelden tijd houdt, mits
 het gezamenlijk bedrag der boete de waarde
 van het werk niet te boven gaat. Het kan
 zulk een in gebreke blijvend intekenaar
 belet worden, een ander werk uit te
 nemen, tot dat het niet terugbezorgd
 weder zal zijn afgeleverd en, als het werk
 niet is terugbezorgd, en de boete niet is
 betaald binnen zes weken, zal hij naar
 heuze van het Bestuur of een ander
 compleet exemplaar moeten verschaffen,
 of de waarde van het boek moeten betalen.

2. Een intekenaar, die eenig
 nieuwblad van de Bibliothek afzettelijk
 beschadigt, of ook wel verwijderd, zonder
 hierboven vermeld verlof, kan van de
 lijst der intekenaars worden geschrapt
 of ook wel naar de heuze van het
 Bestuur worden beboet.

3. Een intekenaar, die een werk
 uit de Bibliothek neemt zonder dat
 dit in de Registers is ingescreven, zal
 naar verkiezing van het Bestuur of van
 de lijst der intekenaars worden geschrapt
 of beboet kunnen worden met twee shil-
 lings en zes pence ($2/6$) per boek voor
 elken dag dat het wordt uitgehouden.

4. Eenig intekenaar, die een werk
 naar de Bibliothek terug brengt op eenig
 zinnige wijze beschadigd of vernield, zal
 verantwoordelijk worden gehouden voor
 de schade, waarvan het bedrag zal worden
 vastgesteld door het Bestuur, tenzij hij zal
 bewyzen, dat het werk reeds zoo beschadigd
 was, toen hij het ontving, of dat de schade
 ontstaan is door gewone slytage.

werk zal merken door B.V. te onderstreepen of te aantekeningen in te schrijven, zal hij door het Bestuur kunnen veroordeeld worden tot de betaling eener boete van niet minder dan 1 Shilling voor elk boek en elk tijdschrift dat alzo gemacht- of beschadigd zal zijn.

6. Eenig inteckenaar, die een door hem uit de Bibliothek genomen werk uitleent aan een persoon die niet te dien tijde met hem samen woont, zal naar verkiezing van het Bestuur kunnen veroordeeld worden of tot betaling eener boete van hoogstens een pond Sterling of om van de lijst van intekenaars te warden geschrapt.

Alle werken, die in circulatie zijn, moeten ter inspectie teruggebracht warden na de ontvangst der kennisgeving vermeld in afdeling II Art. 12, en een intekenaar, die eenig werk na zoodanige kennisgeving niet terug bezorgt, zal de boete belopen die voor onwettige achterhouding van boeken is gesteld.

Slotbepaling.

8. Van de tot aankoop van boeken en tijdschriften bestemde gelden mag niet meer dan hoogstens de helft tot het aanschaffen van andere dan in de Hollandse taal geschreven boeken en tijdschriften besteed warden.

Toedgeneemd en vastgesteld Kwaeters
Uitv. Raadsbesluit Art. 174 dd. 4 April 1893.

[Handwritten Signature]

Stadssecretaris

Naamso het Publiek Bibliotheek *[Handwritten Name]*

Aanstellingsbrief van Jan Francois Elias Celliers, as Bibliotekaris der Staatsbibliotheek Pretoria, vanaf 9 September 1893, op 8 November 1893 geteken deur Pres. Krüger.

13

Door *Lips*

R. 3883
1893

R.B.B. 764 8/43

Gelieve, bij eventueele referre naar dit stuk bovengestane nammern aan te gebruiken

Zij het bij dezen kennelijk, dat de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek heeft goedgevonden den WelEd. Heer

Jan Francois Elias Belliers

voorloopig en onder nadere bekrachtiging van den Edel-Achtb. Volksraad aan te stellen als.

Bibliothecaris

der Staats-Bibliotheek

Pretoria

tegen een salaris van *Tweehonderd pond (200) per jaar* in te gaan van af

9 September 1893

Gouvernementskantoor,

Pretoria, *8 November 1893*

P. J. Kruger

Staatspresident.

W. J. van der Merwe

Staatssecretaris.

**Brief van die Bibliotekaris van die South African Public Library",
F.S. Lewis i.v.m. katalogisering en biblioteekorganisasie, gedateer
10 September 1893.**

Cape Town,

10th September 1893

Dear Sir,

I am extremely sorry if my tardiness in answering your letter has caused you any inconvenience. My excuse is having to watch a new Library Bill through Parliament, together with duties just now singularly heavy, so that the addition of having to write a careful letter is a serious item in the day's work.

I drafted some remarks but have decided not to forward them, as I am unacquainted with your library, the no. of its volumes, its aims and objects, and whether it has been built specially for a library, or is only a building adapted to the purpose.

The new Library Bill was passed to enable us to have greater freedom in its management, and to partially undo what you propose doing, the amalgamation of the local and Public Library.

I am gradually reclassifying the library and am doing it upon recognised lines. The system I am adopting is that of Fred. B. Perkins as shown in his "Rational classification of literature: revised ed., San Francisco, 1882". It is not perfect, but in a country like ours where librarians will for many years be few, it is well to have some plan which can be worked by subordinates almost by the rule of thumb.

The great divisions are (A) Religion (B) Philosophy (C) Society (D) History & geography (E) Biography, (F) Science (G) Arts, (H) Literature, with further divisions and subdivisions to suit

libraries of any size. I am using figures (arbitrarily) to ~~den~~^{den} the subject, small letters to mark the size & figures to note the place on the shelf. Thus I have ~~or~~ book before me marked 660.E. 190. The 660 shows that it is a botanical work the E. that it is between $7\frac{1}{2}$ + 9 inches in height, and the 190 its place in that section. This system is in use in British Museum, the Bodleian and elsewhere, and I can speak from many years' experience as to its usefulness both with regard to the ease with which a lad who only knows his letters & figures can find a book in any language and upon any subject, and to the space it saves in a densely library.

The section A. uses figures from 1-100.

"	B	"	"	200 - 299
"	C	"	"	300 - 399
"	D	"	"	400 - 499
"	E.	"	"	500 - 599
"	F	"	"	600 - 699
"	G	"	"	700 - 799
"	H.	"	"	800 - 999. + these allow

for subdivisions to the extent of 900 in the event of the library making very rapid strides.

I should strongly recommend keeping the two libraries distinct, even if under the same roof, as one day or another you may have to separate them as we are doing at a great deal of trouble & expense.

Our rules will be revised under the new Act - & I will send you a copy as soon as they are drafted, but

South African Public Library,

Cape Town,

139

It will not be for some little time. Our present catalog is a mere caricature of what such a thing should be, & could be a hindrance rather than an assistance. I shall forward one if you so desire.

Pardon me if I seem to magnify my office when say you should have a good librarian (not one who has failed in, or retired from, other occupations) and having got him you should allow him a free hand. There is no good library in existence in which the Committee is also the Executive.

I wish I could see your library, as I could do more in an hour's conversation than ^{by} a month's writing. I shall be glad to answer any query you put to me.

very sincerely yours

F. S. Lewis

Librarian.

Torsetter,

Staatsbibliothek,

Pretoria.

P. S. Two small books by Wheatly "How to catalogue a library" & "How to form a library" are worth getting.

Brief aan A.J. van Huffel i.v.m. supplementkatalogusse 15 Junie 1884.

51/94

✓

Pretoria, 15 Juni 1884

Den Hoog Edele Heer A. J. van Huffel
Alkmaar, Nederland.

Het Edele Heer,

Bij dezen ontvangst U een
exemplaar van onzen Catalo-
gus. Wij hebben gedacht
dat het U mogelijk zal zijn
tegen zeer geringe kosten
een dergelyken catalogus te
doen opmaken en drukken
van de boeken welke bij
U besteld. Gaarne zouden
wij dan 500 exemplaren
van zoodanigen catalogus ont-
vangen. Maar dezen als bij-
voegsel van onzen catalogus
moeten dienen zoudten zij
met onzen catalogus moeten
overeenkomen in de wijze
van inrichting, grootte der
bladzijden etc.; ze kunnen in
een ^{formaat} ~~formaat~~ genood wordien.

Het aantal boeken in onze
bibliotheek bedraagt 5277; dit
is dus het laagste nummer

in onzen catalogus (de min-
 -mers volgen het genoot-
 -schap en dat behoort ook niet).
 Het nummer waarmee U
 beginnen moet zal dus 5278
 zijn. ~~Uw werken van de
 verschillende auteurs van een land~~
 gebonden worden, moeten de
 verschillende auteurs of werken
 afzonderlijk ingeschreven worden,
 en het nummer van het
 boek even zoveel malen her-
 -haald (De alfabetische volgorde
 natuurlijk goed in het org gebonden;
 zie b.v. op bl. 39 van onzen catalogus
 onder "Engelschen of Letteren").
 Het werken met een streepje
 gemerkt moeten worden, als voor
 referentie bestemd (zie voorbeeld v.
 onzen catalogus) willen wij van Uw
 oordeel overtuigd.
 Hopende dat U geen bezwaar zal
 vinden onzen wensch ten uitdruk-
 -te brengen, en vertrouwende dat
 het hierbij gaande model U ver-
 -der alle noodige aanwijzingen zal
 geven, heb ik de eer mij te noemen
 Uw. Edele Di. Di.

Voorwaardes vir uitbetaling van Regeringsubsidies in Transvaal. Opgestel deur Dr. Mansvelt, Superintendent van Onderwys, 21 Augustus 1894.

2

geeringe subscdie niet minder dan
 $\frac{3}{4}$ (drie vierde) van het bedrag
 may besteed worden tot den aan-
 koop van Hollandsche boeken
 Holl.
 of tijdschriften [t.w. aan de
 bibliotheken te Johannesburg & Barben-
 town is toegestaan, tot $\frac{1}{2}$ (een
 ander) der regeringsbijdrage tot
 aankoop van andere dan Holl.
 boeken of tijdschriften];

2. dat een ^{voldoende} en ^{bevoor-}
^{de} ^{grootendeels} ^{regering} ^{van de}
^{van} ^{Subs.} ^{rekening} ^{van de}
 worden ^{Subs.} aangekochte boeken
 en tijdschriften zo spoedig mogelijk
 ter inzage zal gezonden worden aan
 het Dept. v. Onderwijs, door de Wld.
 Reg. met de controle der subscdie
 aan Bibliotheken in dezen Staat
 bevestigd;

3. dat het Ministerium van elke
 gesubsidieerde bibliotheek of lees-
 instelling in dezen Staat gehouden
 is, jaarlijks een verslag in te zenden
 aan het Dept. v. Ond., behelzende
 o.a.

- o. a. naam van 'nigeen betreffende
- a.) het ledental, met vermelding van diverse namen; gemiddeld
 - b.) het aantal bezoekers per dag;
 - c.) het aantal uitgeleende boeken en tijdschriften elk afzonderlijk gedurende het jaar;
 - d.) het Bestuur, zijne samenstelling en verrichtingen.
- ook zal het Bestuur van elke gesubsidiëerde bibliotheek gehouden zijn, jaarlijks een behoorlijk grondige rekening en verantwoording in te zenden van het beheer zijner geldmiddelen, betreffende aankoop v. boeken, etc., huur of onderhoud van gebouwen, salarissen van bibliothecaris, etc. etc.
- (v. elke gesubsidiëerde bibliotheek)
- Verder wordt verwacht een en ander van hare Catalogus, en alle latere bijvoegselen tot degraalveff
- Eindelijk is ook het Bestuur van elke gesubsidiëerde bibliotheek gehouden, zulke verlichtingen aan het Algemeent

want een Ouderoijs te overbrengen,
als de Supr. v. Oud. op last, of in
overleg met de W.D. Reg. zal noodig
vondelen

24/8/94.
M.D.

W. D. Kruanvold
Supr. v. Oud.

**Skrywe van Jan Celliers aan die Regering der Z.A. Republiek i.v.m.
'n Reisende Biblioteek, gedateer 3 Augustus 1895.**

Aan de Hoog Edele Regering
der S. A. Republiek,
door den Superintendent v. Onderwijs.

Hoog Edele Heeren,

Met alle bescheidenheid
wend ik mij tot U. H. Ed.^{zn},
beleefd U. H. Ed.^{zn} aandacht
verzoekende bij de volgende
opmerkingen betreffende de
Staatsbibliotheek, hare taak
in deze Republiek en
hare mogelijke mitbreiding
tot heil van het gansche
volk.

Zonder twijfel zal het
U. H. Ed.^{zn} duidelyk zijn
welk een belangrijk

Z. v. S. v. S.

factor in de opvoeding
een Bibliotheek zijn kan,
vooral in ons Land, waar
de omstandigheden mee
brengen dat de school
 slechts zeer kort en on-
 geregeld bezocht wordt.
 Het meeste nut zou de
 Staatsbibliotheek als op-
 voedingsschool stichten
 wanneer zij de boeken
 in handen voert van
 hen die het meest be-
 hoeft hebben aan den
 nis, m. a. w. in handen
 van onze Boerenbevolking.
 Dit doet de Staats-
 bibliotheek niet en
 mist dus haar eigenlijke
 taak: Na het verlaten
 van de school heeft de
 Boerenzoon niets dan
 zijne schoolboeken en
 steekt tevergeefs de handen

mit naar de middelen
tot verdere aanvulling en
verrijking van geest en
gemoed. En in het alge-
meen heeft de Briten
man geen gelegenheid om
schorlijk op de hoogte te
komen van zaken en
gebeurtenissen, waarvan
de onkunde hem op
alle mogelijke wijzen in
het burgerlijken stelt te
genoeve den meer bevoor-
rechten dorpeling of vroom
deling.

Naar het, naar mijn
bescheiden meening, onder
tegenwoordige omstandigheden
ondoenlijk zou zijn een
speciale belasting te heffen
voor het stichten van Bi-
bliotheken - gelijk dat in
Europesche landen voor af-
zonderlijke districten of

wijken gevormt wanneer
de meerderheid der be-
woners van zulk een wijk
zich bij stemming ten
gunste van een Biblio-
theek verklaard hebben
zoo zou ik gaarne
het volgende voorstel
aan U. G. Ed. ^{U. G. Ed.} goedgunstig
oordeel willen onderwerpen:

Vorstel: Onder voorbehoud
van goedkeuring door den
Ed. Achtb. Volksraad,
besluit de Regeering der
Z. A. Republiek, in
verband met de Staats-
bibliotheek te Pretoria
een fonds te stichten
voor het aanschaffen
van geschikt lectuur
voor de bevolke-
ring in de Z. A. Re-
publiek. De boeken
zullen geregeld uit de

 UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

Staatsbibliotheek te Pre-
toria naar verschillende
plaatsen verzonden wor-
den, ten getale van
100 of meer tegelijk,
om na ~~2~~ maanden
meden naar de Biblio-
theek teruggezonden te
worden.

De verdere administratie
tot regeling van deze
bezendingen kan door
het Bestuur verder be-
sproken en vastgesteld
worden na ontvangst
van een gunstig antwoord
in zake het stichten van
het fonds.

Zoolang de Staatsbiblio-
theek een vrije Biblio-
theek is, welke gratis
lectuur verschaft aan
alle bewoners der Republiek,
is - naar mijn bescheiden

meening - bovengenoemd
plan het geschikte
dat seden in ons land
kan worden toegepast. Het
zou b.v. beter zijn dan
het stichten van een
groot aantal kleine
Bibliotheken, waarvan be-
ken spoedig uitgelezen
zouden zijn en dan geld
gevonden zou moeten
worden om nieuwe aan
te schaffen.

Ik mag hier niet een
enkel woord bijvoegen dat
zulke zogenaamde "reizende
Bibliotheken" elders met
nuttigheid gevolg ingevoerd
zijn.

Vertrouwende dat gij,
Hoog Edele Heeren, met mij
het groote belang hebt
inzien van een be-
weging in den geest

dorr my bedroef, en
dat by al het moegelyke
doen wylt om den Ed.
Achtb. wetherraad nog
in deze zitting een voor-
stel te doen,
heb ik de eer my
te noemen
met de meeste eering,
Uw Ho. Ed. D. D. D. D.
Jan F. E. Celliers
Staatsbibliothecaris.

8.

**Sirkulêre aan die Bestuurslede van die Staatsbibliotheek der Z.A. Republiek
i.v.m. 'n Reisende Bibliotheek, gedateer 11 September 1896.**

Pretoria, 11 Sept. 1895

Circulaire

Aan de Heeren Bestuursleden
van de Staatsbibliotheek
der Z. A. Republiek

Fr. N. Manuvelt ~~aan de hand~~ 19 Sept. Gerin (A. M.)
Fr. H. Reinink - 19 - - 15 - W. Blinck
Joh. F. Kleijn - 18 - - 14 -
Fr. F. Engelburg - 18 - - 14 -
Vrijgadering op ~~aan de hand~~ eerste Dinsd. in Oct. (A. M.)

Mel. Edle Heeren,

Voor zoverre het U niet reeds
bekend mocht zijn heb
ik de eer U bij dezen
bekend te maken, dat de
H. Ed. Regeering, op aanvraag,
proedijndustrieel besluit
heeft £ 500 op de Bestuuring
te plaatsen voor Reizende

Biblioteke, ten behoeve
van de Buitenbevolking
dezer Republiek.

Daar deze zaak van zeer
groot belang is, of kan
worden, hebben wij goed-
gedacht "U de hierop gaande
opmerkingen (genummerd 1-)
in overweging te geven,
opdat de zaak rijpelyk
doordacht worde alvorens be-
sproken te worden op de
Bestuursvergadering. Gelieve
Uwe opmerkingen betreffende
de verschillende punten over-
eenkomstige nummers te geven,
opdat de zaak door de vergade-
ring geregeld en zonder tijd-
verlies besproken worde.

Met de meeste achting,
Uw Ed. D. Dienaar

Jan F. E. Celliers

Bev. Staatsbibliotheek

1. Allereest moet gezorgd worden dat na het eerste jaar een goed rapport aan de Regeering kan voorgelegd worden. Daarom zou het goed zijn dat ook de bewoners der dorpen vergoed worden van de boeken gebruik te maken. De boeken moeten natuurlijk slechts naar stoppen gezonden worden waar ^{nog} geen bibliotheken zijn.

Van de buitendorpen zijn de bewoners inderdaad meest Boeren. Bovendien zouden de boeken

om te voorkomen dat de boeken dadelijk door de dorpsbewoners gelezen worden

Zoo gekozen kunnen worden dat zij door de Buitenbevolking gaarne gelezen worden, terwijl de dorpsbewoners ze te eenvoudig zouden vinden. Of men zou twee soorten boeken kunnen zenden, een stel meer geschikt voor dorpsbewoners, en een tweede stel voor de Buitenmenschen.

Door dit middel zouden de

droopen boeke die aangewas-
sig word en self "Biblio"
teken op te richte.

2. Het uitgeven en verkrygbaar
stellen der boeke moet zoo
eenvoudig en gemaklyk mo-
gelyk gemaakt worden. Geen
deposita moeten gevraagd worden.
Boeren behandel en boeke ge-
wonlyk zeer goed, en waar
noodig - zou de waarde
van een verlore werk door
gerechte stappen herkre-
gen kunnen worden.

By alles worde in het vrggd
houden dat de boeke niet
gelezen zullen worden door
ouze boeren wanneer er iets
betaald of zelfs gedeponeerd
moet worden. De lesing moet
geheel gratis geschieden en
van hun kant moeten zy niet
meer behoeven te doen dan
hun naam te tekenen by ontvangst

van de boeken.

3. De Winkels, op de Britten dor-
pen en op het land, zijn de
plaatsen waar de boeken
het meest de aandacht zul-
len trekken. Aan de Landdros-
ten kan geschreven worden om
adressen van vertrouwbaare
winkeliers; en hun tevens ge-
vraagd worden welke boeken
denkzij het meest begeerd zul-
len worden. Een aantal ge-
schikte kisten kunnen ge-
maakt worden, voor 100 of
(met planken)
150 boeken elk, zoodanig, dat
ze overveind. staande als
rakken dienst kunnen doen;
Zoodat men alleen het deksel
heeft af te nemen en ze dan
op toonbank of tafel kan
plaatsen.

van hopen
Bresen
styd het
breest, en ver-
breiden op zeer
vriendelike
zyken weet met
ten winkeliers,
ie de taak
aarme of zich
emendzal ter
illo van zijn
landstreek

Deke was het min. een
vulains of a predikant
vichten en hen te verspre-
den v. gewensde in
schikke boeken.

Regeerings-
stukten of uit
het forhols

4. In elk boek wordt een gedruktten
vorm geplakt, waarg de weinige,
eenvoudige, veel gedrukt staan

Op dit blaadje (dat zoo vastge-
hecht wordt dat het gemakkelijk weer
uit het boek verwijderd kan wor-
den) komt ook het N^o en
de ~~let~~ datum van de bezending, alsmede
de waarde van het boek, te staan;
met ruimte voor de aantekene-
ningen der verschillende lezers.

Dit laatste voor de Statistiek.

Anders zou een eenvoudige inge-
richt boek voor de administra-
tie met elke bezending meege-
zonden kunnen worden.

5. Het vervoer geschiedt per
spoor, transportwagen, of
per private gelegenheid; het
wordt uit het fonds bekostigd
(of door de Regeering?)

6. De boeken mogen hoogstens
3 maanden gebonden worden
~~duur~~ (dit is de tijd tusschen twee
nachtmaal-gelegenheden of reizen
naar het dorp). Zij mogen in
dien tijd van hand tot hand

gaan; mits elke nieme
lezer zijn naam tekenet op
het blaadje vóór in het
boek geplakt, of by terug-
bezorging aan den houder der
boeken (Winkelier) de namen der
verschillende lezers geeft.

Degeue die het boek uitneemt
is daarvoor verantwoordelyk, en
moet het ook weer terugbesor-
gen. Een man (familie)
mag hoystens drie boeken
tegeelyk ontleenen, ~~op een tyd~~.

Na zes maanden uit geweest
te zyn zullen de bezendingen
teruggezonden worden naar de
Stadsbibliotheek, opdat ze
verwisseld worden. Wanneer echter
begeerd wordt dat de bezending
nog langer blyve, om lezers
terreden te stellen die die de
boeken nog gaarne zouden
lezen, moet op den tyd niet

- 8 Kennisgevingen in de Couranten te plaatsen, dat de ~~boeken~~ of zeker datum in dit of dat deop verwacht kunnen worden, en bij wien verkrijgbaar.
9. Op elke plaats welke een bezending boeken ontvangt, wordt een grondeigenaar ^{of enig inwoonder} ~~gehoort~~ verzocht als verantwoordelijke zaakwaarnemer te agereeren voor de boeken.
- 10 De Bibliothecaris zal een lijst van aanbevelingswaardige boeken aan het Bestuur voorleggen.
- De boeken zullen in goetue band gebonden zijn, zoodat ze uitgelezen ^{waarom? m.i. zoo} ~~zijn~~ ^{sterk mogelijk geb.} ~~zijn~~. Ze zullen afzonderlijk ^{waarom? m.i. zoo} ~~zijn~~ ^{sterk mogelijk geb.} ~~zijn~~ bewaard worden in de Bibliotheek (teekenen enz. door de Regeering te leveren). Ook boeken van de Bibliotheek-zelve, die reeds eenigzins versleten zijn, kunnen daarbij ^{m.i. niet aan te bevelen} ~~zijn~~.

niemod in de plaats daarvan
besteld zijn voor de Staatsbiblio-
theek. Vooral zal gezorgd
worden voor eene goede ver-
zameling kinderboeken. Vele
boeken kunnen natuurlijk in
duplicaat of triplicaat be-
steld worden.

er werken
er landbouw
steelt enz.

Engelsche boeken kunnen ook be-
steld worden; doch voorname-
lijk en in de eerste plaats
Hollandische boeken, in eenvou-
digen stijl geschreven, opdat kennis
zoo spoedig mogelijk verspreid
worde in de taal die het
best verstaan wordt.

alleen volgens
vorige verhouding

11.

Een poging zou gedaan kunnen
worden om de boeken
aan de kinderen der Boven-
zeher te brengen. De wagen
van Krantz (Museum) zou
l.v. van de Regeering geleend
kunnen worden, alsnaastig
ingezicht, en de Prof. van

eerst genomen met het dis-
trikt Pretoria. De reis be-
hoeft niet langer dan twee
of drie weken te duren.
Door persoonlyken omgang en
conversatie wordt dan
bovendien een goed denkbeeld
verkregen van de behoeften,
en de beste weg tot succes
~~verreikt~~ dan vanzelf aangewesen.

2. Zou het niet goed zijn
daarby, per circulaire,
alle Volksraadsleden in
kennis te stellen met ^{kan Spoediger en}
de grootmoedige landelinge ^{in ruimen kring, &}
der Regeering in het ^{Dept v. bus. be.}schenken ^{kend gemaakt}
van deze £ 500, ^{worden..} opdat zij,
naar huis terugkeerende, hunne
kiesers daarvan kennis geven?

**The State Library. Some excellent suggestions. Solving the problem,
by „UNITY.” The Press Weekly edition 2 July 1898.**

THE STATE LIBRARY.

Some Excellent Suggestions.

Solving the Problem.

To the Editor of *The Press*.

SIR,—With great interest have I followed the discussion about the Public Library in your paper. It seems to me that many grievances are really in existence, whereas there are others which exist only in the imagination of your correspondents. Not a few of the grievances, however, are the unavoidable result of circumstances, and will never be altered until these circumstances are thoroughly altered. Allow me to deal at some length with a few of those points.

First of all the Library. This institution is called the "State Library," but is this so? The Government gives a certain grant under certain stipulations; to this amount is added the amount received by subscribers. The head of this institution is paid out of Government money, but at the same time he has to look after the interest of private subscribers. There are two assistants who do not get a penny direct from the Government Treasury, but who are paid out of the general fund.

The Committee consists of four Government nominees and four members chosen by the subscribers. To this number is added the State Librarian, who therefore has the dual position of Committee member and Executive. This in itself is an anomaly. If it is really to be a State Library, let the whole Committee be appointed by Government, as is done in all other Committees or Curatoria, as they are called here, like those of the Museum, Gymnasium, Model School, Mining School, etc.

Some years ago there existed a library supported only by subscribers, and in my humble opinion we will have to go back to that status. At present only novels and a few books of study can be taken home by the subscribers, the other books belonging to the so-called "Reference Library." What I would propose is this: Separate the reference or study library entirely from the circulating library; let this circulating library be supported by the subscribers, who pay their own official, and let the other reference—or study library—be united with other libraries in existence in town, which are of a purely scientific nature. Of course, this would not exclude a yearly grant from Government to the circulating library, as many other towns enjoy. But at present Government gives £500 a year for a library on judicial matters; the State Geologist is collecting a State Library on geological and mineralogical subjects; the State Museum is making a State collection of books on zoology, botany, and other subjects, and I am told, on good authority, that these collections are already of great interest and importance, and are growing daily.

Of course, this circulating library ought to be situated in the centre of the town, and Government could even show its interest in furthering good reading amongst the population, by providing it with a good and suitable building. This library only requires one official to give out and receive back books which have been borrowed, whereas a Committee chosen by and from the subscribers decides monthly on the purchase of new books.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

Library, I would propose that it be amalgamated with the various other libraries in town, and that a fully competent man be placed at the head of it as State Librarian, who is entirely a Government official, and who does not stand under a Committee which is so strangely composed as the present one. This official ought not only to be fully competent, but ought to draw a decent salary, and not a paltry four hundred pounds per annum as is put at the disposal of the present State Librarian.

Truly, if the present incumbent had no private means, he could not remain in this position. And on the other hand is it fair employing a man in such a responsible position and pay him such a small salary simply because he happens to have some private income besides? Is the fact not entirely lost sight of that he is or ought to be the head of a scientific department, and has the trust of thousands of pounds of Government property; that he must be a living encyclopaedia on all subjects. In fact, I think a salary of double the amount of the present would be an inadequate remuneration for a Librarian who is fully up to the mark. The assistants ought to be paid in the same comparison.

Only when the circulating library will be separated from the combined "State Library" will it be possible to make an official subject catalogue, which is one of the greatest needs of a collection of books now already amounting to over 16,000 different numbers.

The Committee of this circulating library can then make their own arrangements about keeping open from 8 a.m. till 10 p.m., and also between 1 p.m. and 2 p.m. if they chose. But let complainants not forget that at present it is a "State Library," and that no Government official has more than six office hours a day, and above all let them keep in mind the princely salaries at present paid to the officials, viz., £400, £300, and £120 per annum!

If then the circulating library would be separated from the present institution, the question arises, What is to be done with the remaining portion? I would propose that this portion would form the real "State Library," and be open gratis to all students, burghers and inhabitants of Pretoria, and in fact of the whole State. This library would then have to include not only the nucleus now in existence, but also the libraries of the Geological Survey and of the State Museum. Of course, a suitable and dignified building would have to be erected for the purpose, and as the two last named libraries could not possibly be separated from the collections with which they are associated, those collections would have to move to the same place. We would then get one large building containing State Library, State Museum and State Geological Survey. In fact, there are so many points where these institutions touch one another, that it would only be to the benefit of all concerned if this union would be effected. I have it also on good authority that many members of the different curatoria to whom I have spoken on the subject, are in favour of a similar union. This building ought to contain the State archives as well. Anyone who, like myself, had the privilege to visit the State Archives in Capetown, must grieve deeply at the thought that our Archives are not kept in a similar, thorough manner. They do contain the history of the State; they are the sources out of which future historians have to draw their information.

and a State cannot show more respect for itself than keeping a true and clean record of its own history. And surely, the history of this country is not less interesting than that of others; and surely the Transvaalers need not be ashamed of keeping the records of their marvellous rise and heroic struggle in order, knowing that by so doing they honour their ancestors!

If all the foregoing is conceded, the question arises, where is this building to be erected? My reply would be in the grounds of the future Zoological Gardens. Some three years ago Government bought the lovely place well known as "Rus in Urbe," and truly it is *in Urbe*, and that means that the distance is no objection; it is really *in town*. And as this Library is only meant for those in search of knowledge, and contains no novels or daily news, five hundred yards' difference in distance cannot possibly be a serious objection, especially if there is well looked after the comfort of those who come there to study or refer to books or objects. Besides that, when the proposed Zoological Gardens are actually started, this spot will be soon such a source of attraction, that the public will not be long in regarding it as their chief point of refuge and visits. I repeat that this union of the different institutions under one roof will be to the benefit of all concerned, but then the union must be complete, although every division keeps its own administration and its own Government grant.

As the State Museum will always be one of the chief points of attraction, because, if well administered, its object will be easily understood and appreciated by the public, the whole united institution ought to move permanently where the Museum moves. The reasons why the Museum will be best in the Zoological Gardens I hope to explain in a future letter, if you will allow me to trespass again on your valuable space.—Yours, etc.,

USURY.

10.

Skedings Opmerkingen voorgeseen aan het Bestuur op die vergadering
van 6 Mei, 1898.

Opmerkingen voorstellen aan het Bestuur
op de vergadering van 6 Mei 1898 (by Dr Engelbrecht)

1. Er behoort een Staatbibliotheek
te bestaan, waarin de Staat een vrije
hand heeft, onbelemmerd door den
wants of den invloed van het afge-
meene Publiek. In zoodanige
Staatbibliotheek moeten de boeken
kostenloos door iedereen geraadpleegd
kunnen worden. Dan zal ook
de opzaking ontrent de aantallen boe-
ken in de verschillende talen kon-
nen wegvallen, want zeer in het be-
lang van de Bibliotheek zal zijn,
waar, ter wille daarvan, thans
goede en nuttige boeken afgevoerd moeten
worden. In verband met de

hiermede wordende nog hierop gezet:

Het Bestuur heeft bepaald, dat
Antiquarische werken, en werken over
Z. Africa handelende, niet begrepen
zullen worden onder die welke moeten
worden aan de opzaking ontrent de
talen. Maar het is nog niet zeker of
de Regering zich hiermee vereenigen
zal. Antiquarische

werken door de ^{voorziening} van wetten aangevoerd
waren in de Engelse taal, en ook alle
andere werken over Z. Afrika zijn in 't
Engelsch. Al wordt nu het geld
afzonderlijk berekend dat aan Antigua
ische werken en werken over Zuid
Afrika betaald wordt, zal toch het
cijfer der Engelse boeken jaarlijks
sterker toenemen dan de anderen -
ook omdat de Engelse boeken goed
koper verkregen worden dan de anderen.
En de cijfers ^{alleen} van de aantallen boeken
in de verschillende talen worden jaar-
lijks in het jaarverslag genoemd dat
de Regering wordt toegesonden.

2. Het Rectoor: Het gaat zoo
meestly een gewoone Lezen te hooren,
dat de Bibliothecaris toegestaan heeft
hiet om het Rectoor te worden daar
hij krachtens zijn ambt altijd Lezen
vervoert is bij de vergaderingen.
Het gebeurt dikwyls dat Rectoor
Lezen de vergadering, enigma andere
werkzaamheden, moeten verlaten

de boeken, door te raadplegen
van bevoelingen ~~van~~
~~aanbevelingen~~ enz., op de hoogte
te stellen van den inhoud v. de
bibliotheek: en van wat daar ont-
breekt. Alle verschijnende
handboeken, brochures enz. min
of meer op zijn werk betrekking
hebbende moet de bibliothecaris
kunnen raadplegen, ten einde op de
hoogte te blijven.

In strijd met
het departeries is
is de bibliothecaris
Thomson en
Cockfield

Het salaris van den bibliothecaris
staat niet in goede verhouding
tot zijn verantwoordelijkheid en te
den arbeid van hem geleverd.
Een der de i^e secretar Gen
de ambtenaren die de boeken
uitgeeft moet tezelfzorgen
voor de bewaring en oordeeling
van de boeken in de rechterste
kamer. Daardoor kan hij niet te
altijd in de eerste kamer zijn om
boeken uit te geven, en moet het
Publiek soms wachten.

te verbetering, dan dat het
vaardigam zou zijn een bijje te
maken met een mes dat
verschijft binnen betrekking
korte. God meer geheel of ge-
deeltelijk over gedaan zal moeten
worden.

11.

Brief van die Smithsonian Institution" aan die Minister van Buitelandse sake i.v.m. ruil van amptelike publikasies, gedateer 30 April 1899.

213

Smithsonian Institution

PRESIDENT OFFICER
OF THE

The President of the United States.

CHANCELLER

The Chief Justice of the United States.

UNITED STATES NATIONAL MUSEUM
INTERNATIONAL EXCHANGES
BUREAU OF ETHNOLOGY
NATIONAL GEOLOGICAL PARK
ASTROPHYSICAL OBSERVATORY

ALL CORRESPONDENCE
SHOULD BE ADDRESSED
TO THE SECRETARY.
S. P. LANGLEY.

Washington, April 30, 1898.

Sir:

By authority of the Congress of the United States a certain number of copies of all publications by this Government, including parliamentary documents and the reports of the several executive departments and bureaus, are supplied to the Smithsonian Institution for transmission, as gratuitous contributions, to national libraries abroad. The only condition attending this distribution is that the government receiving these publications shall send its own publications in return, for the Library of Congress in Washington.

This system of exchange has been in operation for a number of years. An accumulated set of the United States publications covering the entire period can be supplied to the Government of the South African Republic, and transmissions continued hereafter, if it is so desired, in accordance with the conditions named. The set of back publications fills approximately sixty packing cases, and future

2571/98

214

sendings would go forward at the rate of one case about every four months.

In shipping abroad the Smithsonian Institution will prepay charges to the port of New York, Philadelphia, or Baltimore, the further cost of transportation to be met by the government to which the packages are addressed. On packages destined for the United States this Institution would pay the charges from the port in the South African Republic at which they are delivered for forwarding.

Should your Government accept the proposition for the interchange of publications as here described, and will so advise me, I shall be pleased to give immediate effect to the arrangement, by forwarding the cases referred to by such agency as you may direct.

All packages intended for the United States should be addressed:

Smithsonian Institution,
Washington, D. C.,
Care of the Collector of Customs,
Port of New York,
U. S. of America.

Awaiting your reply, I am, sir,

Very respectfully yours,

S. P. Langley
Secretary.

His Excellency

The Minister of Foreign Affairs,

Pretoria,

South African Republic.

12.

Nicholson, F.T.: The State Library. 1900

THE STATE LIBRARY.

ORIGIN.

In the year 1891 there were two Libraries in Pretoria, the one a Public circulating Library, supported by subscriptions from the public, and the other a State Library, consisting of a few books presented to the State by a Society in Holland, which was badly housed, and not easily accessible. Their total value was about two hundred pounds.

The Public Library had been closed owing to lack of funds.

At this juncture the Revd. James Gray and Mr. F.T. Nicholson canvassed the town for the purpose of raising a fund for resuscitating the Public Library, and succeeded in securing some seven hundred pounds towards that object.

They then approached the Government with a view to ascertain if it were possible to bring about an amalgamation of the Public and the State Libraries, and found that their suggestions were favourably entertained by the Government.

They were asked to draft an agreement, and a set of Rules for the Library, which they did, and after some alteration, they were informed that the Government would agree to the amalgamation, upon certain conditions.

These conditions were submitted to the subscribers to the funds, in a public meeting, and were approved of, with the result that the following agreement was entered into on the 4th of April, 1893, and signed by Dr. W.J. Leijds, as the representative of the Government, and by the Revd. James Gray and Mr. F.T. Nicholson, who had been appointed by the subscribers as their representatives, and who still act in that capacity.

The following is a translation of the Agreement in question, which was based upon the contents of two letters to the Government dated respectively November 3rd, and 18th, 1891.

- (a) The institution shall continue to be designated the "State Library."
- (b.) The Committee of Management shall consist of eight members, of whom four, including the Chairman, shall be appointed by the Government. The remaining four members of the Committee shall be elected by the subscribers.
- (c.) The Chairman shall have a casting vote in cases where an equal number of votes is given upon any question under discussion.
- (d.) Five members shall form a quorum, inclusive of the Chairman or his substitute, who shall be chosen in the manner hereinafter provided.
- (e.) The present Secretary and Librarian, Mr. A. Begeman, shall remain in office until such time as the Government shall deem it desirable to make another appointment.
- (f.) The Minutes of meetings and the official correspondence shall be written in the official Dutch language.
- (g.) Discussions in Committee shall be conducted, as far as possible, in the official language of the country.
- (h.) The Government, while not binding itself to the contribution of a fixed yearly subsidy, is prepared to recommend the granting of such a sum to the First Volksraad.
- (i.) The Rules for the management of the Library must be in accordance with the foregoing stipulations, and must be approved of by the Government.
- (j.) The Government will provide a building, and will continue to pay the salary of the Librarian, as at present, or as may, at any future time be placed on the estimates.

Approved and confirmed by virtue of an Executive Council Resolution, Art, 174, of the 4th of April 1893.

SIGNED.

Dr. W.J. Leijds,
 State Secretary.

On behalf of the Public, who have contributed some seven hundred pounds,

F.T. Nicholson,

Jas. Gray.

Between two and three thousand English books were bought by Messrs Gray and Nicholson with the funds at their disposal, and to these were added the books of the old Public Library, thus forming the nucleus of the English collection.

The Government has paid the Librarians salary, and has granted a yearly subsidy, the amount for 1899 being five hundred pounds.

To this amount was added a surplus of two hundred and fifty pounds, not needed in connection with other State-aided libraries.

The following departments are in existence:-

(1) A Reference Library, which is open to all comers, under the supervision of the Librarian, or one of his assistants.

(2). A circulating Library for the use of subscribers, by whom any book, not belonging to the Reference Department, may be taken out for fourteen clear days, upon the payment of a yearly subscription of one pound, with a deposit of seven shillings and sixpence, against loss of, or damage to books. Such subscribers are considered as Third Class members of the Library.

II Class. A payment of two pounds per annum and a deposit of ten shillings entitles the subscriber to two books at a time.

III. Class. A subscription of three pounds per annum, and a deposit of fifteen shillings, entitles the subscriber to three books at a time.

Members of Debating and Reading Societies may subscribe at half the usual rates, provided not less than twelve members join at one time.

(3). There is a Subscribers' Reading Room, to which the wives of married subscribers also have access.

(4). There is also a Free Reading Room, which may be used by any one, for the purpose of reading the periodicals and newspapers, or any book which he may require from the Circulating Library. Such books, however, must be returned to the Librarian, before the reader leaves the building.

There are some one hundred and fifty newspapers and periodicals, which regularly appear upon the tables, but they have ceased to arrive during the present hostilities.

There is also a class of "Country members," who pay proportionately higher rates, together with the cost of postage. These members may retain books for thirty clear days.

THE COMMITTEE OF MANAGEMENT.

The management of the Library is in the hands of a Committee of eight gentlemen, whose names follow:-

The four first named were appointed by the Government, and the remainder were elected by and from the subscribers, at the last annual meeting.

1. Dr. N. Mansvelt, Chairman, ex officio.
2. Dr. H. Reinink, Rector of the State Gymnasium.
3. Dr. Molengraaff, State Geologist.
4. Dr. V. Engelenburg, vice Chairman.
5. Dr. Gunning, Director of the State Museum.
6. Mr. J.S. Marais, Auditor General.
7. Mr. Chief Justice Gregorowski.
8. Mr. van Kretschmar van Veen, Managing Director of the N.Z.A.S.M.

Owing to the fact that the Revd. James Gray and W.A. Macfadyen, L.L.D. had left the State before the war commenced their places were filled by the two last named gentlemen, who were appointed by the remaining members of the Committee, in

terms of Section 11. Art. 4. of the Regulations.

THE STAFF OF THE LIBRARY.

The staff consists of a Chief Librarian and two assistants.

The Chief Librarian, Mr. J.F.E. Colliers, has been absent since the beginning of October last. His salary is temporarily fixed at four hundred pounds per annum, which amount is placed upon the State estimates.

Mr. F.T. Nicholson is First assistant, and since the commencement of the war has been appointed as Acting Librarian. His salary, as assistant has been fixed at three hundred pounds per annum.

The Second assistant, Mr. E.G. Phillips, a British subject, left the State on the outbreak of the war, and has not since returned. His salary is fixed at one hundred and fifty pounds per annum.

In addition, a Native boy is employed, whose duty is to clean the library, and to assist generally. His salary is four pounds per month, with two suits of uniform per year.

The lastnamed three employes are paid from the funds of the Library, and not directly from the State Exchequer.

It will thus be seen that the Acting State Librarian has been alone during the time of the war, but he has been kindly assisted, as opportunity required, by Dr. J.W. Stroud whose services have been most highly appreciated, and whose acquaintance with literature is very extensive.

Should it be decided to at once open the Library during the whole day, the presence of Dr. Stroud would become necessary, and some arrangement would have to be made respecting a fixed salary for his services.

The building in which the collection is housed is exceedingly ill-adapted for the purposes of a Library, and the want of space and light is a great drawback to the proper work

-ing of the Institution.

It is situated on the N.E. corner of the Church Square, and is thus in a central position.

When the agreement with the Government was under discussion, a distinct promise was made by the President of the State, that the Library should be housed in the new Law Court Buildings which were then contemplated. No more suitable premises could at present be found, and it is desirable, that pending the erection of a central building, for Museum and Library purposes, a portion of this building, if possible on the first floor, should be placed at the disposal of the Library Committee. An inspection in loco will at once demonstrate the total inadequacy and unsuitability of the present building, for which a yearly rental of two hundred and forty pounds is paid by the Government.

The collection of books already catalogued amounts to some 12,300 volumes, but there are, in addition, a large number of books not yet entered in the catalogue, together with a large collection of State publications from the American Government, amounting to some thousands of volumes.

There is also the nucleus of a pamphlet collection, consisting of articles from current periodicals, bearing chiefly upon South Africa, and other matters of general interest!

Roughly speaking the books are placed on the shelves under the following heads:-

1. Poetry and Literature.
2. Theology.
3. History.
4. Travels
5. Biography.
6. Fiction.
7. Science.
8. Encyclopaedias.
9. Law and Social Questions.
10. Books on South Africa.

are catalogued many rare and expensive ancient works, and visitors, who are acquainted with the libraries throughout South Africa, do not hesitate to express their opinion that the Pretoria Library possesses the finest collection of such books to be found in South Africa.

It is desirable that, as soon as possible, it should be made compulsory that two copies of every book, newspaper or pamphlet, published in the State, should be sent to the Library for reference. This especially applies to State publications of every kind.

At the present time the number of newspapers and periodicals which should appear upon the tables is about one hundred and fifty, but owing to the stringent regulations enforced by the Cape Postal authorities, no such papers have appeared since September last.

In so far as they are published outside the State, these papers and periodicals have been supplied by Messrs C. Basson and Co., whose attention to the orders has been most satisfactory.

The Library is provided with four sections of Cotgroave's Indicator, which is designed for twenty thousand volumes, and thus the work of circulation is very much simplified.

Owing to the fact that no Government grant has been paid during the current year, the funds of the Library are exhausted, there being only about sufficient money in hand to pay out the amount due to subscribers as deposits. This amount, being in notes of the National Bank, is practically useless.

It will thus be seen that it is absolutely necessary that some provision should be made in respect to this matter.

For some time past the Committee have been considering a scheme for the re-organisation of the Library, and have eventually arrived at a unanimous conclusion.

The main points are :-

(1.) That the Library should be made more definitely a pur-

ly State Institution, in which all books and publications bearing upon the history and development of the State may be found for reference.

This would necessitate the establishment of three separate departments in the one building.

- (1.) A department for State archives, and other documents dealing directly with the country and its people!
- (2.) A Reference Library for the use of Students, Journalists and others, who are constantly in need of such aids.
- (3.) A circulating Library and Reading Room for the use of subscribers, and a Free Reading room for all comers.

The two former departments should be free to all respectable visitors, and it would be probably found that the public would in many instances, by the payment of a lump sum of twenty five pounds, become life members of the Institution. This would greatly assist in providing the necessary funds for the purchase of much needed works and fittings.

It is necessarily understood that, owing to the long-continued war, the number of subscribers has been considerably reduced, but during the first quarter of the year, between ninety and a hundred books were daily issued.

The Institution was largely patronised by the British military officers, during their confinement as prisoners of war, and many of these gentlemen are well acquainted with the value of the collection.

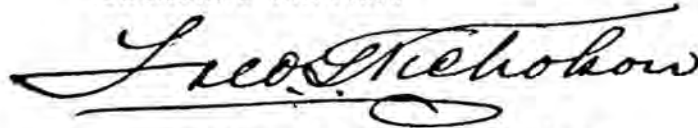
It will be at once necessary to have the Rules and Regulations approved and amended, so as to permit of a translation being made into the English language, and of that translation being printed. There is, at the present time, a large stock of the Dutch edition.

It is also necessary that steps should be at once taken for the compilation of a subject catalogue, and this would greatly facilitate the use of the Library for students.

I enclose copies of the Regulations and of the Catalogues for your information, and shall be glad to receive further instructions, or to give any additional information which it may be in my power to give.

I am, your

Obedient Servant

Acting State Librarian.

Gray, J.: The Government Library. 1901

The Government Library

In presenting a report on the above institution, it may be of interest to refer to its origin.

In 1891 the need of a good public library was keenly felt, especially by the English-speaking population, in Pretoria. Two libraries, supported by voluntary subscription, had previously existed in the town, but the too common fate of such proprietary ventures had befallen them, and they were defunct. The remnants of the later one had for a few years been stored in boxes for which accommodation was found on the floor of the High Court room. Considering that the time was ripe for a fresh effort at supplying the felt want, the Rev James Fry and Mr. F. J. Nicholson solicited subscriptions in Pretoria, with the result that in a short time there had been paid or promised a sum of nearly seven hundred pounds. It was thought that with such a considerable amount in hand, the prospective library ought to be begun on such a footing as would preclude the possibility of its falling to pieces as the others had done. The most feasible way to attain this end seemed to be to place it under the care of the Government, under conditions that would conserve the rights of the subscribers and the public. Accordingly the above collectors waited on the Government with a proposal to amalgamate their funds with the existing "Oratio-Bibliothek," so as to form a State Library which would at the same time serve as a public library for Pretoria.

The "Staats-Bibliothek" was really a collection of Dutch books "procured by the Literary Society of Leyden, with the object of making known the literature of the Netherlands, as far as possible, to the people of the South African Republic." A few English works, chiefly bearing on South Africa, had been added. The institution was supported by the Government, but it was badly housed, and no attempt was made to render it attractive or useful to the public.

The Government received the proposal for amalgamation favourably, the State President definitely promising that, in due time, a building worthy as well of the Library as of the State should be provided.

After long negotiations with Dr. W. J. Leyds as representing the Government, a Basis of amalgamation, and a set of rules, acceptable to the subscribers, were drawn up, and signed by Dr. Leyds for the Government on the one part, and by Messrs. Nicholson and Gray for the subscribers on the other.

The essential points in the Basis were these:—

1. The institution to be designated The State Library (Staats-Bibliothek).
2. The Committee of Management to consist of eight members, of whom four, including the Chairman, should be appointed by the Government, the other four being elected by the subscribers. The Chairman to have a casting vote in case of an equality of votes.
3. The Government to appoint the Librarian.
4. The Minutes of meetings and official correspondence to be written in the official (Dutch) language; and the discussions in Committee to be carried on, as far as possible in that

Language

5. The Government, while not binding itself to a fixed yearly subsidy, to recommend such a subsidy to the First Volksraad.
6. The Government to provide a building, and to pay the Librarian's salary as at present, or as may at any future time be placed on the Estimates.
7. The rules for the management to be in accordance with these stipulations, and to be approved by the Government.

This Agreement was approved and confirmed by an Executive Council Resolution: Art 17 4. of The 4th April 1893.

In 1893 between two and three thousand English books were purchased by the subscribers' representatives, and such of the books from the old Public Library, as were in fit condition, were taken over. These with the Strain-Bibliothek collection formed the nucleus of the present library which was opened to the public early in 1894.

The Government rented and fitted up the premises in Church Square which are still occupied. The salary of the Librarian - £400 per annum - has been regularly placed on the Estimates and paid out of the Treasury. Lighting, heating, stationery and all supplies have been paid by the Government and in addition a yearly subsidy has been voted. In 1899 the subsidy was £500. to which was added a sum of £250, available for other State-aided libraries, but not claimed by them. The salaries of the assistants have been paid out of the funds of the Library

It was stipulated at the outset that half the amount annually spent

4.

should be spent on Dutch literature and periodicals, the other half to be devoted to the purchase of works in English and other languages.

In view of the fact that the institution under their charge was a State institution, the book-selection committees spent a large proportion (at least three-fourths) on standard works of permanent worth, but in order to fulfil their function of a public library, and to attract subscriptions, books of passing interest and current fiction had also to be provided.

The Library has steadily grown till now there are 13,564 vols. 5849 of these being in the English language, 5126 in Dutch, and 2589 in French, German, and other languages. Before the war about 150 periodicals of various languages were being received for the Reading Room.

As the late Librarian, Mr. J. J. Celliers, has apparently removed the minute books & other records, it is impossible to furnish statistics as to the actual work of the institution during past years. It may be stated, however, that the number of subscribers was not so large as might have been expected, owing to the prevalence of a feeling among English people that the committee was overweighed with Hollander influence. A large number of readers were employees of the Z. S. N. S. M. who were admitted at half-rates, but as the Company was accustomed to vote a grant to the Librarian, the institution did not suffer.

During 1898-9. the Committee was engaged in the discussion of a proposal to convert the Library absolutely into a State institution, entirely supported by the Government and independent of any public influence whatsoever. The representatives of the public,

5

while not opposed to some change, were strenuous in their endeavour to safeguard the interests which had been especially committed to their care. Ultimately, something of the nature of a compromise was arrived at, and the general feeling was in favour of re-organisation, upon the following general lines:-

(a) That the Library should be made more definitely a State Institution in which all books and publications bearing upon the history and development of the State might be found for reference.

(b) This would necessitate the establishment of three separate departments in one building.

1. A department for State Archives and other documents, dealing directly with the country and its people.
2. A Reference Library for the use of students, journalists and others, who are constantly in need of such aids. In this would be kept the more important scientific, historical, philosophical and other works, not required much except by specialists.

3. A circulating Library for a Reading Room mainly supported by and for the use of subscribers. This would contain works of popular and present interest, and works of fiction, belles-lettres etc. A Free Reading Room would be attached to this section open to all comers where the newspapers & periodicals, that had passed through the subscriber's Reading Room, might be found.

In order to make the first two of these departments, which

5

should be free to all respectable residents in the State) well-founded, and thoroughly useful, they should be liberally supported by the Government; the third to, ^{or} more especially the care of the public, but with such support as is accorded to other libraries throughout the State.

Such in outline was the idea of reconstruction which seemed possible of accomplishment, when the scattering at the approach of war took place. How far it was the idea of the Executive was never declared, although the presumption that it was favoured in official circles may be taken for granted.

It will be for the future Committee and Government to consider whether in any form it can be adopted.

In fulfilment of their promise to provide an adequate building for the Library, the late Government provided, in the original plans for the Palace of Justice, that the north-west wing of that building should be set apart for the Library. Upon the representations of the bench and bar, that plan was, I believe, departed from on the ground that the whole building would be required for judicial purposes, and the special section referred to be needed for the Law Library. The promise, however, was not overlooked. When the Government was negotiating the purchase from the Dutch Reformed Church of the Church Square and the Church building thereon, among suggestions as to what should be done with the building practically, the only one which found favour was, that it should be handed over to the Library as the following Minute plainly

67

(Translation)

Copy from the Minutes. 17639/96.

State Secretary. Section B.

" Tuesday Afternoon 11th inst. Present: His Honour (the President);
 " S. H. Bonger; A. D. W. Wolmarans; P. A. Cronje and the Superintendent
 " of Education. After the Committee of the State Library had been
 " personally met, the business which had been heard, was dealt with:
 " The Executive Council have come to an agreement that the
 " Church building of the United Church here, so soon as the
 " same is bought, and can be disposed of, shall be set aside for
 " the State Library. In the meantime the present building
 " can be hired on the same conditions for a year with the
 " right of renewal.

" H. J. D. de Goch

Clerk

" 12 April 1899. for

" The Secretary of the Executive Council.

The purchase of the Church Square was duly completed, and no alteration as to the destination of the building was made. The Library Committee was given to understand that a space of eighteen months or two years would elapse ere the ~~building~~^{congregation} could be moved, but that after that they would obtain possession. Circumstances, however, upset these expectations. Some matter stood before the war.

During the war and before the occupation of Pretoria, the Library was carried on under modified conditions. The Librarian Mr. Bellier:

went at once out on commando, the second assistant, Mr Phillips, being a British subject, went to the Cape Colony, and Mr F. J. Nicholson, first assistant, was left in charge: To his aid he called Dr J. W. Shond, whose services were not remunerated, but who, since the occupation, has been employed at a rate of pay. One native assistant was also at work all the time. Comparatively few civilian readers took advantage of the institution during war time, but many of the British officers, Prisoners of War, found it a pleasant means of relieving the tedium of their confinement.

On the occupation of Pretoria by the British troops, or shortly thereafter, the Library was put under the care of a Committee consisting of St. A. Ameshoff, John Whitelaw and St. Usher - Mr. Nicholson being Librarian,

In the beginning of August 1900. the Rev. James Gray, then serving as Acting Chaplain with the troops, was asked to come to Pretoria and take over the librarianship. This he did on the 8th of August. To that date the books, as far as that was possible, were audited, and the books of the former Administration closed. A new set of books was opened by Mr. S. L. Alexander who kindly volunteered to assist in the book-keeping of the institution, and whose services have been continued ever since, to the entire satisfaction ^{of the Committee}. Under the new regime greater facilities in the matter of hours, short terms of subscription &c - were afforded the public, and the Library has been well patronised. It is now in full swing: the newspapers and periodicals are being received for the Reading Room;

New books, in considerable quantity (considering the difficulty of obtaining them), have been put upon the shelves, and others are on order. The Reading Room is open from 9 a.m. to 9 p.m., and books are distributed from 10 to 12 a.m. & from 3 to 5 (6 on Wednesdays and Saturdays) in the afternoon.

The Staff consists of Mr. Gray, Dr. J. W. Shond, Ernest Phillips and G. Mgweba.

Some idea of the extent to which the Library has been taken advantage of, may be gathered from the following abstract of operations, embracing the period from August 1900 to February 1901 inclusive.

During that period there were taken out 7435 books

3654 by soldiers

2671 by civilians

Of these 5471 were works of Fiction.

355 " " " History.

212 " " " Poetry, Essays.

200 " " " Science.

165 " " " Biography.

156 " " " Travel & Geography.

41 " " " Philosophy & Theology.

89 " " " Miscellaneous Literature.

347 were in the Dutch language

164 " " French "

182 " " German "

44 other languages.

The Librarian has received numerous and hearty expressions of appreciation of the benefit they have derived from the institution, from soldiers (both officers & men) who have been subscribers during their stay in Pretoria.

During the last three weeks two of the members of Committee have resigned—Dr. St. S. Amshoff on his return for a time to Holland, and Mr. J. Whitelaw on his leaving for an extended holiday. Mr. St. Usher is the only member of Committee left. The vacancies should be filled as soon as convenient.

It is highly important that the Library should be placed as soon as possible in a more suitable building. The premises presently occupied, though centrally situated are far too small; they are badly lighted and in many other ways are exceedingly inconvenient. A grant of three hundred pounds per annum is being paid by Government for them.

It seems undesirable to remove to other temporary premises, as there would inevitably be drawbacks in any building not specially designed for library purposes. It would, in the long run, be most economical for the Government to implement the promises of its predecessors and to provide a suitable building worthy at once of the Institution, and the Country. The Library stands heir to the Church building. If that is not to be, within a reasonable time, available; or if, for any reason, it is not considered advisable that the Library should be transferred to it at all, then the Government should soon provide the equivalent viz:—a site and twenty thousand pounds for the Library building.

It is unnecessary to point out the advantages to the Colony that would ensue from the existence in the Capital of a really well-furnished and

well-equipped State Library. Apart from its importance as an instrument in the better education and higher culture of those who are at the administrative centre of the Colony's life, it is likely that much of the higher school life of the country will be found here in years to come. And that a well supported institution contributory to, and in some senses complementary of scholastic work, should be found here, is not unworthy of the sympathetic consideration and generous support of the Government. Besides it is everywhere recognised that the furnishing of a country with means and self-respect; is not complete without a ^{State} library. It only remains to be observed that the Archives of the State are in a shockingly neglected and confused condition: large lacunae exist in the sequence of the papers which might be more easily filled up now than they will ever be again: and at the beginning of a new order it is highly necessary that this department should have attention and care. Nowhere could there be more naturally bestowed upon it than under the management of the Government Library

James Gray
 Librarian. pro temp.

Keet, W.R.: Summary historical review of the old Pretoria Public Library from about A.D. 1878 until incorporation with the Government Library (Staats Bibliotheek) in 1884, and from that time to 1889 inclusive 1916(?)

Summary Historical Review of the old PRETORIA
PUBLIC LIBRARY from about A.D.1875 until its incorporation
with the ^{State} ~~Government~~ Library (Staats Bibliotheek) in
1894 , and from that time to 1899 inclusive.

As requested I have compiled the following facts from my own recollection - as one of the contributors and during some time member of the Committee of the Pretoria Public Library - and still one of the few Life Members of the existing Government Library; and information gathered in from various prominent men, who at various times were connected with and took an active part in promoting and gradually constituting this so much needed Literary Institution, from its inception, to 1899 - who were kind enough to place their reminiscences at my disposal, for the purpose of preserving from oblivion the early attempts made in the cause of Literature, during the early days of Pretoria, such as : - Mr. Justice Kotze, formerly Chief Justice of the High Court of the South African Republic, now Judge President of the Eastern District Court. The Revd. Mr. George Weavind, who acted for some years as Secretary and Librarian to the old Pretoria Public Library. The Revd. Mr. Begeman - at one time Secretary and Librarian. The Revd. Mr. Bosman "Praeses Synodi" of the United Dutch Reformed Church ; Jan F.E. Celliers Esq , now of the Government Archives Department, who acted as Librarian of the "Staats Bibliotheek" - Government Library - from 1895 to 1899, and various other persons formerly connected with the old Pretoria Public Library .

The early records are not to be found, at least

up

It will not be out of place here to mention the names of prominent helpers who took the greatest interest in formulating and building up this so much needed Literary Institution, some are no more and others have long left the country. Especially deserving of being recorded as energetic workers are, inter alia: The late Mr. Fred. Jeppe F.R.G.S., Postmaster General and Member of the Executive Council, during the regime of President Burgers - 1872-1877, S. Melville Esqre, Treasurer General, G.F. Moodie Esqre, Surveyor General, The Right Revd. Bishop Botsfield, Advocate Carper, Cohen Portuguese Consul - later created - Baron Mathala, R.C. Green Esqre, J.F. Celliers Esq - of Volksstem fame - and many others whom I cannot remember.

This was in the time of "Old Pretoria", still remembered and fondly thought of by some, who knew Pretoria as a straggling village - notwithstanding that it was the seat of the Government - , in other words, when Pretoria was young. As one of my honoured correspondents, writing about this matter, quaintly puts it: - "I Hope you will manage to hit upon someone or something that will assist you (to elucidate the subject in hand), for, the account of these old, happy days would be most interesting"

For those who remember old Pretoria, I can do no better than quote the following - written some years ago to an old friend, now passed away, who lived and thrived in old Pretoria - with apologies for the digression and not over good poetry.

For a not unfamous writer once wrote: -

" The

- " The merest boor that turns a clod ,
- " Can turn a verse if duly taught ;
- " 'T is only he inspired by God ,
- " Can place within that verse a thought "

Even so , to those who remember old Pretoria , the reminiscences and early attempts to supply Literary wants for the Public are inspiring .

The following are the lines alluded to : -

- " Your New Year's wish , in rhythmical effusion,
- " Awake in our dull hearts a corresponeding ode.
- " And wafted back through mem'rys illusion,
- " Our fancies, to the tune of our Transvaal abode
- " Of long ago, garbing it in such a hue
- " As never was; all ill's eras'd, only the joys
- " Remembered, and enhanc'd in that neb'lous flue
- " Of hazy years, run pure of bitter - sweet alloys.
- " And still one loves to do~~pt~~ on the old rude times,
- " When old Pretoria, with unkept, grass-grown squares,
- " And tracks for streets, old cracked Bell for chimes
- " Verdoorn's fun, and poor de V.'s oft repeated scares .
- " "Hole in the wall ' and luxury of pale ale ,
- " Of dop and Perske sop, season'd with friendship's grip
- " And mutual good will. There were no shares for sale,
- " Except those dear old Blue-blacks, which refused to
slip,
- " Or roll away from us, like modern sov'rens do.
- " When all knew all, and homes were open for a chat.
- " Without a formal introduction or ado,
- " Just life your hat, say "dag", do you remember that ? "

The old Pretoria ^{Public} Library was an Institution unsupported by Government Funds. Contributions of books were collected or donated by the public, and the upkeep came from the subscribers. Notwithstanding that,

that , at the time of the amalgamation of this, with the Government Library (Staats Bibliotheek), in 1894, the Pretoria Public Library contributed 2300 volumes, mostly English literature and inter alia, some valuable books of reference , valued at the time at £ 700.-- This was the product of public contributions since its inception

The locality of the first Public Library was in a corner room of the buildings now opposite to the Fountain Hotel, used at present, I believe, as a butchery - at the corner of Pretorius and Parliament streets . In 1876-77 it was removed to a room in a building on Church Square south, at that time belonging and occupied by Mr. J.R.Lys , later Landdrost of Pretoria, a low thatched roof house, with a broad verandah, - now partly forming the Grand Hotel and localised about where at present the offices of Messrs Cook & Sons are situated . At that time the Revd. George Weavind was Secretary and the late Mr. Fred. Jeppe one of the most energetic members of the Committee. As stated , our funds were limited, as there was then no Government Grant. The Library continued in this way until Mr.Lys' private house as stated, on Church square, was pulled down and rebuilt. This necessitated the removal of the books , and as the Library met with little support and owing to lack of funds, it was decided to close the Library . It was suggested to dispose of the books and apply the proceeds to some charitable or public use, but there were objections to this course, and it was agreed that the book should be stored away - pro.tem.- with the result that they were placed at the end of the Court room (the old High Court in St.Andriesstreet) now occupied by Turkstra's Tea Rooms, and there they

remained for some time, and thence removed to what subsequently became the Government Library - ad interim with the consent of the existing members of the old Committee, permission was given to Advocate Kingsmill and others who interested themselves in forming a young men's Literary and Social Club, to utilise some of the books of reference for their small Club, - which books I believe were returned at a later date and formed part of the 2300 volumes contributed to the Government Library - Staats Bibliotheek - .

We now come to the origin of the Staats Bibliotheek. In the year 1883 books to the value of £ 200.-.- were donated to the Government of the South African Republic by the Nederlandsche Maatschappy van Letterkunde at Leiden, Holland . This formed the basis of the Staats Bibliotheek . To these additions were made by books ordered and paid for by Government and donations by various private persons. The Government Library was put under the direct management of the Educational Department, and Mr. Stiemens - the then Superintendent of Education, was the first Librarian . The locality of the Staats Bibliotheek was in a building in Pretoriusstreet ; which then served as offices to the Executive Council and Government - more or less where the "Koedoe Apotheek" now is. Some time afterwards the Library was removed to the "Old School Building" adjoining the parsonage of the Revd. Mr. Bosman , on the northern side of Church Square, where now the palace of Justice Stands. The Revd. Mr. Begeman
being

being then for some time Librarian .

During the latter end of 1893-1894 this Library was temporarily closed. Ad interim the Government agreed to the amalgamation of the Pretoria Public Library with the State or Government Library, now known as the "Pretoria Government Library. This highly prized and useful Institution was formally opened in the Erasmus Buildings, Church Square N.E. Jan F. Celliers Esq was then appointed Librarian and Secretary to the Committee, consisting of four members appointed by the Government and four members elected by the subscribers .

The first Committee were : -

Government Nominees :

Dr. N. Mansvelt - Superintendent of Education, Chairman
Dr. H. Reinink
Revd. Postma B.A.
Advocate F. Kleyn

Elected

Revd. James Gray
E. F. Bourke Esqre
F. T. Nicholson Esq
Hugh Crawford Esq

Mr. J. F. Celliers being Librarian and Mr. F. T. Nicholson assistant Librarian. Too much praise cannot be given and bestowed on Dr. Mansvelt and the Secretary and Librarian for the construction work done by them in organizing this Institution.

In 1895 the catalogued books amounted to 5277 volumes of which 2300 were English, the balance mostly Dutch, about 1200 volumes on the way from Holland,

and 100 different papers and periodicals regularly subscribed for .

The subscriptions were regulated as follows :-

1st class £ 3.-.- per annum . - Deposit to be made on subscribing 15/-.

For half year £ 2.-.- and 1/4 year £ 1.-.-

2nd class £ 2.-.- per annum deposit 10/-

£ 1.5.- for half and £ -.15.- for quarter.

3rd class £ 1.-.- per annum, 12/6 for half year and

£ -.7.6 for quarter .

Each class carrying certain privileges as follows :

1st class subscribers, by payment of £ 25.-.- down, acquired the right of becoming Life members , and had the right to take out for use , three sets of books, each set to consist of not more than 3 volumes and three periodicals.

2nd class - two sets of books and two periodicals.

3rd class - 1 set and 1 periodical.

Books taken out could be retained for 14 days and monthly periodicals for 6 days , which term could be renewed for same term on application and production of books and periodicals, provided no application for same was notified for another member in the meantime .

In 1895 there were 284 subscribers, to wit :
16 1st class, 21 2nd class and 247 3rd class, being 138 Dutch, 122 English and 24 Germans.

Up to 31st July 1895 the number of catalogued books reached 7300 volumes .

In 1896 the Committee of the Staats Bibliotheek were as follows : -

Dr.N.Mansvelt - Chairman

Dr.H.Reinink

Dr.F.Engelenburg

Advocate Kleyn

Revd. Jas. Gray

E.F.Bourke Esq

Advocate W.A.Mc.Fad^{ya}~~gar~~ B.A.L.L.B.

Hugh Crawford Esqre.

Secretary and Librarian and Assistant as aforementioned.

Up to 14th October 1896 the number of catalogued books were 8849 volumes , being

4006 Dutch

3746 English

554 German

412 French

59 Greek

36 Latin

31 Hebrew

2 Italian

In 1897 E.G.Phillips Esqre was added to the Staff as second assistant Librarian and on the 31st December 1896 the catalogued books came up to 10,070 .

It was shortly after this that a resolution was passed and approved of by the Government and which I think is still in force , as follows : - "Persons residing further than six miles from Pretoria can become and be recorded as country members .

Subscriptions and deposits for such to be as follows : -

1st class, per annum £ 3.-.- , deposit £ 1.-.-

do. for six months £2.-.- " £ 1.-.-

do. for three months £1.-.-" £ 1.-.-

2nd class per annum £ 2.-.- , deposit 15/-

do. for six months £1.5.- " 15/-

do. for 3 months £ -.15.- " 15/-

3rd class, per annum	£ 1.-.-	, deposit	10/-
do. 6 months	£ -.12.6	"	10/-
do. 3 months	£ -.7.6	"	10/-

subscriptions and deposits to be paid in advance.

Books taken from the Library can be kept for 30 days and periodicals 6 days . The lender to pay for postage when sent through the Post .

Teachers of subsidised schools are acquitted from paying postage , provided they notify themselves as subscribers to the Educational Department. 1899

Travellers and strangers may become subscribers 3rd class by paying 2/6 per week and a deposit of 7/6 and are allowed to take books out of the Library. For further details I refer to the "Staats Almanak voor de Zuid Afrikaansche Republiek for 1899," (Page 94) .

In 1899 the Committee consisted of the following gentlemen : -

Dr. N. Mansvelt - Chairman

Dr. F. Engelenburg, vice Chairman

Dr. H. Reinink

Jan F.N. Celliers Esqre.

Revd. Jas. Gray

J.J. Marais Esqre

Dr. J.W.B. Gunning

Advocate W.A. McFadger ^{Wm}

Librarian J.F. Celliers Esq

Assustant Librarian F.T. Nicholson Esq

2nd do. E.G. Phillips Esq

Books catalogued up to 1899 amounted to 11,691 volumes , thus showing the marked increase and growing importance of this Institution. Since that time it has vastly increased and become worthy of a more prominent building, worthy of the future capital of United South

Africa and the seat of learning which Pretoria is destin-
-ed to become . The foregoing shows that from the
insignificant efforts of a few inhabitants of old
Pretoria and some friends in Holland, has sprung this
splendid institution which Pretoria and South Africa
can be proud of .

With my best wishes for the further advancement
of the Pretoria Government Library

I have the honour to be

Your obedient servant

W. R. Kest

Advocate of the Supreme Court
and one of the oldest members of the
Pretoria Public and Government Library ,

BYLAE II
AANTEKENING IN VERBAND MET DIE BRONNE

B R O N N E

Toe die gedagte ontstaan het om oor die geskiedenis van die Staatsbiblioteek te skryf, is gevind dat die bronnemateriaal in die „Argief“ van die Staatsbiblioteek hoogs onvoldoende en ongeorganiseerd was. Afgesien van die Notuleboeke wat vanaf 1893 tot vandag met kort onderbrekings getrou bygehou het, was daar in die voorgeskiedenis en die eerste jare van die Staatsbiblioteek feitlik geen dokumentele bewysmateriaal nie.

'n Onderzoek in die Staatsargief te Pretoria het egter 'n groot aantal dokumente in verband met die geskiedenis van die Staatsbiblioteek na vore gebring. Hulle is nagegaan en alle stukke van belang is met die goedgunstige voorlof van die Argief deur middel van Xerox gekopieer.

Met die nagaan van ongeordende en paplere in die Staatsbiblioteek is ondersyds stukke ontdek wat na rege in die Transvaal Argiefdepot behoort te wees, en die Raad het besluit om hierdie materiaal om die Argief te oorbantig.

Die byeenbring, kopiëring, ordening en samestelling van hierdie stukke was die basiese werk wat hierdie studie vooraf gegaan het. Die materiaal is in bande byeen gebring en ingebind. Hierdie bande met dokumentkopieë, Notuleboeke ens. is daarna georden tot 'n begin van 'n Staatsbiblioteekargief (SBA). Die bande wat vir hierdie studie hoofsaaklik gebruik is, is die volgende:

SBA 1

Hierdie band bevat die oorspronklike notule van die PRETORIA PUBLIC LIBRARY vanaf 1876 - 1887.

Ongehoed bestaan daar geen Notule van enige vergadering wat gehou is nadat die Biblioteek in 1887 oorgebring is na die „Tempeliers Hall“ waar dit blyfs vir 'n tyd vir die Publiek oopgehou het. Die verhuising van die Biblioteek is die laaste gegewe wat die Notuleboek vertrek. Daar is geen sekerheid wanner die aktiwiteite van die „Pretoria Public Library“ ten einde geloop het, watter materiaal in kiste weggepak is en of 'n deel daarvan dalk opgeveel is nie.

Toe Nicholson en Gray later weer namens die „Pretoria Public Library“ geld inasemal en vergaderings gehou word, was die Notuleboek van die voormalige „Pretoria Public Library“ bykans nie beskikbaar nie, want geen aankleding hieromtrent word in die nuwe Notuleboeke gevind nie. Daar bestaan ook geen Notuleboek vir die sogenaamde „Committee for the Public Library“ nie. Vir die geskiedenis van die periode moes staat gemaak word op koerantverslae van openbare vergaderings en op gegewe wat in dokumente en verslae voorkom.

Die eerste band van die Staatsbiblioteek is dan ook aangevul deur uitkopsels en dokumente wat oor die geskiedenis van hierdie periode gevind kon word.

SBA 2.

Hierdie band bevat die „Notule van die Kommissie voor de samstelling der bibliothek te schenking aan de Zuid-Afrikaansche stamverwanten in Transvaal“ en ander argiefstukke van die „MAATSCHAPPIJ DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE“ met betrekking tot die Nederlandse boekskenking vanaf 1882 - 1893. Onder andere bevat die band die mees belangrike korrespondensie tussen die Maatschappij en die Zuid-Afrikaansche Regering, die lysie van boeke wat gestuur is asook 'n artikel „Zuid-Afrika“ van Harteveld.

Die samestelling van hierdie band was moontlik deur die vriendelike tegemoetkoming van dr. Jan Ploeger. Hy het tydens 'n kort verblyf in Nederland, dele uit die argief van die Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde laat verfilm. Hierdie film is aan die Staatsbiblioteek beskikbaar gestel. Deur middel van 'n Thermofax Leser-drukker is afdrukke gemaak. Omdat die leser-drukker egter geen foliogrootte afdrukke kon neem nie moes die bladsye gelas word en is hulle hierna deur middel van 'n Xerox 914 kopieermasjien op foliogrootte oorgeneem.

SBA 3 : STAATSBIBLIOTEK 1882 - 1893

(a) Voorgeskiedenis 1882 - 1887

(b) Eerste periode 1887 - 1893

Hierdie band bevat die belangrikste dokumente in Xerox-kopie wat in die Transvaalse Argiefdepot (TAD) gevind kon word. Die nummering en die verwysings soos hulle op die oorspronklike dokumente in die Argief voorkom is duidelik sigbaar. Etlke van die belangrikste dokumente in verband met die Staatsbiblioteek wat in die Transvaaldepot beskikbaar is, word in die Bylae oorgeneem.

Dokumente in hierdie band opgeneem is hoofsaaklik:

- (a) Korrespondensie en besluite in verband met die boekgeskenk van die Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde.
- (b) Kommissie voor de Staatsbibliotheek.
- (c) Reëls van die Staatsbiblioteek.
- (d) Beginjare van die Staatsbiblioteek.
- (e) Onderhandelinge en ooreenkomste met „Pretoria Public Library” tot samestelling in 1893.

Die verwysings in die voorliggende stukke is egter nie na die TAD bande nie maar na die SBA-bande. Waar om een of ander rede die oorspronklike dokumente geraadpleeg sal moet word, is die verwysings soos hulle duidelik sigbaar is op die dokumente van so 'n aard dat dit sonder moeite moontlik sal wees om die oorspronklike stukke in die TAD-bande op te spoor.

Vir die periode 1887-1893 kon geen dokumente van belang gevind word nie. Dit dek die periode van die aanstelling tot die aftrede van Eerw. Begemann as Bibliotekaris van die Staatsbiblioteek. Wat die beheer, werk en aktiwiteite gedurende die periode aangaan, moes uit opmerkings wat terloops hier en daar voorkom gevolgtrekkings gemaak word. Die enigste dokumente is die wat betrekking het op die ontalag van Eerw. A.J. Begemann en die stukke in verband met die ondersoek: „In het bestuur der vroeger administratie van die Staatsbibliotheek.” wat in 1894 gelas is.

Gedurende die tydperk van onderhandelinge van ontalag word Eerw. Begemann gevra om „die sleutel en boeke die administratie betreffende ter beskikken van het bestuur te stellen” (Mansvelt, voorsitter van die Bestuur, 12 Juli 1893). Op 13 Julie antwoord Eerw. Begemann dat hy daaraan „voldoen door toezending van den sleutel van ons lokaal en dien van de papieren”. Dit skyn derhalwe dat daar dokumente bestaan het en terugbesorg is. Daar kon egter geen Notuleboeke of brieweboeke of enige ander dokumente in die Staatsbiblioteek of in die Argief gevind word nie.

SBA 4 : STAATSBIBLIOTEEK 1893 - 1900

Die band dek die periode waartydens Jan Celliers bibliotekaris was vanaf die sameensmelting van die „Pretoria Public Library“ met die „Staatsbibliotheek der Zuid-Afrikaansche Republiek“ na die aanvaarding van die nuwe reëls en regulasies, die aanstelling van 'n Bestuur van 8 lede, die oorskuiwing na die Erasmusgebou tot die uitbreek van die Tweede Vryheidsoorlog.

Die dokumente is byeengebring uit die Transvaalse Argiefdepot met insluiting van die belangrikste dokumente uit die Notuleboeke en Brieweboeke van die Staatsbibliotheek.

Hierdie dokumente vorm dus die kern van die verhandeling.

SBA 5 : NOTULEBOEK VAN DIE STAATSBIBLIOTEEK 1893 - 1899

SBA 6 : BRIEWEBOEK VAN DIE STAATSBIBLIOTEEK 1893 - DESEMBER 1898

SBA 7 : KATALOGI VAN DIE STAATSBIBLIOTEEK 1894 - 189-

Aangesien daar geen eksemplaar van die katalogus van 1894 meer in die besit van die Staatsbibliotheek was en waarskynlik die enigste oorblywende eksemplaar in die Argief gevind is, is 'n Xerox-kopie daarvan gemaak. Plek is gelaat om die supplemente wat hierby hoort by te voeg, maar tot dusver was dit nie moontlik om enige van van hierdie supplemente in Suid-Afrika op te spoor nie.

SBA 8 : BRIEWEBOEK VAN DIE STAATSBIBLIOTEEK DESEMBER 1898 - OKTOBER 1899

SBA 9 : „KATALOGUS VAN DE STAATSBIBLIOTHEEK DER ZUID-AFRIKAANSCH REPUBLIEK (TWEDE UITGAAF) 1897 EN SUPPLEMENT 1, 1898“

SBA 10 : MAANDVERSLAE VAN DIE STAATSBIBLIOTEEK 1894 - 1897

Hierdie maandverslae is gereeld aan die Bestuur van die bibliotheek voorgelê en bevat interessante gegewens wat nie in die notule opgeneem is nie.

Verslae van F. T. Nicholson en James Gray oor die ontwikkeling van die Staatsbibliotheek asook die verslae van die „Committee of the State Library“ van Augustus 1901 - Desember 1902 is ook in hierdie band opgeneem.

BYLAE III
BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAFIE

- Basson, Michiel Albertus. „Die Britse invloed in die Transvaalse onderwys, 1836 - 1907”. Argiefjaarboek vir Suid-Afrikaanse geskiedenis. 19(II) 1956.
- Botha, Philip R. „Prof. Dr. N. Mansvek: 'n skets van sy lewe en sy werk in belang van die Afrikanervolk”. Die Huisgenoot, Desember 1921, p. 313-317.
- Borland, E.A. „Libraries of the Union of South Africa with some suggestions for the improvements of the National Library service”. South African Libraries 18 : 73-81 (1951).
- Briscoe, John Potter. „How to extend the library movement”. The Library, 8 : 73-76 (1896).
- Brown, James Duff. „Manual of library economy”, 4th ed. London, Grafton, 1931.
- Brown, James Duff. „The village library problem”. The Library, 6 : 99-105 (1894).
- Celliers, Jan Francois Elias. „Gedagtes o'er opvoeding. Wie is 'n opgevoede man?” (deur) J.F.E.C. Die Brandwag, 15 Maart 1912, p. 658-661.
- Celliers, Jan Francois Elias. „Jan Celliers se gedigte...mededeelinge deur die digter self”. Die Huisgenoot, Mei 1921, p. 19-22.
- Celliers, Jan Francois Elias. „Waarheid en reg”, deur J.F.E.C. Die Brandwag, 15 Maart 1911, p. 637-640, 655-658.
- Celliers, Jan Francois Elias. „Waarom leest de Afrikaner niet?” Die Brandwag, 15 November 1913, p. 366-369.
- Cole, George Watson. „Delivery stations or branch libraries”. The Library Journal, Desember 1892, p. 480-482, 493-496.
- Dekker, Gerrit. „Jan Celliers se betekenis veel groter as bloot letterkundig”. Die Huisgenoot, 28 Junie 1940.
- Dyer, Bertram L. The public „Library system of Great Britain, America, and South Africa”, in South African Association for the Advancement of Science. Report of the first meeting, 1903. Cape Town, Cape Times, printers, 1903, p. 415-428.
- Edwards, Edward. „Memoirs of libraries”. Vol. II. London, Trübner, 1859.
- Engelbrecht, Stephanus Petrus. „Thomas Francois Burgers”, a biography. Pretoria, de Bussy, 1946.
- Eybers, G. W. „Die totstandkoming en ontwikkeling van die Staatsbiblioteek in Pretoria”. Pretoriana, Nos. 26/27 : 50-57 (1958).
- Fitzpatrick, Sir James Percy. „The Transvaal from within”, a private record of public affairs. London, Heinemann, 1899.
- Freer, P. „Some library objectives for South Africa”. South African Libraries. Vol. 3 April 1936, p. 135-143. 3 : 135-143 (1936).
- Frits, Theodorus. „The public library in South Africa”: an evaluative study. Cape Town, Afrikaanse Pers; London, Andre Deutsch, 1962.
- Greenwood, Thomas. „Edward Edwards; the chief pioneer of municipal public libraries”. London, Scott, Greenwood, 1902.
- Greve, H.E. „Openbare leesmusea en volksbibliotheken”. Amsterdam, Mans en Van Soestelen, 1906.
- Griessel, M. „Jan F.E. Celliers”: bibliografic. Kaapstad, Universiteit, skool vir biblioteekwese, 1951.
- „Indicators versus card-charging”. The Library, 5 : 291-301 (1893).
- „Jan Celliers”. Die Huisgenoot, 14 Junie 1940.
- Jonkman, H.F. „Mededeelingen over Zuid-Afrika.” Amsterdam, Nederlandsch-Zuidafrikaansche Vereeniging, s.j.

- Keet, Albertus Daniel. "Jan Celliers als digter en denker". Utrecht, Uitgeverij Dietsche Stemmen, 1917.
- Kimberley. Public Library. Catalogue... compiled by P.M. Laurence, London, Clowes, 1891.
- Kotzé, Sir John Gilbert. "Memoirs and reminiscences. Vol. 2, Cape Town, Maskew Miller, e.j.
- Krügenger, S.J. "The State Library, Pretoria: its history and functions". South African Libraries, 14 : 23-26 (1946).
- Laurence, P.M. "Public Libraries in South Africa". The Library, 9 : 3-16 (1897).
- Leyds, Willem Johannes. "Onse eerste jaren in Zuid-Afrika 1824-1839"; tekste en korrespondensie van Mev. Louise W.S. Leyds-Boed en Dr. Willem J. Leyds. Dordrecht, Geuze, (voortw. 1938).
- Leyds, Willem Johannes. "The Transvaal surrounded"; a continuation of 'The first annexation of the Transvaal'. London, Fisher, (1919).
- Lyndura, James. "The plan of suspended iron presses as a general system of book accommodation in large libraries". The Library, 4 : 241-242 (1893).
- Mtsho, John. "A history of the public library movement in Great Britain and Ireland." London, Allen and Unwin, 1932.
- Muller, Hendrik P.N. "Zuid-Afrika": reisherinneringen. Leiden, Sijthoff, (voortw. 1889).
- Nienaber, Petrus Johannes ed. "Jan Celliers, ons volksdigter". Johannesburg, Afrikaanse Pers, 1951. (Letterkundige biblioteek No. 10).
- Ogle, John J. "A proposal for establishment of district libraries". The Library, 6 : 42-44 (1894).
- Peacock, Robert. "Die geskiedenis van Pretoria 1855-1902. (Proskuriv) Pretoria, Universiteit van Pretoria, 1955.
- Predeek, Albert. "Das moderne englische Bibliothekswesen." Leipzig, Harrassowitz, 1933.
- Pretoria. City Council. "Pretoria (1855-1944)": history of the City of Pretoria published in the centenary year 1955.
- Pretoria. Municipality. "The city of Pretoria and districts": an official handbook... issued under the joint auspices of the Pretoria municipality and the general manager, South African Railways. Pretoria, Government Printer, 1913.
- "Public Libraries at the Cape". Library Association Record, 3 pt. 2 : 367-368 (1901)
- Riet, F.G. van der. "An 1820 Settler circulating library of Glen Lynden, Eastern Province". South African Libraries. 19 : 99-102 (1952).
- Roorde-Stuit, J.A. "Die Transvaal-Republik und ihre Entstehung": ein historisches Dokument aus dem Holländischen... 2e Ausgabe. Köln, Verlag Meyer, 1864.
- Schoemann, Dreyh. J. "Die Staatsbibliothek 1853-1900". Pretorium, No. 33 : 66-69 (1960).
- South African Public Library, Cape Town. "Report of the Trustees of the South African Public Library for the year ending 31st December, 1917"; to which is appended annuals of the South African Public Library, 1818-1918. Cape Town, Cape Times, (1918).
- Spruyt, Cornelius Bellair. "Africaners en Nederlanders": bijdragen tot verprelding van kennis aangaande Zuid-Afrika. Amsterdam, de Bussy, 1695.
- Spruyt, Cornelius Bellair. "Engeland en Transvaal". 2de druk. Amsterdam, van Looy, 1897. (Maatschappij tot nut van 't algemeen).
- Spruyt, Cornelius Bellair. "Uit Zuid-Afrika". 's-Gravenhage, Charles Ewings, 1884

- Toit, Jacob Daniel du. „*De. S.J. du Toit in weg en werk*“: 'n periode van Afrikaanse oplewing. Paarl, Paarl Drukkers, 1917.
- Uys, Cornelis Janse. „*In the era of Shepstone...*“ Lovedale, Lovedale press. (voorw. 1933).
- Vleeschauer, Herman Jan de. „*Survey of library history*“, part 3. Pretoria, University of South Africa, 1963. (Mousaion 65).
- Wheatley, Henry B. „*How to catalogue a library*“. 2nd ed. London, Elliot Stock, 1889.
- Zuid-Afrikaansche Republiek. „*Staats-almanak... voor het jaar 1894... samengesteld door L.A.F.H. van Wouw en H.C. de Bruijn Prince...*“ Pretoria, Staatsdrukkerij, 1893.